

Jordbruksverkets vägledning

Datum	Diarienummer
2024-12-18	5.4.12-18438/2024

Djuravdelningen

Vägledning till Jordbruksverkets offentliga kontroll av foderanläggningar som tillhör foderleverantörer, butik, lager, blandartjänst, transportörer samt om kontroll av foderhantering på djurparker

Fastställd den 18 december 2024

Versionshistorik

Version	Datum	Beskrivning	Signatur	Ändring gjord av
0.2	2024-12-18	Uppdaterade kontrollfrågor efter revision	RW	RW & MH
0.1	2023-12-27	Ny vägledning upprättad	RW	RW och MH

Innehåll

1 Inledning	5
Syfte med denna kontrollvägledning	5
Beskrivning av kontrollområde	5
Syfte med kontrollen.....	6
2 Kontaktfunktioner/ kontaktpersoner	7
Kontaktfunktioner/kontaktpersoner vid Jordbruksverket	7
Information om andra lämpliga kontaktpersoner/myndigheter/organ.....	7
3 Definitioner	7
Offentlig kontroll.....	7
Kontrollvägledning	8
Kontrollobjekt.....	8
Kontrollpunkter	8
Andra begrepp.....	8
Grundvillkor	9
4 Tillämplig lagstiftning	9
Kort beskrivning av regelverket	9
5 Ansvarsfördelning inom kontrollområdet	11
Beskrivning av Jordbruksverkets ansvar.....	11
Övergripande beskrivning av övriga myndigheters ansvar	12
6 Kontrollobjekten.....	12
Kort beskrivning av kontrollobjekten och deras verksamhet.....	12
7 Riskanalys	13
Ange att den offentliga kontrollen ska grundas på riskanalys.....	13
8 Hur förbereds den offentliga kontrollen?	13
Genomgång av resultatet av riskanalysen	13
Framtagande av checklista/ kontrollprotokoll med kontrollpunkter	13
Möjligheter till samordnad offentliga kontroll inom myndigheten/organet	13
Centrala register tillgängliga för den offentliga kontrollen	14
9 Genomförande av den offentliga kontrollen	14
Föranmälan	14
Provtagning och analys	15
Dokumentationskrav.....	15
Kontrollens genomförande	15
10 Hantering av avvikelser som konstateras vid den offentliga kontrollen	16
Kontrollmyndighetens ansvar att följa upp avvikelser	16
Vilka avvikelser som bör innebära ett förnyat besök eller uppföljande kontroll	17

Förelägganden	17
Sanktionsavgifter	17
Överprövning av beslut	17
Åtalsanmälan	18
Mer om straffbestämmelser, åtalsanmälan och viten.....	18
Åtgärder när kontroll inte kan genomföras på grund av att aktörens agerande.....	18
Rapportering av avvikelser som föranleder åtgärder från sakenhetens sida.....	19
11 Grundvillkor	20
Rapport om grundvillkor	20
12 Jordbruksverkets behov av uppföljning.....	20
Generell beskrivning av behovet	20
Lämplig form för åiterrapportering	21
13 Avsnitt om kontrollpunkter	21
Kontrollpunkterna	21
14 Ytterligare information	25
Nyhetsbrev	25
Frågor och svar	25
Samverkan inom kontrollområdet.....	25
Diskussionsforum för de som utför den offentliga kontrollen	25
Faktabas.....	25
15 Bilagor	27
Bilaga 1 Beskrivningar av anläggningar.....	27
Bilaga 2 - Kontrollfrågor.....	31
Bilaga 3 - Kontrollfrekvens vid verksamheter som hanterar foder och animaliska biprodukter eller därav framställda produkter utanför primärproduktionen	122
Bilaga 4 – Vägledning vid utredningar med misstänkt eller bekräftat osäkert foder	129
Bilaga 5 – Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll	147
Bilaga 6 – Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll (prioritetsdokument gränskontroll)	183
Bilaga 7 - Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll vid djurparker av foder och animaliska biprodukter	188

1 Inledning

Syfte med denna kontrollvägledning

Jordbruksverket vill med denna kontrollvägledning ge råd och stöd åt dem som planerar och utför den offentliga kontrollen inom foderanläggningar som tillhör foderleverantörer.

Målsättningen är att på ett samlat ställe tillhandahålla information om kontrollområdet, t.ex. gällande regelverk, kontaktpersoner, ansvarsfördelning, genomförandet av den offentliga kontrollen.

Vägledningen berör även frågeställningar kopplade till andra regelverk som påverkar foder t.ex. EU-förordningar som reglerar animaliska biprodukter och därav framställda produkter samt sjukdomar som galna kosjukan och scrapie. En vägledning är inte juridiskt bindande, utan är exempel och rekommendationer som kan vara till hjälp vid bedömning och tillämpning av lagstiftningen. Vägledningen utesluter inte andra handlingssätt för att uppnå det resultat som avses med lagstiftningen.

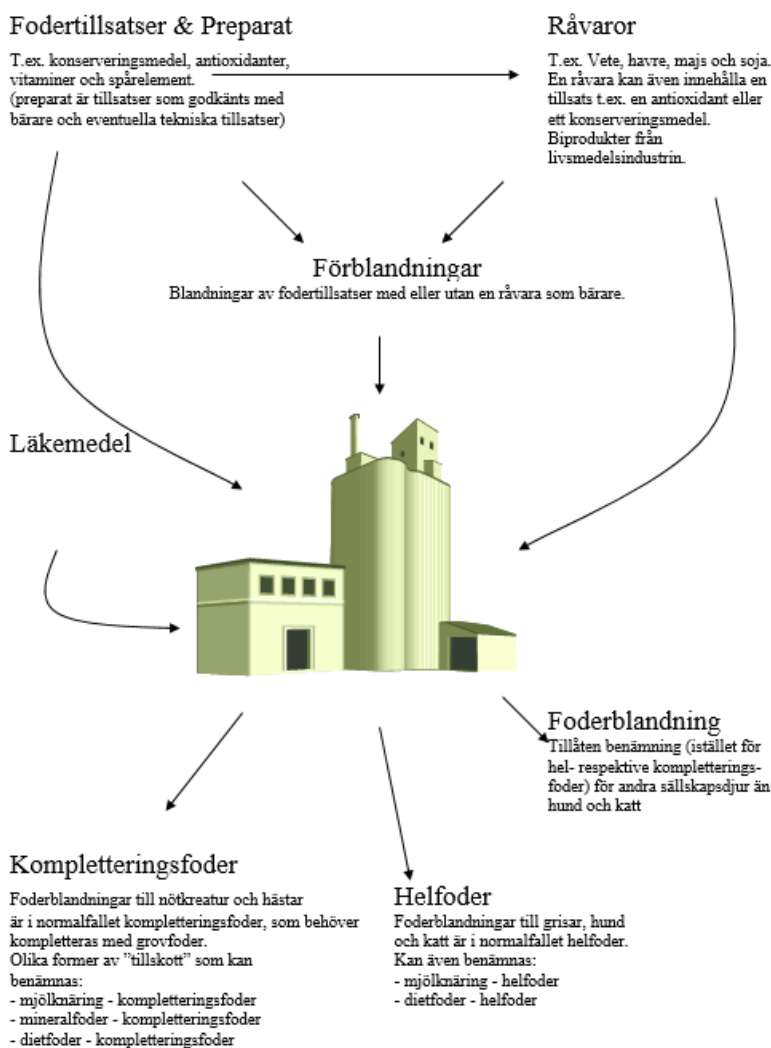
Jordbruksverket vill med denna kontrollvägledning ge råd och stöd åt dem som planerar och utför den offentliga kontrollen av foderföretag, andra än primärproducenter, i alla led av foderkedjan.

Beskrivning av kontrollområde

Kontrollområdet omfattar foderleverantörer (ej primärproduktion) som tillverkar och/ eller importerar foder för den svenska marknaden. Foderleverantör definieras i 1 kap. 3 § Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2018:33) om foder som ”foderföretagare som i första led, efter införsel eller tillverkning, släpper ut foder på marknaden”. Foder definieras i artikel 3 förordning (EG) nr 178/2002 som ”alla ämnen eller produkter, inbegripet tillsatser, och oberoende av om de är bearbetade, delvis bearbetade eller obearbetade, som är avsedda för utfodring av djur”, dvs. i princip allt som intas av djuret via munnen och består av råvaror, fodertillsatser, förblandningar och foderblandningar (undantag t.ex. biocider och rena läkemedel). En foderleverantör kan ha flera foderanläggningar. Foderleverantörer kan hantera vegetabiliska produkter och animaliska biprodukter.

Relationerna mellan de olika begreppen illustreras i figur 1 och ytterligare vägledning anges i kommissionens rekommendation av den 14 januari 2011 om riktlinjer för distinktionen mellan foderråvaror, fodertillsatser, biocidprodukter och veterinärmedicinska läkemedel (2011/25/EU).

I kommissionens rekommendation

Figur 1: Relation mellan de olika foderbegreppen

finns exempel på tolkningar där en råvara inte anses vara ett foder. Bearbetat sällskapsdjursfoder och tuggben som tillverkats och förpackats i ett EU-land och då uppfyller kraven enligt abp-lagstiftningen eller har genomgått en veterinärkontroll vid en gränskontrollstation och där konstaterats leva upp till kraven, får släppas ut på marknaden utan begränsningar. De omfattas således inte av abp-lagstiftningen eftersom slutpunkten¹ i tillverkningskedjan har uppnåtts.

Syfte med kontrollen

Kontrollens syfte är att säkerställa att lagstiftningen inom foder och animaliska biprodukter efterföljs hos foderleverantörer utanför primärproduktionen. En del av kontrollen inom foder- och livsmedelskedjan ska säkerhetsställa att konsumenter får säkra livsmedel.

Denna vägledning är tänkt som ett stöd för kontrollpersonalen vid offentlig kontroll och för de olika checklistor som tas fram av kontrollenheten.

¹ Artikel 3 i förordning (EU) nr 142/2011.

2 Kontaktfunktioner/ kontaktpersoner

Kontaktfunktioner/kontaktpersoner vid Jordbruksverket

Vid frågor om lagstiftning, bedömningar etc.:

Djuravdelningen

Djurhälsoenheten foderdjurprodukter@jordbruksverket.se

Telefonnummer 0771-223 223

Djurkontrollenheten

Epost: foderabpkontroll@jordbruksverket.se

Telefonnummer 0771-223 223

Växt & kontrollavdelningen

Ekoregler

ekoregler@jordbruksverket.se

Gränskontroll

granskontroll@jordbruksverket.se

Information om andra lämpliga kontaktpersoner/myndigheter/organ

Livsmedelsverket

livsmedelsverket@slv.se

018-17 55 00

Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA)

Riskbedömningar gällande foder.

foder@sva.se

018-67 40 00

3 Definitioner

Offentlig kontroll

Med offentlig kontroll avses den verksamhet som behöriga myndigheter och kontrollorgan eller fysiska personer till vilka kontrolluppgifter har delegerats utför i syfte att kontrollera att aktörer följer tillämpliga regler och myndighetsbeslut. Kontroll av om djur eller varor uppfyller krav i tillämpliga regelverk är också offentlig kontroll. Begreppet offentlig kontroll omfattar även de kontroller som görs i samband med att intyg eller officiella attesteringar utfärdas.

Kontrollvägledning

Med kontrollvägledning förstås den vägledning eller råd, stöd och samordning som Jordbruksverket enligt lagkrav ska ge kontrollmyndigheten.

Kontrollvägledningen ska genom samordning bidra till en enhetlig och verkningsfull kontroll inom ett kontrollområde och inom de olika sektorerna. Den kan också utifrån ett helhetsperspektiv bidra till att myndigheter i Sverige utför rätt kontroll och i rätt omfattning.

Kontrollobjekt

Med kontrollobjekt menas i denna vägledning foderleverantör samt foderföretagare med verksamheter inom kategorierna transportör, blandartjänst, butik eller lager.

Kontrollpunkter

Med kontrollpunkter menas i denna vägledning de olika moment som ingår i den offentliga kontrollen.

Andra begrepp

Följande begrepp används i denna vägledning vars definition inte alltid finns med i lagstiftningen:

Homogenitet – Lämplig spridning av alla beståndsdelar i samma blandning, inklusive beståndsdelar med lägre inblandning.²

Homogenitetanalys/test - Bedömning av den enhetliga fördelningen av en foderingsrediens i en avsedd matris³.

Markör (Tracer på engelska) - Ämne/produkt som tillsatts eller förekommer i ett foder och som mäts för att fastställa om vissa kriterier för homogenitet och/eller korskontaminering är uppfyllda.⁴

Överföring - Processen för migrering av ett ämne från en tidigare sats till efterföljande sats(er) av ett foder. (GMP+ definition⁵)

Korskontaminering - Oavsiktlig överföring av ett främmande ämne till foder från ett annat foder, ämne, utrustning, redskap eller annat föremål (GMP+ definition⁵).

Flushing⁶ – Ett rengöringsförfarande för produktionslinjen för foder, en del av produktionslinjen eller en särskild utrustning, mellan två partier i regelbunden produktion, bestående av att en produkt av foderkvalitet passerar genom produktionslinjen ett fastställt antal gånger.

² Kommissionens vägledning för homogenitet och korskontaminering (ej färdigställd)

³ ICCF - https://iccf.feed.org/wp-content/uploads/ICCF-GL_03-Homogeneity-Testing-Step7.pdf

⁴ Kommissionens vägledning för homogenitet och korskontaminering (ej färdigställd)

⁵ <https://www.gmpplus.org/feed-certification-scheme/scheme-documents/framework/f02>

⁶ Kommissionens vägledning för homogenitet och korskontaminering (ej färdigställd)

Andra begrepp som nämns i denna vägledning har samma betydelse som i Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2022:3) om foder.

Grundvillkor

Rubriken är inte tillämplig.

4 Tillämplig lagstiftning

Kort beskrivning av regelverket

Grunden för den offentliga kontrollen fastställs i EU:s kontrollförordning:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) 2017/625 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels- och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel.

Foderhygienförordningen och vägledning:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 av den 12 januari 2005 om fastställande av krav för foderhygien
- Kommissionens tillkännagivande: ”Vägledning om tillämpningen av vissa bestämmelser i förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien” (C/2019/4919)
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1601652739225&uri=CELEX:52019XC0705\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1601652739225&uri=CELEX:52019XC0705(01))

ABP-förordningarna:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002
- Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 av den 25 februari 2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen.

TSE-förordningen:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 999/2001 av den 22 maj 2001 om fastställande av bestämmelser för förebyggande, kontroll och utrotning av vissa typer av transmissibel spongiform encefalopati.

Tillsatsförordningen:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1831/2003 av den 22 september 2003 om fodertillsatser.
- En förteckning över godkända fodertillsatser återfinns i kommissionens ”Tillsatslista”.
<https://ec.europa.eu/food/food-feed-portal/screen/feed-additives/search>

GM-förordningarna:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1829/2003 av den 22 september 2003 om genetiskt modifierade livsmedel och foder
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1830/2003 av den 22 september 2003 om spårbarhet och märkning av genetiskt modifierade organismer och spårbarhet av livsmedel

och foderprodukter som är framställda av genetiskt modifierade organismer och om ändring av direktiv 2001/18/EG

- Kommissionens förordning (EU) nr 619/2011 av den 24 juni 2011 om provtagnings- och analysmetoder för offentlig kontroll av foder vad gäller förekomst av genetiskt modifierat material där godkännandeförfarandet fortfarande pågår eller godkännandet har upphört att gälla

Läkemedelsförordningen

- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2019/4 av den 11 december 2018 om tillverkning, utsläppande på marknaden, användning av foder som innehåller läkemedel, om ändring av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 och om upphävande av rådets direktiv 90/167/EEG

Märkningsförordningen:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 767/2009 av den 13 juli 2009 om utsläppande på marknaden och användning av foder

Råvaruförteckningsförordningen:

- Kommissionens förordning (EU) nr 68/2013 av den 30 januari 2013 om en förteckning över foderråvaror.

Ekologiska produkter

- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 2018/848 av den 30 maj 2018 om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter och om upphävande av rådets förordning (EG) nr 834/2007

De centrala nationella författningarna om tillverkning, hantering och användning av foder är:

- Lagen (2006:805) om foder och animaliska biprodukter (foderlagen)
- Förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter (foderförordningen)
- Förordningen (2006:1165) om avgifter för offentlig kontroll av foder och animaliska biprodukter
- Tillkännagivandet (2022:15) om de EU-bestämmelser som lagen (2006:805) om foder och animaliska biprodukter kompletterar - kopplar ihop EU:s bestämmelser om foder och animaliska biprodukter med den svenska lagstiftningen.

Jordbruksverkets föreskrifter om foder och animaliska biprodukter:

- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2018:33) om foder
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2007:21) om offentlig kontroll av foder och animaliska biprodukter
- Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

Övriga dokument

- Näringsens foderregister: <https://www.feedmaterialsregister.eu/> benämningar på foderråvaror som inte är upptagna i kommissionens råvaruförteckning.

- Gråzonsprodukter: Kommissionens förordning (EU) nr 892/2010 av den 8 oktober 2010 om vissa produkters status som fodertillsatser som omfattas av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1831/2003 produkter som inte är fodertillsatser. Dessa produkter betraktar kommissionen inte som fodertillsatser och kan därmed mycket väl dyka upp i kommissionens råvaruförteckning eller näringsens foderregister.
- Kommissionens rekommendation av den 14 januari 2011 om riktlinjer för distinktionen mellan foderråvaror, fodertillsatser, biocidprodukter och veterinärmedicinska läkemedel (2011/25/EU).

En fullständig förteckning över aktuell foderlagstiftning finns på Jordbruksverkets webbplats under fliken djur/foder. Förteckningen över regelverket på webbsidan hålls uppdaterad.

5 Ansvarsfördelning inom kontrollområdet

Beskrivning av Jordbruksverkets ansvar

Jordbruksverket är den behöriga myndigheten och är utpekad som ansvarig för den offentliga kontrollen av foderanläggningar, se 11 § förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter.

Djuravdelningen är sakkunnig avdelning, det vill säga står för expertkunskap om lagstiftningen på området. Djurhälsoenheten beslutar bland annat om godkännande av foderanläggningar med läkemedelsinblandning och anläggningar som hanterar animaliska biprodukter.

Djurhälsoenheten är s.k. sakenhet och ska ge råd, stöd och vägledning. Sakenheten har ansvar för kontrollvägledning inom den offentliga kontrollen för foderanläggningar som tillhör foderleverantörer. Ansvaret innebär att ge vägledning om kontrollen, som ska bidra till att den offentliga kontrollen har god kvalitet och är verkningsfull, dvs. att syftet med lagstiftningen uppnås. Djurhälsoenheten ska inte ge råd i enskilda ärenden utan hålla sig på en övergripande nivå och inte ange i detalj hur varje specifik situation ska bedömas. Djurhälsoenheten ansvarar för kontakter och informationsutbyte med andra länder när det gäller ärenden via RASFF (inom EU) eller till tredje land för Ryssland, Kina m.fl.

Djurkontrollenheten är den enhet som har ansvar för den offentliga kontrollen.

Kontrollmyndigheten ansvarar att kontrollen är av god kvalitet och är verkningsfull.

Djurkontrollenheten har, när så är lämpligt, direktkontakt med andra svenska kontrollmyndigheter, liksom med andra enheter på djuravdelningen och med berörd länsstyrelse och Livsmedelsverket.

Djurkontrollenheten ska vidta åtgärder om foderleverantörer ska åtgärda avvikelserna och följa lagstiftningen. Åtgärder som kontrollenheten kan vidta är uppföljande besök, föreläggande, sanktionsavgifter och åtalsanmälan. Det är viktigt att kontrollen är oberoende och självständig, dvs. hålls åtskild från regelgivning, tillståndsgivning, rådgivning och utbildning till aktörerna.

Stöd- och samordningsenheten på djuravdelningen ansvarar huvudsakligen för samordning av:

- Årliga rapporten (samordnar rapportering, samt framtagandet av texter till rapporten)
- Nationella kontrollplanen (samordnar produktion av texter, framtagande av mål, kontakter med Livsmedelsverket etc.)

- ⊖ Santé F-revisionerna (samordnar hela revisionsprocessen)

System för informationsutbyte med andra EU-länder - RASFF och AAC

EU har ett elektroniskt system för informationsutbyte mellan EU-länder som heter iRASFF. I iRASFF ingår under systemen Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) och Administrative Assistance and Cooperation (AAC) samt AAC-Food fraud.

Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) är ett system för snabb varning om livsmedel eller foder som utgör eller kan antas utgöra en risk för människors hälsa.

Kontrollmyndigheterna måste använda sig av RASFF när de har kännedom om att ett foder är eller kan antas vara osäkert finns på marknaden och berör andra kontrollmyndigheter. Djurkontrollenheten informeras av djurhälsoenheten när det kommit ett RASFF-meddelande som berör Sverige. Djurhälsoenheten skickar iväg svar i RASFF när djurkontrollenheten tillhandahållit dem.

Om en sändning med osäkert foder avisas vid gränskontroll ska förstärkt kontroll skapas i TRACES NT. RASFF-meddelande kan behöva skapas vid gränskontroll.

Administrative Assistance and Cooperation (AAC) är ett system som ska användas för förfrågningar och information till andra medlemsstater när det har konstaterats en avvikelse från gällande lagstiftning, men det bedöms att avvikelsen inte utgör en hälsorisk och därmed inte omfattas av RASFF. Djurkontrollenheten informeras av djurhälsoenheten när det kommit ett AAC-meddelande som berör Sverige. Djurhälsoenheten skickar iväg svar i AAC när djurkontrollenheten tillhandahållit dem.

Djurkontrollenheten kan ta initiativ till att Sverige ska skicka ett AAC-meddelande med frågor till andra medlemsstater i de fall det rör sig om kontrollärenden som kräver samarbete över landsgränserna. I dessa fall informerar djurkontrollenheten djurhälsoenheten som i sin tur skickar meddelandet via systemet.

Övergripande beskrivning av övriga myndigheters ansvar

Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) ansvarar för diagnostikmetodik, analyser av prover, provsvar, riskvärderingar & rådgivande.

Livsmedelsverket har kontrollansvar för att kraven i livsmedelslagstiftningen efterlevs samt för att livsmedelsanläggningar som tillverkar bearbetat animaliskt protein för foderändamål följer lagstiftningen.

Länsstyrelsen har kontrollansvar för foder i primärproduktionen samt transporter och omlastningsplatser av animaliska biprodukter.

6 Kontrollobjekten

Kort beskrivning av kontrollobjekten och deras verksamhet

Kontrollobjekt är foderleverantör som tillverkar och/eller importerar foder för den svenska marknaden samt foderföretag med verksamheter inom transport, blandartjänst, butik eller lager.

Vissa anläggningar bearbetar animaliska biprodukter (abp). I bilaga 1 i denna vägledning beskrivs de olika typer av anläggningar.

Anläggningskoder, bokstavsbeteckningar (A, B, C etc.), förtydligar vilka frågor som är relevanta för de olika typer av anläggningar. Se bilaga 1 i denna vägledning för beskrivning av anläggningskoderna.

7 Riskanalys

Ange att den offentliga kontrollen ska grundas på riskanalys

Kontrollen inom områdena foder och animaliska biprodukter ska enligt förordning (EU) 2017/625 vara riskbaserad och genomföras regelbundet och så ofta som är lämpligt. Foderanläggningar som är registrerade eller godkända enligt förordning (EG) nr 183/2005 klassas in i olika riskklasser beroende på företagets verksamhet. Hänsyn ska tas till klarlagda risker, företagarens tidigare resultat vad gäller efterlevnad av regelverket, tillförlitlighet vid företagets egenkontroller samt information som kan tyda på bristande efterlevnad. Djurkontrollenheten kan, i de fall det bedöms motiverat, göra avsteg från modellen.

Sakenheten har tillsammans med djurkontrollenheten och SVA omvärldsbevakningsmöte varje år och tar då fram ett protokoll som är grunden för årets kontroll se bilaga 5. För riskklassning av olika foderföretag, se bilaga 3. Beskrivningen av riskbaserad kontroll av foder vid gränskontroll finns i bilaga 6.

8 Hur förbereds den offentliga kontrollen?

Genomgång av resultatet av riskanalysen

Kontrollmyndigheten bör årligen upprätta en plan för den offentliga kontrollen. Vid upprättandet av denna plan bör hänsyn tas till resultatet av genomförd riskanalys. Djurkontrollenheten bör även beakta eventuella mål för kontrollområdet i Sveriges fleråriga nationella kontrollplan. Med utgångspunkt i riskanalysen beslutar sedan kontrollmyndigheten hur många kontrollbesök som ska utföras under året och vilka verksamheter som ska inspekteras i första hand.

Framtagande av checklista/ kontrollprotokoll med kontrollpunkter

Djurkontrollenhetens kontroll bör baseras på en dokumenterad och fastställd checklista. Checklistan är utarbetad med tillämplig lagstiftning, kontrollvägledning och resultatet av genomförd riskanalys som grund.

Möjligheter till samordnad offentlig kontroll inom myndigheten/organet

En viktig målsättning för all offentlig kontroll är att den administrativa bördan för kontrollobjekten ska vara så liten som möjligt. Ett led i detta är att, där så är möjligt, samordna offentlig kontroll inom flera områden för att därigenom hålla nere antalet besök hos kontrollobjektet. Den offentliga kontrollen ska genomföras effektivt men om möjligt anpassas

så den inte i onödan påverkar företagets verksamhet negativt eller lägger onödig administrativ börda på företaget. Det kan t.ex. handla om när under dagen kontrollen utförs.

Centrala register tillgängliga för den offentliga kontrollen

Registret som ska användas inom offentlig kontroll är DjuHr och Fanny som hålls av Jordbruksverket.

9 Genomförande av den offentliga kontrollen

Föranmälan

Utifrån upprättad kontrollplan ska varje enskild foderkontroll planeras utifrån foderföretagets egna förutsättningar till exempel verksamhetstyp, eventuella godkännanden, tidigare kontrollresultat m.m. för att nå en så effektiv och ändamålsenlig kontroll som möjligt.

Jordbruksverkets vägleder enligt följande när det gäller föranmälan eller så kallad avisering av kontroll:

- När det gäller den regelbundna, rutinmässiga kontrollen som kontrollmyndigheterna har planerat att genomföra bedömer vi att denna kan och bör föranmälas. Att vi bedömer att denna kontroll kan föranmälas baserar vi delvis på att det i dessa fall inte finns skäl för att utgå från att det finns brister hos kontrollobjekten. Vi bedömer även att om det finns underliggande brister, tillfälliga eller systematiska, märks dessa oftast även om snabba åtgärder har gjorts. Vår slutsats är därför att fördelarna med att föranmäla dessa kontroller är fler än nackdelarna. Vid kontroller som görs rutinmässigt bör därför en föranmälan göras för att skapa goda förutsättningar för kontrollen. Föranmälan bör dock inte göras tidigare än 24 timmar innan kontrollens genomförande.
- Vid uppföljande kontroller bör syftet och vad som ska kontrolleras avgöra om föranmälan bör göras eller inte. Vid exempelvis kontroll av om företaget har vidtagit vissa tekniska åtgärder som ombyggnationer, installationer eller liknande kan föranmälan göras utan att det får en negativ effekt på kontrollens syfte. Vid kontroll av andra aspekter kan däremot en föranmälan få en negativ effekt på kontrollens syfte. I dessa fall bedömer vi att möjligheten att föranmäla är mer begränsad. I bedömningen om föranmälan är lämplig eller inte kan även vägas in vilken riskkategori företaget är klassat i. Om det är lämpligt eller inte att göra en föranmälan vid uppföljande kontroller bör alltså bedömas från fall till fall.
- När det gäller kontroller som görs som följd av anmälningar eller klagomål bedömer vi att det inte är lämpligt att dessa kontroller föranmäls. I dessa fall finns det skäl att misstänka att det finns brister hos den som ska kontrolleras och en föranmälan skulle kunna göra det lättare att dölja dessa brister och risken är då att de inte kommer att åtgärdas. Vår bedömning är att nackdelarna med föranmälan vid anmälningsärenden väger tyngre än fördelarna.
- Vid revisioner eller kontroller som omfattar en systematisk genomgång av företagets rutiner behöver man ofta träffa specifika personer för att få svar på frågorna. Det är då motiverat att föranmäla kontrollen och i de fallen gärna i god tid. Kontroller som tar längre

tid, exempelvis om kontroll utförs av fler lagstiftningsområden samtidigt, där kontrollobjekten ligger avsides eller där kontrollobjekten har tillgänglig personal på oregelbundna tider kan också utgöra skäl för föranmälan för att kontrollerna ska kunna utföras.

En motivering till varför föranmälan bedömdes som nödvändig bör anges i kontrollrapporten.

Provtagning och analys

Den provtagning som sker vid offentlig kontroll ska göras med stöd av den priorodokumentet av fodret, se bilaga 6, som tillhandahålls inför varje nytt kontrollår. Prover tagna vid offentlig kontroll ska skickas till av Jordbruksverket utsett officiellt laboratorium.

Dokumentationskrav

Varje utförd offentlig kontroll ska dokumenteras i enlighet med förvaltningslagen (2017:900) och artikel 13 i förordning (EU) 2017/625.

Kontrollens genomförande

Kontroll kan ske i form av revision, hygieninspektion eller provtagning. Dessa olika metoder kan alla ingå vid ett och samma kontrolltillfälle.

Kontrollpersonalen är inte skyldiga att vid varje enskilt tillfälle kontrollera alla punkter i lagstiftningen utan kan välja hur omfattande kontrollen ska vara. Vid bedömningen av hur omfattande kontrollen bör vara kan flera faktorer spela in. Om kontrollpersonalen inte kontrollerat en punkt trots att det är relevant ska detta markeras i checklistan i rutan ”Ej kontrollerat”.

Kontroll kan ske som kontroll på en foderanläggning eller som administrativ kontroll. Administrativ kontroll är främst tillämpligt vid vissa former av uppföljande kontroll och vid uppföljning av avvikelser. Uppföljning av tidigare konstaterade avvikelser ska följas upp vid kontrollen.

Tabell 1 visar ett förslag på dagordning vid en kontroll med utförande och kommentarer som stöd för bedömning av kontrollpunkter.

Tabell 1: Förslag på dagordning vid kontroll

<u>Utförande</u>	<u>Kommentarer</u>
Inledande möte	Börja kontrollen med att ge en presentation av er och syftet med kontrollen samt vilket lagstöd myndigheten har för att utföra kontrollen. Kontrollera även under denna inledning ägarförhållanden, adressuppgifter, behörig personal, etc. Fyll i grunduppgifterna för klassificering av företaget enligt riskmodellen Notera specifikt om ändringar i klassificeringen behöver genomföras, t.ex. om abp- eller TSE-lagstiftningen behöver beaktas eller någon annan verksamhet pågår som på något sätt kan innebär en ökad risk i foderproduktionen. Kontrollera att

Utförande	Kommentarer
	anläggningen är rätt klassad. Av erfarenhet vet vi att det förekommer att anläggningar är felklassade.
Granskning av flödesdiagram	<p>För att få en överblick av processen är företagets flödesdiagram en stor tillgång för att förstå processen och identifiera eventuella ändringar sedan föregående kontroll.</p> <p>Kontrollera versionsnummer.</p> <p>Granska övergripande rutiner, instruktioner, ansvarsfördelning, HACCP, etc.</p> <p>Välj ut eventuella moment/instruktioner/HACCP-moment etc. som ni vill granska specifikt, t.ex. veckoprovtagning av salmonella.</p>
Rundvandring	<p>Kontroll av</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundförutsättningarna/GMP • CCP <p>genom</p> <ul style="list-style-type: none"> • observationer/demonstrationer • frågor till personalen <p>granskning av instruktioner, protokoll, etc.</p>
Enskild utvärdering	Ta tid för en enskild genomgång av det du sett och noterat samt gör en enkel sammanställning av de avvikelser som identifierats.
Avslutande möte	Avsluta kontrollen med en presentation av de avvikelser som identifierats och vilka åtgärder som förväntas av företaget i form av t.ex. kompletterande dokumentation, åtgärdsplaner och tidsaspekter.

10 Hantering av avvikelser som konstateras vid den offentliga kontrollen

Kontrollmyndighetens ansvar att följa upp avvikelser

Kontrollmyndigheten har ansvar för att följa upp att avvikelser som konstateras i kontrollen åtgärdas av verksamhetsutövaren. Om avvikelser påvisas i den offentliga kontrollen krävs ett förnyat besök eller administrativ uppföljning. Uppföljning kan vid lämpliga fall även ske vid nästa planerade kontroll. Kontrollmyndigheten får själv ta ställning till när ett förnyat besök är motiverat enligt bedömningsgrunderna och inom vilken tidsram det ska göras.

I 14 § foderlagen (2006:805) framgår att den myndighet som utövar offentlig kontroll ska verka för att åtgärder vidtas mot överträdelser av lagen, av de föreskrifter eller beslut som meddelats med stöd av lagen eller av de EU- bestämmelser, som kompletteras av lagen.

För vägledning om hantering av misstänkt eller bekräftat osäkert foder se bilaga 4 i denna vägledning.

Vilka avvikelser som bör innebära ett förnyat besök eller uppföljande kontroll

Avvikelser som medför återbesök är sådana som medför risk för spridning av smitta t.ex. salmonella och andra former av föroreningar och som kräver omedelbara åtgärder av företaget. De avvikelser som även omfattas är avvikelser avseende riskbaserad produktion och HACCP samt avsaknad av hela delar av kraven enligt foderhygienförordningen.

Vid ett förnyat besök, som ska ske inom skälig tid, ska det kontrolleras att avvikelserna har åtgärdats.

Exempel på avvikelser som bör leda till ett förnyat besök:

- Tillverkning/hantering av foder utan tillstånd.
- Avsaknad av kvalitetskontrollplan.
- Avsaknad av spårbarhet.
- Avsaknad av ett förfarande för att säkerställa att produkter som är avsedda för tekniska ändamål hålls avskilt och inte sammanblandas med motsvarande produkter som används som foder.
- Avsaknad av skriftliga instruktioner och kontroll avseende hantering av läkemedel och koccidiostatika (homogenitet, inblandad halt, överföring mellan partier).
- Bristande dokumentation/kontroll av värmebehandlingen av fjäderfäfoder.
- Bristande skriftliga rutiner vid tillverkning av icke värmebehandlat foder i en anläggning som för övrigt värmebehandlar sitt foder.
- Avsaknad/brister i den föreskriftsreglerade egenkontrollen (salmonella/aflatoxin).
- Avsaknad av dokumentation avseende reklamationer.

Förelägganden

Förelägganden bör tillämpas i de fall avvikelser uppdagats som är av sådant slag att verksamheten inte visar vilja att vidta nödvändiga åtgärder och då avvikelserna inte är åtgärdade vid ett förnyat besök. Föreläggande bör också tillämpas i de fall allvarigare avvikelser uppdagats.

I artikel 138 i kontrollförordningen beskrivs åtgärder som kontrollmyndigheten ska vidta vid avvikelser. Myndigheter får enligt 23 § foderlagen meddela beslut om föreläggande. Föreläggande får förenas med vite enligt 24 § samma lag.

Sanktionsavgifter

Det finns beskrivet om sanktionsavgifter i 30 a-f §§ lagen om foder och animaliska biprodukter (2006:805) samt i 22 a-h §§ förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter.

Överprövning av beslut

Kontrollmyndighetens beslut kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol, enligt 32 § foderlagen.

Åtalsanmälan

Föreligger det en misstanke om att en straffbar överträdelse har begåtts i ett ärende ska som huvudregel en åtalsanmälan göras. Enligt 14 § foderlagen ska myndigheten som utövar offentlig kontroll verka för åtgärder vidtas mot överträdelser av lagen, av de föreskrifter eller beslut som har meddelats med stöd av lagen eller av de EU-bestämmelser som kompletteras av lagen.

Beslut om åtalsanmälan fattas av enhetschefen på djurkontrollenheten. Samråd ska ske med verksjurist.

Mer om straffbestämmelser, åtalsanmälan och viten

Ett brott är en gärning eller en underlåtenhet, som kan leda till ett straff. Regler om straff för brott mot foderlagstiftningen finns i 28 a–30 §§ i foderlagen. För att en gärning ska vara brottslig krävs antingen uppsåt eller oaktsamhet hos gärningsmannen. Uppsåt betyder i princip att man begår gärningen avsiktligt. Om en gärning är att anse som ringa ska gärningsmannen inte åtalas och dömas. Det är bara fysiska personer som kan straffas enligt dessa regler, alltså inte juridiska personer, dvs. bolag och föreningar.

En begränsning finns i 30 § andra stycket foderlagen. Om ett vitesföreläggande eller ett vitesförbud har överträtts ska straffansvar enligt foderlagen inte åläggas för en gärning som omfattas av föreläggandet eller förbudet. Viktigt att tänka på är dock att åtal avser redan begångna gärningar, medan förelägganden och förbud avser framtiden. Detta innebär att man vid en och samma tidpunkt kan åtalsanmäla en gärning som varit och förlägga foderföretagaren att inte upprepa gärningen.

Den omständigheten att kontrollmyndigheten gör en åtalsanmälan minskar i allmänhet inte behovet av att vidta administrativa kontrollåtgärder för framtiden. Det kan tvärtom vara så att sådana åtgärder kan innebära en bekräftelse för rättsväsendet på att myndigheten ser allvarligt på vad som har inträffat.

Åtgärder när kontroll inte kan genomföras på grund av att aktörens agerande

I de fall en aktör gör sig okontaktbar så att kontroll inte kan genomföras ska detta betraktas som en allvarlig avvikelse. Samma gäller om en aktör inte på nödvändigt sätt medverkar för att kontroll ska kunna ske. Det är viktigt att åtgärder vidtas så att anläggningar inte kan fortsätta med sin verksamhet om kontroll av dessa skäl inte kunnat ske som planerats.

För att ett godkännande ska återkallas krävas att det genom offentlig kontroll bevisas att aktören inte uppfyller godkännandekraven. Att ev. begärda kompletteringar inte har skickats in eller att aktören gör sig okontaktbar är i sig inget bevis för detta. Exempel: Om allvarliga brister påvisats vid en kontroll i januari kan inte godkännandet dras i november med motiveringen att inga kompletteringar inkommit och att aktören gjort sig okontaktbar. Det måste då genom en förnyad offentlig kontroll bevisas att bristerna fortfarande finns kvar.

Underlaget för sakenhetens prövning ska kommuniceras med aktören, som därmed ges möjlighet att yttra sig över detta.

Om företaget är i konkurs bör kontakt tas med konkursförvaltaren för att höra om verksamheten upphört eller om den kommer fortsätta drivas. Meddelar konkursförvaltaren att verksamheten

upphört kan avregistrering göras alternativt godkännandet återkallas. Driver konkursförvaltaren vidare verksamheten måste konkursförvaltaren registreras. Om ett företag som gått i konkurs och konkursen avslutats kan det avregistreras. Detta gäller t.ex. om djurkontrollenheten meddelar sakenheten att ett företags konkurs är avslutad med angivet datum.

Rapportering av avvikelser som föranleder åtgärder från sakenhetens sida

I de allra flesta fall löser djurkontrollenheten kontrolluppdragen utan att djurhälsoenheten behöver kontaktas. Men det kan uppstå situationer där erforderliga tillstånd eller registreringar saknas eller då de krav som ställs efter utförd kontroll inte följs. Djurkontrollenheten kan alltid rådfråga djurhälsoenheten, och i vissa fall kan djurhälsoenheten behöva gå vidare med att förbjuda en verksamhet eller återkalla ett godkännande. Här följer en kort beskrivning av några olika situationer som kan uppstå och vilka åtgärder som kan behöva vidtas.

Godkännande eller registrering saknas

Om djurkontrollenheten får kännedom om att en verksamhet saknar den registrering alternativt det godkännande som krävs för den aktuella verksamheten ska djurkontrollenheten se till att nödvändiga åtgärder vidtas med stöd av lagstiftningen. Verksamheten måste upphöra och får återupptas först då anläggningar har den registrering alternativt det godkännande som krävs. Produkter som redan tagits emot respektive bearbetats/tillverkats ska hanteras i enlighet med lagstiftningens krav och får inte släppas ut på marknaden. Produkter som redan är utsläppta på marknaden kan behöva återkallas. Verksamhetens ska kunna visa vilka åtgärder som vidtagits och kunna visa att material som eventuellt sänts i väg för destruktion är spårbart via handelsdokument och register.

Information om ändringar i verksamheten saknas

Det är foderföretaget som ansvarar att anmäla alla större ändringar i verksamheten, men det är inte alltid lätt för den enskilde att bedöma vad som omfattas av detta krav. Här måste en bedömning göras från fall till fall. Exempel på sådant som kan anses vara ”större förändringar” är flytt till nya lokaler, ombyggnation eller ändrad inriktning. Vid minsta osäkerhet från företagets sida rekommenderar djurhälsoenheten den driftansvarige anmäla och beskriva ändring en i E-tjänsten för foderleverantörer⁷ eller blankett D7⁸. Djurhälsoenheten registrerar ändringarna, och i det fall det rör en godkänd anläggning, görs en bedömning om det krävs ett förnyat godkännande (och kanske även en ny inbesiktning). Djurhälsoenheten meddelar därefter företaget att man tagit emot anmälan och, om tillämpligt, vilka åtgärder som ytterligare kan krävas.

Allvarliga avvikelser upptäckta vid kontroll

Om djurkontrollenheten upptäcker att fara för smittskyddet föreligger ska djurhälsoenheten omgående informeras och nödvändiga åtgärder vidtas med stöd av lagstiftningen. I första hand

⁷ <https://jordbruksverket.se/e-tjanster-databaser-och-appar/e-tjanster-och-databaser-djur/verksamheter-med-foder-och-djurprodukter#h-Etjanstfordigsomarfoderleverantor>

⁸ <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/anmalan-foderanlaggning-foderleverantor.html>

ska djurkontrollenheten förmå företaget att vidta de åtgärder som krävs. Verksamheten kan med ett föreläggande också förbjudas.

Avvikelse som påvisas hos en foderföretagare som innehar ett godkännande för sin verksamhet, ska i de fall denna avvikelse inte åtgärdas omgående eller enligt en av kontrollenheten accepterad åtgärdsplan, rapporteras till sakenheten. Sakenheten gör då en bedömning om godkännandet bör dras tillbaka.

Rör det avvikelse på en godkänd anläggning ska, i de fall avvikelsen inte åtgärdas omgående eller enligt av djurkontrollenheten accepterad åtgärdsplan, ska djurhälsoenheten informeras. Djurhälsoenheten gör då en bedömning om verksamheten tillfälligt eller varaktigt ska förbjudas. Är det en godkänd anläggning kan godkännandet återkallas. Avregistrering kan bara göras om det är helt klart att den driftsansvarige helt upphört med den registreringspliktiga verksamheten och inte heller har för avsikt att återuppta den.

När avvikelser inte åtgärdas trots åtgärder från djurkontrollenheten

Om en aktör inte åtgärdat avvikelser trots åtgärder från kontrollenheten, till exempel upprepande uppmaningar till rättelse eller föreläggande med vite, ska ärendet överlämnas till djurhälsoenheten för bedömning. Det är viktigt att dokumentationen i ärendet är formulerat med ett språk som är lämpligt att använda i ett eventuellt beslut om återkallande av godkännande. Verksamheten kan med ett föreläggande också förbjudas.

Det ska tydligt framgå av underlaget på vilka grunder avregistrering eller återkallande av godkännande bör ske.

11 Grundvillkor

Rapport om grundvillkor

Ej tillämbart

12 Jordbruksverkets behov av uppföljning

Generell beskrivning av behovet

Jordbruksverket har ett årligt uppdrag i sitt regleringsbrev att analysera och utvärdera kontrollen av foder. Redovisningen till regeringskansliet ska omfatta de avvikelser som myndigheten identifierat och beskriva hur de kan åtgärdas. Varje år rapporteras även en sammanställning av utförda kontroller, typ av kontroller och anläggningar samt typ och antal avvikelser till EU-kommissionen.

Utifrån erfarenheter och resultat från genomförda kontroller ska kontrollen i sin helhet utvärderas efter varje kontrollår. Syftet med detta är att tydliggöra de eventuella förbättringar som kan genomföras för att åstadkomma en likvärdig, rättssäker och effektiv kontroll som uppfyller kraven i kontrollförordningen. Att analysera resultaten och föreslå förbättringar är en mycket viktig del i arbetet med kontrollen i livsmedelskedjan och en avgörande del för att uppnå målen med säkra foder och livsmedel.

Lämplig form för återrapportering

Djurkontrollenheten ska varje år i februari rapportera in om tidigare kalenderårs kontroll, med uppgifter om antal genomförda kontroller

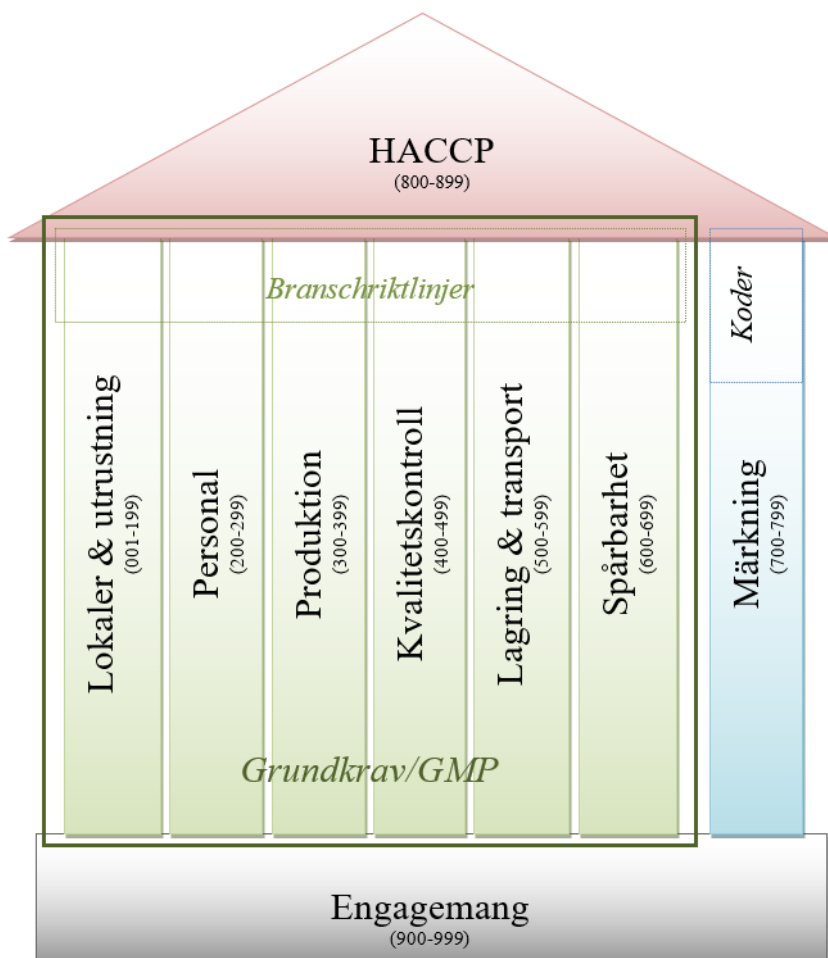
En sammanställning av de avvikelser som har påträffats och vidtagna åtgärder under kontrollåret ska skickas med. Efter återrapporteringen sammanställer djurhälsoenheten tillsammans med djurkontrollenheten resultatet från den offentliga kontrollen.

13 Avsnitt om kontrollpunkter

Kontrollpunkterna

Foderlagstiftningen är ett brett område som täcker många olika aspekter och många olika regelverk, ett försök till att illustrera såväl strukturen på regelverket som uppbyggnaden av checklistans struktur ges i figur 2 i form av ett tempel med en grund, pelare och ett tak. Numrering i templet anger frågeintervallet. I kraven ingår under relevant pelare även specifika frågeställningar från andra regelverk avseende t.ex. GMO, animaliska biprodukter och användning av läkemedel i foder.

Kraven för kontrollobjektet finns beskrivet i bilaga II i förordning (EG) nr 183/2005. Kontrollpunkterna beskrivs i bilaga 2 i den här vägledningen. Som stöd och komplement vid offentlig kontroll av foder och animaliska biprodukter vid djurparker finns vägledning i bilaga 7.

Figur 2: Illustration av strukturen på regelverket och uppbyggnaden av checklistans struktur

Grunden/engagemang

Frågeområde 900–999.

Grunden för en säker produktion är ett engagemang (eng. commitments) inom hela foderföretaget inkluderande tillräcklig kunskap inom området, tid och finansiella resurser för att fastlägga de system som krävs för en säker produktion oavsett om det rör grundkraven eller en formell HACCP. Det ska understrykas att dessa system inte i första hand är till för att visa inför myndigheterna att man uppfyller de olika kraven i regelverket utan för att säkerställa en säker produktion. Med andra ord räcker det t.ex. inte att kunna påvisa att man har ett system för att säkerställa fodersäkerheten (och i slutändan livsmedelssäkerheten och eventuella effekter på miljön) utan foderföretagaren måste visa att han förstår och accepterar de grundläggande elementen i kraven på en säker produktion och även kunna visa att systemet används och fungerar i praktiken.

Sex av templets pelare avser de så kallade grundkraven eller GMP (Good Manufacturing Practice) och består i huvudsak av de krav som fastställs i foderhygienförordningen (bilaga II i förordning (EG) nr 183/2005) och handlar om lokaler och utrustning, personal, produktion, kvalitetskontroll, lagring och transport, journalföring samt hantering av reklamationer.

De enskilda frågorna i checklistan är utformade med bilaga II i förordning (EG) nr 183/2005 som grund, därefter har frågorna kompletterats med specifika eller kompletterande frågeställningar från övrig aktuell lagstiftning.

Lokaler och utrustning

Frågeområde 001–199.

Avser funktionaliteten av lokaler och utrustning, möjligheten till rengöring (utrymmen, utrustning och personlig hygien) och skadedjursbekämpning, etc.

Fokus läggs även på underhåll och kontroll av viss funktion av viss nyckelutrustning t.ex. mätutrustning och blandare.

Personal

Frågeområde 200–299.

Avser personalens kunskaper och kvalifikationer, organisationsplan, ansvarsfördelning och befogenheter.

Produktion

Frågeområde 300–399.

Berör krav på en utsedd produktionsansvarig, krav på skriftliga produktionsrutiner för att definiera, kontrollera och styra produktionen med extra fokus på kritiska moment. Åtgärder för att undvika korskontamination, kontroll av förbjudet foder eller produkter som kan användas såväl som foder eller för andra ändamål, främmande ämnen och andra kontaminanter samt lämpliga kontrollstrategier. Hantering av avfall av råvaror som inte är lämplig som foder.

Kvalitetskontroll

Frågeområde 400–499.

Berör krav på en utsedd kvalitetsansvarig när så är lämpligt. Vidare krävs ett system för kvalitetskontroll med en skriftlig kvalitetskontrollplan och tillgång på laboratorier för företag som tillverkar foder. I hygienförordningen berörs även kravet på spårbarhet, denna fråga hanteras dock under rubriken Spårbarhet (frågeområde 600–699).

Spårbarhet

Frågeområde 600–699.

Förordning (EG) nr 178/2002 anger de grundläggande kraven på foderföretagaren att säkerställa spårbarheten. Ytterligare specifikationer återfinns i foderhygienförordningen bland annat kravet på journaler av vad foderföretagaren köper in för produkter (vad, när, kvantitet, etc.) samt vad som levereras ut från företaget. Grundprincipen är spårbarhet ett steg i vardera riktningen dvs. leverantör och kund. Frågan har uppkommit om Jordbruksverket kan ställa krav på företagen att ”föra bok” över vilka partier (partinumner) som gått till respektive kund. Regelverket är inte så tydligt att det klart anger att man måste föra ett register över vilka partier som går till vilken kund, däremot att det inte ovanligt bland större företag med datoriserade system att denna koppling görs då det vid ett eventuellt krav på återtag kan begränsa skadeverkningarna och därmed kostnaderna. Sammanfattningsvis, företaget ska säkerställa spårbarheten, men Jordbruksverket kan inte begära att det ska finnas en koppling parti – kund.

Observera att loggböcker, protokoll, etc. ska vara signerade alltså bekräftelse på att uppgiften är utförd, dokumentet är läst etc.

Med en fastlagd frekvens ska dokumentationen även vara kontrasierad för att visa att kontroll/uppföljning av journaler/uppgifter görs. Annan kontrollerbar metod än kontrasiering kan accepteras.

Lagring och transport

Frågeområde 500–599.

Avser krav på lämpliga låsta lokaler, särhållning mellan bearbetat foder och foderråvaror och fodertillsatser för att undvika korskontamination, lämpliga förpackningsmaterial och transportbehållare samt lämpliga lagringsförhållande för att förhindra att fodret förstörs.

Införsel

Frågeområde 1000–1099

Införsel har efter synpunkter från Santé F vid den fact finding mission som hölls i september 2017 brutits ut till ett separat avsnitt.

Branschriktlinjer

Till hjälp för företagen att uppfylla kraven i foderhygienförordningen har näringen arbetat fram ett antal s.k. riktlinjer för god praxis/branschriktlinjer. Det kan handla om såväl nationella branschriktlinjer som branschriktlinjer på EU-nivå. Tanken med dessa dokument är att näringen själva ska föreslå lösningar på olika problem. Innan publiceringen på myndigheternas webbplatser granskar myndigheterna branschriktlinjerna för att säkerställa att grundkraven är uppfyllda. Därmed kan man betrakta dessa som en överenskommelse om att så här kan vi lösa de enskilda problem/svårigheter som uppstår. Branschriktlinjer är dock inte bindande. Lagstiftningen är dock rättsligt bindande. Varken kontrollvägledning eller branschriktlinjer har samma rättsliga ställning som lagstiftning.

Märkning

Frågeområde 700–799

Den sista pelaren avser märkning och återfinns i förordning (EG) nr 767/2009. På motsvarande sätt som för foderhygienförordningen, där näringen kompletterar med branschriktlinjer, så kompletteras märkningsförordningen med två märkningskoder, för sällskapsdjur respektive för livsmedelsproducerande djur (inkl. pälsdjur).

Foder märkt med sista användningsdag får inte distribueras efter att datumet passerats.

För information om märkning av foder med förpackningsmaterial eller foder som är osäkert finns beskrivet i bilaga 4.

Riskbaserad produktion/HACCP

Utöver engagemang och GMP krävs att företagen arbetar utifrån HACCP-principerna. Foderhygienförordningen anger att förutom inom primärproduktionen så ska företagen inrätta, genomföra och upprätta ett permanent skriftligt förfarande eller förfaranden som grundar sig på HACCP-principerna vilket symboliseras med taket i figur 2. Företagen ska kunna visa att man

uppfyller kraven och att dokumentationen är aktuell. Mer information om HACCP beskrivs i bilaga 2.

Det ska dock understrykas att alla foder- och ABP-företag ska ha ett riskbaserat egenkontrollprogram, dvs. även om inte en formell HACCP krävs så ska principerna tillämpas.

Certifiering (ISO, etc.)

Ett hjälpmedel som används av många företag är olika former av certifieringssystem för att säkerställa en produktion till en viss standard. Fördelen med dessa system är att de är tredjepartsgranskade dvs. någon utanför företaget kommer in och granskar att man verkligen gör det man har åtagit sig att göra.

Det finns dock även svagheter med certifieringssystemen. Bland annat att företagen själva sätter upp sina mål och omfattningen av certifieringssystemen, vilket inte alltid överensstämmer med kraven som specificerats ovan. Om systemet omfattar hela det legala kravpaketet så är det dock ett utmärkt verktyg för företagen att säkerställa sin produktion.

Kontrollrapporter m.m. från certifieringsorganet kan vara till stor hjälp vid kontrollen.

14 Ytterligare information

Nyhetsbrev

Rubriken är inte tillämpbar

Frågor och svar

Under utveckling.

Samverkan inom kontrollområdet.

Dialogmöten äger rum mellan sakenheten och kontrollmyndigheten en gång i månaden.

Diskussionsforum för de som utför den offentliga kontrollen

Djurkontrollenheten och djurhälsoenheten har dialogmöte varje månad. Där ges möjlighet att diskutera kontrollrelaterade frågor.

Faktabas

På Jordbruksverkets webbplats (jordbruksverket.se/djur/foder-och-produkter-fran-djur/foder) finns information om foder och länkar till relevant lagstiftning.

Branschriktlinjer

- Nationella branschriktlinjer för provtagning för övervakning av salmonella i fodertillverkning och åtgärder i händelse av fynd. (<https://www.foderochspannmal.se/dokument>)
- Branschriktlinjer för hygienisk mjölkproduktion (<https://www.lrf.se/>)
- Branschriktlinjer för foder och foderråvaruproducenter (<https://vfk.se/>)

- Branschriktlinjer för fodertransporter innehållande fiskmjöl (<https://www.foderochspanmal.se/dokument>)

15 Bilagor

Bilaga 1 Beskrivningar av anläggningar

En beskrivning olika former av anläggningar i tabell 1.

Anläggningskod	Beskrivning av foderanläggningar
Råvaror	
R	Tillverkningsindustri av råvaror (ej abp)
V	Införsel av råvaror
C	Uppsamlingscentral ⁹ av råvaror eller foderblandningar
B	Bearbetningsanläggning ¹⁰
Bb	Bearbetat animaliskt protein
Bp	Blodprodukter
Bä	Äggprodukter
Tillsatser och förblandningar	
E	Tillverkning av fodertillsatser
F	Tillverkning av förblandningar
Fm	Tillverkning av förblandningar med läkemedel
N	Införsel av fodertillsatser
Q	Införsel av förblandningar
Foderblandningar	
<i>Livsmedelsproducerande djur</i>	
L	Foderblandningar till livsmedelsproducerande djur inkl blandartjänst, legotillverkning
Lm	Foderblandningar med läkemedel till livsmedelsproducerande djur
J	Införsel av foderblandningar till livsmedelsproducerande djur
Jm	Införsel foder med läkemedel till livsmedelsproducerande djur
<i>Icke livsmedelsproducerande djur</i>	
A	Mellanhantering och lagring av abp ¹¹
C	Uppsamlingscentral ¹² av råvaror eller foderblandningar
D	Foderblandningar till sällskapsdjur (enbart vegetabilier)
P	Foderblandningar till sällskapsdjur innehållande ABP
Pb	Anläggning som tillverkar bearbetat sällskapsdjursfoder. Denna typ av anläggning tillverkar t.ex. torrfoder eller kokt foder
Pk	Anläggning som tillverkar konserv.
Po	Anläggning som tillverkar färskt sällskapsdjursfoder. Ofta tillverkning av foder som förpackas i plastkorv och fryses.

⁹ T.ex. kött- eller benmjölstillverkning eller foderkök (mink, djurparker)

¹⁰ T.ex. kött- eller benmjölstillverkning.

¹¹ Sortering/styckning/malning, kylning/infrysning (t.ex. block).

¹² T.ex. kött- eller benmjölstillverkning eller foderkök (mink, djurparker)

Anläggningskod	Beskrivning av foderanläggningar
Pt	Anläggning som tillverkar tuggartiklar.
M	Införsel av foderblandningar till sällskapsdjur
ABP-anläggningar	
Rabp	Tillverkningsindustri där abp, eller där av framställda produkter uppstår
S	Anläggning för lagring av framställda produkter (ABP)
Vabp	Införsel av råvara i form av abp, eller därav framställda produkter
Transport & butik och lager	
X	Transporter
Y	Butik och lager
Ym	Lager som lagrar foder innehållande läkemedel

Godkännande av vissa anläggningar

Foderanläggningar ska vara registrerade och i vissa fall godkända, vilket följer av kraven i foderhygienförordningen och abp-lagstiftningen.

Godkännande krävs för följande typer av foderanläggningar:

- Anläggning som hanterar läkemedel i olika former.
- Godkända anläggningar som får tillverka och släppa ut läkemedelsfoder på marknaden, men inte får tillhandahållas en djurhållare innan ett veterinärrecept¹³ är utfärdat.
- Anläggning som blandar in fiskmjöl, insektsmjöl, di- och trikalцийfosfat, blodprodukter eller blodmjöl i foder. Foder till idisslare får inte framställas på anläggningen. (Undantag kan medges för detta om vissa krav uppfylls enligt [förordning \(EG\) nr 999/2001](#)).
- Anläggning som tillverkar eller släpper ut vissa fodertillsatser enligt förordning (EG) nr 183/2005
 - näringstillsatser,
 - zootekniska tillsatser,
 - tekniska tillsatser: antioxidanter med en fastställd högsta tillåtna halt,
 - organoleptiska tillsatser: karetonider och xantophyller.
- Anläggning som tillverkar eller släpper ut vissa förblandningar innehållande följande tillsatser
 - zootekniska tillsatser: Funktionell grupp- andra zootekniska tillsatser
 - koccidiostatika och histomonostatika,
 - näringstillsatser: Funktionella grupper vitamin A & D samt Cu och Se.
- Anläggning som tillverkar eller släpper ut vissa foderblandningar innehållande följande tillsatser
 - zootekniska tillsatser: Funktionell grupp- andra zootekniska tillsatser
 - koccidiostatika och histomonostatika.

¹³ Veterinärrecept till djurhållare enligt artikel 16 i förordning (EU) 2019/4.

- Anläggningar får godkännas (enligt art. 10.3 i förordning (EG) nr 183/2005) för att ”avgifta” foder som är kontaminerade enligt direktiv 2002/32/EG och förordning (EU) 2015/786. De krav som abp-lagstiftningen ställer framgår av artikel 21 i förordning (EU) nr 142/2011.
- Anläggningar som tillverkar eller släpper ut produkter för användning i foder enligt förordning (EU) nr 225/2012:
 - bearbetning av vegetabilisk råolja, utom de som omfattas av förordning (EG) nr 852/2004,
 - oleokemisk tillverkning av fettsyror,
 - tillverkning av biodiesel och
 - blandning av fett - om det rör animaliskt fett kan det krävas godkännande enligt abp-lagstiftningen, eller en registrering om det rör sig om en livsmedelsanläggning.

Transportörer, butik, lager och företag som inte hanterar foder fysiskt

Det viktiga är att alla transportörer eller lager/butiker står under kontroll. Kan det ske som en del av foderanläggningens (tillverkarens, lagrets, butikens) kontroll krävs ingen separat registrering som transportör.

Fodertransportörer (X)

Som transportör klassificeras de foderföretagare vars verksamhet huvudsakligen består av transport av foder. Det räcker med att transportföretaget (huvudkontoret) är registrerat vilket innebär att inte varje enskilt fordon behöver vara registrerat hos Jordbruksverket.

Om en foderleverantör även utför transport av foder krävs enligt foderlagstiftningen ingen separat registrering för transportverksamheten, då denna kontrolleras i samband med anläggningens övriga kontroll. Om transporten omfattar även foder från andra än foderleverantörens egna får man göra en bedömning av om en separat registrering av transporten ska göras.

Blandartjänst (L)

Blandartjänst definieras i 1 kap. 3 § SJVFS 2018:33 som ”foderföretagare som tillverkar foderblandningar som består av kompletteringsfoder och djurägarens egenodlade foderråvaror”. Får kunden inte tillbaka just sina egna råvaror så är det inte att betrakta som blandartjänst utan en fodertillverkning och anläggningen ska registreras och kontrolleras som foderleverantör.

Butik eller lager (Y, Ym)

Med butiker avses butiker eller webbutiker som säljer foder till livsmedelsproducerande djur. Häst, duva och kanin är exempel på livsmedelsproducerande djur.

Med lager avses lager som hanterar foder oavsett om det är till livsmedelsproducerande djur eller till andra djur. Hit räknas inte lager som anses vara en del av detaljhandeln för foder som är uteslutande till icke livsmedelsproducerande djur.

Om lagret även omfattar foder från andra än foderleverantören egna får man göra en bedömning av om en separat registrering av lagret ska göras.

ABP-anläggningar

Observera att anläggningsbegreppen för ABP-anläggningar anger verksamheten som godkänns eller registrerats på den enskilda anläggningen och är inte kopplade till foderbegreppen, dvs. ett godkännande eller registrering enligt ABP-förordningen kan ske på olika former av foderanläggningar.

ABP-kategori och slutpunkt för animaliska biprodukter

Råvaror i form av animaliska biprodukter delar in i tre kategorier enligt följande:

- **Kategori 1** (artikel 8 i förordning (EG) nr 1069/2009): Kategori 1 är inte tillåtet som foder förutom efter särskilt beslut. Det kan då bara röra sig om döda djurparksdjur som foder till djurparksdjur eller slaktbiprodukter till sällskapsdjur från länder utanför EU där hormonbehandling är tillåten.
- **Kategori 2** (artikel 9 i förordning (EG) nr 1069/2009) Detta är t.ex. slaktbiprodukter från en av Jordbruksverket registrerad uppsamlingscentral eller kött- och benmjöl till pälsdjur.
- **Kategori 3** (artikel 10 i förordning (EG) nr 1069/2009): Detta är t.ex. produkter från slakterier som slaktbiprodukter från friska djur som passerat veterinärbesiktning och sådana produkter som uppstår vid tillverkning av livsmedel som mjölk och mjölkprodukter, grevar samt före detta livsmedel. Även produkter som möss, kaniner, mygglarver, artemia-ägg och maggots räknas som kategori 3-material.

Mellanhantering och lagring (A)

En anläggning för mellanhantering tar emot färska animaliska biprodukter för sortering och/eller styckning (ofta malning) och/eller kylning eller djupfrysning till block innan dessa produkter transporteras vidare till slutdestination. I vissa fall syrar man produkten istället för att kyla eller frysa.

Anläggningen måste, om den ska hantera foderråvara, vara godkänd av Jordbruksverket för mellanhantering.

Exempel på mellanhanteringsanläggningar är de som tar emot fiskrens eller slaktbiprodukter och fryser dessa till block för vidare transport till minkfarmer eller sällskapsdjursfodertillverkare. I vissa fall ligger anläggningen i direkt anslutning till ett slakteri. (Godkännande krävs om anläggningen tar emot abp från andra leverantörer än bara det intilliggande slakteriet.)

Samtliga som köper eller tar emot foder från en mellanhanteringsanläggning måste ha godkänd anläggning från Jordbruksverket för att ta emot denna typ av foderråvara.

Anläggning för lagring av framställda produkter (S)

Anläggning där lagring sker av produkter som framställts genom en eller flera behandlingar, omvandlingar eller steg i bearbetningen av animaliska biprodukter.

Anläggning som lagrar eller hanterar framställda produkter behöver inte godkännas enligt abp-lagstiftningen om den är registrerad som foderanläggning, men den ska vara registrerad enligt abp-lagstiftningen. Att den är registrerad framgår av kryss i ABP/FP-rutan i DjuHr.

Bearbetningsanläggning (B)

En bearbetningsanläggning är i detta sammanhang en anläggning som tar emot kategori 3-material och bearbetar detta till bearbetat animaliskt protein eller till andra bearbetade produkter som kan användas som foderråvara.

Med anledning av att det finns flera typer av bearbetningsanläggningar där särskilda krav ställs har dessa frågor särskilt markerats enligt anläggningskoderna.

Anläggning för tillverkning av sällskapsdjursfoder (P)

Dessa anläggningar måste godkännas i enlighet med ABP-lagstiftningen.

Anläggningar som bara tar emot sällskapsdjursfoder som har uppnått slutpunkt för att lagra dem och skicka dem vidare till t.ex. butik behöver inget godkännande som sällskapsdjursfodertillverkare.

Uppsamlingscentral (C)

Dessa anläggningar registreras för insamling och behandling av vissa animaliska biprodukter som är avsedda att användas som foder till djurparksdjur, cirkusdjur, kräldjur och rovfåglar (andra än djurparks- och cirkusdjur), pälsdjur, vilda djur, hundar från etablerade kennlar, grupper av sådana hundar som jakt- och draghundar samt hundar och katter i skyddshärbärgen¹⁴.

Vanligast förekommande anläggning är de foderkök som tillverkar minkfoder. Det finns inget krav på hur materialet ska bearbetas där. Men foderköken är i dagsläget bara registrerade för att ta kategori 3-material. När det gäller kategori 2-material får de ta emot bearbetat kött- och benmjöl av kategori 2 så länge som det kommer från en registrerad foderleverantör. Det finns dock ingen tillverkning av sådant kategori 2-material (mjöl) i Sverige och om det ska tas in från annat EU-land krävs införseltillstånd och att sändningarna läggs in i Traces.

Även s.k. ”foderslakt till t.ex. djurparksdjur” räknas som uppsamlingscentral. Djuren är inte veterinärbesiktigade före avlivning och får därför inte användas som livsmedel och blir därmed ett kategori 2-material. De som köper foder från uppsamlingscentraler måste ha individuellt tillstånd från Jordbruksverket för att utfodra sina djur med fodret. Att kunderna har sådana tillstånd måste kontrolleras i samband med kontroll av anläggningen.

Bilaga 2 - Kontrollfrågor

Ändringar genomförda i denna version

- Laghänvisningarna har setts över
- HACCP-delen omarbetad och förtydligat om validering och verifiering av CCP:er.
- Fråga 80 – omformulerad. tagit bort signering, kontrasignering.
- Fråga 110 – Förtydligande om homogenitetstester, tolkning av företagets resultat vid egenkontroll samt riktlinjer för bedömning.
- Fråga 355 – Förtydligande om kontroll av överföring och bedöma företagets resultat och rutin vid egenkontroll

¹⁴ Artikel 18 i förordning (EG) nr 1069/2009

- Fråga 300 – Förtydligat vad som gäller för inblandad halt av koccidiostatika i kompletteringsfoder
- Fråga 370 – Uppdaterad och förtydligad vad som ska kontrolleras
- Fråga 460 – Förtydligat vad som innebär med förseglat referensprov.
- Fråga 650 – Borttagen.

Frågor avseende lokaler & utrustning

Fråga 010: Hålls anläggningen låst och är det tydligt skyltat på anläggningen att obehöriga personer och djur inte får ges tillträde till anläggningen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

- Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II (lagring och transport)
- Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga IV, kap. I (krav för bearbetningsanläggningar)

Kommentar

Observera att det även är lämpligt att baddörrar som inte är under uppsyn ska vara låsta dagtid.

För bearbetningsanläggningar (förordning (EU) nr 142/2011) och lager (förordning (EG) nr 183/2005) ska obehöriga hindras från tillträde.

En generell rekommendation är att inga obehöriga får ha tillträde till lokalen. Endast de personer som fått foderföretagarens tillstånd ska få tillträde.

Fråga 020: Är anläggningens närområde i god ordning?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym

Lagstöd

- Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II (lokaler och utrustning)

Kommentar

Grundkonceptet är rent samt ordning och reda. Marken ska vara dränerad, hårdgjord och fri från vilt växande vegetation, sopor och bråte.

Tillfälliga anhopningar kan accepteras vid ombyggnationer eller reparationer, men då bör containers användas.

Fråga 030: Är anläggningen konstruerad för att ge så goda hygieniska förhållanden som möjligt?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym

Lagstöd

- Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II (lokaler och utrustning)

Även i abp-lagstiftningen finns krav på lämpliga hygieniska lokaler anpassade för ändamålet: Förordning (EG) nr 1069/2009 artikel. 25.1 (rörande anläggningar godkända enligt artikel 24.1 a och h, vilket är bearbetningsanläggningar och anläggningar för mellanhantering) Förordning (EU) nr 142/2011 artiklarna 8, 9, 19, 20 och 24.

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1 (bearbetningsanläggning)
- bilaga IX, kap. I, punkt a (sällskapsdjursfoder)
- bilaga IX, kap. II, avsnitt 1.1 b och c (lokaler och anordningar för mellanhantering och lagring av abp)
- bilaga IX, kap. IV, punkt 1 (registrerade driftsansvariga)
- bilaga XIII, kap. I och kap V punkt A (anläggningar för tillverkning av sällskapsdjursfoder och anläggningar som framställer gelatin för foder till icke livsmedelsproducerande djur)

Kommentar

Utrymmena ska vara utformade så att foderrester, damm och eventuell kondensbildning ska kunna undvikas för att förhindra smittspridning.

OBS! Även Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2003:3) om arbete i explosionsfarlig miljö reglerar risken med damm i foderfabriker vilket ibland i praktiken är ett starkare argument än risken för en fodersmitta.

Det är önskvärt att det går att spola rent (ev. högtryck) men kan inte generellt betraktas som ett krav beroende på lokalens utformning.

När det gäller anläggningar där färska animaliska biprodukter hanteras ställs högre krav på att det går att spola rent, dvs. ytorna ska tåla vatten och desinfektionsmedel.

Fråga 035: Är utrymmena för mottagning och utlastning (intagsgrop/inlastning) täckta?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II (lokaler och utrustning)

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1
- bilaga IX, kap. II, avsnitt 1.1 (lokaler och anordningar för mellanhantering)

bilaga IX, kap. III, avsnitt 1 (lokaler och anordningar för lagring av framställda produkter)

Kommentar

För att undvika ”försämring av produkternas säkerhet och kvalitet” betraktar Jordbruksverket det som nödvändigt att intagsgropen/in- och utlastningsutrymmet ska ligga under tak även vid all hantering av foder och helst vara försett med dörrar för att minska ”föroreningsstrycket” från bland annat fåglar.

Idag finns inget krav på att fordonen inte får köra över intagsgropen (möjligtvis kan vi se det som önskvärt ur förorenings- och smittskyddssynpunkt – bra fråga att diskutera).

Mottagning/lossning av abp-produkter ska ske i ett täckt utrymme om dessa inte levereras i täckta behållare eller är förpackade.

Tillfällig lagring på platta innan torkning är en återkommande frågeställning nästan varje år. Vi bedömer detta som en hantering som är förenad med risker, men det är trots allt en regelbundet återkommande praxis. Foderföretagaren är ansvarig för att säkerställa att hanteringen sker på ett korrekt sätt och att råvarorna är lämpliga som foder.

Fråga 040: Har anläggningen tillräckligt med hygienutrymmen och omklädningsrum för personalen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, P, Pb, Pk, Po, Pt, Rabp, S,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1069/2009, artikel 25.1.

Kravet upprepas därefter för olika former av anläggningar i förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1.1 (bearbetningsanläggningar)
- bilaga IX, kap. II, avsnitt 1.1 (lokaler och anordningar för mellanhantering)

bilaga IX, kap. III, avsnitt 1.2 (framställda produkter)

Kommentar

Anläggningen ska ha lämpliga installationer däribland toaletter, omklädningsrum och tvättställ för personalen. Regelverket anger inte närmare om vad som avses eller antal, men för att kunna arbeta under tillräckligt bra hygieniska förhållanden speciellt med avseende på hygienzoner etc. så är det viktigt att dessa frågor har beaktats på ett bra sätt av företaget dvs. att dessa är placerade på strategiska platser.

För att förhindra spridning mellan olika hygienzoner bör det vara möjligt för personalen att byta om och tvätta sig för att eliminera risk för eventuell kontamination av foder. Förutom för bearbetningsanläggningar (mellan oren och ren sida) så finns inga krav på att byte av kläder måste göras.

Är anläggningen liten och möjlighet till tillgång på sanitetsutrymmen och ombyte finns i angränsande lokaler kan detta i många fall vara nog. En skyddsrock eller skyddsoverall samt skodon bör finnas vid ingången till anläggningen.

Frågeställningen kan i generella termer beaktas för alla former av anläggningar för att säkerställa den hygieniska säkerheten.

Rengöring

Fråga 060: Finns det skriftliga instruktioner om regelbunden inspektion, rengöring, rengöringsprocedurer, ev. desinficering av utrustning och fordon?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II

- Lokaler och utrustning
- Lagring och transport

Kommentar

Jordbruksverket bedömer att skriftliga instruktioner omfattande regelbunden inspektion, rengöring, rengöringsprocedurer, ev. desinficering av lokaler, behållare och utrustning för samtliga områden i anläggningen är nödvändigt för att säkerställa hygien.

Jordbruksverket bedömer att skriftliga instruktioner omfattande regelbunden inspektion, rengöring, rengöringsprocedurer och vid behov desinficering av fordon är nödvändigt för att säkerställa hygien. Instruktionen kan där så bedöms tillfredsställande vara att inspektion sker med viss frekvens och rengöring sker när så krävs enligt iakttagelser vid inspektion.

Observera att särskilda krav finns vid rengöring efter transport av foder innehållande fiskmjöl. För rengöring efter transport av foder innehållande fiskmjöl finns en branschriktlinje, se Jordbruksverkets webbplats.

Såväl fasta behållare som transportbehållare/containrar/tunnor eller motsvarande ska underhållas och rengöras efter fastlagda rutiner.

Även i de fall då inget krav finns på en formell HACCP är Jordbruksverkets bedömning att dokumentation krävs avseende uppföljning av utförda åtgärder.

Fråga 080: Finns det en logg för rengöringen för att säkerställa att den utförts?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 bilaga II, Lokaler och utrustning

Kommentar

Jordbruksverkets bedömning är att även om företaget inte behöver en formell HACCP så omfattar den riskbaserade produktionen dokumentationskraven avseende uppföljning av utförda åtgärder.

Loggen ska omfatta rengöring, ev. desinfektioner av lokaler och utrustning. Loggen ska vara skriftlig och signerad.

Om man använder kontrasignering och man kan konstatera att brister i åtgärder förekommer, ifrågasätt vad/vilka åtgärder som arbetsledningen genomfört för att komma tillrätta med problemet. Andra lösningar kan förekomma.

Förekommer hantering av läkemedel finns särskilda krav, se fråga 370.

Fråga 090: Är anläggningen i god ordning och hygien på en godtagbar nivå vid kontrollen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym, X

Lagstöd

Bedömning av läget vid kontrolltillfället se hänvisningar i frågorna 001-0089.

Kommentar

Utrymmena ska bedömas fria från foderrester, damm och fukt (kondensbildning). Mindre mängder foderrester, damm och fukt kan förekomma som bedöms vara normala i förhållande till fastställda städrutiner.

OBS! Även Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2003:3) om arbete i explosionsfarlig miljö.

Underhåll & funktionskontroll

Fråga 100: Finns det en underhållsplan?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Kommentar

Uttrycket underhållsplan återfinns inte i regelverket utan texten talar om att lokaler och utrustning ska hållas i ”gott skick” eller ”regelbundet ska kontrolleras på lämpligt sätt”. I texten står det att detta ska göras i enlighet med en skriftlig planering vilket vi i denna vägledning har benämnt underhållsplan.

Diskutera normalt inte frekvenser etc. Det primära är att en planering finns och följs. Notera vad som sagts tidigare avseende signering och kontrasignering.

Fråga 110: Genomförs regelbundna kontroller av utrustningens funktion (t.ex. homogenitet samt kalibrering av utrustning)?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009, artikel 25.1 (avseende bearbetningsanläggning och anläggning för mellanhantering av abp)

Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga IV, kap. II, avsnitt 2.1 och bilaga XVI, kap. I

Förordning (EU) 2019/4, artikel 6 samt bilaga I avsnitt 4

Förordning (EU) 767/2009, bilaga IV del B (avseende tillåtna toleranser)

Kommentar

Det finns inga typgodkännanden av fodertillverkningsutrustning. Det är varje foderföretagares ansvar att se till att utrustningen fungerar. Detta ska göras genom ett dokumenterat egenkontrollprogram. Egenkontroller avseende utrustningens funktion ska utföras i enlighet med företagets kvalitets- och riskbedömningar och dokumenteras på ett tydligt sätt. Företaget är skyldigt att kunna uppvisa vilka åtgärder som vidtagits för att garantera att utrustningen fungerar som avsett och ska även kunna visa resultatet från funktionstester. T.ex. kan man verifiera blandarens funktion genom regelbundna homogenitetstester och att halten av tillsatser är korrekt inblandad.

För enklare/mindre anläggningar och för foder till icke livsmedelsproducerande djur kan en enkel volymviktsskontroll vara tillräcklig för att säkerställa blandningsutrustningens funktion.

Vid användning av läkemedel samt vid användning av koccidiostatika och histomonostatika så finns det krav på att inblandningen sker homogent för att garantera djurens hälsa och livsmedelssäkerheten. Därför krävs specifika homogenitetsstudier. Då olika substanser uppför sig väldigt olika bör kontrollen i princip göras på den aktuella substansen. Väljer företaget att använda koccidiostatika som markör för andra substanser accepteras det om företaget gjort en egen utvärdering som visar sambandet mellan markören och den aktuella substansen. Använder företaget samma koccidiostatika/läkemedel som blandas in som markör ska företaget kunna visa att provtagningen ger rätt effekt. Vid kontroll av homogenitet bör markören, enligt kommissionens vägledning, väljas med tanke på att den tillsatta mängden bör möjliggöra tillräcklig detektion. Den mängd markör som är acceptabel att blanda in styrs för koccidiostatika av den mängd som är godkänd att blanda in i fodret och för läkemedel av den mängd som föreskrivits i veterinärreceptet. Se tabell 2 nedan hur GMP+ vägleder.

Tabell 2 Markörers mängd enligt GMP+¹⁵

Markörstyp	Fodersort	Max procent för inblandning av markören
Koccidiostatika	Allt foder till livsmedelsproducerande djur som fodertillsatsen inte är avsedd för	1% av mängden enligt godkännandet
Koccidiostatika	Allt foder som fodertillsatsen inte är avsedd för	3 % av mängden enligt godkännandet
Läkemedel	Foder som läkemedlet inte är avsett för	1 % av den föreskrivna mängden av läkemedlet

Metoden för homogenitetsstudier ska finnas dokumenterad hos företaget. Provtagningsfrekvens för homogenitet för koccidiostatika och/eller läkemedel rekommenderas i kommissionens vägledning att utföras minst en gång per år för varje produktionslinje. Testresultatet från homogenitetsstudierna ska kunna uppvisas, för inblandning av läkemedel och koccidiostatika ska resultatet inte vara äldre än ett år per produktionslinje. För övrig fodertillverkning rekommenderas det av GMP+ 4 år och av kommissionens vägledning 2 år mellan provtagningarna. Enligt kommissionens vägledning så ska provtagningsfrekvensen sättas efter företagets riskbedömning. GMP+ rekommenderar att utföra en valideringsprovtagning vid första användning av utrustning efter installation samt vid ändring av produktionen (exempelvis nya ingredienser, processer, utrustning etc.).

Provtagningspunkternas ska vara förutbestämda av företaget och vara jämnt utspridda i mixern/blandaren eller tas vid regelbundna intervaller under tiden mixern/blandaren töms under produktionen (GMP+¹⁸). Provtagningspunkterna ska, enligt kommissionens vägledning, bestämmas med beaktande av provtagningens effektivitet och operatörens säkerhet och företaget ska kunna motivera valet av platserna. För att kunna bedöma effekten av blandningen (homogeniteten i fodret) ska flera delprov tas. Ur kommissionens vägledning bör, vid användning av spårämne som markör för homogenitetstestet, minst 4 prover tas av blandningen utan tillsatt markör för att ge en nollnivå. För andra metoder (med eller utan markör) bör minst

¹⁵ GMP+ TS1.11 - Control of residues & homogeneity <https://www.gmpplus.org/feed-certification-scheme/scheme-documents/fsa-requirements/ts111>

10 prover bör tas på de fastställda provtagningsplatserna under tiden tömning av blandaren sker. Proverna ska inte blandas med varandra utan skickas för separat analys.

OBS! Överföring till följande satser foder kan bero på brister i utrustningens funktion men det finns även andra förbyggande åtgärder för att förhindra eller minimera otillåten och oavsiktlig överföring, vilka måste kontrolleras. Se fråga 355 (tillsatser inkl. koccidiostatika, samt läkemedel) och 370 (specialkrav för läkemedel) om rutiner för att förhindra överföring till följande satser.

Kontrollera bland annat

- a. Finns en nedskrivna rutin för provtagning av homogenitet? Följs rutinen?
- b. Sker kalibrering av vågar, temperaturmätare, ev. syrepumpar m.m.?
- c. Sker homogenitetsstudier (särskilt vid användning av läkemedel eller koccidiostatika), men även för andra tillsatser med en fastställd maxhalt?
- d. Är metoden som i egenkontrollen används för homogenitetskontroll och överföring tillfredsställande?
- e. Är resultaten från företagets egenkontroll av utrustningens (inkl homogenitetskontroll och överföring) funktion ok? Följer företaget sina fastställda gränser?
- f. Har företaget en rutin för att verifiera analysresultaten? Följs rutinen?
- g. Om misstanke finns om bristande funktion i utrustning: Görs vid behov provtagning av t.ex. homogenitet, felaktig tillsats eller oavsiktlig överföring i den offentliga kontrollen.

Bedömning rutin och resultat av homogenitetstudier

Företaget ska ha en nedskrivna rutin för homogenitetstudier och överföring som innehåller följande utifrån kommissionens vägledning²¹:

- Tillverkningsprocesserna för fodret i produktionslinjerna.
- Identifiering och motivering av den blandningsvolym och blandningstid som används för testerna.
- Storleken på de partiklarna som ingår i det foder som testas, specifikationer för råvaror och andra ingredienser (fodertillsatser, förblandningar och/eller veterinärmedicinska läkemedel).
- Frekvens av prover för homogenitet.
- Fas av produktionsprocessen var homogenitet och korskontaminering är bestämd (blandning, lagring osv.).
- Identifiering och motivering av markören som ska användas (partikelstorlek, tillsatt mängd, inkluderingspunkt, eventuell förblandning, användning av flera markörer osv.).
- Identifiering och motivering av provtagningsförfarandet, inklusive antal och storlek på proverna, punkter på den linje (provtagningspunkt) där homogenitet och korskontaminering utvärderas, vederbörligen identifierade i ett tillverkningsflödesdiagram och retur, med hänvisning till den utrustning som ska användas.
- Fördefinierade kriterier för högsta tillåtna toleranser för homogenitet och motiveringen till detta.
- Tolkning av resultat för egenkontroll.

- Åtgärder som ska vidtas vid bristande efterlevnad (antingen för att det finns ett rättsligt krav eller för att det är ett krav som livsmedelsföretagarna själva har fastställt).
- Beskrivning av rengöring för utrustningen och anläggningarna mellan partierna i tillämpliga fall.
- Förebyggande åtgärder.
- Laboratoriet som utför analyserna, med beskrivning vilka analyser de kan utföra.

○

Enligt GMP+¹⁶ bör varje åtgärd eller åtgärder för att kontrollera homogenitet och korskontaminering valideras. Eftersom företagen inte provtar enligt förordning (EG) nr 152/2009¹⁷ så kan inte gränsvärdena i direktiv 2002/32/EG användas som underlag för att bedöma halterna. Gränsvärden som bör följas är toleranserna som anges i bilaga IV del B i förordning (EG) nr 767/2009.

Företaget bör ha en rutin att verifiera provresultaten som företaget utfört. Verifieringen innebär att företaget ska ha en rutin att kontrollera företagets resultat under en period för att säkerställa att deras rutin fungerar som önskat. Företaget kan vid otillräckliga CV-värden korrigera detta med ändrade blandningstider.

I figur 3 nedan visas bedömning av resultatet av homogenitetsanalyser enligt GMP+²⁰. Det är företaget som sätter egna gränser för CV-värden i sin rutin som är acceptabla, men med ett CV-värde över 12 % bör företaget undersöka utrustningen för att förbättra homogeniteten. I kommissionens vägledning²¹ är förslaget att homogenitet 5 % är optimal, 8 % är bra och 10 % är godkänd.

Figur 1 bedömningar av homogenitetsanalyser enligt GMP+²⁰.

Variationskoefficient (CV)	Bedömning av resultatet
CV ≤ 8%	Bra homogenitet
8 % < CV < 12%	Acceptabel homogenitet
CV ≥ 12 %	Otillräckligt

Fråga 130: Finns det en skriftlig uppföljning (logg) för underhåll och funktionstester (kalibreringar etc.) av den tekniska utrustningen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler & utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009, artikel 25.1 (bearbetningsanläggning och anläggning för mellanhantering av abp)

Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga IV, kap. II, avsnitt 2.1

¹⁶ GMP+ TS1.11 - Control of residues & homogeneity <https://www.gmpplus.org/en/feed-certification-scheme/scheme-documents/fsa-requirements/ts111#h1>

¹⁷ Kommissionens vägledning om utvärdering av homogenitet i foder och korskontamination (ej fastställd)

Kommentar

Skriftlig dokumentation över vidtagna åtgärder bedöms som ett minimikrav även för företag som inte har en fullständig HACCP-plan.

Vågar och annan mätutrustning (t.ex. temperatur och tryckmätare) ska kontrolleras/kalibreras regelbundet. Detta gäller vid all blandning av foder men är speciellt viktigt vid användning av läkemedel och koccidiostatika, liksom för tillsatser med en fastställd högsta halt. Inget formellt krav föreligger för att vågar ska vara krönta. Det är dock rimligt att begära att kontrollen dokumenteras.

Grundförutsättningar avseende ljus, vatten och avlopp

Fråga 160: Har lokalerna adekvata grundförutsättningar avseende ventilation, vatten och belysning?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Kommentar

Foderhygienförordningen pekar ut tre områden som man anser kritiska:

Adekvat belysning: Kontrollera speciellt områden där extra ljus krävs t.ex. medicinförråd, lager- och uppvägningsutrymmen för fodertillsatser, kylrum.

Lämpligt vatten: Normalt inget problem, men kan beaktas vid användning av egen brunn eller risk för förorening av t.ex. havsvatten.

För vatten finns inga fastställda gränsvärden avseende kvalitet. Om egen brunn används så är det rimligt att vattenkvaliteten ingår som ett kontrollmoment och att man fastställer vad man menar med vattenkvalitet. Observera att det finns ett fastställt kvalitetsmått: Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2001:30) om dricksvatten.

Socialstyrelsen allmänna råd (SOSFS 2003:17) om dricksvatten som gällde för vatten från egen brunn har upphävts.

Kontrollera hur företaget hanterar vattenkvalitetsfrågan i företagets riskgenomgång, vilken värdering görs och hur följs vattenkvaliteten upp. Om anläggningen använder kommunalt vatten så är det rimligt att inga ytterligare kontroller eller åtgärder görs av företaget utöver att ta del av eventuella kommunala rapporter avseende vattenkvalitetsfrågor.

Frisk luft: Nationellt har vi av tradition koncentrerat oss på hur **luften strömmar** i lokalerna för att undvika kontamination eller återkontamination av t.ex. salmonella. För att undvika kontamination och att förorenad luft återcirkuleras i anläggningen bedömer Jordbruksverket det som ett rimligt minimikrav att till- och frånluftsdon är fysiskt separerade ifrån varandra t.ex. på olika sidor av byggnaden eller att åtgärder har vidtagits för att garantera en ren luft (t.ex. adekvata filter och underhållsplan).

Beakta även att vissa företag förser tilluftsdonen med filter, vilket i sin tur kräver skötsel.

Fråga 165: Har lokalerna adekvata grundförutsättningar avseende avlopp?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1 punkt 4
- bilaga IV, kap. I, avsnitt 2 punkt 4.

Kommentar

Foderhygienförordningen pekar ut avloppen som speciellt kritiska. Notera problem vid översvämningar och ev. bräddavlopp för diesel- och/eller fettankar. Fokusera på risken för kontaminering av foder undviks.

Kontrollera att företaget inte släpper ut sina produkter direkt ut i avloppet. Finns det t.ex. en sil med rätt maskstorlek för att förhindra att produkter åker ner i avloppet? Om det är flytande produkter ska dessa samlas upp i t.ex. en behållare och behandlas innan de kan släppas ut i avloppet.

När det gäller avlopp ur ett abp-perspektiv så ställs kraven utifrån att abp inte ska komma ut i stora mängder i avloppet eller medvetet bortskaffas via avloppsnätet. För foderanläggningar gäller att det är förbjudet att bortskaffa abp (inkl. blod och mjölk) samt framställda produkter via avloppsvatten.

Skadedjurskontroll

Fråga 180: Har företaget en plan för skadedjursbekämpning?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 artikel 6.2 och bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009

- artikel 25.1 (bearbetningsanläggningar och anläggningar för mellanhantering)
- artikel 29.2 (ingår i HACCP för anläggningar där sådan krävs)

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kapitel II avsnitt 1 (bearbetningsanläggningar)
- bilaga IX kap II avsnitt 1 (anläggning för mellanhantering och lagring av abp)
- bilaga IX kap IV punkt 1 b (registrerade driftsansvariga som uppsamlingscentraler)

Kommentar

Skriftlig dokumentation/planering och uppföljning över vidtagna åtgärder bedöms som ett minimikrav även för företag som inte har en fullständig HACCP-plan.

Det föreligger inget krav på att ett skadedjurbekämpningsföretag ska anlitas men det är det vanligaste förfarandet för att hantera skadedjur.

Fråga 185: Är fönster, dörrar och andra öppningar säkrade mot skadedjur?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym, Z

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009, artikel 25.1 (bearbetningsanläggningar och anläggningar för mellanhantering)

Förordning (EU) nr 142/2011,

- bilaga IV, kapitel II, avsnitt 1 (bearbetningsanläggning)
- bilaga IX:
 - kapitel II avsnitt 1 (Lokaler och anordningar för mellanhantering)
 - **kapitel III, avsnitt 1 (lokaler och anordningar för lagring av framställda produkter)**
 - kapitel IV avsnitt 1 (registrerade driftsansvariga som uppsamlingscentraler)

Kommentar

Dörrar och fönster ska i den utsträckning som är möjligt vara stängda för att stänga ute skadedjur.

Fynd av t.ex. muskadaver är inte en avvikelse i sig då en följd av bekämpningsprogrammen är att skadedjuren avlider. Antalet döda skadedjur kan däremot vara en indikator på att det förekommer problem som kräver att frågan granskas lite noggrannare.

Speciellt i anläggningar som tillverkar tuggartiklar (torkar) förekommer problem med ängrar och liknande skadedjur eftersom dessa dras dit av lukten. De tar sig ofta in via ventilationen varför det är mycket viktigt att luftintagen är försedda med filter. Det är inte acceptabelt att denna typ av djur finns i lokalerna där foder hanteras eller lagras, inte heller i angränsande lokaler eftersom de sprider sig snabbt.

Fråga 190: Har företaget en skriftlig uppföljning av skadedjurs-bekämpningen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EU) nr 142/2011 bilaga IV, kap. II, avsnitt 1 (bearbetningsanläggningar)

Kommentar

Skriftlig dokumentation/planering och uppföljning över vidtagna åtgärder bedöms som ett minimikrav även för företag som inte har en fullständig HACCP-plan.

Om ett skadedjursbekämpningsföretag anlitas så är det rimligt att begära att det finns skriftliga rapporter på det arbete som utförs. Dessa rapporter har tidigare varit exempel på dokumentation som blivit ”hyllvärmare” på företaget, dvs. information har lämnats men inte beaktats. En lösning på denna typ av problem är att begära signering och kommentarer om eventuella vidtagna åtgärder så att det framgår att företaget läst rapporterna och reagerat.

Frågor avseende personal

Fråga 210: Har personalen relevant kompetens?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S, X, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Personal

Kommentar

Personalen ska ha kunskaper och kvalifikationer dvs. relevant kompetens för de uppgifter de utför. Kompetensen bör vara dokumenterad och ska omfatta såväl genomförd utbildning som utbildningsbehov.

Det finns flera olika sätt att hantera frågeställningen avseende utbildning. T.ex. via interna lärlingssystem där dokumentationen sker relativt enkelt, se nedan.

Figur 2: Förslag på enkel dokumentationsmall

NN	Under utbildning	Kan utföra uppgiften under vägledning	Kan utföra uppgiften självständigt	Kan genomföra utbildning av uppgiften
Uppgift/process 1		X		
Uppgift/process 2			X	
Uppgift/process 3	X			
Uppgift/process 4	X			

Andra företag är mer avancerade i sina upplägg och analys av behovet av utbildning. I dessa fall kan man ha mer specifika "personalkort" med personalens kompetensprofil och utbildningsbehov, när utbildning planeras, m.m.

Förutom rent tekniska och handhavandemässiga kunskaper är det av vikt att utbildningen omfattar grundläggande hygienkrav även för tillfällig personal eller hantverkare.

Fråga 230: Finns det en godtagbar organisationsplan?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Personal

Kommentar

Planen ska utöver en **översiktlig organisationsskiss** omfatta en skriftlig beskrivning av organisationen inklusive den arbetsledande personalens kvalifikationer (utbildning, yrkeserfarenhet) och ansvar.

Det ska tydligt framgå vem som är **produktions-/driftansvarig** (hygienförordningen: produktionsansvarig, på engelska responsible for production) för anläggningen. Observera kravet på lämpliga kvalifikationer för uppgiften dvs. goda kunskaper avseende tillverkning av foder.

Jordbruksverkets bedömning är att en **kvalitetsansvarig** krävs vid hantering/tillverkning av foder innehållande:

- a. veterinärmedicinska läkemedel,
- b. koccidiostatika & histomonostatika,
- c. vitamin A & D (tillverkning av förblandningar),
- d. Cu & Se (tillverkning av förblandningar),

samt vid tillverkning av tillsatser och förblandningar, samt anläggningar som hanterar GM-foder och animaliska biprodukter.

Jordbruksverkets uppfattning (beroende på företagets storlek) är att det inte är lämpligt att produktions- och kvalitetsansvarig är samma fysiska person.

Fråga 250: Har all personal skriftliga arbetsbeskrivningar, etc.

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Personal

Kommentar

Planen ska omfatta en skriftlig beskrivning av de anställdas arbetsuppgifter, ansvarsområden och befogenheter. Personalen ska känna till denna planen och arbeta utefter den.

Frågor avseende produktion

Produktions- och kvalitetsansvarig

Frågeställningen hanteras i avsnittet Personal (fråga 230).

Fråga 300: Finns det tillverkningsbeskrivningar för hela tillverkningskedjan?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Produktion

Förordning (EU) 2019/4, bilaga I, avsnitt 6.2

Kommentar

Skriftliga processbeskrivningar ska finnas för hela tillverkningskedjan.

Minimikrav är att följande finns:

- a) Flödesdiagram. Det är ett specifikt krav för anläggningar där HACCP krävs men är en rimlig begäran även på övriga anläggningar.
- b) Foderrecept (innehållande typ och mängd av foderråvaror och fodertillsatser/förblandningar)
- c) Tillverkningsinstruktioner för inblandning av läkemedel och tillsatser.

I företagets riskhanteringssystem ska det framgå vilka problem som kan förekomma och företaget ska dokumentera på ett tydligt sätt vilka åtgärder som vidtas för att eliminera/minimera problemet så långt som möjligt t.ex. tillverkningsordningar, ”spolning” med råvaror, hur rengöringsbatchen ska hanteras samt rengöring (krav när det gäller läkemedel). Berörd personal måste väl känna till processbeskrivningarna särskilt vid inblandning av läkemedel och koccidiostatika.

Riskhanteringen omfattar även effekter på personalen varför det måste uppmärksammas att flera fodertillsatser och läkemedel kan kräva skyddskläder. Jordbruksverket är inte kontrollmyndighet i denna fråga, men med tanke på allvarlighetsgraden är det värt att påpeka detta.

Observera att det inte är tillåtet att spä ut ett foder som överskrider gränsvärdena i direktivet om främmande ämnen¹⁸. Om det är möjligt kan råvaror dock ”avgiftas” t.ex. reducera halten dioxin i oljor, eller bryta ner aflatoxin i spannmål genom en ammoniakbehandling. Detta ska dock göras på anläggningar som är godkända för ändamålet (för närvarande finns ingen anläggning godkänd för sådan verksamhet inom Sverige).

För koccidiostatika regleras halten i foder som produkten inte var avsedd för. i främmande ämnesdirektivet, 2002/32. Överdoserings är en avvikelse mot 1831/2003 bilaga IV 3. Kompletteringsfoder, som späts ut enligt anvisningarna, får inte innehålla högre nivåer av tillsatser än vad som fastställts för helfoder som fastställs i de enskilda besluten för narasin.

Genetisk modifierade

För produkter där det ingår råvaror som härrör från grödor som kan vara genetiskt modifierade, framför allt soja, majs och raps ska även företagets rutiner för att förhindra oavsiktlig eller önskad inblandning om GM-råvaror kontrolleras:

- Leverantörens försäkran om GM-frihet?
- Om villkor ställs upp i kontraktet med leverantören?
- Om analysvillkor gällande GM-kontroll begärs från leverantören?
- Att företaget har ett eget kontrollprogram avseende GM-analyser?

¹⁸ [Direktiv 2002/32/EG](#)

Läkemedel

Företaget ansvarar för ”att det inte finns någon möjlighet till oönskade interaktioner mellan läkemedel, tillsatser och fodret”. Detta brukar företagen ha svårt att svara upp till. Har man inte kunskapen på företaget så ska man veta vart man kan vända sig för rådgivning, t.ex. SVA. Det inte är troligt att den enskilda veterinären har denna kunskap.

Ett problem kan t.ex. vara vid användning av probiotika (tillsats av levande mikroorganismer t.ex. bakterier och svampar) så kan effekten slås ut vid antibiotikabehandling (å andra sidan kanske man vill ge probiotika för att djuren ska ”komma igång” snabbare när man upphör med antibiotikakuren).

Med utgångspunkt i att frågan är svårbesvarad så får vi vara försiktiga med avvikelser om inte uppenbara fel föreligger, t.ex. om man skulle blanda flera läkemedel i ett foder.

Vitaminer

För vissa tillsatser, t.ex. vitaminer, sjunker halten i ett foder med tiden varför företagen överdoserar för att säkerställa halten under hela hållbarhetstiden för det aktuella fodret. Kontrollera i recepten att halten inte överstiger fastlagda maxhalter t.ex. för A- och D-vitaminer.

Salmonella

Förutom den kontroll som görs för att identifiera förekomsten av salmonella i råvaror och i anläggningen ska företaget planera och vidta åtgärder för att undvika kontaminering och återkontaminering av salmonella. Särskilt ska företaget särskilt hålla råvaror och foderblandningar. Där särskilt hållandet på grund av byggnadernas utformning är omöjligt att undvika ska företaget visa sina åtgärder för att säkerställa ett säkert foder t.ex. utökade städrutiner, utökad provtagning för att påvisa förekomst eller ej.

Fråga 305: Finns ett system för att säkerställa en tillräcklig värme- eller syrabehandling?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler & utrustning

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1.1
- bilaga IV, kap. II, avsnitt 2.1
- bilaga XVI, kap I

SJVFS 2018:33, 4 kap. 11 § samt 4 kap. 12 §

Kommentar

Vid olika former av behandling för att åtgärda eller säkerställa att foder inte är mikrobiellt kontaminerat ska det finnas skriftliga rutiner för att säkerställa produktionen omfattande:

- a. löpande kontroll (t.ex. kontroll av temperaturen eller syraåtgång),
- b. efterföljande kontroll (t.ex. mikrobiell provtagning) samt
- c. vilka åtgärder som ska vidtas om effekten inte uppnås eller befaras inte ha uppnåtts av behandlingen.

- d. Vid värmebehandling, syring och annan behandling av foder finns risk för återkontaminering av fodret. Det innebär en kontamineringsrisk om inte råvaror och obearbetat foder hålls helt åtskilt från bearbetade produkter. Observera att även tillverkning av t.ex. icke värmebehandlat mjölfoder till gris måste betraktas som en riskhantering i dessa anläggningar.

I och med att många anläggningar är av äldre konstruktion kan det ibland vara svårt att bygga bort problemet att olika typer av foder hålls separerade från varandra. I dessa fall är det av särskild vikt att företaget har rutiner och en uppföljande dokumentation som visar att man kan hantera denna risk (t.ex. via utökade städrutiner och utökad provtagning och kontroll).

Avseende provtagning så fokuserar regelverket om salmonella på att det är en bakterie som behöver kontrolleras då den kan ställa till stora problem för såväl personal, djur och konsument. Genom de åtgärder som vidtas för att bekämpa salmonella förhindras även förekomsten av många andra mikroorganismer. För tillverkning av foder innehållande animaliska biprodukter finns även ett krav på kontroll av förekomsten av Enterobacteriaceae.

Observera att många företag tidigare nöjde sig med den mikrobiella kontroll som föreskrevs i enlighet med foderföreskriften, idag är detta inte per automatik en acceptabel slutsats. Kontrollen av mikroorganismer ska av företaget göras utifrån genomförd riskbedömning och det aktuella behovet på den enskilda anläggningen.

Följande krav på bearbetning föreligger vid produktion av värmebehandlat foder:

- (L, Lm) vid produktion av fjäderfäfoder (min 75°C).¹⁹
- (Pk) konserverat sällskapsdjursfoder ska genomgå en värmebehandling till ett Fc-värde på min. 3.
- Bearbetat sällskapsdjursfoder ska, beroende på typ av material genomgå någon av de behandlingar som nämns i bilaga XIII kap. II punkt 3 i förordning (EU) nr 142/2011.
- (Pt) Vilka behandlingen är regleras inte av förordningen, men den ska vara tillräckligt effektiv för att förstöra patogena organismer.
För att avdöda salmonella krävs 70°C i fuktig värme i minst en timme vilket är ett rimligt minimikrav. Sedan kan nödvändig torkning göras vid lägre temperatur för att säkerställa produktens kvalitet.
Ett alternativ kan vara en något lägre temperatur inledningsvis och sedan en rejäl temperaturhöjning. I torr värme kan salmonella dock överleva i höga temperaturer.
Ett alternativ kan vara att tuggartiklarna doppas i kokande vatten innan de torkas i valfri temperatur.

Observera att det är företaget som ska visa att deras hantering/behandling ger ett säkert foder. T.ex. är det rimligt att man genomfört någon form av validering av den metod man använder för att hantera Salmonella och Enterobacteriaceae när det gäller bearbetning av animaliska biprodukter. Det finns för närvarande inget krav på godkännande av anläggningar för syrabehandling som sådan. Företaget ska dock vid en offentlig kontroll kunna visa att man har en metod som man har utvärderat. Observera att man i dessa anläggningar ska klara att

¹⁹ Vid värmebehandling av muslifoder kan varje råvara värmebehandlas för sig.

genomföra syrabehandlingen året om varför kalibreringen bör beakta olika temperaturförhållanden.

Efter utförd provtagning och påvisande av positiva fynda av salmonella eller Enterobacteriaceae (i råvaror, på anläggningen eller hos kund) ska företaget vidta åtgärder för att t.ex.

- a. dekontaminering av fodret (via värmebehandling eller t.ex. genom syring),
- b. rengöring och desinfektion av anläggning/utrustning, och
- c. uppföljande provtagning för att klargöra att vidtagna åtgärder haft avsedd effekt.

Metoden för behandling/dekontaminering av foder ska vara dokumenterad och validerad liksom metoden för uppföljning/provtagning samt rutiner för att ”friförklara” produkten. Detta är inte specificerat som egen paragraf, utan är en logisk följd för att säkerställa att behandlingen har fungerat och fodret är säkert. Om det bearbetade fodret anses utgöra en oacceptabel risk för människors och djurs hälsa så klassas det inte längre som kategori 3 och kan därmed inte enligt abp-lagstiftningen tas in igen i en kategori 3-anläggning.

Normalt sett ändras dock inte kategorin på ett material bara för att materialet återkontamineras eller inte genomgått tillräcklig bearbetning, utan det kan bearbetas på nytt i samma anläggning.

I bilaga IIV förordning 142/2011 anges även att en begränsad sanering ska utföras i de delar av anläggningen som varit i kontakt med salmonellakontaminerad råvara.

Innan foderföretagare släpper ut icke värmebehandlad spannmål till fjäderfäbesättningar på marknaden ska en anmälan göras till Jordbruksverket (se 2 kap. 5 § SJVFS 2018:33).

Vid bearbetningsanläggningar ska kontrollerna av valideringsförfarandena upprepas när det anses nödvändigt och under alla omständigheter när väsentliga förändringar gjorts i processen, t.ex. avseende maskinell utrustning eller råvara.

Fråga 320: Tillverkas bearbetat animaliskt protein enligt de specifika villkoren?

Anläggningar: B, Bb, Bp, Bå

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001, bilaga IV

- fiskmjöl - bilaga IV, kap. II, b ii samt kap. IV, avsnitt A,
- dikalcalciumfosfat och trikalcalciumfosfat - bilaga IV, kap. II, b iii samt bilaga IV, kap. IV, avsnitt B.
- blodprodukter - bilaga IV, kap. II, b iv samt bilaga IV, kap. IV, avsnitt C
- bearbetat animaliskt protein avsett för vattenbruksdjur - bilaga IV, kap II, c samt bilaga IV, kap. IV, avsnitt D,
- utfodring av fjäderfä med bearbetat animaliskt protein som härrör från:
 - svin – bilaga IV, kap III samt bilaga IV, kap IV, avsnitt G,
 - odlade insekter bilaga IV, kap III samt bilaga IV, kap IV, avsnitt F
- utfodring av svin med bearbetat animaliskt protein som härrör från:
 - fjäderfä – bilaga IV, kap III samt bilaga IV, kap IV, avsnitt H
 - odlade insekter – bilaga IV, kap III samt bilaga IV, kap IV, avsnitt F.

Förordning (EU) nr 142/2011, artikel 8, 9 och 21 samt bilagorna IV och X.

Kommentar

De anläggningar i Sverige som tillverkar bearbetat animaliskt protein för foderändamål är livsmedelsanläggningar och ligger under Livsmedelsverkets kontrollansvar avseende livsmedelslagstiftningens krav. De är dock parallellgodkända enligt förordning (EG) nr 1069/2009 och de krav som abp-lagstiftningen ställer ligger under Jordbruksverkets kontrollansvar. För denna kontroll hänvisas till den grundläggande informationen och den allmänna delen i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter – andra än foderanläggningar” samt till informationsbladet för bearbetningsanläggningar som ligger på webben och där en sammanställning av kraven gjorts och där även en del kommentarer lagts in.

Korskontamination

Fråga 350: Har företaget vidtagit åtgärder (tekniska eller organisatoriska) för att undvika eller minska risken för korskontamination eller sammanblandning under produktion, lagring och transport, gällande:

- a. abp/icke abp
- b. foder/tekniska produkter
- c. bearbetat/icke bearbetat foder
- d. GMO/icke GMO
- e. ”rengöringsbatcher”

Obs! Denna fråga gäller ej tillsatser (inklusive koccidiostatika) och läkemedel, vilka finns i separata frågor för att möjliggöra bättre uppföljning av kontrollresultat

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

- bilaga IV, kap. IV, avsnitt C, punkt b
- bilaga IV, kap. IV, avsnitt D, punkt b
- bilaga IV, kap. IV, avsnitt E, punkt g
- bilaga IV, kap. IV, avsnitt G, punkt b

Förordning (EG) nr 183/2005,

- bilaga II Produktion
- bilaga II Lagring och transport (inkl krav på fettprodukter)

Förordning (EG) nr 1069/2009, art. 25.3 (bearbetningsanläggning och anläggning för mellanhantering)

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. I (bearbetningsanläggning)
- bilaga IX, kap. III, avsnitt 1, punkt 1
- bilaga IX, kap. IV, punkt 1 (registrerad driftsansvarig som t.ex. uppsamlingscentral)
- bilaga X, kap. II, avsnitt 1, C (lagring av bearbetat animaliskt protein)
- bilaga X, kap. II, avsnitt 4, del I (mjölkanläggning)
- bilaga XIII, kap. II (sällskapsdjursfoderanläggning)
- bilaga XIII, kap. V, A (anläggningar där livsmedelshudar hanteras)

Kommentar

Rutiner ska finnas för att säkerställa att sammanblandning av foder inte sker på ett olämpligt sätt av

- a. abp/icke abp
- b. bearbetat/obearbetat
- c. foder/tekniska produkter
- d. GMO/icke GMO
- e. Rengöringsbatcher

Företagen ska i sina tillverkningsbeskrivningar beskriva hur man undviker oavsiktlig eller önskad samman-/inblandning eller korskontaminering av foder.

I hygienförordningen²⁰ påpekas vikten av att hålla isär fettprodukter som är avsedda för foderproduktion från motsvarande produkter som går för annan användning. Motsvarande gäller även andra tekniska produkter t.ex.

- a. råvaror eller tillsatser som även kan användas för andra ändamål än foder, om dessa produkter inte är av foderkvalité så måste de på ett tydligt sätt hållas åtskilt från de produkter som ska användas som foder
- b. tillverkning av foder som kan vara specifika för speciella målgrupper t.ex. läkemedel/koccidiostatika eller tillsatser som kan vara känsliga för fel målgrupp t.ex. koccidiostatika eller koppar.

I anläggningar för mellanhantering av abp, i uppsamlingscentraler och i anläggningar som tillverkar obearbetat sällskapsdjursfoder finns inte problematiken med återkontaminering eftersom ingen bearbetning sker och utgående produkt därför, i bästa fall, har samma hygieniska status som inkommande produkt. Utgående produkt kan dock få lägre hygienisk status p.g.a. dålig hantering i anläggningen. I anläggningar med värmebehandling är det av stor vikt att säkerställa att inte obearbetat material direkt eller indirekt kommer i kontakt med bearbetat material.

För foder innehållande animaliska biprodukter måste råvarorna placeras helt avskilt från fodertillverkningen och vara väl uppmärkta. De olika kategorierna ska hålls helt skilda från varandra.

Vissa äldre anläggningar har öppna enheter där råvaror och t.ex. foderblandningar lagras i samma utrymmen, det förekommer till och med att silos står i förbindelse med varandra. I dessa fall kan det vara omotiverat eller t.o.m. omöjligt att bygga bort problemet utan företagen ska garantera att man har vidtagit åtgärder och fastlagt rutiner för att säkerställa att ingen önskad korskontamination förekommer.

Observera att motsvarande krav avseende att undvika sammanblandning/korskontamination även gäller för transporter och bulkbehållare. Såväl fasta behållare som transportbehållare ska underhållas och rengöras efter fastlagda rutiner.

²⁰ Kommissionens förordning (EU) nr 225/2012 av den 15 mars 2012 om ändring av bilaga II till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1831/2003 vad gäller godkännande av anläggningar som släpper ut produkter framställda av vegetabiliska oljor och blandade fetter på marknaden för användning i foder och vad gäller de särskilda krav på produktion, lagring och transport av oljor, fetter och produkter framställda därav samt på kontroll av dioxin i dessa

Det är av stor vikt att kontrollera transportlogistiken och att adekvata åtgärder vidtas för att undvika sammanblandning/korskontamination speciellt där det finns reglerade krav på rengöring. Det förekommer även att foderbilar används för andra transporter t.ex. råvaror som används för tekniska ändamål, gödsel eller andra produkter t.ex. bränsleflis som eventuellt kan utgöra en risk (t.ex. främmande ämnen, mikrobiologisk kontamination, mögel, etc.).

Det får inte finnas någon risk att sådana produkter som inte anses uppfylla de krav som ställs på råvara för de produkter företaget tillverkar kan komma att sammanblandas med råvaran avsedd för produktion. Inte heller får otjänlig råvara eller foder på annat sätt kunna äventyra hygien i produktions- eller lagerlokaler, hygien på foderråvaror eller färdigt foder.

Företaget måste ha system för hur man tar hand om kvalitetsfel (t.ex. fel pelletsstruktur, etc.), felblandningar etc. som cirkulerar in i systemet igen.

Observera risken för att t.ex. salmonellasmittat foder kontaminerar sådant material som ska gå med normal kommunal avfallshantering.

Jordbruksverket känner för närvarande inte till att genetiskt modifierade råvaror används inom landet varför kontrollen i dessa fall snarast är en trovärdighetsfråga (ekologiskt foder hör också till denna kategori men kontrollansvaret ligger i dessa fall inte på Jordbruksverket).

Fråga 355: Finns rutiner för att förhindra överföring av tillsatser (inkl. koccidiostatika) eller läkemedel till satser där detta inte ska förekomma?

Anläggningar: Alla anläggningar som använder läkemedel eller tillsatser, främst anläggningar med koccidiostatika i foder:

A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym, Z, X

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005,

- bilaga II Produktion
- bilaga II Lagring och transport

Förordning (EU) 2019/4, bilaga 1 avsnitt 1 samt avsnitt 4 punkt 2, och avsnitt 5 punkt 2

Förordning (EU) 2024/1229²¹ – Innehåller gränsvärden vad gäller korskontaminering med antimikrobiella läkemedel

Förordning (EU) 767/2009, bilaga IV del B – Tillåten tolerans av fodertillsatser

Kommentar

Företagen ska i sina tillverkningsbeskrivningar beskriva hur man undviker oavsiktlig eller oönskad samman-/inblandning eller korskontaminering av tillsatser eller läkemedel i foder. För

²¹ Kommissionens delegerade förordning (EU) 2024/1229 av den 20 februari 2024 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2019/4 genom fastställande av särskilda gränsvärden för korskontaminering med antimikrobiella aktiva substanser i foder som läkemedlet inte är avsett för och analysmetoder för dessa substanser i foder

kontroll av utrustningens funktion, t.ex. homogenitetsundersökning för kontroll av blandarens funktion, se fråga 110. För tillverkning av foder innehållande läkemedel, även fråga 370.

Att oavsiktlig överföring av koccidiostatika sker i viss mån till satser tillverkade efter en sats där koccidiostatika tillsätts är väl känt inom foderindustrin. Industrin har dock inte sett situationen som allvarlig, utan ”naturlig”. Man menar att satserna blandas senare, så att utspädning sker. Jordbruksverket och SVA menar att överföringen är ett problem som måste tas på allvar, inte minst med tanke på att Livsmedelsverket vid upprepade tillfällen de senaste åren uppmärksammat förhöjda halter i ägg. Se mer information i bilaga 3.

Elektroniska system som larmar eller automatiskt stoppar tillverkningen vid avvikelse från den körordning som gäller för av olika foder efter tillverkning av koccidiostatikafoder saknas enligt vår kännedom på företagen. Detta gör att det kan finnas en risk att körordningen frångås med konsekvensen att överföring sker till foder som inte ska innehålla koccidiostatika.

Santé F menar att gränsen för tillåten halt vid oavsiktlig överföring ska gälla vid provtagning direkt i blandaren, såväl som vid utlastning av ett parti som normalt består av flera blandningssatser.

Svenska företag har hävdad att fortsatt blandning sker mellan blandare och utlastning och att det är högre halt överförd koccidiostatika i första satsen efter blandning än i partiet som helhet. Att foderföretagaren anser att blandningen är fullständig först i ett senare led än i blandaren och att fodret som går till kund är tillfredsställande homogent måste då kunna styrkas genom undersökningar gjorda av företaget. Det ska av företagets HACCP tydligt framgå att blandningen är klar först i utlastningsbehållaren och vad som krävs för att blandning i stegen efter blandaren ska ske i tillräcklig utsträckning. Företag som hävdar att partiet är färdigblandat först vid utlastningen måste kunna visa dokumentation (homogenitetstester) som visar att sådan ytterligare blandning sker i tillräcklig utsträckning (se även fråga 110).

Branschen har önskat klagörande kring hur Jordbruksverket tillämpar gränsvärdet för narasin. Gränsvärdet ska tillämpas vid representativ provtagning av ett parti. Ett parti utgörs i detta sammanhang inte nödvändigtvis av en blandarsats utan kan bestå av flera blandningsomgångar som slagits ihop till ett parti. Jordbruksverket menar att representativa prover i offentlig kontroll i första hand bör tas vid utlastningen, men provtagning kan även ske i blandaren. Liksom vid annan provtagning gäller att en mindre mängd foder kan väljas ut för provtagning och anses representera hela partiet. Detta förutsätter att det är överenskommet mellan företag och provtagare samt att det dokumenteras.

Metoden för överföringskontroll ska finnas dokumenterad. Frekvensen för provtagning av korskontaminering ska utgå ifrån företagets egna riskanalys. GMP+ vägleder om en frekvens på vartannat år. Provtagning på anläggningar som tillverkar foder med koccidiostatika och/eller läkemedel bör²² ske på varje produktionslinje varje år. Företaget ska kunna visa upp resultaten från provtagningarna som utförts vid kontroll.

²² Kommissionens vägledning om utvärdering av homogenitet i foder och korskontamination (ej fastställd)

Åtgärder som kan vidtas av företagen, enligt kommissionens vägledning²⁵, för att minska överföringen av foder från föregående sats är t.ex.:

- Produktionsordning som avgör till vilket foder oundviklig överföring sker, samt larm om denna ordning bryts.
- Noggrann mekanisk rengöring av manuella påslag för tillsats/läkemedel i de fall samma påslag används även för råvaror eller tillsatser som går till foder där aktuella tillsatser/läkemedel inte ingår som tillsats.
- Noggrann mekanisk rengöring av blandaren. Observera att rengöringskravet för blandaren, som uttryckligen finns vid foder med läkemedel inte återfinns uttryckligen i förordningen när det gäller koccidiostatika och histomonostatika då dessa fodertillsatser har gränsvärden för det foder där det normalt inte ska återfinnas.
- Flushing av blandaren och ev. andra delar av tillverkningslinjen, för mekanisk rengöring av linjen. Med flushing avses att foder körs igenom utrustningen en eller flera gånger och därefter inte tillförs nästkommande sats, vilken man vill förhindra överföring till. I stället kan det material som använts för flushingen ingå i en kommande sats av det foder som ska innehålla aktuell tillsats/läkemedel. Om flushing krävs och om en eller flera omgångar av flushing krävs kan beräknas utifrån den överföring som normalt sker till efterkommande tillverknings-sats samt verifieras genom provtagning.
- Lagring av foder med tillsatser/läkemedel i särskilda behållare. *Detta är önskvärt, men det finns inga absoluta krav på det.* Behållarna/silos bör kontrolleras att de är tömda innan de fylls på igen.

Användning av flushing-material efter flushing

Om flushing-materialet endast används en gång kan företaget göra följande med materialet²³ :

- Tillsätta det till foder som just har framställts med samma verksamma ämne, under förutsättning att doseringen av det verksamma ämnet i det slutliga fodret överensstämmer med lagstiftningen och, i förekommande fall, med beaktande av en tillåten tolerans (del B i bilaga IV till förordning (EG) nr 767/2009 för fodertillsatser och bilaga IV till förordning (EU) 2019/4 för läkemedel),
- förstöras på korrekt sätt,
- användas i produktion av foder som läkemedlet inte är avsett för, förutsatt att sådant foder som det inte är avsett för uppfyller;
 - De särskilda gränsvärden för korskontaminering som fastställs i artikel 2 i förordning (EU) 2024/1229.
 - De gränsvärden för främmande ämnen som fastställs i avsnitt VII i bilaga I till direktiv 2002/32/EG.

²³ Kommissionens vägledning om utvärdering av homogenitet i foder och korskontamination (ej fastställd)

- användas för ett tekniskt ändamål utanför foderkedjan (biogasproduktion, kompostering, bränsle osv.)
- lagras och användas för nästa produktion av foder som innehåller samma ämne, under förutsättning att doseringen av ämnet i det slutliga fodret överensstämmer med lagstiftningen och, om så är fallet, med beaktande av en tillåten tolerans (del B i bilaga IV till förordning (EG) nr 767/2009 för fodertillsatser och bilaga IV till förordning (EU) 2019/4 för läkemedel,
- Om flushing-materialet blandas in i fodertillverkningen, bör foderföretaget kontrollera att märkningen av det fodret inte behöver ändras av tillägget.

Kontrollera

- a. Har företagen en nedtecknad rutin för körordning efter foder innehållande tillsatser eller läkemedel?
- b. Följs körordningen?
- c. Att markören som används vid provtagning ska ha samma egenskaper som den tillsatta fodertillsatsen/läkemedel? *Ex. narasin kan användas som markör för narasin, men inte för andra sorter koccidiostatika.*
- d. Finns och följs rutiner för rengöring av utrustning eller vid behov för flushing i syfte att förhindra överföring från tidigare satser?
- e. Om material som använts vid flushing senare används i produktionen.
- f. Har företaget nedskrivna rutiner om hur ofta och var i tillverkningen provtagningarna ska tas?
- g. Kan företagets genom provtagning i egenkontrollen verifiera att deras rutiner för att förhindra överföring fungerar?
- h. Har företaget skriftliga rutiner hur resultat ska tolkas?
- i. Finns rutiner för att förhindra att t.ex. foder med kvalitetsfel (fel pelletsstorlek eller dylikt) om det innehåller koccidiostatika eller läkemedel inte återcirkuleras på ett olämpligt sätt?
- j. Finns det nedskrivna förutbestämda kriterier av företaget, om analysresultat av överföring? T.ex. vilka nivåer som är acceptabla.

Bedöm företagets rutin och provresultat av korskontaminering /överföring

Företagets ska ha en nedskrivna rutin för korskontaminering/överföring som innehåller följande utifrån kommissionens vägledning (ej fastställd):

- Tillverkningsprocesserna för fodret i produktionslinjerna.
- Identifiering och motivering av den blandningsvolym och blandningstid som används för testerna.
- Storleken på de partiklarna som ingår i det foder som testas, specifikationer för råvaror och andra ingredienser (fodertillsatser, förblandningar och/eller veterinärmedicinska läkemedel).
- Frekvens av prover för överföring.
- Fas av produktionsprocessen var homogenitet och korskontaminering är bestämd (blandning, lagring osv.).
- Identifiering och motivering av markören som ska användas (partikelstorlek, tillsatt mängd, inkluderingspunkt, eventuell förblandning, användning av flera markörer osv.).
- Identifiering och motivering av provtagningsförfarandet, inklusive antal och storlek på proverna, punkter på den linje (provtagningspunkt) där homogenitet och korskontaminering

utvärderas, vederbörligen identifierade i ett tillverkningsflödesdiagram och returerna, med hänvisning till den utrustning som ska användas.

- Fördefinierade kriterier för högsta tillåtna toleranser för homogenitet och motiveringen till detta.
- Tolkning av resultat för egenkontroll.
- Åtgärder som ska vidtas vid bristande efterlevnad (antingen för att det finns ett rättsligt krav eller för att det är ett krav som foderföretag själva har fastställt).
- Beskrivning av rengöring för utrustningen och anläggningarna mellan partierna i tillämpliga fall.
- Förebyggande åtgärder.
- Laboratoriet som utför analyserna, med beskrivning vilka analyser de kan utföra.

Eftersom företagen inte provtar enligt förordning (EG) 152/2009 så kan inte gränsvärdena i direktiv (EG) 2002/32 om gränsvärden används som underlag för att bedöma halterna för företagets egna provtagningar. Gränsvärden som bör följas är toleranserna som anges i bilaga IV del B i förordning (EG) nr 767/2009.

Acceptabla värden för korskontaminering enligt kommissionens vägledning²⁴ är mellan 5–8%. Vi kontrolltillfället behöver man bedöma varje enskilt fall utifrån anläggningens verksamhet. Vid kontroll av korskontaminering, och markörens detektionsgräns, bör den tillsatta mängden markör och den analysmetod som används möjliggöra tillräcklig detektion, t.ex. när det gäller koccidiostatika/histomonostatika, en minsta överföring på 0,5 %. GMP+ vägleder att företagets tester måste kunna mäta minst en överföringsnivå på 1 % för foderblandningar och 0,5 % för förblandningar.²⁵

Företaget kan använda koccidiostatika som markör för kontroll av överföring av koccidiostatika. Markören ska då vara samma medel som används vid produktionen (t.ex. använda narasin som markör för narasin). Företaget bör dock ha gjort en egen värdering att koccidiostatika fungerar som markör.

Misstanke om bristande rutiner hos företaget

Om misstanke finns om bristande rutiner för att förhindra oavsiktlig överföring till följande satsar:

- Gör provtagning av oavsiktlig överföring i den offentliga kontrollen!
- Om för hög halt förekommit i foder på grund av oavsiktlig överföring eller felaktig tillsats – har företaget utrett orsaken samt vidtagit åtgärder och förändrat sina rutiner?
- Rengörs bulkbehållare efter transport av läkemedelsinnehållande foder?

²⁴ Kommissionens vägledning om utvärdering av homogenitet i foder och korskontamination (ej fastställd)

²⁵ GMP+ TS1.11 - Control of residues & homogeneity <https://www.gmpplus.org/feed-certification-scheme/scheme-documents/fsa-requirements/ts111>

Fråga 360: Har rutiner fastställts för att undvika att smitta sprids inom anläggningen

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II

- Produktion
- Lokaler och utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009 art. 25.2

Förordning (EU) nr 142/2011,

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1, punkt 1 (bearbetningsanläggning)
- bilaga IX, kap. II, avsnitt 2 (anläggning för mellanhantering och lagring av abp)
- bilaga XIII, kap. V, A (anläggningar där livsmedelshudar hanteras)

Kommentar

För att minimera att smittor t.ex. salmonella förs runt inom en anläggning är det vanligt att införa olika former av hygienzoner där speciella hygienkrav gäller t.ex. att man inte får gå till ren sektor från oren utan att ha bytt arbetskläder och bytt, alternativt desinficerat, skodon. Ofta har man en tydligt markerad gräns som man kliver över.

Fotbad rekommenderas inte eftersom det är visat att sådana fungerar dåligt om inte skodonen först rengjorts grundligt.

Det är även viktigt att notera att salmonella och andra smittämnen kan följa med damm eller annat material via kläder, skodon eller föremål (t.ex. verktyg) varför det inte är ovanligt med specifikt märkt utrustning som bara får användas inom "sin hygienzon".

För att upprätta dessa zoner måste det normala "flödet" av personal styras upp och dokumenteras.

När det gäller bearbetningsanläggningar är det ett krav att man inte får gå till ren sektor från oren utan att ha bytt arbetskläder och bytt, alternativt desinficerat, skodon. Det ska vara en gräns som man kliver över.

Fråga 370: Tillverkas foder innehållande läkemedel enligt de specifika villkoren?

Anläggningar: Fm, Lm, Jm

Lagstöd

Förordning (EU) 2019/4, artikel 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, och bilaga I

Kontrollera att:

- Läkemedlen som används är godkända för att blanda in i foder.
- Utgångsdatum för läkemedlet respekteras för foderblandningen.
- Foder som innehåller läkemedel överensstämmer med receptet till djurhållaren.
- Foderföretaget säkerställer att blandningen är homogen.
- Foderföretaget säkerställer att det inte sker någon korskontaminering.
- Märkningen av foder som innehåller läkemedel och av mellanprodukter överensstämmer med bilaga III till förordning 2019/4.
- Läkemedelsfodret levereras i slutna förpackningar eller behållare (Foderläkemedel i bulk är inte tillåtet)

- Skriftliga rengöringsplaner finns för att säkerställa att kontaminering, däribland korskontaminering, minimeras.
- Enbart behörig personal har tillgång till utrymmena för inblandning och läkemedel.
- En person ska vara utsedd som har ansvar för tillverkning, utsläppandet på marknaden och tillhandahållandet till djurhållaren och en person ska vara utsedd med ansvar för kvalitetskontrollen.
- Foder som innehåller läkemedel förvaras separat från annat foder, så att korskontaminering undviks. Det kan identifieras och lagras avskilt i lokaler som utformats, anpassats och underhålls för att säkerställa goda lagringsförhållanden.
- Veterinärmedicinska läkemedel förvaras i ett avskilt och låst rum.
- Utgångna, tillbakadragna eller återlämnade foder som innehåller läkemedel förvaras avskilt i ett särskilt utrymme.
- Det material som används för rengöring av produktionslinjen (sk flushingfoder) efter tillverkningen av foder som innehåller läkemedel ska lagras på ett bra sätt och kan identifieras.
- En skriftlig kvalitetskontrollplan ska upprättas och genomföras. Den ska innehålla:
 - kontroll av de kritiska momenten i tillverkningsprocessen,
 - på vilket sätt och hur ofta provtagningarna görs,
 - vilka analysmetoder som tillämpas och hur ofta analyser görs,
 - efterlevnaden av specifikationerna för läkemedelsfoder och vad som händer om specifikationerna inte följs.
- Register förs över relevanta uppgifter om inköp, tillverkning, lagring, transport och utsläppande på marknaden för effektiv spårning från mottagande till leverans

Kommentar

Veterinärrecept

En foderföretagare med godkännande för tillverkning av läkemedelsfoder får tillverka och lagra läkemedelsfoder men får enbart lämna ut till en djurhållare som har ett veterinärrecept enligt bilaga V förordning (EU) 2019/4²⁶. Samma gäller de företag som för in läkemedelsfoder tillverkat i andra länder. Veterinärreceptet till djurhållaren ska innehålla de uppgifter som krävs enligt bilaga V i förordning (EU) 2019/4 om tillverkning av läkemedelsfoder. Samma uppgifter ska sen lämnas till tillverkaren som även använder uppgifterna till märkningen av läkemedelsfoder. Om veterinären använt en annan mall eller på annat sätt inte fyllt i alla de uppgifter som krävs enligt bilaga V i förordning (EU) 2019/4 ska detta påpekas för foderföretaget att de inte ska acceptera ofullständiga recept. Eventuell brist bör däremot sättas på märkningen om det, till följd av ofullständigt veterinärrecept, saknas obligatoriska uppgifter. Det är inte djurkontrollenhetens ansvar att följa upp veterinärens brister vid förskrivning utan det lämnas över till sakenheten.

Homogenitet

För vägledning se fråga 110

²⁶ Under 2025 publiceras en mall för veterinärrecept enligt bilaga V samt görs en informationsinsats till veterinärer

Korskontaminering

För vägledning angående vilka krav som ställs på företaget att provta för och kontrollera korskontaminering se fråga 350, 355 samt 360 i vägledningen.

Korskontaminering med substanser från läkemedel av ”foder som läkemedlet inte är avsett för”, så kallad ”non taget feed”, uppstår i huvudsak i blandningarna efter att ett läkemedelsfoder tillverkats av foderföretaget på samma produktionslinje. Särskilda gränsvärden, beroende på substansen, finns i följande lagstiftningar:

1. Direktiv 2002/32/EG om främmande ämnen i foder
2. Bilaga 27 med särskilda gränsvärden i förordning (EU) 2024/1229 vid användning av särskilda antimikrobiella substanser.
3. Om samma aktiva substans i läkemedlet är samma som en substans i en fodertillsats, ska gränsvärdet för korskontaminering i foder (som läkemedlet inte är avsett för) vara den högsta tillåtna halten av fodertillsatser i helfoder, som har fastställts i relevant beslut.

Märkning

I bilaga III till förordning (EU) 2019/4 finns kraven som gäller för läkemedelsmärkningen utöver kraven i märkningsförordningen (EU) nr 767/2009. För att företaget ska kunna följa märkningskraven krävs att veterinärreceptet är korrekt ifyllt, se ovan om veterinärrecept. Om läkemedelsfodret levereras i behållare (bulk eller lösvikt är inte tillåtet) ska motsvarande uppgifter framgå av dokumentation som medföljer leveransen.

Personal

Den ansvariga personen för tillverkningen och den ansvariga personen för kvalitetskontrollen ska vara oberoende av varandra, dvs. ansvaret får inte åligga en och samma person. Båda personerna ska ha lämplig utbildning för uppgiften.

Lokaler och utrustning

Det finns inte något krav på att den färdiga foderblandningen innehållande läkemedel ska vara inlåst.

Vid inblandning av läkemedel i foder är det ett krav att blandaren rengörs efter att fodret tillverkats. Blandaren ska stannas, en fysisk bedömning göras och eventuellt åtgärder vidtas. Dokumentation ska göras av detta (signatur). Det kan vara en acceptabel bedömning att man går vidare utan rengöring om man t.ex. enbart använder torra ingredienser och resultat från tidigare utförda överföringstester visat att detta under vissa förutsättningar kan vara ok. Det viktiga är att bedömningen finns där och att den görs efter varje inblandning av läkemedel.

²⁷ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:31c38a5a-cfdb-11ee-b9d9-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_2&format=PDF

²⁸ amoxicillin, amprolium, apramycin, klortetracyklin, colistin, doxycyklin, florfenicol, flumequine, linkomycin, neomycin, spektinomycin, sulfonamider, tetracyklin, oxytetracyklin, oxolinsyra, paromomycin, penicillin V, tiamulin, tiamfenikol, tilmikosin, trimetoprim, tylosin, valnemulin och tylvalosin.

Om våta ingredienser används i foderblandaren t.ex. melass, fett och oljor, etc. så bildas ofta en kraftig kaka i blandaren. Ev. svårigheter med tömning/rengöring måste då beaktas.

Det är inte ett absolut krav att särskilda behållare ska användas för foder innehållande läkemedel. Detta är dock önskvärt med tanke på överföringsproblematiken. Åtminstone bör foder med läkemedel förvaras i behållare för foder till samma djurslag. Att fodret innehållande läkemedel blandas ihop med annat foder måste undvikas.

Det ska kontrolleras att behållarna/silos är tömda innan de fylls på igen. Detta ska dokumenteras.

Kvalitetsfel (t.ex. fel pelletsstruktur, etc.), felblandningar etc. som cirkulerar in i systemet igen. Observera t.ex. att inte foder innehållande läkemedel hamnar här. Vid hantering av överblivet läkemedel ska miljölagstiftningen beaktas och ska tas omhand som farligt avfall, alternativt att mindre förpackningar kan lämnas tillbaka till apoteket. Vid Sante F-revisionen framfördes synpunkter på att en förpackning med överblivet läkemedel hade förvarats i ett låst skåp under ett par månaders tid. Jordbruksverkets tolkning är att detta förfarande är i sin ordning så länge läkemedlet hålls inlåst, hållbarhetstiderna för läkemedlet följs och att foderföretaget har en plan för hur och när de ska hantera överblivet läkemedel.

Överföring mellan partier

Det är av största vikt att företaget kan redogöra för hur man går tillväga för att minimera risken för att efterföljande tillverkningspartier inte innehåller för höga halter av läkemedel, se fråga 355, att efterföljande partier inte ges till ett djurslag som är känsligt för den eventuella förhöjda halten (OBS - under gällande gränsvärden!) av det aktuella läkemedlet och att företagen kan verifiera dessa uppgifter från sin egenkontroll.

Register

Kravet på register omfattar både tillverkare av läkemedelsfoder samt de som ansvarar för införsel av sådant foder.

Registret ska innehålla följande:

För tillverkare av läkemedelsfoder

- a) HACCP-dokumentation (enligt artikel 6.2 g och artikel 7.1 i förordning (EG) nr 1831/2003, se även kontrollfrågorna 800, 810, 820, 825)
- b) Kvalitetskontrollplanen (se kontrollfråga 410) och resultaten av relevanta kontroller.
- c) Specifikationer och mängder:
 1. inköpta veterinärmedicinska läkemedel med partinummer, foderråvaror, foderblandningar, fodertillsatser, mellanprodukter och foder som innehåller läkemedel,
 2. tillverkade partierna av foder som innehåller läkemedel inklusive de veterinärmedicinska läkemedel med partinummer, foderråvaror, foderblandningar, fodertillsatser och mellanprodukter som har använts,
 3. som har släppts ut på marknaden, eller exporterats till tredjeländer, inklusive det unika numret för veterinärreceptet för fodret som innehåller läkemedel (numret finns på varje veterinärrecept),

4. Lagrade eller transporterade partierna av foder som innehåller läkemedel.
 5. Information om mottagarna av foder som innehåller läkemedel namn, adress och i förekommande fall det identifikationsnummer som de fått i samband med godkännandet.
 6. Information om den veterinär som har utfärdat veterinärreceptet för foder som innehåller läkemedel, med angivande av minst den veterinärens eller den yrkesverksamma personens namn och adress.
- Följande gäller de företag som för in foder med läkemedel
- d) Information om tillverkarna eller leverantörerna av fodret som innehåller läkemedel innehållande namn, adress och i förekommande fall det identifikationsnummer som de fått i samband med godkännandet.

(punkt 4 ovan) Lagrade eller transporterade partierna av foder som innehåller läkemedel.

(punkt 5 ovan) Information om mottagarna av foder som innehåller läkemedel namn, adress och i förekommande fall det identifikationsnummer som de fått i samband med godkännandet.

(punkt 6 ovan) Information om den veterinär som har utfärdat veterinärreceptet för foder som innehåller läkemedel, med angivande av minst den veterinärens eller den yrkesverksamma personens namn och adress.

Handlingarna enligt ovan ska sparas i registret i minst fem år efter utfärdandedagen.

En diskussion som ofta dyker upp är vad företagen gör med restmängder av läkemedel och/eller foder innehållande läkemedel då de som företag inte kan kräva att ett apotek tar emot dessa produkter. Vi har ingen lösning på detta utan det är viktigt att företagen har funderat över problematiken i förväg (vissa bränner produkterna i värmeverken eller egen panna, andra deponerar, m.m.).

På ett lager där bara färdigt foder kommer in och sedermera levereras ut finns inget krav på en loggbok, men en tydlig dokumentation ska finnas avseende inkommande och utlevererat foder.

Förbjudet foder, främmande ämnen, etc.

Fråga 380: Har företaget rutiner för att kontrollera att det foder som använts är lämpligt för det aktuella ändamålet?

Anläggningar: D, E, F, Fm, G, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

- Art. 7
- Bilaga IV

Förordning (EG) nr 142/2011, bilaga VIII, kap. V

Förordning (EG) nr 1831/2003, art. 3.1

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Produktion punkt 4

Förordning (EG) nr 767/2009

- Art. 1
- Bilaga I
- Bilaga III

Kommentar

Foder (inkl råvaror och tillsatser) ska komma från en godkänd/registererad foderleverantör. Vid införsel från ett annat EU-land ska foderleverantören i detta land vara registrerad. Vid import av foder (inkl råvaror och tillsatser) från tredje land måste mottagaren försäkra sig om att detta lever upp till samtlig relevant EU-lagstiftning.

Råvaror/foder ska vara märkta som foder. Vid leverans av foder (inkl råvaror och tillsatser) ska företagen kontrollera deras kvalitet samt att dessa är av foderkvalitet. Det har förekommit fall med osäkert foder då biprodukter från livsmedelsindustri använts i foder trots att livsmedelsföretaget inte angett att biprodukterna (avfallet?!) varit av foderkvalitet. Att alla produkter som kommer från ett livsmedelsföretag är av foderkvalitet är ett missförstånd som kan förekomma.

Fodertillsatser

Godkända fodertillsatser återfinns i kommissionens register. Observera att inte nog med att fodertillsatserna ska vara godkända, de ska vara godkända för det aktuella ändamålet, för det aktuella djurslaget eller djurkategorin.

Oönskade ämnen

Gränsvärden för oönskade ämnen återfinns i [direktiv 2002/32/EG](#).

Bekämpningsmedel

Gränsvärden för bekämpningsmedel återfinns i Europaparlamentets och rådets [förordning \(EU\) nr 396/2005](#) av den 23 februari 2005 om gränsvärden för bekämpningsmedelsrester i eller på livsmedel och foder av vegetabiliskt och animaliskt ursprung och om ändring av rådets direktiv 91/414/EEG .

Enbart godkända bekämpningsmedel får användas vid odling av foder. De verksamma ämnena, inklusive mikroorganismer, som ingår i växtskyddsmedel bedöms gemensamt inom EU och beslut om godkännande av ett verksamt ämne tas på EU-nivå. Medlen med de godkända ämnena ska sen vara godkända av Kemikalieinspektionen för att få användas nationellt. Kemikalieinspektionen kan utfärda tillfälliga dispenser: <https://www.kemi.se/lagar-och-regler/lagstiftningar-inom-kemikalieområdet/regler-for-bekampningsmedel/vaxtskyddsmedel/aktuellt-om-vaxtskyddsmedel/aktuella-beslut-2023>

Under 2023 fick flera medel med glyfosfat dispens för att användas i växande gröda. I dispensererna framgår att om användningen överskrider en viss mängd per hektar får spannmålen inte användas som foder till får eller fjäderfä som är känsliga för glyfosfat. Det är därför viktigt att information om behandling med glyfosatpreparat medföljer spannmålen vid försäljning.

Processhjälpmiddel

Fr.o.m. den 1 september 2012 får inga kemiska orenheter från tillverkningsprocessen eller processhjälpmiddel återfinnas i fodret om inte en maxnivå har angetts i kommissionens råvaruförteckning. Observera även att det är lämpligt att t.ex. använda livsmedelsgodkända smörjmedel etc. för att undvika problem.

Icke tillåtet foder

Under begreppet icke tillåtet foder finns flera olika aspekter att beakta:

- a. Förbjudna råvaror enligt bilaga III i förordning (EG) nr 767/2009.
- b. Råvaror som ska gå till avgiftning, se bilaga VIII i förordning (EG) nr 767/2009.
- c. Animaliska biprodukter som endast får användas i begränsad omfattning, se tabell i de olika märkningsexemplen, bilagorna II-VI. i förordning (EG) nr 142/2011.
- d. Förbud mot animaliskt protein i foder enligt TSE-lagstiftningen, för detaljer se fråga 451.
- e. Animaliska biprodukter kategori 1 och kategori 2 ska märkas med glyceroltriheptanoat (GTH). Märkningen används för närvarande inte i Sverige, eftersom det inte finns någon bearbetningsanläggning i drift som befattar sig med dessa typer av material. Uppmärkt material kan dock föras in från andra länder.
- f. Icke-ekologiskt foder i ekologiska foderblandningar.

Observera användningen av råvaror och tillsatser som är avsedda för andra ändamål (teknisk användning), dessa ska hållas åtskilda från motsvarande produkter som används som foder.

Särskilt om hampa: Enbart produkter från frön samt stammar av *cannabis* sp som kommer från lagligt odlad hampa²⁹ får användas som foder. Detta pga. att andra delar som blad och blomställningar kan innehålla thc. Under 2025 kommer dessutom ny lagstiftning i bilaga III i förordning (EG) 767/2009 avseende bland annat framställning av fodertillsatser från *cannabis* sp.

Fråga 381: Har företaget rutiner för hantering av GMO med hänsyn till lämplig råvara, spårbarhet, korskontamination, märkning?

Anläggningar: D, E, F, Fm, G, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1829/2003

Förordning (EG) nr 1829/2003

- Art. 15.1
- Art. 16.2
- Art. 24
- Art. 1325

Kommentar

Särskilda bestämmelser finns om spårbarhet av foder som innehåller, består av eller har framställts av godkända GMO. Spårbarheten är viktig om en produkt måste återkallas samt för

²⁹ Kommissionens delegerade förordning (EU) nr 639/2014 av den 11 mars 2014 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1307/2013 om regler för direktstöd för jordbrukare inom de stödordningar som ingår i den gemensamma jordbrukspolitikerna och om ändring av bilaga X till den förordningen

att produkten ska kunna förse med en korrekt märkning. Ett foderföretag ska kunna uppvisa spårbarhet ett steg framåt och ett steg bakåt i produktions- och distributionskedjan enligt de generella kraven om spårbarhet. När det gäller genetiskt modifierat foder måste varje led se till att information om att fodret innehåller GM-produkter vidarebefordras till nästa led i kedjan.

Dokumentation om GMO ska sparas i 5 år.

Icke tillåtet foder

Under begreppet icke tillåtet foder finns flera olika aspekter att beakta:

- Icke tillåtna GMO-råvaror
- Tillåtna GMO-råvaror i foder utan att detta anges i märkningen.

Grunden är att nolltolerans gäller för förbjudna/icke godkända GMO, dvs de får inte påvisas alls.

Enligt kommissionens förordning (EU) nr 619/2011³⁰ får vissa GMO som uppfyller särskilda krav och ligger i godkännandeprocessen förekomma i låga halter i foder. Endast i något enstaka fall förekommer att en GMO är godkänd för livsmedelsanvändning men inte för foderanvändning och i det fallet finns på livsmedelssidan inget gränsvärde förhålla sig till på foderområdet. Det finns ingen praxis för händelser med påvisade GMO i foder, där aktuell GMO är tillåten som livsmedel, men otillåten i foder. Vår utgångspunkt är att om GMO, som inte är tillåten i foder, påvisas i foder, ska detta betraktas som otillåtet oavsett om det är tillåtet i livsmedel eller inte.

Fråga 385: Följs kraven vid mottagning av animaliska biprodukter?

Anläggningar: A, C, D, P (alla), M, X, Y, Ym, R, V, C, B (alla)

Lagstöd

Förordning 183/2005

- Bilaga II, Lagring och transport, punkt 6

Förordning (EU) nr 142/2011

- Bilaga VIII, kap 1
- Bilaga IX, kap II, avsnitt 1
-

Kommentar

Det ska vara en täckt mottagning om inte varorna kommer slutet.

Obearbetat abp av kategori 3 som är avsett för produktion av foderråvara eller sällskapsdjursfoder ska lagras och transporteras kylt, djupfrys eller ensilerat om det inte inom 24 timmar efter insamlingen eller efter lagringen bearbetas i kyld eller fryst form och därefter transporteras i transportmedel där lagringstemperaturen kan hållas konstant.

³⁰ Kommissionens förordning (EU) nr 619/2011 av den 24 juni 2011 om provtagnings- och analysmetoder för offentlig kontroll av foder vad gäller förekomst av genetiskt modifierat material där godkännandeförfarandet fortfarande pågår eller godkännandet har upphört att gälla

Företaget som tar emot slaktbiprodukter och liknande material bör göra temperaturmätningar stickprovvis på inkommande material. Det är viktigt att både ytemperatur och kärntemperatur mäts. Materialet kan ha blivit uppvärmt under transporten eller vara ofullständigt nedkylt innan transporten påbörjades. Vid för hög temperatur kan fodret i vissa fall bli direkt farligt genom toxinbildning.

Detta måste ligga med i faroidentifieringen/riskvärderingen.

Avfall och icke lämpligt foder

Fråga 390: Har företaget skriftliga rutiner för att hantera avfall och råvaror som inte är lämpliga som foder?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S, X, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Produktion

Förordning (EU) nr 142/2011

- Bilaga IV, kap. II, avsnitt 2.2 (bearbetningsanläggning)
- Bilaga IV, kap. IV, avsnitt 3 (bortskaffande och användning av framställda produkter)
- Bilaga IX, kap. I (sällskapsdjursfoder)

SJVFS 2006:84, 2 kap. 30 § (bortskaffande av förpackningar)

Kommentar

Här är det viktigt att företaget planerar i förebyggande syfte för hantering av avfall, kvalitetsförsämringar, återtag etc.

Observera att dessa partier kan användas som ”fodermjöl”. I dessa fall så ska:

- a) det finnas en riskbedömning,
- b) skriftliga instruktioner om var det får blandas in samt
- c) skriftliga instruktioner om inblandningsmängder.

När det gäller animaliska biprodukter finns det två typer av avfall.

- a) Sådant som består av obearbetad råvara eller otillräckligt bearbetat foder. Detta måste gå till en anläggning godkänd att ta emot animaliska biprodukter av aktuell kategori.
- b) Bearbetad råvara eller färdigt foder där animaliska biprodukter använts som råvara och där fodret är färdigt men av någon anledning måste kasseras (t.ex. golvspill) kan gå via kommunens avfallshantering. Detta gäller även färdigproducerat obearbetat sällskapsdjursfoder.

Förpackningar som har innehållit obearbetat kategori 2-material ska förbrännas enligt samma villkor som kategori 2-material. Förpackningar som har innehållit bearbetat kategori 2-material eller kategori 3-material får bortskaffas i enlighet med avfallsförordningen (2020:614), dvs. detta material kan gå med de vanliga soporna (lämpligen läggs emballagen i ett ytteremballage som försluts).

De skriftliga rutinerna ska även omfatta krav på åtskillnad av råvaror och tillsatser för tekniska ändamål från de produkter som används som foder, förutsatt att dessa tekniska produkter inte är av samma foderkvalitet.

Spårbarhet

Frågeställningen hanteras i avsnittet Dokumentation.

Frågor avseende kvalitetskontroll

Kvalitetsansvarig hanteras i fråga 230

Laboratorium

Fråga 405: Använder företaget ett laboratorium som lever upp till gällande krav?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Kvalitetskontroll

Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga IV, kap. I, avsnitt 1.5 (bearbetningsanläggning)

SJVFS 2018:33 4 kap.13 § och 4 kap. 13 §

Förordning (EU) 2019/4, bilaga I avsnitt 4 (kvalitetskontroll)

/

Kommentar

För fodertillverkning krävs inget eget laboratorium, men ett laboratorium som anlitas för företagets kontroll ska kunna anges, dvs. en planering ska finnas för hur företaget ska agera om behovet av provtagning uppstår.

Regelverket talar om olika nivåer av provtagning:

Företagens egenkontroll: Dessa prover får analyseras på valfritt laboratorium, inklusive (om denna kompetens finns på företaget) i ett eget laboratorium.

Föreskriftsreglerad egenkontroll avseende aflatoxin och salmonella:

- Prover som vid införsel av foder från annat land, ska tas i enlighet med foderföreskriften dvs. 4 kap. 21-23 §§ SJVFS 2018:33 för aflatoxin- och salmonellakontroll ska analyseras på laboratorier som är ackrediterade för analysen i enlighet med förordning (EG) nr 765/2008 samt lagen (2011:791) om ackreditering och teknisk kontroll, se 4 kap. 13 § SJVFS 2018:33.
- Prover som ska tas vid tillverkning av riskråvaror ska analyseras av SVA se 4 kap. 15 § samt 27 § SJVFS 2018:33.
- Prover som foderleverantörer och legotillverkare ska ta enligt 4 kap. 28-30 §§ ska analyseras av SVA, se 4 kap. 15 § samt 27 § SJVFS 2018:33.

Föreskriftsreglerad egenkontroll avseende dioxin: Dessa prover ska analyseras på ackrediterade laboratorier, se förordning (EU) nr 152/2009. Se även fråga 455 om kraven vid dioxinprovtagning.

Om salmonella påvisas i miljö- eller foderprov ska detta skickas till SVA för konfirmering och serotypning (4 kap. 16 § SJVFS 2018:33). Om provtagningen av salmonella sker i ett annat land och varan på grund av att den är salmonellakontaminerad inte tas in i Sverige, behöver inget prov skickas för konfirmering och serotypning.

Kontroll vid ärenden med osäkert foder, inklusive vid påvisad salmonella, behandlas i ett särskilt avsnitt i vägledningen, samt i bilagorna till denna vägledning.

Kvalitetskontrollplan - Egenkontroll

Fråga 410: Har företaget upprättat en skriftlig kvalitetskontrollplan?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S, V och Q

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Kvalitetskontroll

Förordning (EU) 2019/4, bilaga I avsnitt 4 Kvalitetskontroll

Kommentar

Ska finnas skriftligen omfattande

- a. Vilka är de kritiska momenten?
- b. Kontroll: var/när och varför? Är de råvaror/tillsatser som används avsedda för foder?
- c. Provtagning: hur och när?
- d. Vilka analysmetoder ska användas?
- e. Hur tolkas resultaten?
- f. Vilka åtgärder tas vid avvikelser? Notera specifikt utspädningsförbudet!

En av de viktigaste åtgärderna för ett företag är val av leverantör vilket ofta bygger på ett förtroende, skriftliga garantier och i vissa fall direkts kontroller på plats.

Avseende kontroll av främmande ämnen eller t.ex. mikrobiologiska föroreningar räcker det inte med garantier från leverantören utan en kontroll av att leverantören lever upp till garantierna är nödvändig. Kontrollen är ofta mer omfattande med en ny leverantör för att sjunka till en relativt låg nivå av fastställda parametrar allteftersom förtroendet för leverantören byggs upp.

Det är av vikt att företaget själva sätter upp vilka specifikationer som avses för en viss produkt som köps och att dessa specifikationer kontrolleras för att säkerställa att levererat foder motsvarar de krav som ställts och betalats för.

Företagen ska självklart ta hänsyn till de analysresultat som man erhåller och agera utifrån de uppgifter som erhålls, t.ex. analys svar avseende främmande ämnen eller mikrobiologiska kontamineringar.

Provtagning och analys för att verifiera kvaliteten i foder görs normalt på en mindre andel av tillverkade partier, vilket kan kallas lågfrekvent provtagning. Vid lågfrekvent provtagning är det mer sannolikt att man missar enstaka partier/eller den del av ett parti som har högst halt av ett ämne, än att man hittar dem. Detta gäller särskilt om förekomsten av det aktuella ämnet är ojämnt fördelad eller om halterna varierar mycket. Dessutom gäller att även om gränsvärdet i en foderblandning inte överskrids kan något förhöjda värden i en foderblandning indikera att gränsvärdet överskridits i någon av ingredienserna. Mot bakgrund av ovanstående bör foderleverantörer med lågfrekvent provtagning i sitt egenkontrollprogram ha fastställt relevanta åtgärdsgränser. Vid lågfrekvent provtagning ska dessa åtgärdsgränser vara lägre än det lagstadgade gränsvärdet. Uppföljningen vid överskriden åtgärdsgräns bör omfatta en periods tätare provtagning. Vilka åtgärdsgränserna ska vara är upp till företagen att ta ställning till.

Föreskriftsreglerad egenkontroll

Fråga 420: Utför företaget den föreskriftsreglerade egenkontrollen avseende aflatoxin?

Anläggningar: J, L, Lm, R, V,

Lagstöd

SJVFS 2018:33 4 kap. 21-22 §§

Kommentar

Utöver den kontroll av aflatoxin som företagen kan förväntas göra utifrån sin riskbedömning regleras kontroll av aflatoxin i foderföreskriften.

Benämningen föreskriftsreglerad egenkontroll syftar till att regelverket för dessa punkter går utöver de generella kraven på att företagen ska göra en riskbedömning och anpassa sin kontroll och provtagning utifrån denna riskanalys. I dessa fall klargör regelverket mer eller mindre specifikt vilken provtagning som företagen ska genomföra och i vilken omfattning samt hur detta ska redovisas.

Foderföreskriften reglerar en systematisk kontroll av aflatoxin vid införsel av vissa angivna riskråvaror (bilaga 4) samt vid införsel av foderblandningar till mjölkkor.. Bilaga 4 omfattar även råvaror till icke livsmedelsproducerande djur.

Vid den offentliga kontrollen ska företagen kunna visa:

- att provtagningen har skett på ett korrekt sätt,
- att korrekt antal prover har tagits ut,
- att analysen har genomförts med korrekt metod och på ett laboratorium som uppfyller ställda krav, se fråga 405,
- att provsvaren har analyserats av företaget och korrekta åtgärder vidtagits, dels
 - internt på företaget, dels
 - att Jordbruksverket när så krävts informerats via blankett D51.

OBS! Vid provtagning och kontroll utomlands, granska att detta skett och dokumenterats.

Fråga 430: Utför företaget den föreskriftsreglerade egenkontrollen avseende salmonella?

Anläggningar: J, L, Lm, R, V

Lagstöd

SJVFS 2018:33, 4 kap. 23-31 §§

Kommentar

Utöver den kontroll av salmonella som företagen kan förväntas göra utifrån sin riskbedömning regleras kontroll av salmonella i regelverken för foder och animaliska biprodukter.

Benämningen föreskriftsreglerad egenkontroll syftar till att regelverket för dessa punkter går utöver de generella kraven på att företagen ska göra en riskbedömning och anpassa sin kontroll och provtagning utifrån denna riskanalys. I dessa fall klargör regelverket mer eller mindre specifikt vilken provtagning som företagen ska genomföra och i vilken omfattning samt hur detta ska redovisas.

Foderföreskriften reglerar en systematisk kontroll av salmonella:

1. vid införsel av vissa angivna riskråvaror (bilaga 4) och foderblandningar till nöt, ren, svin och fjäderfä,
2. tillverkning av foderråvaror (bilaga 4) samt
3. i form av miljöprovtagning i anläggningar som tillverkar foder till livsmedelsproducerande djur:
 - a) Färdigbehållare
 - b) Lokaldamm från pelletsfyl
 - c) Pelletsfyl (topp)
 - d) Centalaspiration (avsug från). Finns endast delad aspiration provtas aspirationen i anläggningens råvarudel.
 - e) Råvaruintag (elevatorfot)

I anläggningar där fjäderfäfoder tillverkas ska minst fem miljöprover (a-e) analyseras per vecka, övriga anläggningar minst två miljöprover (a & e) per vecka.

Vid den offentliga kontrollen ska företagen kunna visa:

1. att provtagningen i foder har skett på ett korrekt sätt,
2. att miljöprovtagningen skett på föreskrivna punkter i anläggningen, eller enligt salmonellabranschriktlinjen om man följer denna
3. att korrekt antal prover har tagits ut,
4. att analysen har genomförts med korrekt metod och på ett laboratorium som uppfyller ställda krav, se fråga 405,
5. att positiva prover har skickats till SVA för konfirmering och typning (åtföljda av SVA:s remiss SVA8044; serotypningen bekostas då av staten),
6. att provsvaren har beaktats/analyserats av företaget och korrekta åtgärder vidtagits, dels
 - a. internt på företaget, dels
 - b. att Jordbruksverket eventuellt informerats (2 kap. 10a, 11§ § och 4 kap. 17 § SJVFS 2018:33) via blankett D51,
7. att salmonellakontrollen dokumenteras på ett tydligt sätt dvs.
 - a. vilka fynd har gjorts
 - b. vilka åtgärder har vidtagits
 - i. inom anläggningen (kontrollfrekvenser, sanering, etc.)
 - ii. mot kunder (återtag, sanering, etc.)
 - iii. för att förhindra att problemet uppstår igen dvs. vilken lärdom har man dragit av det inträffade och vilka åtgärder har vidtagits
 - c. vilka rapporteringar som har gjorts till kunder, myndigheter, etc.

Bilaga 4 omfattar även råvaror till icke livsmedelsproducerande djur.

Foderföretagare som tillverkar enkla foderblandningar, bestående av högst fem foderråvaror och eventuellt ett kompletteringsfoder, till andra djurslag än fjäderfä omfattas (enligt 4 kap. 31 § SJVFS 2018:33) inte av den reglerade egenkontrollen av salmonella (enligt 27 § i samma kapitel). Sådana anläggningar kan även använda värmebehandlade råvaror upptagna i bilaga 4 till dessa föreskrifter utan att omfattas av den reglerade egenkontrollen. Med värmebehandling avses en kompletterande värmebehandling utöver produktionsprocessen för den aktuella råvaran.

Undantaget är oklart formulerat och många företag anser att de bör omfattas av undantaget. Tanken var att kvarnar och primärproducenter som blandar två råvaror skulle omfattas men kommer formuleras om till nästa föreskriftsändring.

Fråga 431: Utför företaget en egenkontroll avseende salmonella och gör man det enligt branschriktlinjer om man säger sig följa dessa?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V

Lagstöd

SJVFS 2018:33, 4 kap.

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IV, kap. III, punkt G (bearbetningsanläggning)
- bilaga IX, kap. III, avsnitt 2 (nationell hantering av mjölk som lagras)
- bilaga X, kap. I (foderråvaror till produktionsdjur)
- bilaga XIII, kap. II (sällskapsdjursfoder)

Kommentar

Kontrollen av salmonella är ett grundläggande krav inom foderproduktionen. Utöver den reglerade kontrollen ska företagen ha en salmonellakontroll som bygger på företagets riskanalys och HACCP-plan. Det är inte acceptabelt (undantag kan finnas för udda produkter som t.ex. vissa syror eller liknande) att inte ha någon kontroll av salmonella och en fingervisning om nivåerna på kontrollen ges t.ex. i [näringens nationella branschriktlinjer avseende salmonella](#).

Vår erfarenhet är att många företag slarvat med veckoprovtagning och inte tagit prover varje vecka. Detta är därför inte tillräckligt, att i de fall veckoprover ska tas, endast fråga efter ett analysresultat. Fråga efter samtliga provresultat under en längre period, t.ex. ett kvartals tid! Efter ändringar i foderföreskrifterna SJVFS 2018:33 har kraven på foderföretagares åtgärder vid påvisad salmonella skärpts för de som inte följer branschriktlinjerna, se mer information i ett särskilt avsnitt i denna vägledning, samt i bilagorna till denna vägledning.

Observera att enligt de ändringar som gjordes i foderföreskrifterna som gäller från och med januari 2019 måste foderföretagare som inte följer branschriktlinjen för salmonella stoppa utlastningen, utreda smittans omfattning m.m. vid varje fall med påvisad salmonella i miljö- eller foderprov. Detta gäller alltså även om smittan är före värmebehandlingssteget³¹.

För att få lättnader från dessa skärpta krav räcker det inte att företagen, när smittan redan påvisats, säger att de följer branschriktlinjerna. Företagen måste redan innan smittan påvisas ha

³¹ 4 kap. 17 § SJVFS 2018:33

inarbetat branschriktlinjernas krav på provtagningsprogram och åtgärder i sitt egenkontrollprogram.

För att företagen ska kunna tillgodoräkna sig användningen av de nationella branschriktlinjerna (se <https://jordbruksverket.se/djur/foder-och-produkter-fran-djur/foder/tillverka-foder>) i erfarenhetsklassificeringen ska det tydligt framgå av näringens dokumentation (policydokument/HACCP) att man arbetar i enlighet med aktuella branschriktlinjer. Branschriktlinjerna uppdaterades parallellt med att SJVFS 2018:33 ändrades 2019. Riktlinjerna uppdaterades på nytt i oktober 2021³². I de nationella branschriktlinjerna för hantering av salmonella vid fodertillverkning finns rutiner för såväl veckoprovtagning som årliga prover för kontroll av smittryck, samt åtgärder vid påvisad salmonella. Observera att de nationella branschriktlinjerna har mer detaljerade krav för vilka prover som ska tas än föreskriften och att riktlinjerna även anger hur provtagning ska gå till. Dokumentation av eventuella salmonellafynd och därpå följande hantering/sanering ska också tydligt visa att man följer de nationella branschriktlinjerna för hantering av salmonella vid fodertillverkning.

Foderleverantörerna är ansvariga för att salmonella, och för animaliskt foder även för höga halter av Enterobacteriaceae, inte förekommer i det foder de släpper ut på marknaden. De ska efter en riskbedömning göra de kontroller som krävs för att säkerställa detta. Eftersom vår erfarenhet är att salmonella vid upprepade tillfällen förekommit i tuggartiklar tillverkade utomlands (främst från EU-länder) är det rimligt att regelbunden provtagning i företagets egenkontroll sker avseende salmonella i tuggartiklar som förs in från annat land, liksom vid alla leveranser av tuggartiklar från nya leverantörer. Provtagning av tuggartiklar från tredje land sker i gränskontrollen (5% av sändningarna provtas för salmonella och 10% provtas för enterobacteriaceae) och produkter av en viss sändning behöver inte provtas om de redan provtagits i gränskontrollen.

Enligt förordning (EU) nr 142/2011 (bilaga XIII, kap. II) ska stickprover tas hos sällskapsdjursfodertillverkare slumpvis vid produktion eller lagring. På bearbetningsanläggning ska prov tas på färdig produkt under lagring eller då lagringen avbryts. Provtagning är inte nödvändig på konserverat sällskapsdjursfoder som producerats enligt gällande krav.

Salmonellaprover tagna enligt biproduktförordningen kan poolas så att de utgör ett prov till laboratoriet.

Fråga 440: Utför företaget provtagning avseende enterobacteriaceae?

Anläggningar: B, Bb, Bp, Bä, D, P, Pb, Pk, Po, Pt

Lagstöd

Förordning (EU) nr 142/2011

bilaga IV, kap. III, avsnitt G (bearbetningsanläggning)

bilaga IX, kap. III, avsnitt 2 (nationell hantering av mjölk)

bilaga X, kap. I (foderråvaror till produktionsdjur)

bilaga XIII, kap. II (sällskapsdjursfoder)

³² Branschriktlinjerna i version 3 (daterade 2021-09-14) har Jordbruksverkets diarienummer 5.4.18-17711/2020.

Kommentar

Enligt abp-lagstiftningen ska stickprover tas av sällskapsdjursfodertillverkare vid produktion eller lagring (före avsändandet). På bearbetningsanläggning ska prov tas på färdig produkt under lagring eller då lagringen avbryts. Provtagning är inte nödvändig på konserverat sällskapsdjursfoder som producerats enligt gällande krav.

Det är inte möjligt att poola proverna utan fem individuella prov ska analyseras.

För färskt sällskapsdjursfoder har man tagit fram särskilda krav där man lagt in processhygienkriterium där ett högt enterobacteriaceae kan tillåtas. Ett högt enterobacteriaceae kan bero på att en stor mängd oskållad våm ingår, men det kan också bero på en dålig hantering av inkommande råvaror eller slutlig produkt. Driftansvariga ska inom sin HACCP uppfylla säkerhetsnormer och processhygienkriteriet. Om det inte uppfylls måste åtgärder vidtas och Jordbruksverket ska underrättas om åtgärderna.

Vi har i ärenden låtit företaget fortsätta att sälja färskfoder som finns kvar i lager med för höga halter enterobacteriaceae på färskfoder - med hänsyn till att det är ett processhygienkriterium och inte ett gränsvärde.

Vi bedömer att det är aktuellt att kräva återkallning av bearbetat och torkat tugg som överskrider villkoret/gränsvärdet för enterobacteriaceae, här är det inte frågan om ett processhygienkriterium utan ett villkor. Bearbetat foder stoppas i gränskontrollen om det överskrider gränsvärde för enterobacteriaceae och vi bör ha samma hållning.

Fråga 450: Utför företaget provtagning avseende otillåten förekomst av animaliskt protein?

Anläggningar: B, Bb, Bp, D, L, J

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

Artikel 7

Bilaga IV, kap III, avsnitt B punkt 1-2

Bilaga IV, kap. III, avsnitt B punkt 2 c

Bilaga IV, kap III, avsnitt B punkt 3

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt C punkt a iii

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt C punkt c iv

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt D punkt a punkt 4

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt D punkt c iv

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt D punkt d i, sista strecksatsen

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt E punkt d iv

Bilaga IV, kap. IV, avsnitt F punkt a ii, sista strecksatsen

Bilaga IV, kap IV, avsnitt F punkt b ii, sista strecksatsen

Bilaga IV, kap IV, avsnitt G punkt a, punkt 4

Bilaga IV, kap IV, avsnitt G punkt c, punkt 4

Bilaga IV, kap IV, avsnitt G punkt d, sista strecksatsen

Förordning (EG) nr 1069/2009, art 11.1 a och d

Kommentar

Abp-lagstiftningen reglerar bearbetningen av proteiner som foder, men det är TSE-lagstiftningen som reglerar vilka proteiner som är förbjudna i foder till olika djurslag och vilka krav som ställs på hanteringen för att vissa typer av bearbetade proteiner ska få användas. Idisslarfoder får till exempel inte innehålla bearbetat animaliskt protein från något djurslag, grisfoder får inte innehålla bearbetat animaliskt protein från gris och fjäderfäfoder får inte innehålla bearbetat animaliskt protein från fjäderfä. Det krävs djurslagsseparering genom hela kedjan alltifrån slakten fram till djuren som ska utfodras.

Vid inblandning av bearbetat animaliskt protein i fiskfoder ska det säkerställas att det inte är från idisslare. Om det är foder till odlad fisk får det heller inte innehålla protein från odlad fisk av samma fiskart. På anläggningar som är godkända för att producera foder innehållande fiskmjöl samt bearbetat animaliskt protein från odlade insekter, svin och fjäderfä, och som även producerar foder till idisslare ska provtagning ske avseende animaliskt protein på idisslarfoder.

Analysen för kött- och benmjöl sker i två steg:

- Mikroskopi för identifiering av kött- och benmjölsfragment med uppdelning mellan ursprung från fisk eller landdjur
- PCR för att avgöra om kött- och benmjölsfragment från däggdjur är från idisslare eller ej.

Sammanfattningsvis finns ingen frekvens fastställd för provtagningen. Frekvensen ska grundas på HACCP-principer. Provtagning ska ske regelbundet. Eftersom provtagningen ska vara kopplad till HACCP behöver frekvensen inte nödvändigtvis vara densamma på alla anläggningar.

Fråga 451: Är fodret tillåtet enligt utfodringsförbudet i TSE-lagstiftningen

Anläggningar: L, J, och Z

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001, art. 7 och bilaga IV

Kommentar

Förbud mot vissa proteiner i foder

Med anledning av risken för att foder kan leda till TSE-sjukdom på djur som till exempel BSE ("galna kosjukan") eller scrapie är det generellt sett förbjudet att utfodra idisslare och andra djur utom pälsdjur och sällskapsdjur med foder som helt eller delvis består av protein från djur.

Förbudet finns i artikel 7 i förordning (EG) nr 999/2001, den s.k. TSE-förordningen. Undantag från förbudet finns i bilaga IV i samma förordning. Där finns också regler för hur undantagen ska tillämpas, till exempel krav på råvara, tillverkning, transport och lagring.

Grundläggande är att varken idisslare eller djur som är produktionsdjur (andra än pälsdjur) får utfodras med proteiner från idisslare. Idisslare får heller inte utfodras med fiskprotein. Av produktionsdjuren är det bara fisk som får utfodras med protein från fisk, gris, fjäderfä och insekter. Det är dock inte tillåtet att utfodra med fiskmjöl som innehåller proteiner från odlad fisk av samma art. Gris och fjäderfä får utfodras med fiskprotein och insektsprotein. Gris får dessutom utfodras med protein från fjäderfä, och fjäderfä får utfodras med protein från gris.

Protein från mjölk och ägg får ges till alla djurslag. Den fullständiga listan finns i kapitel I och II i bilaga IV i TSE-förordningen. Definitionen på de produkter som nämns där finns i bilaga I i förordning (EG) nr 142/2011.

Förbudet påverkar även hur tillverkning, lagring, transport och användning av foder måste skötas så att fodret inte kan förorenas av otillåtet protein.

Jordbruksverket har fått information om att franska myndigheter haft misstanke om att hydrolyserat protein varit otillräckligt hydrolyserat och därmed istället skulle definieras som bearbetat animaliskt protein. Jordbruksverket anser därför att de som använder hydrolyserat protein bör försäkra sig om att verkligen är fullständigt hydrolyserat och att inget bearbetat animaliskt protein ingår. Egenkontroll är därför viktig i de fall hydrolyserat protein används.

Fråga 455: Utför företaget den förordningsreglerade egenkontrollen avseende dioxin?

Anläggningar: B, L, Lm, R, V

Lagstöd

Förordning (EU) nr 225/2012

Förordning (EG) nr 183/2005

Kommentar

Dioxinprovtagning ska ske av oljor, fetter och produkter som framställts därav med en frekvens som regleras i förordning (EU) nr 225/2012.

Skyldigheten för provtagning avser inte t.ex. pressning på gård men däremot

- a. de som bearbetar vegetabilisk råolja,
- b. producenter av animaliskt fett, inkl bearbetningsföretag av animaliskt fett
- c. tillverkare av fiskolja,
- d. oleokemisk industri och biodiselindustrin,
- e. anläggningar för blandning av fetter inkl. animaliskt fett som animaliskt fett och
- f. fiskolja (som inte omfattas av b och c ovan) samt
- g. producenter av foderblandningar till livsmedelsproducerande som använder oraffinerad kokosolja, animaliska fetter som inte omfattas av led b eller f, fiskolja som inte omfattas av led c eller f samt oljor och fetter som återvunnits från livsmedelsföretag som omfattas av förordning (EG) nr 852/2004 samt blandade fetter och oljor samt produkter framställda av oljor och fetter, med undantag av glycerin, lecitin, gummisorter.

OBS! Att skyldighet för provtagning inte föreligger om foderföretagaren kan visa/intyga att detta har gjorts i ett tidigare steg. Det normala är att t.ex. tillverkare av foderblandningar har ett intyg som anger att dioxinkontroll har genomförts och att värdena är under gällande gränsvärden.

För oleokemisk industri och biodiselindustrin, ska bland annat produkter framställda av vegetabiliska oljor provtas, undantaget är glycerol, lecitin och gummisorter. Observera att produkten ricinolja inte är undantagen från provtagningskravet.

Enligt bilaga II, avsnitt ”Dioxinövervakning av oljor, fetter och produkter därav”, punkt 7 i förordning (EG) nr 183/2005 ska en foderföretagare som släpper ut fetter, oljor och produkter framställda därav avsedda för användning i foder (inklusive foderblandningar) på marknaden, när han eller hon ger ett ackrediterat laboratorium i uppdrag att utföra en analys med avseende på summan av dioxiner och dioxinlika PCB i enlighet med förordning (EG) nr 152/2009, instruera laboratoriet att meddela analysresultaten till Jordbruksverket om dioxinvärdet överskrider de gränsvärden som anges i avsnitt V punkterna 1 och 2 i bilaga I till direktiv 2002/32/EG. Se fråga 405 om kravet på laboratorier för analysen.

Fråga 456: I de fall foder hanteras som omfattas av särskilda skyddsåtgärder i samband med import, t.ex. krav på kontroll vid gränsen:

- Är de riskerna med fodret som skyddsbeslutet/förordning om särskilda skyddsåtgärder vid införsel av detta foder från detta land med i riskvärderingen i HACCPn?
- Har importen skett enligt kraven i dessa skyddsbeslut/förordningar?

Anläggningar: V, F, Fm, N, Q, L, Lm, J, D, P (Po, Pb, Pt, Pk), M

Lagstöd: Se nedan

Kommentar

I de fall en foderleverantör hanterat importerat foder som omfattas av krav på särskilda skyddsåtgärder i samband med import ska kontroll göras av:

att foderleverantören säkerställt att införsel till EU/Sverige skett genom en godkänd kontrollpunkt enligt den aktuella förordningen samt

att kontroll enligt skyddsbeslut/förordning genomförts samt att riskerna med produkten finns med i foderleverantörens HACCP.

Det finns ett antal s.k. skyddsbeslut med särskilda krav vid import av vissa foder, se <http://offvet.sjv.se/import/skyddsbeslutforimport.html>

Aktuell lagstiftning som rör importkrav för foder finns bland EU:s foderbestämmelser på <https://jordbruksverket.se/djur/foder-och-produkter-fran-djur/foder/sveriges-och-eus-forfattningar-om-foder> .

I anslutning till att den nya kontrollförordningen började tillämpas gjordes en förenkling genom att fem förordningar, varav tre gäller foder, ersattes av en ny: förordning (EU) 2019/1793³³.

³³ Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/1793 av den 22 oktober 2019 om tillfällig ökning av offentlig kontroll av och nödatgärder avseende införsel till unionen av vissa varor från vissa tredjeländer, om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordningar (EU) 2017/625 och (EG)

De förordningar som rör foder och som ersatts enligt ovan gäller särskild kontroll av pentaklorfenol och dioxin i guarkärnmjöl från Indien, respektive aflatoxin i jordnötter eller jordnötsprodukter från vissa länder. Reglerna finns kvar men har alltså flyttats till den nya förordningen (EU) 2019/1793. Uppdatering av förordningen ska göras två gånger om året. Efter en uppdatering genom förordning (EU) 2021/1900³⁴ finns även krav vid import av sesam från Indien vad gäller salmonella och bekämpningsmedel. För jordnötter från Brasilien finns utöver krav på kontroll av aflatoxin även krav på kontroll av bekämpningsmedelsrester.

Förordning (EU) 2019/1793 ersätter merparten av de skyddsåtgärder på vegetabiliesidan som utfärdats enligt artikel 53 i förordning (EG) nr 178/2002. I förordningen listas i bilaga I de varor som tidigare listats i bilaga I förordning (EU) nr 669/2009. I bilaga II i den nya förordningen listas de varor som tidigare ingått i andra skyddsåtgärder. Bilagorna kommer att ses över varje halvår.

Referensprover

Fråga 460: Tas referensprover från ingredienser och från varje parti/sats (alt. definierad del av produktionen)?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R S, V,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, avsnitt Kvalitetskontroll, punkt 4

Förordning (EG) nr 152/2009, bilaga I, punkt 2.

Kommentar

För att säkerställa spårbarheten ska fodertillverkare dokumentera de råvaror som använts i slutprodukten. Dokumentationen ska finnas tillgänglig för de behöriga myndigheterna under en lämplig tidsperiod beroende på den användning för vilken produkterna släpps ut på marknaden. Tillverkare av rena råvaror omfattas av kravet om att lagra referensprover (se engelska versionen av hygienförordningen).

OBS! Referensproverna ska förseglas, det ska inte gå att öppna och återsluta igen (så t.ex. en zippåse eller dylikt är inte godkänt). Återförslutning som är acceptabel är exempelvis buntband (som inte går att dra upp). Ingen särskild plombering krävs, exempelvis går tejp bra om det inte går att öppna och återsluta igen utan att det syns.

Foder till livsmedelsproducerande djur

nr 178/2002 och om upphävande av kommissionens förordning (EG) nr 669/2009 och genomförandeförordningar (EU) nr 884/2014, (EU) 2015/175, (EU) 2017/186 och (EU) 2018/1660.

³⁴ Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2021/1900 av den 27 oktober 2021 om ändring av genomförandeförordning (EU) 2019/1793 om tillfällig ökning av offentlig kontroll av och nödatgärder avseende införsel till unionen av vissa varor från vissa tredjeländer och genomförande av Europaparlamentets och rådets förordningar (EU) 2017/625 och (EG) nr 178/2002

Från ingredienserna och från varje parti av produkter som tillverkas och släpps ut på marknaden eller (vid kontinuerlig produktion) från varje definierad del av produktionen ska prover tas i tillräcklig mängd, enligt ett förfarande som tillverkaren angivit på förhand, och bevaras för att säkerställa spårning (regelbundet om det gäller tillverkning uteslutande för tillverkarens egna behov).

Proverna ska finnas tillgängliga för de behöriga myndigheterna så länge som anses lämpligt beroende på den användning för vilken fodret släpps ut på marknaden.

Foder till icke livsmedelsproducerande djur

För foder till icke livsmedelsproducerande djur räcker det med provtagning enbart på slutprodukten.

Proverna ska förseglas och märkas så att de lätt kan identifieras. De ska bevaras under sådana lagringsförhållanden att onormala förändringar av provets sammansättning eller försämring förhindras. Proverna ska finnas tillgängliga för de behöriga myndigheterna så länge som anses lämpligt beroende på den användning för vilken fodret släpps ut på marknaden.

OBS! Att provtagning även ska ske på säckad vara.

Att provtagning måste ske betyder inte att proverna måste analyseras. Proverna ska finnas till hand så att de kan analyseras när särskilda skäl finns.

Fråga 470: Lagras proverna under betryggande lagringsförhållanden?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, avsnitt Kvalitetskontroll, punkt 4.

Kommentar

Foderproverna ska förvaras

- a) Förseglade och märkta
- b) I lämpligt utrymme för det aktuella fodret
- c) Minst t.o.m. hållbarhetsdatum

Fråga 490: Har företaget skriftliga rutiner för rapportering till Jordbruksverket avseende osäkert foder?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y, Ym

Lagstöd

Förordning (EG) nr 178/2002, art. 20
SJVFS 2018:33, 2 kap. 10§ och 10a§ §

Kommentar

Företagen är enligt foderföreskriften ålagda att informera Jordbruksverket via blankett D51 (finns tillgänglig på hemsidan) om fodret

- a. överskrider fastställda maximihalter enligt förordning (EU) nr 574/2011,

- b. är skadligt eller annars otjänligt för djuret,
- c. vid hantering medför hälsorisker för människor,
- d. har skadlig inverkan på miljön eller
- e. strider mot övriga bestämmelser i foderföreskriften.

Blanketten och eventuell kompletterande information ska mejlas till djurkontrollenheten.

D51 ska användas även i de fall det osäkra fodret inte släppts ut på marknaden. Detta måste göras för att ska kunna ta ställning till om det inträffade är så allvarligt att en uppföljande kontroll krävs (administrativ eller på plats), t.ex. om man vill försäkra sig om att företaget vidtagit åtgärder som krävs för att förebygga återkommande problem samt om man kartlagt hur utbrett problemet är.

För särskilda krav om rapportering vid dioxinanalyser, se fråga 455.

Frågor avseende lagring och transport

Lämpliga lokaler och behållare, inklusive förpackningar

Fråga 530: Lagras foder i lämpliga lokaler och under lämpliga förhållanden?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, Y

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Lagring och transport punkt 2.

Förordning (EG) nr 999/2001,

- bilaga IV, kap. III, avsnitt A

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 23

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga IX, kap. III, avsnitt 1
- bilaga IX, kap. III, avsnitt 2 (nationella krav för lagring av mjölk)
- bilaga X, kap. II, avsnitt 1 punkt C (lagring av bearbetat animaliskt protein)
- bilaga X, kap. II, avsnitt 3 punkt C (utsmält fett, fiskolja, fettderivat)
- bilaga X, kap. II, del III, avsnitt 8 punkt C (kollagen)
- bilaga XIII kap I (allmänna krav sällskapsdjursfoder)
- bilaga XIII, kap. V (livsmedelshudar)

Kommentar

Det är viktigt att foder lagras i lämpliga lokaler och under lämpliga förhållanden, så att återkontaminering, förstörelse eller förorening förhindras.

Särskilt viktigt är att torra råvaror och foder förvaras fuktfritt. Fukt är en förutsättning för tillväxt av bakterier och mögel som kan förstöra foder. Problem med insekter i lager har uppmärksamats både i primärproduktionen och sekundärproduktionen senaste åren. Insekterna kan leda till att värme utvecklas i fodren så att de på det viset förstörs eller inverka negativt på hygien. Hur mycket fukt eller insekter som kan accepteras får avgöras i varje enskilt fall och

det kan vara lämpligt att djurkontrollenheten stämmer av med sakenheten eller SVA för att få stöd i gränsdragningen.

Fråga 535: Transporteras foder i lämpliga behållare och under lämpliga förhållanden?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001,

- bilaga IV, kap. III, avsnitt A

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Lagring och transport

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 23

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga VIII, kap. I, avsnitt 1 och 2
- bilaga X, kap. II, avsnitt 3, punkt C (transport av fetter och fettsyror)
- bilaga X, kap. II, avsnitt 8, punkt C (kollagen)
- bilaga XIII, kap. II, punkt 1 (färskt sällskapsdjursfoder)
- bilaga XIII, kap. II, punkt 3 (bearbetat sällskapsdjursfoder)
- bilaga XIII, kap. III (särskilda krav för aromatiska inälvsprodukter för tillverkning av sällskapsdjursfoder)

Kommentar

När det gäller transport av foder som ligger under abp-lagstiftningen:

Mottagaren av råvaran måste ställa krav på sin leverantör. Det finns uppenbara risker för kontamination om inte varan är tillräckligt täckt. Om i- och urlastningen görs täckt, kan det accepteras att varan körs otäckt (i behållare eller i form av frysta block på pall) i täckt bil under förutsättning att bilen är ren inuti.

För anläggningar för mellanhantering som fryser block och lägger på pall är det lämpligt att använda ett mellanskikt mellan pall och foderråvara. Ofta anges glidningsrisk som skäl för varför fodret läggs direkt på ”europapall”. Men det finns plastskikt av ”skummaterial” (några mm tjockt) som är tätt och som fungerar utmärkt. Papper är bättre än inget under förutsättning att papperskvaliteten är acceptabel i fodersammanhang.

Fodertillverkare som tar emot frysta block på pall bör inte acceptera att dessa ligger direkt mot pall om det inte kan säkerställas att pallen är helt ren.

Kontrollansvaret över transport av animaliska biprodukter och därav framställda produkter som ska användas som foder ligger på Jordbruksverket utifrån ett fodersäkerhetsperspektiv, men kontrollansvaret ligger även på länsstyrelsen som har kontrollansvar över transport av alla typer av animaliska biprodukter och därav framställda produkter.

ID, korskontamination

Fråga 540: Går det att kontrollera vad som har lagrats och vart det har transporterats?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 178/2002, art. 18.1

Förordning (EG) nr 1069/2009 art. 21 och 22

Förordning (EU) nr 142/2011

- art. 17
- bilaga VIII, kap. II och IV

Kommentar

Förordningarna (EG) nr 1069/2009 och (EU) nr 142/2011 om animaliska biprodukter och därav framställda produkter kräver ett register över transporter, mottagande och avsändande, samt handelsdokument vid transport av animaliska biprodukter. Läs mer om detta i del 1 i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

För foder med läkemedel finns krav på total spårbarhet, se Fråga 370. För övrig foderverksamhet finns krav på spårbarhet i alla stadier av produktions- och distributionskedjan, men utan motsvarande krav på register.

Spårbarhetskravet gäller även vid transport och dokumentation om vad som transporteras är ofta ett viktigt underlag vid spårning av smittor eller eventuella felaktiga leveranser, m.m. (vad, från, till, vilken behållare/kula, när, etc.).

Observera att om hantering sker av produkter (råvaror/tillsatser) som används för såväl foder som tekniska ändamål så ska detta tydligt framgå av dokumentationen.

Spårbarhetskontroll omfattar även att märkningen/marknadsföringen av produkten stämmer med ursprung t.ex. att det som utges för att vara svenska grisöron inte är tillverkade i Polen.

OBS! Att det här finns många olika lösningar, ofta manuella kommentarer i följesedlar/lastloggar, etc.

Lämpliga transport- och lagringsförhållanden

Fråga 570: Finns lämpliga utrymmen och utrustning för rengöring och desinfektion av transportbehållare eller transportkärl?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, X

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, Lokaler och utrustning

Förordning (EG) nr 1069/2009, artikel 25 (bearbetningsanläggning och anläggning för mellanhantering)

Kravet finns även för olika former av anläggningar inkl. transportmedel i förordning (EU) nr 142/2011:

- bilaga IV, kap. I, avsnitt 1 punkt 2 (bearbetningsanläggning)

Kommentar

Allt transportmaterial som animaliskt foder kommer i kontakt med måste vara av engångstyp eller rengörbart och desinficerbart. Utrustningen måste vara demonterbar så att den går att rengöra och desinficera.

Jordbruksverkets bedömning är att förvaring av rengjorda behållare ute på gårdsplanen endast kan accepteras om det är under en kortare tid och dessa står upp och ner på ren yta.

Vilka rengörings- och desinfektionsmedel används och hur används dessa? Är de godkända att användas i verksamhet med livsmedel?

Finns det misstanke om att företaget inte använder medel i den omfattning som kan förväntas kan man kräva att få se hur mycket företaget köpt in under senare tid.

Desinfektion av fordonshjul är sällan nödvändigt, eftersom fordonen ofta lastas ut utanför byggnaderna och utanför byggnaderna får ju abp inte hanteras, varför hjulen inte ska kunna bli kladdiga.

Det är dock inte ovanligt att man har en truck som åker in och ut ur anläggningen. Detta är ett klart riskbeteende då hjulen kan köra bland annat i fågelspillning ute på gårdsplanen och dra med ev. smitta in. Hjulen kan också dra med sig abp-rester ut på gårdsplanen som sedan drar till sig skadedjur. Skriftliga rutiner och ev. utrustning bör finnas som eliminerar dessa risker.

Fråga 590: Finns skriftliga instruktioner för transport av foder

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, E, F, Fm, G, J, L, Lm, M, N, P,R, S, V, Y, X

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 artikel 6 och 7

Kommentar

Transport ska ske enligt lagstiftningens krav. För att detta ska vara möjligt måste den som tillverkat fodret ange för transportören om fodret är sådant att det kräver särskild hantering, t.ex. när så förekommer informera om:

- a. att fodret innehåller koccidiostatika
- b. att krav på kylförvaring eller begränsad tid vid transport finns
- c. att fryst foder inte ska lämnas utan att någon tar emot det

Frågor avseende registrering

Registrering och godkännanden

Fråga 615: Är företaget rätt registrerat och om nödvändigt godkänt för rätt verksamhet?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

- bilaga IV kap. III, avsnitt B

Förordning (EG) nr 183/2005

- art. 9
- art. 10
- art. 11

Förordning (EG) nr 1069/2009

- art. 23 (registrering)
- art. 24 (godkännande)

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga VI, kap. II, avsnitt 1, punkt 2 (uppsamlingscentral)

SJVFS 2018:33, 2 kap. 4§ samt 8§

Kommentar

Kontrollera att riskklassen för företaget/anläggningen är korrekt och att samtliga verksamheter finns med i företagets registrering.

På grund av fallgropar som funnits kring hantering av godkännanden i DjuHr har det vid flera tillfällen upptäckts att företagens godkännanden inte är i ordning i systemet. (Godkännandena kan ligga på ett felaktigt ad.id. eller plats.id). Under 2018 och 2019 har det gjorts ett flertal korrigeringar kring sådana godkännanden i systemet. Under 2019 har godkännandenumren för företag med godkännande enligt foderlagstiftningen ersatts av automatgenererade nummer. Dessa nya nummer har kommunicerats ut till samtliga företag vars godkännandenummer ändrats. Det gamla numret får dock användas under en övergångsperiod som tar slut den 31 december 2022. Både de nya och de gamla godkännandenumren för foder finns nu på den publika webbsidan [sök foderföretagare](#). Godkännandena enligt abp-lagstiftningen har inte fått nya nummer.

För att inga felaktigheter kring företagens godkännanden ska finnas kvar i systemet är det angeläget att det kontrolleras om i anläggningsformuläret i DjuHr ett alfatecken finns i anläggningens foderregistrerings-/godkännandenummer. (Ett alfatecken betyder att anläggningen har ett godkännande enligt foderlagstiftningen. Alfatecken används inte för godkännanden enligt abp-lagstiftningen.) Om så är fallet ska ett kryss finnas i någon av de rutor som finns för godkännande samt företaget ska kunna uppvisa ett eller flera giltiga godkännanden. Om ett kryss saknas i godkännanderuta trots att företaget uppvisar ett giltigt godkännande eller trots att alfatecken finns i anläggningsformuläret i DjuHr ska sakenheten omgående meddelas så att detta kan justeras.

OBS! Anmälan (inkl. ändringar och nedläggning) ska vara Jordbruksverket tillhanda 15 dagar innan verksamheten påbörjas eller förändras. Företagen ansöker inte om godkännande utan besvarar ett antal frågor i blanketterna, vilket leder till att Jordbruksverket kan ta ställning till om ett godkännande behövs eller inte. Om ett godkännande behövs kontaktar Jordbruksverket företaget. OBS! Företagen är ansvariga för att ta reda på om ett godkännande krävs. Detta ansvar ligger inte på Jordbruksverket.

Genom SJVFS 2018:33 finns krav på godkännande från och med den 1 januari 2019 även för att släppa ut/hantera vissa fettprodukter samt vid avgiftning av foder som innehåller för höga halter av främmande ämnen.

När det gäller ”abp-anläggningar” anges det särskilt i abp-lagstiftningen (art. 24 i förordning (EG) 1069/2009) vilka anläggningar som kräver godkännande. Lager av framställda produkter behöver inte godkännas om de är registrerade enligt foderlagstiftningen som foderanläggning. Men alla som är driftansvariga med produkter som omfattas av abp-lagstiftningen ska oavsett detta vara registrerade enligt artikel 23 i förordning (EG) nr 1069/2009. Hanterar de foder ligger de redan i DjuHr som foderanläggning så vi har inte ansett att de ska registreras formellt ytterligare, men vi lägger in en bock i rutan för ABP/FP. En bock i den rutan innebär att anläggningen tar emot animaliska produkter och att den hanteringen ska kontrolleras.

För transportörer som transporterar foder innehållande läkemedel krävs (utöver särskilda krav på rengöring och spårbarhet enligt föregående punkter) ett godkännande från Jordbruksverket.

Veterinärrecept ska finnas på foder innehållande läkemedel som levererats ut.

Frågor avseende journaler och spårbarhet

Register

Fråga 630: Har företaget uppgifter om leverantören av foder?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005

- art. 5.6
- art. 23-25
- bilaga II journaler

Förordning (EG) nr 1069/2009

- art. 21.3
- art. 22
- art. 31.1

Förordning (EU) nr 142/2011

- art. 17
- bilaga IX, kap. IV

Kommentar

Foderföretagaren ska kunna redovisa varifrån (namn och adressuppgifter) han införskaffat sitt foder.

Foderföretagaren ska inför införskaffandet av fodret ha kontrollerat att leverantörens [anläggning är registrerad eller godkänd](#) om detta krävs. **OBS!** Att foder endast får införskaffas från registrerade eller godkända foder- eller livsmedelsföretag.

Livsmedel som av olika skäl inte längre ska användas som livsmedel har traditionellt klassats som antingen foder eller avfall. Detta har inneburit att de butiker som levererat ut foder varit skyldiga att registrera sig som foderföretagare. Under de senare åren har dock olika åtgärder föreslagits för att minska matsvinnet. Kommissionen publicerade under våren ett [dokument](#) för

hur livsmedel på ett smidigt sätt ska kunna användas som foder, med bibehållen fodersäkerhet. I dokumentet inför man ett nytt begrepp: ”Livsmedel som inte längre ska användas som livsmedel”. Det är livsmedel som butiker av olika anledningar bedömer inte längre är kommersiellt gångbara. Butiken kan då leverera ut livsmedel under denna benämning till fodernäringsen. Detta gäller enbart foder utan animaliskt innehåll. Livsmedlet ska leva upp till kraven i livsmedelslagstiftningen.

Det faktum att livsmedelsanläggningar får leverera livsmedel till foderanläggningar gör att många spannmålsanläggningar inte behöver separata foderregistreringar.

Se tabell nedan för vilka livsmedelsanläggningar som behöver/inte behöver vara registrerade foderföretag. Livsmedelsanläggningar som lämnar ut animaliska produkter (dvs. abp) ska vara registrerade foderanläggningar och lämna med handelsdokument.

Vissa livsmedelsanläggningar har möjlighet att lämna ut framställda produkter för foderändamål som t.ex. utsmält fett, gelatin och äggprodukter om bearbetningen vid den specifika anläggningen uppfyller de krav som abp-lagstiftningen ställer. Anläggningen ska vara registrerad enligt artikel 23 i förordning (EG) nr 1069/2009 och också som foderanläggning. Även dessa ska lämna med handelsdokument.

För animaliska biprodukter och därav framställda produkter ska transportföretaget även vara registrerat enligt abp-lagstiftningen och ansvara för att handelsdokumentet åtföljer sändningen fram till mottagaren.

Handelsdokumentet i original ska sparas av mottagaren i minst två år och register ska föras som även det ska sparas i minst två år. På mindre anläggningar kan registerkraven uppfyllas genom att handelsdokumenten/följesedlar, etc. arkiveras. Det viktiga är att samtliga uppgifter finns om spårning skulle bli nödvändig. På större företag måste kravet på separat register uppfyllas för att spårning snabbt ska kunna göras.

Kommissionen rekommenderar att dokumentation sparas i minst fem år. I foderföreskriften finns det allmänna rådet att dokumentation ska sparas i minst 5 år.

Exempel när registrering som foderföretag krävs för en livsmedelsanläggning:

Kvarnindustrin	kli och vetekli
Socketindustrin	sockerbetsmassa
Pommesfrites-industrin	potatisskal
Destilleriindustrin	blöt drank och torkad drank som pelleterats med sirap
Juiceindustrin	apelsinfruktkött
Bryggeriindustrin	drav
Livsmedelsanläggningar tex slakterier, styckningsanläggningar, grossister	Lungor, öron, mörghben eller knorr eller annan ”udda” produkt som företaget aldrig skickar till någon livsmedelsanläggning

Företag som tar emot animaliska biprodukter från livsmedelsföretag, grossister	för frysning, paketering etc. Kräver även godkännande
Livsmedelsanläggning/tillverkare	Grönläppad mussla och glukosamin (behöver passera en foderanläggning)
Vegetabiliska livsmedel som levereras direkt till en butik där det säljs/marknadsförs som foder.	Ex. Örter från ett livsmedelsföretag som köps av butik som säljer det som foder till hästar.
Exempel när registrering inte krävs:	
Livsmedelsanläggning (Observera att det alltid krävs en registrering om det är märkt som foder)	Agavesirap etc köps som livsmedel av en sällskapsdjursfoderproducent.

Fråga 632: Har företaget uppgifter om mottagaren av foder?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 178/2002, art. 11

Förordning (EG) nr 183/2005

- art. 5.6
- art 23-25
- bilaga II journaler

Förordning (EG) nr 1069/2009,

- art. 21.3
- art. 22
- art. 31.1

Förordning (EU) nr 142/2011

- art. 17
- bilaga VIII
- bilaga IX, kap. IV

Kommentar

Foderföretagaren ska kunna redovisa (namn och adressuppgifter) vart fodret är levererat samt relevanta uppgifter om det aktuella fodret.

Foderföretagaren bör kontrollera att han enbart levererar foder till [anläggning som är registrerad eller om det krävs har ett godkännande](#).

Mellanhanteringsanläggningar (A) och uppsamlingscentraler (C) får endast leverera till andra anläggningar som är godkända i enlighet med abp-lagstiftningen och till sådana mottagare som

fått särskilt tillstånd från Jordbruksverket att ta emot denna typ av material. Detta gäller även foderblandning till pälsdjur från uppsamlingscentral eftersom detta är obearbetat. Företaget bör ha rutiner som innebär att man vid varje leverans av abp kontrollerar att mottagaren innehar giltigt godkännande. Handelsdokumentet måste fyllas i korrekt, och där krävs det att mottagarens godkännande-/registreringsnummer fylls i.

Lista över godkända anläggningar och de flesta andra som är registrerade för eller har särskilt tillstånd att ta emot abp finns på [Jordbruksverkets webbsida](#)

För animaliska biprodukter och därav framställda produkter ska transportföretaget även vara registrerat enligt abp-lagstiftningen och ansvara för att handelsdokumentet åtföljer sändningen fram till mottagaren.

Handelsdokumentet i kopia ska sparas av avsändaren i minst två år och register ska föras som även det ska sparas i minst två år.

På mindre anläggningar kan registerkraven uppfyllas genom att handelsdokumenten/följesedlar, etc. arkiveras i god ordning. Det viktiga är att samtliga uppgifter finns om spårning skulle bli nödvändig. På större företag måste kravet på separat register uppfyllas för att spårning snabbt ska kunna göras.

Abp-lagstiftningen kräver att handelsdokument och register sparas i två år. Men kommissionen rekommenderar att dokumentation avseende foder sparas i minst fem år. I foderföreskriften finns det allmänna rådet att dokumentation ska sparas i minst 5 år.

Läs mer om de krav abp-lagstiftningen ställer på handelsdokument och register i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

Fråga 635: Har företaget ett system som säkerställer god spårbarhet av foder?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Journaler

Förordning (EG) nr 1830/2003

- art. 4, avsnitt A
- art. 4, avsnitt C
- art. 5
- art. 6

Förordning (EG) nr 1069/2009

- art. 21.3,

Förordning (EU) nr 142/2011

- art. 17
- art. 22
- bilaga VIII, kap. III och IV

SJVFS 2018:33, 5 kap. 1 § inklusive allmänna råd till 1 §

Kommentar

Foderföretagaren är skyldig att säkerställa uppgifter om varifrån fodret har införskaffats och vart det har levererats (ett steg i vardera riktningen). Foderföretagaren är även skyldig att säkerställa vissa relevanta foderuppgifter för att en spårning av fodret ska kunna vara möjligt:

1. typ och mängd av mottagna foder (dvs. råvaror, tillsatser, läkemedel, förblandningar, foderblandningar)
2. tillverkningsdatum,
3. datum för mottagandet,
4. partinummer (batch- eller satsnummer),
5. när det gäller animaliska biprodukter (genom handelsdokument och register) även:
 - a. materialets kategori eller den kategori från vilket materialet är framställt
 - b. djurarten från vilken materialet är framställt
 - c. materialets ursprungsort

Avseende partinummer är regelverket inte så tydligt att det klart anger att man måste föra ett register omfattande vilka partier som går till vilken kund, däremot är det inte ovanligt att det bland större företag med datoriserade system att denna koppling görs då det vid ett eventuellt krav på återtag kan begränsa skadeverkningarna och därmed kostnaderna. Sammanfattningsvis, ska företaget säkerställa spårbarheten men Jordbruksverket kan inte begära att det ska finnas en koppling parti – kund.

På mindre anläggningar kan registerkraven avseende abp eller därav framställda produkter uppfyllas genom att handelsdokumenten/följesedlar, etc. arkiveras. Det viktiga är att samtliga uppgifter finns om spårning skulle bli nödvändig. På större företag måste kravet på separat register uppfyllas för att spårning snabbt ska kunna göras. Läs mer om handelsdokument och register i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

Observera att genom hygienförordningen begränsas användningen av råvaror som foder, enbart foderråvaror, eller livsmedel/abp får användas vid tillverkning av foderblandningar. Enligt förordningen ska ”Märkningen av produkterna ska tydligt ange om de är avsedda för foder eller för andra ändamål. Om producenten uppger att ett visst parti av en produkt inte är avsedd för användning i foder ska detta uttalande inte ändras av en aktör i ett senare led i kedjan”. T.ex. så ska fett och oljor vara tydligt märkta med att de är avsedda för foderändamål. Om de är märkta för andra ändamål t.ex. tekniskt fett så får detta inte ändras och produkten kan inte användas som foder.

Dokumentation som styrker spårbarheten ska sparas och bör kunna visas upp för kontrollmyndigheten i fem år. Abp-lagstiftningen kräver 2 år, medan kommissionen rekommenderar fem år för foder. I foderföreskriften finns det allmänna rådet att dokumentation ska sparas i minst 5 år.

Kravet på dokumentation av spårbarhet rörande foder som innehåller GM-produkter gäller inte för ledet mellan ett företag och en slutkonsument.

Dokumentationssystem

Fråga 640: Arkiveras företagens dokumentation avseende tillverkning, kontroll och spårbarhet så länge som det krävs enligt lagstiftningen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym, Z

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

- Bilaga IV, kap. III., avsnitt B, punkt 2 c
- Bilaga IV, kap. IV, avsnitt C, punkt b samt c iv
- Bilaga IV, kap. IV, avsnitt D, punkt b samt c iv samt d i
- Bilaga IV, kap. IV, avsnitt E, punkt div samt g

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II Journaler

Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga VIII, kap. III, punkt 5

SJVFS 2018:33, 5 kap., allmänna råd till 1 §

Kommentar

I regelverken finns flera olika tidsgränser föreslagna (mellan 2 – 5 år, LM 3 år, ABP 2 år, GMO 5 år). [EU-kommissionen anger i sin vägledning](#) till förordning (EG) nr 178/2002 en rekommendation att dokumentationen ska spara i 5 år. I foderföreskriften finns det allmänna rådet att dokumentation ska sparas i minst 5 år. Abp-lagstiftningen kräver att handelsdokument (original resp. kopior) samt register sparas i minst 2 år.

Frågor avseende handelsdokument och intyg

Fråga 660: Åtföljs inkommande animaliska råvaror liksom leveranser ut av animaliska råvaror och foder, där obearbetade animaliska råvaror använts i tillverkningen, av handelsdokument eller hälsointyg som är korrekt ifyllda?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, P, Pb, Pk, Po, Pt, S, V, X, Y

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1069/2009, art. 21

Förordning (EU) nr 142/2011,

- art. 17
- bilaga VIII, kap. III
- artikel 31
- bilaga XV

Förordning (EU) 2017/625 (kontrollförordningen), artikel 50 samt 56

Kommentar

Under transport ska ett handelsdokument, eller, när det krävs enligt abp-lagstiftningen, ett hälsointyg åtfölja animaliska biprodukter och därav framställda produkter, förutom när det

gäller bearbetade produkter av kategori 3-material som återförsäljare säljer inom samma medlemsstat till andra slutanvändare än företag.

Till ”bearbetat” räknas även ”färskt sällskapsdjursfoder” eftersom detta per definition är en ”framställd produkt”.

Foder (inklusive färskt sällskapsdjursfoder) som uppfyller foderlagstiftningens definition av foderblandning och krav på märkning behöver inte åtföljas av handelsdokument.

Även spill från foderproduktionen som innehåller otillräckligt bearbetat abp ska åtföljas av handelsdokument till slutmottagaren.

Handelsdokumenten lämnar viktig information till mottagaren av en vara. De uppgifter som anges måste överensstämma med vad som får användas som foderråvara vid den aktuella anläggningen. Det är t.ex. bara tillåtet att tillverka sällskapsdjursfoder med obearbetat kategori 3-material som omfattas av artikel 10 a eller b i och ii. i förordning (EG) nr 1069/2009. Foderföretag som tillverkar foder till livsmedelsproducerande djur får bara ta emot bearbetat animaliskt protein och andra animaliska råvaror om det överensstämmer med de strikta krav på ursprung, transport, hantering och användning som framgår av TSE-lagstiftningen.

Mottagaren av produkter som ska åtföljas av handelsdokument ska kontrollera att uppgifterna på handelsdokumentet överensstämmer med vad anläggningen får ta emot. Detta bör göras redan i samband med själva mottagandet, d.v.s. innan varan tas in på anläggningen.

I kontrollsammanhang är handelsdokumentet ett bevismaterial för vad företaget använt för råvara.

Läs mer om de krav abp-lagstiftningen ställer på handelsdokument och register i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

Foder med animaliska beståndsdelar som importeras till EU ska istället för handelsdokument åtföljas av det intyg som anges i förordning (EU) nr 142/2011 för respektive typ av produkt. Originalen av intyget stannar vid gränskontrollen där varan också kontrollerats. Vidimerad kopia åtföljer varan. Dessutom ska originalet av ett s.k. CHED-dokument (Gemensamt hälsodokument vid införsel) medfölja varan till den första bestämmelseanläggningen inom landet.

Lagstiftningen rörande detta dokument återfinns i kommissionens delegerade förordning (EU) 2019/1602³⁵ samt i kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/2130³⁶.

³⁵ Kommissionens delegerade förordning (EU) 2019/1602 av den 23 april 2019 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 vad gäller det gemensamma hälsodokument för införsel som ska åtfölja sändningar av djur och varor till deras destination

³⁶ Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/2130 av den 25 november 2019 om fastställande av närmare bestämmelser om de åtgärder som ska vidtas under och efter dokumentkontroller, identitetskontroller och fysisk kontroll av djur och varor som är föremål för offentlig kontroll vid gränskontrollstationer

Fråga 665: Om företaget tar in ABP eller därav framställda produkter från tredje länder, finns erforderlig(a) registrering(ar) /eventuella införseltillstånd för de produkter som hanteras/lagras?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, P, Pb, Pk, Po, Pt, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1069/2009,

- art. 22 (spårbarhet)
- art. 23 (registrering)

Förordning (EU) nr 142/2011

- bilaga XIV kap. IV, avsnitt 2 (införseltillstånd)
- bilaga XV (intyg)

SJVFS 2006:84, 2 kap. 43 a §

Kommentar

För att få importera foder till EU som innehåller animaliska beståndsdelar krävs att det passerar en veterinär gränskontroll. I enstaka fall krävs införseltillstånd som kan vara förenat med villkor.

Abp-lagstiftningen ställer samma krav på registrering eller godkännande av anläggning som för in från tredje land som de som ställs vid hantering av motsvarande produkter inom landet eller inom EU.

Införseltillstånd krävs för införsel från tredje land av varuprover och visningsobjekt samt för animaliska biprodukter och produkter framställda av vattenlevande djur och produkter från dessa (t.ex. rom), ryggradslösa landlevande djur och deras utvecklingsstadier (t.ex. larver) samt kategori 3-material som består av djur och delar av bland annat råttor, möss, kaniner och harar. Den här typen av material inte får vara avsett för utfodring av landlevande produktionsdjur utom pälsdjur.

Läs mer om de krav abp-lagstiftningen ställer på åtföljande veterinärintyg (hälsointyg) i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar” samt informationen i fråga 664.

Varor för vilka det krävs införseltillstånd ska inte kunna passera gränskontroll utan uppvisande av införseltillstånd. Om införseltillstånd saknas innebär det att kravet missats i gränskontrollen eller att inte varan anmälts till gränskontroll. Se även fråga 456.

Fråga 670: Om företaget tar in sådana produkter som omfattas av artikel 48 i förordning (EG) nr 1069/2009 från andra länder inom EU eller från Norge eller Schweiz finns det upprättade rutiner för kontakt med myndigheterna i samband med mottagandet av sådana varor?

Anläggningar: C, L, P, Pb, Pk, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1069/2009, art. 48

Kommentar

Frågan gäller endast sådana som tar in bearbetat animaliskt protein (t.ex. fiskmjöl eller kött- eller benmjöl) från andra länder inom EU eller från Norge eller Schweiz. (Det gäller även vid införsel av kategori 1- och 2-material vilka sällan är aktuella i fodersammanhang.

Pälsdjursuppfödare tar dock i enstaka fall in kött- och benmjöl av kategori 2.)

Läs mer om införsel från andra medlemsstater i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

När det gäller bearbetat animaliskt protein krävs inget införseltillstånd från Jordbruksverket till avsändaren varför Jordbruksverket inte i förväg har kännedom om vilka företag/anläggningar som avser att ta in produkter. Sändningar kan dock upptäckas i Traces under KN-kod 2301. Om tidigare en icke känd mottagare dyker upp här bör kontakt tas för att etablera en rutin för hur mottagaren meddelar Jordbruksverket om att sändningen anlant så att uppgifter om att kontroll utförts kan läggas in i Traces.

Enstaka sändningar från andra länder som inte har lagts in i Traces men som konstateras ha kommit fram till mottagare med handelsdokument behöver normalt sett inte följas upp eftersom en del länder slarvar med att skicka Traces-meddelanden. Betydligt allvarigare är det om det ligger en sändning i Traces som inte kommit fram till mottagaren och där mottagaren inte ens beställt något. En sådan sändning kan vara illegal och på väg till en helt annan mottagare. Det har förekommit exempel i andra länder på när företag ovetandes har varit ”målvakter” för illegala sändningar. Sändningarna har försvunnit, och eventuellt gått på otillåten export.

Läs mer i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”

Frågor avseende reklamationer och återkallande av produkt

Fråga 680: Finns det en dokumentation över reklamationer?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, avsnitt Reklamationer och återkallande av produkter

Kommentar

Krav för alla fodertillverkare och leverantörer.

Kontrollera några slumpvisa ärenden, imponeras inte av att det finns ett tjugigt system, det avgörande är hur den enskilda anläggningen hanterar reklimationsärenden.

- a) Framgår det av dokumentationen vem som reklamerat?
- b) Framgår det vilka varor som avses?
- c) Framgår det vad som är fel?
- d) Framgår det vilken som är mottagare av reklamationen?
- e) Framgår det vilka åtgärder som har vidtagits?
- f) Framgår det vad som har hänt med den reklamerade varan?

Fråga 690: Har företaget en beredskap/system för att snabbt återkalla produkter och en plan för återkallande av produkter?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, X, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, bilaga II, avsnitt Reklamationer och återkallande av produkter

Kommentar

Krav för alla fodertillverkare och leverantörer.

Företagens ska kunna visa att man har en beredskap för hur man tänker gå till väga vid ett eventuellt återtag.

- Observera kravet på skriftligt förfarande! Tänkbara åtgärder
- Destruktion (hur)
- Fodermjöl, dvs. återanvänds i produktionen med en viss procent. Observera att i dessa fall är det nödvändigt med någon form av riskbedömning, ev. provtagning. m.m.

Frågor avseende märkning

Fråga 700: Omfattar märkningen de obligatoriska kraven?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, M, P, Pb, Pk, Po, Pt, R, S, V, Y, Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1831/2003, art. 3 och 16.1

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 4, 15-20, 21.1-22, 24 och bilagorna I, II och V

Förordning (EU) nr 68/2013

Förordning (EU) nr 142/2011, art. 17 och bilaga VIII, kap. II, kap V

Kommentar

Checklistor för kontroll av märkningsuppgifter för respektive fodertyp finns på Jordbruksverkets webbplats, här ges en översiktlig tabell.

När det gäller språkkravet så är det svenska som gäller men ”nordiska” har traditionellt accepterats om ”svåra” ord har översatts t.ex. finns både den danska och svenska benämningen.

Vilka analytiska beståndsdelar som ska deklarerars framgår av bilagorna VI och VII i märkningsförordningen. **OBS!** Att analytiska beståndsdelar inte behöver anges för andra sällskapsdjur än hund och katt.

Tabell 3: Märkningsuppgifter för respektive fodertyp

	Tillsatser	För- blandning	Foderråvaror	Foderblandning LPD / PET
Fodertyp	-	S	S	S

	Tillsatser	För- blandning	Foderråvaror	Foderblandning LPD / PET
Djurslag	K	K	K	S
ABP-kategori	-	-	(S) Både på abp och därav framställd produkt.	-
Sammansättning	Bär- substans	Bär- substans	Typ av råvara	S
Analytiska beståndsdelar	-	-	Obligatoriska märknings- uppgifter	S
Tillsatser				
Funktionell grupp	S	S	K	S
Tillsatsens namn	S	S	K	och / och/eller
Tillsatsen nr	-	-	K	och / och/eller
Särskilda krav	S	S	K	S
Bruksanvisning	S	S	K	S
Namn & adress alt. Anläggningsnummer				
Tillverkaren				
	-	-	-	S
Märkningsansvarig	S	S	S	S
Godkännande nr	K	S	K	K
ID-nr	K	K	K	K
Partinummer	S	S	S	S
Nettokvantitet	S	S	S	S
Tillverkningsdatum	S	S	-	-
Garantitid	-	S	K	S
Gratis telefonnummer	-	-	-	Sällskapsdjur
EKO/Krav-symboler	K	K	K	K

	Tillsatser	För- blandning	Foderråvaror	Foderblandning LPD / PET
Varningstexter/Särskild				
Informationstext				
Läkemedel	-	-	-	K
Dietfoder	K	K	-	K
GMO	K	K	K	K
ABP och därav framställda produkter	-	K	S	K
Varningstext - Icke tillåtet foder	-	-	S	-

- = Ej aktuellt, S = ska finnas med, K = kan vara aktuellt, LPD = Livsmedelsproducerande djur, PET = Inte livsmedelsproducerande djur

Märkning av produkterna ska tydligt ange om de är avsedda för foder eller andra ändamål. Om producenten uppger att ett visst parti av en produkt inte är avsedd för användning i foder eller i livsmedel så ska detta inte ändras av en aktör i ett senare led.

De krav på märkning som framgår av bilaga VIII i förordning (EU) nr 142/2011 gäller bara under transport och lagring. Men se även fråga 770 avseende de krav som rör märkning enligt TSE-lagstiftningen.

Uppgift om garantitid enligt sista användningsdag och bäst före

”Sista användningsdag ...” följt av ett datum för foder som på grund av nedbrytningsprocesser är lättfördärliga.

”Bäst före ...” följt av en månadsangivelse för övriga foder. Om tillverkningsdatum anges på märkningen kan även uppgift om garantitid anges som ”... (dagar eller månader) efter tillverkningsdatum”.

Samma praxis kan användas som för livsmedel: Det är förbjudet att sälja/ge bort ett livsmedel efter sista förbrukningsdag eftersom denna märkning används på livsmedel som snabbt kan försämrats och innebära en hälsorisk men att ”det är säljaren som ska bedöma om livsmedlet kan säljas eller skänkas bort efter passerad bäst före-dag. Säljaren får aldrig sälja eller ge bort otjänliga eller osäkra livsmedel.”

Det är ofta tillsatserna som vitaminer som gör att fodret har ett bäst före-datum, dvs. det är inget fel hygieniskt men ger inte den näring som det ska.

För läkemedel se fråga 370.

Fråga 720: Presenteras märkningen på ett tydligt sätt?

Lagstöd

Förordning (EG) nr 767/2009. art. 14

Kommentar

Den obligatoriska texten ska vara samlad, med uppgifter om var viss information kan hämtas t.ex. tillverkningsdatum, hållbarhet, satsnummer.

Fråga 740: Är märkningen fri från vilseledande påståenden?

Anläggningar: D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Q, R, V,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 178/2002, art. 16 Presentation

Förordning (EG) nr 767/2009,

- art. 11 Principer för märkning och presentation
- art. 13 Påståenden

Kommentar

I märkningsförordningen klargörs att märkningen inte får:

- a. vara vilseledande,
- b. tillskrivas generella egenskaper eller
- c. ange att fodret förebygger, behandlar eller botar sjukdom.

Fodret är med andra ord till för att ge djuret de näringsämnen som krävs. Vill man framhäva vissa egenskaper så finns två möjligheter:

1. Påståendena ska kunna styrkas dvs. vetenskapligt underlag ska kunna presenteras vid kontrollen (ska sammanställas innan produkten släpps ut på marknaden).
2. Användande av de påståenden som anges för dietfoder (se sammanställning i bilaga 6, foderföreskriften).

OBS! Att om ett påstående är upptaget i dietfoderlistan så kan det inte användas på "icke dietfoder", här faller många av de s.k. "medicinska påståenden" som görs.

Observera möjligheten enligt kommissionens nya förteckning över foderråvaror (förordning (EU) nr 68/2013) att ersätta benämningen animaliska biprodukter med klartext t.ex. lever, kycklinglever, kycklingkött, etc. Om benämningen kött används så innebär det muskel och inget annat. Detta kan vara en viktig kontrollpunkt ur redlighetsaspekten dvs. om företaget använder benämningen kött. Kontrollera vilka råvaror som används, framgår det att det är kött som används eller är produkten ospecificerad då kan företaget inte ange att det är kött i fodret.

Problemet med olika former av påståenden är speciellt stort för häst- och hundfoder och i viss mån för kattfoder.

Dessa frågeställningar är ofta en bedömningsfråga där frågan vid tveksamma fall får lämnas vidare till sakenheten som ett separat ärende.

Det ska även påpekas att foder t.ex. råvaror eller foderblandningar kan ha egenskaper som är knutna till fodertillsatser vilket är i sin ordning t.ex. så kan melass användas som bindemedel.

Det finns även foderblandningar på marknaden som t.ex. hävdar att de reducerar mykotoxiner, vilket är i sin ordning. Begär i så fall att underlaget för dessa påståenden presenteras.

Fråga 750: Uppfylls märkningskraven för dietfoder?

Lagstöd

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 9

Kommentar

Särskilda näringspåståenden listade i förordning 2020/354 ”dietfoderförordningen” får enbart användas om fodret är märkt som ett dietfoder enligt förordningen och uppfyller de särskilda näringsmässiga egenskaperna i listan. Det gäller även synonyma påståenden och påståenden för andra djurslag än de som avses i dietfoderlistan

Jordbruksverket anser att ett foder inte kan märkas lågallergent (hypoallergent). Andra länder anser det men vi anser att det är ett dietfoder.

Märkningskraven i dietfoderlistan är ”skyddade” och kan inte användas på andra foder om inte de specifika kraven uppfylls.

Fråga 760: Uppfylls märkningskraven för foder innehållande GMO?

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1829/2003, art. 24-25

Förordning (EG) nr 1830/2003, art. 4

Kommentar

Märkning av GMO kan vara aktuellt för vissa importerade foderblandningar eller foderråvaror.

OBS! Märkningen på råvaror, t.ex. soja, majs och raps som säljs direkt till primärproduktionen.

En bedömning görs om det handlar om partier av foder med oavsiktlig eller tekniskt oundviklig inblandning av GMO enligt undantagen i artikel 24 i förordning (EG) nr 1829/2003. Företagen ska kunna uppvisa godtagbara bevis som styrker att de har vidtagit lämpliga åtgärder för att undvika förekomst av GM-material även i de fall det handlar om GMO-innehåll under tröskelvärdet 0,9 %. Sådana bevis bör vara i form av skriftlig dokumentation, exempelvis certifikat och analysintyg, där det finns en direkt koppling till foderpartiet i fråga. Om bevisen inte bedöms vara godtagbara gäller krav på GMO-märkning.

Fråga 770: Uppfylls märkningskraven för foder innehållande eller bestående av foder som omfattas av abp-lagstiftningen?

Anläggningar: C, P, Pb, Pk, Po, Pt, S

Lagstöd

Förordning (EG) nr 999/2001

- bilaga IV, kap IV, avsnitt A b (fiskmjöl)
- bilaga IV, kap IV, avsnitt B (di- och trikalцийfosfat)
- bilaga IV, kap IV, avsnitt C d (blodprodukter)

- bilaga IV, kap IV, avsnitt D e (bearbetat animaliskt protein annat än fiskmjöl och insektsmjöl)
- bilaga IV, kap IV, avsnitt E b (mjölkersättning med fiskmjöl)
- bilaga IV, kap IV, avsnitt F c (insektsmjöl)
- bilaga IV, kap V avsnitt G (bearbetat animaliskt protein från insekter, svin och fjäderfä)

Förordning (EU) nr 142/2011, bilaga VIII, kap II

Kommentar

På fiskmjöl ska följande anges på etiketten och handelsdokumentet: ”Fiskmjöl – får inte användas i foder för idisslare, utom icke avvanda idisslare”. Om det rör sig om en foderblandning till andra icke idisslande produktionsdjur än pälsdjur och som innehåller fiskmjöl ska följande anges på etiketten: ”Innehåller fiskmjöl – får inte användas som foder för idisslare.”. (Handelsdokument krävs inte för foderblandningar.) Motsvarande krav finns för foder med di- och trikaliumfosfat, blodprodukter eller bearbetat animaliskt protein enligt villkoren i bilaga IV i förordning (EG) nr 999/2001 (TSE-förordningen). (Se hänvisningar under Lagstöd ovan.)

I bilaga VIII kap II i förordning (EU) nr 142/2011 anges att det under transport och lagring ska finnas en etikett som anbragts på förpackningen, behållaren eller fordonet tydligt ange vilken kategori de animaliska biprodukterna eller därav framställda produkterna tillhör, och vara försedd med tydlig och läslig påskrift på förpackningen, behållaren eller fordonet. T.ex. när det gäller färskt sällskapsdjursfoder ska det stå ”Endast avsett att användas som sällskapsdjursfoder. Förvaras avskilt från livsmedel. Tvätta händerna och rengör verktyg, redskap och ytor efter hantering av dessa produkter.”.

Du kan läsa mer om märkningskraven för abp och därav framställda produkter i ”Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggningar”.

Fråga 780: Om foderföretaget saluför ekologiskt foder: är det certifierat ekologiskt?

Anläggningar: Samtliga anläggningstyper

Lagstöd

Förordning (EU) nr 2018/848

Artikel 30

Artikel 32,

Kommentar

Om ett företag saluför ekologiskt foder och företaget uppger att de är certifierat ekologiskt ska de kunna ange namnet på sitt kontrollorgan (Kiwa Certification AB, Smak Certifiering AB, HS Certifiering AB eller Intertek Certification AB) och bör kunna visa sitt certifikat.

Eventuella förpackade produkter ska vara märkta med EU-loggan inklusive kontrollorganets kod eller med märkning att fodret får användas i ekologisk produktion. Kontrollorganet ansvarar för att kontrollera märkningen, men genom att titta på märkningen får vi indirekt en bekräftelse på att företaget är certifierat.

Om ett företag saluför ekologiskt foder och företaget ***inte är certifierat ekologiskt*** måste de omedelbart upphöra med saluföringen av ekologiska produkter fram till dess att de är certifierade. Om de är igång och saluför "ekologiska" produkter ska Jordbruksverket besluta om en sanktionsavgift.

Artikel 30

Användning av termer som avser ekologisk produktion:

1. I denna förordning ska en produkt anses vara försedd med termer som avser ekologisk produktion, om det i märkningen, reklamen eller handelsdokumenten finns en beskrivning av produkten, de ingredienser eller foderråvaror som använts vid framställningen som ger köparen uppfattningen att produkten, dess ingredienser eller foderråvaror har framställts i enlighet med denna förordning. I synnerhet får de termer som förtecknas i bilaga IV, härledningar eller diminutiver av dessa, såsom bio och eko, enskilt eller i kombination, användas i hela unionen och på vilket språk som helst som anges i denna bilaga för märkning och marknadsföring av de produkter som avses i artikel 2.1 som är förenliga med denna förordning.
 - För de produkter som avses i artikel 2.1 får de termer som avses i punkt 1 i den här artikeln inte någonstans i unionen, på något av de språk som anges i bilaga IV, användas för märkning, reklam eller handelsdokument för en produkt som inte är förenlig med denna förordning. Vidare är det inte tillåtet att använda termer, inbegripet termer som används i varumärken eller företagsnamn, eller metoder för märkning eller marknadsföring som kan vilseleda konsumenten eller användaren genom att antyda att en produkt eller dess ingredienser är förenliga med denna förordning.
 - De produkter som har producerats under omställningsperioden får inte märkas eller marknadsföras som ekologiska produkter eller produkter under omställning. Växtförökningsmaterial och livsmedels- och foderprodukter av vegetabiliskt ursprung som har framställts under omställningsperioden i överensstämmelse med artikel 10.4 får dock märkas och marknadsföras som produkter under omställning med användning av termen under omställning, eller en motsvarande term, tillsammans med de termer som avses i punkt 1.
 - De termer som avses i punkterna 1 och 3 får inte användas för produkter där det enligt unionsrätten krävs att det i märkningen eller marknadsföringen anges att de innehåller GMO, består av GMO eller har framställts av GMO.

Artikel 30.6

Användning av termer som avser ekologisk produktion:

Beträffande bearbetat foder får de termer som avses i punkt 1 användas i varubeteckningen och i förteckningen över ingredienser, förutsatt att

- a) det bearbetade fodret är förenligt med de produktionsregler som fastställs i delarna II, III och V i bilaga II och de särskilda regler som fastställs i enlighet med artikel 17.3,
- b) samtliga ingredienser av jordbruksursprung som ingår i det bearbetade fodret är ekologiska,

c) minst 95 % av produktens torrsbstans är ekologisk.

Det finns krav på att det företag som producerar, bereder, förvarar eller importerar ekologiskt foder ska vara anslutna till ett kontrollorgan och omfattas av kontroll av ekologisk produktion.

Om företaget använder termer som ger en föreställning om att det är ekologiskt foder de producerar, bereder, försäljer eller importerar ska de också använda gemenskapslogotypen för ekologisk produktion och kodnumret för det kontrollorgan som har kontrollerat produkten.

Här finns länk till kontrollorganen som kontrollerar ekologisk produktion och deras kunder
[Märkning i butik - Jordbruksverket.se](#)

Vid avvikelse kontakta handläggare för ekologisk produktion på växtregelenheten som reder ut vad som ska göras, t.ex. uppföljning av att saluföringen upphör och att sanktionsavgift beslutas.

Fråga 785: Finns de uppgifter som krävs om foder säljs i lösvikt?

Anläggningar: D, E, F, Fm, J, L, Lm, M, N, P, Q, R, V,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 11 och 21.6

Kommentar

I butik får följande foder säljas i lösvikt

- a. Foderråvaror (max 20 kg)
- b. Foderblandningar som enbart innehåller säd, frön eller hela frukter
- c. Foderblandningar (max 20 kg)
- d. Block och slickstenar

Uppgifterna motsvarande vad som normalt anges på förpackad vara ska anges på ett tydligt anslag i anslutning till det aktuella fodret.

Följande uppgifter ska lämnas till köparen senast på eller i samband med fakturan (ett alternativ är en folder):

Fodertyp dvs. helfoder/kompletteringsfoder eller foderblandning (andra sällskapsdjur än katter och hundar)

För foderråvaror: Råvarans namn (enligt kommissionens råvaruförteckning eller näringsens foderregister) alternativt en kategoribeteckning enligt bilaga 5 i SJVFS 2018:33

För foderblandningar:

- Djurart/djurkategori fodret är avsett för
- Bruksanvisning
- Tillverkarens namn och adress alternativt godkännande eller registreringsnummer
- Garantitid
 - Sista användningsdag DD/MM/ÅÅ (lättfördärliga produkter)
 - Bäst före MM/ÅÅ (övriga produkter) alternativ CC eller MM efter tillverkningsdatum (DD/MM/ÅÅ)

- Sammansättning: Råvarornas namn i fallande ordning (enligt kommissionens råvaruförteckning eller näringens foderregister) alternativt en kategoribeteckning enligt bilaga 5 i SJVFS 2018:33
- Analytiska beståndsdelar enl. bilagorna VI och VII i förordning (EG) nr 767/2009

Fråga 790: Ligger deklarerad halt av tillsatser inom tillåten maxhalt?

Anläggningar: Samtliga anläggningar där tillsatser förekommer

Lagstöd

Förordning (EG) nr 767/2009, bilaga IV Del B

Kommentar

För tillsatser såsom vitaminer och selen ska man kontrollera på märkningen att deklarerad halt inte överskrider tillåten maxhalt. Foderråvaror och kompletteringsfoder får inte innehålla fodertillsatser som motsvarar mer än 100 gånger den relevanta fastställda högsta tillåtna halten i helfoder. Jordbruksverket har fått anmälningar om att flera, främst hästfoderföretag, säljer kompletteringsfoder med fodertillsatser över 100 gånger den fastställda högsta tillåtna halten i helfoder. Nivån 100 gånger den relevanta fastställda högsta tillåtna halten i helfoder som får endast överskridas om sammansättningen av sådana produkter uppfyller det särskilda näringsbehovet i dietfoderförordningen 2020/354

En förteckning över godkända fodertillsatser samt återfinns i kommissionens "[Tillsatslista](#)". Genom denna förteckning ges information om vilka halter av tillsatserna ifråga som är tillåtna.

Riskbaserad produktion och HACCP

Inom EU-lagstiftningen var kravet på en riskbaserad produktion och begreppet HACCP (eng. Hazard Analysis and Critical Control Points eller på svenska faroanalyser och kritiska styrpunkter) ett nytt centralt begrepp med införandet av hygienförordningen (EG) nr 183/2005.

Förfarandet med en riskbaserad produktion gäller för samtliga företag i hela foderkedjan, däremot krävs inte en fullständigt formell HACCP av samtliga företag vilket förtydligas i kommissionens [Riktlinjer för införande av förfaranden grundade på HACCP-principerna och för underlättande av införandet av dessa principer i vissa livsmedelsföretag](#).

Myndigheterna ska ta hänsyn till foderföretagens storlek och art, dokumentationskrav och i vilken mån och hur HACCP-principerna ska tillämpas och presenteras på olika typer av företag. Kommissionens riktlinjer ger i detta avseende en viss vägledning och Jordbruksverket tolkar det så att en formell HACCP inte behöver göras på vissa typer av anläggningar/företag.

Det ska dock understrykas att alla foderföretag ska ha en riskbaserad produktion dvs. även om inte en formell HACCP krävs, så ska principerna tillämpas.

Kravet innebär att foderföretagaren ska ha ett kontrollprogram som grundar sig på de sju HACCP-principerna:

1. **Identifiera faror:** Identifiera de faror som måste förebyggas, elimineras eller reduceras till en acceptabel nivå.
2. **Kritiska kontrollpunkter (CCP):** Identifiera kritiska styrpunkter i det steg eller de steg där kontroll är nödvändig för att förebygga eller eliminera en fara eller för att reducera den till en acceptabel nivå.
3. **Kritiska gränsvärden:** Fastställa kritiska gränser vilka skiljer acceptabelt från icke acceptabelt i de kritiska styrpunkterna i syfte att förebygga, eliminera eller reducera identifierade faror. Kritiska gränsvärden ska valideras när de fastställs.
4. **Övervakning/Kontroll:** Upprätta och genomföra effektiva förfaranden för att övervaka de kritiska styrpunkterna.
5. **Korrigerande åtgärder:** Fastställa vilka korrigerande åtgärder som ska vidtas när övervakningen visar att en kritisk styrpunkt inte är under kontroll.
6. **Verifiering:** Upprätta förfaranden för att kontrollera att de åtgärder som avses i leden 1-5 är fullständiga och effektiva. Kontrollförfarandena ska genomföras regelbundet.
7. **Dokumentation:** Upprätta dokumentation och journaler anpassade för foderföretagens storlek och art för att visa att de åtgärder som avses i leden 1-6 tillämpas effektivt.

Grunden är en tydlig **produktbeskrivning** som tydliggör vad som krävs för att visa att produkten är säker. Beskrivningen bör omfatta uppgifter om produktens;

- Sammansättning
- Struktur, fysiska och kemiska karakteristika
- Bearbetning och hantering

- Förpackning
- Lagrings- och distributionskrav
- Hållbarhet
- Bruksanvisning
- Mikrobiella och kemiska kriterier
- Avsedd användning och målgrupper (dvs. djurslag)
-

Produktbeskrivningen kan i tillämpliga delar även användas för att beskriva specifika problem/risker t.ex. kopparkänslighet hos får, känslighet för narasin hos gris och häst, etc.

Utöver produktbeskrivningen är flödesschemat ryggraden i HACCP-planen, som;

- Beskrivs alla produktionssteg i tur och ordning
- Omfattar hela kedjan från intag av råvaror till utleverans
- Inkluderar återflöden, etc.
- Kompletterande materiel kan behövas omfattande:
 - Anläggningsbeskrivning utrustning, tekniska parametrar för produktion, segregering av rena/orena områden eller hög/låg riskområden
 - Produkter, personal, materialflöden

Identifiera faror

Företaget ska kunna visa hur man har gått tillväga för att identifiera de faror som föreligger t.ex. genomgång av processbeskrivningar, erfarenhet, litteraturgenomgång, etc. samt hur man beslutat sig för vilka faror som är relevanta ur fodersäkerhetssynpunkt och därför ska beaktas i HACCP-planen.

Genom en **faroidentifiering** identifieras biologiska, kemiska och fysiska faror för samtliga råvaror och produktionssteg i hela kedjan.

En fara är en potentiell risk, dvs. något som skulle kunna ställa till problem. Det finns inget krav på att ett visst antal faror ska ha identifierats men normalt kan en eller flera faror identifieras för varje råvara/processteg.

Faroidentifieringen dokumenteras med råvaruförteckning och ett processflöde för produktionen som grund. Potentiella faror för olika råvaror och processteg dokumenteras.

Faroidentifieringen bör även omfatta vad som skulle kunna hända vid planerade eller akuta processtopp samt i samband med förebyggande underhåll eller reparationer av lokal eller utrustning (det är ofta vid sådana tillfällen problem uppstår).

I en **riskvärdering** vägs varje faras sannolikhet och allvarlighetsgrad samman för en bedömning av om faran utgör en risk som måste förebyggas, elimineras eller reduceras innan problemen inträffar. Systemet ska vara skriftligt, ”levande” och uppdateras utifrån de erfarenheter som företaget tillskansar sig med tiden.

Tabell 4: Exempel på hur en faroanalys kan gå till

Fara nr	Råvara/processteg	Fara*	Beskrivning av faran
1	Råvara A	B	Salmonella
2	Råvara B	F	Förpackningsmaterial
3	Råvara C	K	Aflatoxin
4	Råvara D	B	Mögel
5	Processteg 1	F	Kniv som används tappas...
6	Processteg 2	K	Diskmedel
7	Processteg 3	B	Tillväxt av salmonella pga. kondensbildning
etc.			

* Biologisk (B) Kemisk (K) eller Fysisk (F)

Sannolikheten för att en fara i praktiken ska uppkomma och allvarlighetsgraden om så sker vägs samman för en bedömning av om faran utgör en risk som måste förebyggas, elimineras eller reduceras.

Det finns olika modeller för att göra detta och hur resultaten presenteras. T.ex. olika poängsystem där sannolikhet respektive allvarlighetsgrad värderas och multipliceras så att ett värde på risken erhålls. Det viktiga vid kontrollen är att ett system finns och att företaget kan redovisa hur man använt systemet.

Obs! Även om en modell används är det alltid en bedömningsfråga om en fara utgör en risk eller inte.

I och med att enskilda risker har identifierats och värderats ska en analys göras av de möjligheter som företaget har att förhindra eller eliminera identifierade risker eller minska inverkan eller förekomst till acceptabla nivåer.

Utöver den riskvärdering som företagen själva gör så finns viss kontroll, provtagning och analys reglerad, så kallad föreskriftsreglerad egenkontroll. Abp-förordningen, förordning (EU) nr 142/2011, reglerar kontroll och provtagning av salmonella och enterobacteriaceae och i foderföreskrifterna, SJVFS 2018:33, regleras kontroll av aflatoxin och salmonella. Abp-lagstiftningen reglerar kravet på HACCP i artikel 29 i förordning (EG) nr 1069/2009. Det är dock inte alls lika detaljerat som i foderlagstiftningen.

Kritiska styrpunkter (CCP)

För många risker räcker det med goda rutiner (grundkrav, fig. 3), såsom hygienregler, rengöringsrutiner, skadedjursbekämpningsprogram, m.m. Andra risker måste kontrolleras regelbundet och åtgärder vidtas i enlighet med specifika rutiner, identifierade processteg som fungerar som "sista försvarslinjen" eller målvakter, dvs. ett processteg som är avgörande för att förhindra eller eliminera en risk i foderkedjan eller reducera den till en acceptabel nivå benämns

kritiska styrpunkter (CCP). Identifiering av CCP kan utgå från erfarenhet eller olika verktyg t.ex. ett beslutsträd (se figur 6).

Identifierade CCP korresponderar till de gränsvärden som angetts av företaget (eller via regelverken) för att fastställa att produkten är säker. CCP måste alltid associeras med mätbar eller observerbara faktorer som kan kontrolleras och dokumenteras regelbundet och i tid för att åtgärder ska kunna vidtas i tid. **Kritiska gränsvärden** ska vara validerade och uppdateras vid produktionsändringar (t.ex. nya råvaror, maskiner etc.).

Validering av åtgärder³⁷ innebär att inhämta bevis för att en kontrollåtgärd eller en kombination av kontrollåtgärder, om de genomförs korrekt, kan kontrollera faran till ett angivet resultat. Kontrollåtgärder och deras kritiska gränser valideras under utarbetandet av HACCP-planen. Vid förändring av produktionen, exempelvis förändring av produkten, nya faror, en ny process/utrustning ska användas eller om det sker en förändring i verksamheten, ska valideringen av kontrollåtgärder förnyas. Valideringen kan omfatta en genomgång av vetenskaplig litteratur, använda matematiska modeller, genomförande av valideringsstudier, och/eller med hjälp av vägledning som tagits fram av kompetenta källor.

Övervakning/Kontroll

Observera vem som kontrollerar (har personen kunskap/utbildning för uppgifterna), vad kontrolleras (instruktioner, utrustning, kalibreringar) och när (frekvens).

Korrigerande åtgärder

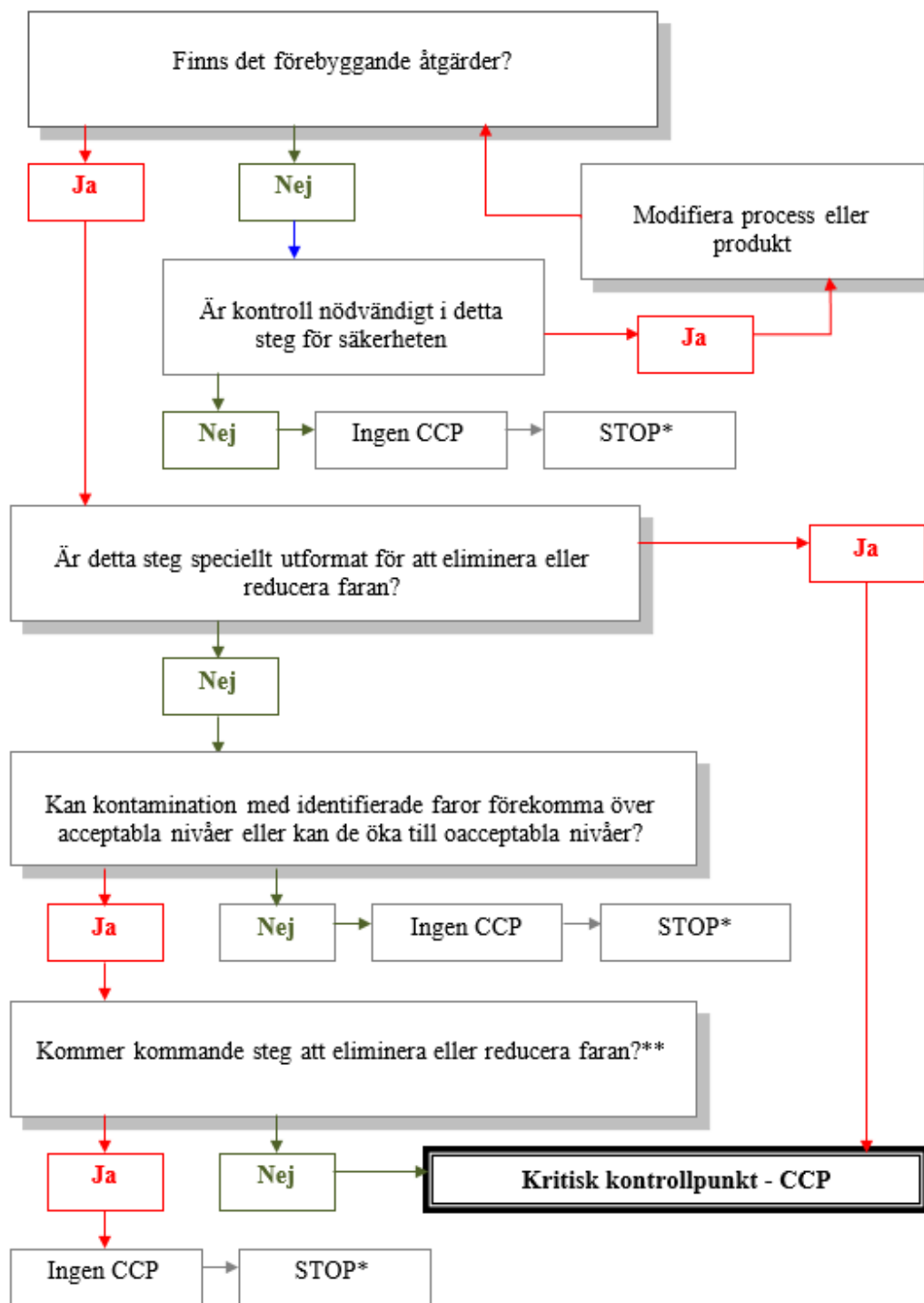
Dokumentation ska finnas kring vilka **korrigerande åtgärder** som ska vidtas då en enskild CCP inte ligger inom fastställda värden (dvs. detta ska fastställas i förväg). Dokumentationen ska omfatta uppgifter om när (tid och datum för åtgärden), vad (dvs. vilka åtgärder vidtogs, vad görs med fodret, etc.) samt vem som utfört åtgärden. Även här ska vidtagna uppgifter verifieras av en ansvarig person inom företaget.

Om en CCP vid något tillfälle sedan föregående kontrollbesök legat utanför företagets fastställda värde ska dokumentation kunna styrka att de åtgärder som föreskrivs i kontrollprogrammet följdes. Om risk fanns att osäkert foder kom ut på marknaden ska Jordbruksverket omedelbart ha kontaktats och en anmälan om osäkert foder ha gjorts på blankett D51.

Dokumentationen ska omfatta uppgift om vilka analyser som ska göras, hur och hur ofta provtagning ska göras för att visa att kvalitetskontrollprogrammet fungerar. Här ingår en planerad kontroll av främmande ämnen eller substanser med bestämda gränsvärden (dioxin, aflatoxin, etc.). Som ett alternativt kan detta regleras via avtal med leverantören.

³⁷ Definitioner från Codex Alimentarius (CXC 1-1969) https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/sh-proxy/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252Fstandards%252FCXC%2B1-1969%252FCXC_001e.pdf Reviderad 2020.

Ibland används även åtgärdsgränser som är mer stringenta (t.ex. reglerat avseende dioxin) för att säkerställa att man klarar uppsatta gränsvärden. I dessa fall är en avvikelse från uppsatta åtgärdsgränser att betrakta som en avvikelse.

* Fortsätt till nästa fara.

** Acceptabla och oacceptabla nivåer behöver identifieras

Figur 3: Exempel på beslutsträd för att identifiera kritiska styrpunkter

Ibland används även åtgärdsgränser som är mer stringenta (t.ex. reglerat avseende dioxin) för att säkerställa att man klarar uppsatta gränsvärden. I dessa fall är en avvikelse från uppsatta åtgärdsgränser att betrakta som en avvikelse.

Verifiering

Definitionen av verifiering är tillämpning av metoder, förfaranden, tester och andra utvärderingar, utöver övervakning, för att fastställa om en kontrollåtgärd fungerar eller har fungerat som avsett.³⁸

Verifiering är en återkommande, med jämna mellanrum, moment för att bekräfta att de fastställda metoderna för att kontrollera de fem första principerna för HACCP är fullständiga och fungerar effektivt. Här kan företaget verifiera att metoden fungerar för kontroll av styrpunkterna.

Exempel på verifiering är:

- Granska övervakningsregister för att bekräfta att CCP:er hålls under kontroll.
- Granska dokumentation över korrigerande åtgärder, inklusive specifika avvikelser, produkt disposition och eventuella analyser för att bestämma grundorsaken till avvikelsen.
- Observera att kontrollåtgärder genomförs i enlighet med HACCP-planen.
- Provtagning och testning, t.ex. för mikroorganismer, kemiska faror såsom mykotoxiner eller fysikaliska faror (t.ex. metallfragment), för att kontrollera produktsäkerheten.
- Provtagning och testning av miljön med avseende på mikrobiella föroreningar och deras indikatorer, t.ex. listeria.
- Granskning av HACCP-systemet, inklusive faroanalysen och HACCP-planen (t.ex. interna och/eller granskningar av tredje part).

Dokumentation

Företagets **dokumentation** ska visa resultat från **övervakningen** av enskilda CCP (mätningar, analyser m.m.) som visar om fastställd CCP ligger - och sedan föregående inspektionstillfälle har legat - inom fastställda värden. Observera att dokumentationen avseende CCP:er måste signeras när kontrollen genomförs och av ansvarig personal vid uppföljande kontroll.

Frågor avseende HACCP

Fråga 800: Finns det en HACCP-plan och revideras den regelbundet enligt plan?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym, X

Lagstöd

Förordning (EG) nr 1831/2003, art. 6.1 och 7

Kommentar

Myndigheterna ska ta hänsyn till foderföretagarens storlek, art samt dokumentationskrav och i vilken mån och hur HACCP-principerna ska tillämpas och presenteras på olika typer av företag.

³⁸ Definitioner från Codex Alimentarius(CXC 1-1969)

Kommissionens riktlinjer ger i detta avseende en viss vägledning och Jordbruksverket tolkar det så att en formell HACCP inte behöver göras på följande typer av anläggningar/företag.

- ❖ Primärproduktionen
- ❖ Importörer/lagerhållare av förpackat foderblandningar
- ❖ Anläggningar som låter legotillverka allt sitt foder, se dom från förvaltningsrätten. Gäller enbart sällskapsdjursfoder.
- ❖ Butiker
- ❖ Transportörer av
 - förpackat foder,
 - bulktransporter av
 - icke animaliska foderråvaror
 - förblandningar och foderblandningar som *inte* innehåller
 - läkemedel, koccidiostatika eller histomonostatika
 - tillsatser och förblandningar med högsta fastställd halt
- ❖ Anläggningar som enbart utför s.k. blandartjänst
- ❖ Anläggningar som enbart förpackar färdiga foderblandningar
- ❖ Andra Abp-anläggningar än de som avses i förordning (EG) nr 1069/2009.
- ❖ Anläggningar med små volymer. Med små volymer avses i detta sammanhang producenter av råvaror eller foderblandningar som erhåller volymfaktorn -3eller lägre

Det räcker inte med att det finns en HACCP, den ska även uppdateras i enlighet med fastlagda rutiner.

Observera:

- Kontrollera scoopet/omfattningen.
- Är det en aktuell version i förhållande till fastlagda rutiner? Är det samma version som används i anläggningen som den som presenteras ”på kontoret”?
- Hur länge sparas dokumentationen?

OBS! Att Jordbruksverket inte godkänner HACCP:en, vi kan däremot lämna synpunkter om vi noterar felaktigheter eller anser den inte tillräcklig inom vissa områden, jmf. märkning, Jordbruksverket godkänner inte märkningen men lämnar synpunkter om man inte lever upp till kraven.

För transportörer krävs en formell HACCP för förblandningar och foderblandningar som innehåller läkemedel, koccidiostatika eller histomonostatika, samt för bulktransporter av animaliska råvaror.

Fråga 810: Finns en produktbeskrivning/ar inkluderande relevant säkerhetsinformation?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym, Z

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 6.2 a

Kommentar

Syftet med produktbeskrivningen är att identifiera att produkten är säker och vilka kriterier som behöver uppfyllas för att man ska anse att den är säker t.ex. att produkten måste värmebehandlas för att undvika mikrobiell tillväxt.

- a. Sammansättning
- b. Fysisk och kemisk struktur inkl. vattenhalt, pH, etc. (om relevant)
- c. Behandling (pelletering, värmebehandling, syrabehandling, etc.)
- d. Förpackningsinformation
- e. Hållbarhet och lagringsförhållanden

Det är inte nödvändigt att ha en produktbeskrivning för varje enskilt foder utan man kan göra gruppvisa beskrivningar.

Fråga 820: Finns ett aktuellt flödesdiagram över produktionen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 6.2 a

Kommentar

Flödesdiagrammet utgör ryggraden i företagets HACCP och är också ett av det viktigaste instrumentet för att kontroller eventuella svagheter i systemet vid kontroll varför det är viktigt att kontroller att flödesdiagrammet är uppdaterat och aktuellt (görs lämpligen genom att följa flödet på plats).

Är flödesdiagrammet heltäckande (jmf. med HACCP-planens omfattning) dvs. omfattas alla fodervaror och aktuella processer/aktiviteter?

Har några ändringar gjorts i flödesdiagrammet och hur har detta godkänts och dokumenterats?

Fråga 825: Har företaget utfört en faroanalys och gjort en riskvärdering av de kritiska momenten i produktionen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, L, Lm, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, X

Lagstöd

Förordning (EG) nr 178/2002, art. 6.1

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 6

Kommentar

Faroanalysen är ett av de grundläggande kraven och ska alltid genomföras och dokumenteras oavsett om företaget gör en formell HACCP eller inte.

Omfattar bland annat skriftliga processbeskrivningar som omfattar hela tillverkningskedjan. I sin faroanalys är det viktigt att identifiera de kritiska momenten i tillverkningsprocessen t.ex.

- a. val av råvaror (tillåtna råvaror, främmande ämnen, förbjudna råvaror, råvaror/tillsatser avsedda för andra ändamålet, etc.),
- b. identifiering av risker
 - a. främmande ämnen
 - b. bekämpningsmedel, gäller främst när detta särskilt lyft av SVA i deras riskvärdering såsom glyfosfat 2023.
 - c. mikrobiella faror (salmonella, campylobakter, EHEC, beroende på vara och processmetod)
 - d. toxiner (mykotoxiner, botulism, etc. beroende på vara och processmetod)
 - e. fysiska risker
 - f. produktionsrelaterade risker
 - i. ev. syrabehandling
 - ii. värmebehandling
 - iii. kylrum är ett speciellt kritiskt område där speciella hygieniska krav ska beaktas dvs. kylning av foder efter värmebehandling
- c. etc.

Företaget ska ha identifierat de kritiska momenten samt ha en planering för övervakning och kontroll av processen.

En frågeställning som har figurerat flitigt under de senaste åren är torkningstekniker, främst direkttorkning och eventuella risker för t.ex. dioxiner. Om direkttorkning används så är detta en av de punkter som måste finnas med i riskbedömningen.

Observera att det inte krävs några ”avhandlingar” för detta, vid mindre anläggningar och enklare processer kan det räcka med noteringar i flödesdiagrammet och tillverkningsinstruktionerna.

Fråga 830: Har relevanta faror identifierats och värderats?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 6.2 a

Kommentar

Företaget ska kunna visa hur man har gått tillväga för att identifiera de faror som föreligger samt hur man beslutat sig för vilka faror som är relevanta ur fodersäkerhetssynpunkt och därför ska beaktas i HACCP-planen.

Notera specifikt om identifierade faror omfattas av scope/omfattningen i HACCP-planen?

Observera att faroidentifieringen även bör omfatta vad som skulle kunna hända vid planerade eller akuta processtopp samt i samband med förebyggande underhåll eller reparationer av lokal eller utrustning (det är ofta vid sådana tillfällen problem uppstår).

Ett minimum är att företaget har identifierat kända mikrobiella (salmonella – alltid, campylobakter, EHEC, etc.) och kemiska (mykotoxiner, botulism, dioxin, etc. beroende på vilka råvaror som används) risker, vanligt är även identifiering av fysiska risker i form av främmande föremål.

Fråga 840: Finns en förteckning över åtgärder för att förhindra och eliminera faror eller minska dess inverkan eller förekomst till acceptabla nivåer analyserats?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 6.2 a

Kommentar

I och med att enskilda faror har identifierats och risker värderats ska en analys göras av de möjligheter som företaget har att förhindra eller eliminera riskerna eller minska inverkan eller förekomst till acceptabla nivåer.

För många risker räcker det med goda rutiner (grundkrav, fig. 3), såsom hygienregler, rengöringsrutiner, skadedjursbekämpningsprogram, m.m. Andra risker måste kontrolleras regelbundet och åtgärder vidtas i enlighet med specifika rutiner.

Dokumentationen ska beskriva för att förebygga varje enskild risk för vilken bedömningen gjorts att rutiner krävs.

Fråga 850: Har företaget identifierat några kritiska styrpunkter (CCP)?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 art. 6.2 b

Kommentar

Identifierade risker som fungerar som ”målvakter” dvs. vid denna punkt elimineras eller reduceras en identifierad risk.

- Hur har man fastställt vilka risker som ska betraktas som CCP
- Expertbedömning
- Beslutsträd (har använts, har det använts på rätt sätt?)
- Konsulter
- Har alla identifierade faror beaktas vid CCP-bestämningen?
- Vanliga exempel på CCP är värmebehandling eller metallavskiljning.
- Vid syring eller kalkning är ofta pH-värdet i kombination med behandlingstid en CCP.

Analys av t.ex. mikroorganismer eller oönskade substanser (t.ex. mykotoxiner) kan fungera som en CCP.

Vanligtvis identifieras ett fåtal CCP i en process, i vissa fall inga alls, observera att det är inget krav att fastställa CCP:er.

- Hur hanteras de risker som inte bedömts som CCP?

Kommissionens rekommendation (2006/576/EG) av den 17 augusti 2006 om förekomst av deoxynivalenol, zearalenon, ochratoxin A, T-2 och HT-2 och fumonisiner i produkter avsedda för foder anger i punkten 6 att foderföretagarna i sina system för faroanalys och kritiska styrpunkter (HACCP) tillämpar de värden som avses i punkt 5 för att bestämma de kritiska gränser vid de kritiska styrpunkterna som skiljer mellan godtagbara och icke godtagbara förhållanden, i syfte att förebygga, undanröja eller minska de identifierade farorna.

- Tillämpar företaget, om det är relevant, dessa gränsvärden?

Om kommissionens rekommendation till gränsvärden för mykotoxiner inte är inarbetade i företagets HACCP-plan är detta att betrakta som en allvarlig avvikelse.

Fråga 860: Är gränsvärden för aktuella CCP:er fastställda?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 art. 6.2 c

Kommentar

Hur har gränsvärdena fastställts: Försöksdata, litteraturreferenser, regelverket, branschriktlinjer, etc.

Kan gränsvärdena observeras eller mätas?

Är gränsvärdena relevanta dvs. kontrollerar de den aktuella faran?

Observera kommissionens rekommendation 2006/576/EG - dessa riktvärden om mykotoxiner bör användas som gränsvärden av företagen.

Fråga 870: Om CCP:er har fastställts kontrolleras dessa på ett korrekt sätt?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 art. 6.2 d

Kommentar

Vem:

- Är ansvarsfördelningen klargjord?
- Är personalen utbildad/tränad för uppgiften?

När:

- Följs den fastställda frekvensen, är frekvensen relevant?
- Finns det tydliga kopplingar mellan gränsvärden och korrigerande åtgärder?

Vad:

- I enlighet med instruktion/procedurbeskrivning?
- Lämplig utrustning för kontrollen?
- Kalibrering av utrustning?

Hur:

- Omfattar övervakningssystemet alla CCP:er?
- Är övervakningssystemet kontrollerat/kalibrerat?

Fråga 880: Utförs korrigerande åtgärder för CCP:er utanför gällande gränsvärden på ett korrekt sätt?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 art. 6.2 e

Kommentar

Vilka korrigerande åtgärder ska vidtas då en enskild CCP inte ligger inom fastställda värden?

Vem:

- Är ansvarsfördelningen klargjord?
 - Har åtgärderna utförts av ansvarig personal?
- Är personalen utbildad/tränad för uppgiften?

Vad:

- I enlighet med instruktion/procedurbeskrivning?
 - Finns lämplig utrustning för kontrollen?
 - Är utrustningen kalibrerad?

Fråga 890: Omfattar dokumentationssystemet hela HACCP-planen?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005 art. 6.2 g

Kommentar

Är dokumentationen tillgänglig för all personal?

Är dokumentationen tydligt versionsnumrerad?

Hur länge sparas dokumentationen?

Är dokumentationen utformad

- I enlighet med instruktion/procedurbeskrivning?
- Finns det en CCP-logg för alla CCP:er och har de fyllt i korrekt?

Fungerar som bevis för utförda åtgärder (signering/kontrasignering).

Dokumentation ska finnas kring vilka korrigerande åtgärderna som ska vidtas då en enskild CCP inte ligger inom fastställda värden.

Dokumentation

- I enlighet med instruktion/procedurbeskrivning? Dokumentation ska finnas över resultat från mätningar, analyser m.m. som visar om varje CCP ligger - och sedan föregående inspektionstillfälle har legat - inom fastställda värden.
- Visar dokumentationen att man lyckats åtgärda problemet/återfå kontrollen?
- Det ska framgå vad som görs med färdigt foder som tillverkats under förhållanden när CCP inte varit under kontroll (t.ex. ombearbetning eller destruktion).
- Fungerar som bevis för utförda åtgärder
 - Datum & tid
 - Signering/kontrasignering

Grunden/Engagemang

Som nämnts i den generella genomgången är grunden för en säker produktion är ett seriöst engagemang (eng. commitment) inom hela foderföretaget inkluderande tillräcklig kunskap inom området, tid och finansiella resurser för att fastlägga de system som krävs för en säker produktion.

Det har under åren sedan kravet på riskbaserad produktion infördes inte varit allt för ovanligt att företagen presenterat en HACCP-plan som på pappret sett mycket bra ut men det har tydligt framgått att det är en papperskonstruktion för att uppfylla de formella kraven.

HACCP-planen **är inte** till för att tillfredsställa myndigheternas kontrollanter utan ett grundläggande verktyg för företagen att i möjligaste mån säkerställa en säker produktion av foder som därmed i förlängningen är en grund för en god djurhälsa och sunda och säkra livsmedel.

Frågeställningen är dock svår att hantera då det kan vara svårt att visa vad det är som fattas för att man ska kunna påpeka att ett tillräckligt engagemang saknas från företaget sida. Vad man kan kontrollera är:

- att HACCP-teamet/ledningen har mandat och resurser för att genomföra och driva HACCP-systemet,
- att HACCP-teamet har en relevant sammansättning och är aktivt

- med regelbundna möten och
- validerar, verifierar och reviderar HACCP-planen
- samt personalens kännedom och användning av systemet.

Frågor avseende engagemanget

Fråga 900: Har HACCP-teamet/ledningen ett tydligt mandat och är systemet tydligt avgränsat?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005

art. 6.1

art. 7.1

Kommentar

Direktiv/mandat från ledningen?

Årsberättelse

Har företaget en foderpolicy?

Det är upp till företaget att visa att HACCP-teamet har fått uppgiften, att man har kunskap och resurser att genomföra uppgiften.

HACCP-teamet ska tydliggöra systemets omfattning dvs.

Vilka segment av processen omfattas.

Omfattas de generella faroområdena (biologiska, kemiska och fysiska) eller har man inkluderat något annat?

Fråga 920: Har HACCP-teamet/ledningen en relevant sammansättning och utbildning?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005

art. 6.1

art. 7.1

Kommentar

Vilka ingår?

Bör omfatta olika discipliner inom produktionskedjan

Beslutsfattare: dvs. person med tillräcklig behörighet för att fatta beslut bland annat om resurstilldelning/fördelning.

Kunskaper inom olika delar av produktionskedjan omfattande såväl produktions- som kvalitetssäkringsled t.ex.

- Processexpert dvs. en person med kunskaper om produktionsprocessen och processmetoder.
- Kvalitetsexpert dvs. en person med kunskaper om råvarukvalité och den slutliga produkten.
- Anläggningsexpert dvs. en person med kunskaper om anläggningens utrymmen och utrustning.
- Övriga experter vid behov t.ex. specialister på inköp, lagring, transporter och försäljning.
- Kontrollera de olika experternas kvalifikationer, erfarenhet och eventuella utbildningsbevis.

Observera att många företag anlitar konsulter för att arbeta fram ett HACCP-paket, detta har i många fall blivit helt fel med framförallt för omfattande och ”krångliga” system. I och med att företaget måste ”äga/kunna” HACCP-systemet så är det viktigt att konsulten inte skriver systemet.

Konsultens uppgift kan vara att fungera som processledare, eller expert inom olika områden t.ex. inom HACCP eller andra områden där företaget saknar expertkunskaper, medverka vid utbildning, implementering och utveckling av systemet.

För att bedriva ett aktivt HACCP-arbete måste teamet tillskansa sig kunskap avseende HACCP systemet och principerna för hur arbetet ska gå till.

Fråga 980: Är HACCP-teamet aktivt?

Anläggningar: A, B, Bb, Bp, Bä, C, D, E, F, Fm, (J), L, Lm, (M), N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, S, V, (X), (Y), Ym,

Lagstöd

Förordning (EG) nr 183/2005

art. 6.1

art. 7.1

Kommentar

Granska mötesprotokoll

Vilka är närvarande (t.ex. kan frånvaro av ledande personal tyder på ett bristande engagemang för HACCP-systemet)?

Hur ofta?

- I enlighet med plan?

- P.g.a. ändrade förutsättningar?

Har man en aktiv uppföljning av HACCP-systemet

- Är ett verifieringssystem etablerat dvs. regelbunden genomgång av HACCP-planen för att säkerställa att målet nås dvs. att systemet är effektivt.
- Är ett verifieringssystem etablerat dvs. gör man det man säger att man ska göra?
- Är ett revideringssystem etablerat dvs. anpassas systemet till ändrade förutsättningar t.ex.
 - Tillgång på råvaror
 - Byggnader och maskiner
 - Personal (ansvarsfördelning/antal/kunskapsnivå)
 - Ändringar i regelverken
 - Omvärldsanalys t.ex. RASFF
 - Data från HACCP-systemet
 - Reklamationer
- Hur kommuniceras denna uppföljning i systemet?

Frågor avseende import och export, inklusive intyg att använda vid sådan verksamhet

Fråga 1010: Säkerställer företag som importerar foder *direkt från tredje land* att fodret uppfyller hela EU:s foderlagstiftning?

Anläggningar: D, E, F, Fm, G, L, Lm, M, N, P, Pb, Pk, Po, Pt, Q, R, V

Lagstöd

Förordning (EG) nr 767/2009, art. 4 och 5

Förordning (EG) nr 183/2005, art. 23 och 24, där hänvisning finns till artikel 6 i direktiv 98/51/EG

Kommentar

Santé-F anmärkte vid den fact finding mission som gjordes 19-28 september 2017 på den svenska kontrollen av importerat foder, vilken görs utöver kontrollen vid gränskontrollstationerna. Med anledning av detta har denna nya kontrollpunkt skapats, för att lyfta kontrollen av importerat foder, vilken görs integrerat med annan kontroll vid foderleverantörernas anläggningar ute i landet.

Denna fråga gäller anläggningar med direktimport av foder från tredje land och inte användning av foder som har ursprung i tredje land men köps in av en leverantör inom EU.

Foder som importerats får fritt omsättas på EU:s hela marknad. Det är därför mycket viktigt att fodret kontrolleras såväl i företagets egenkontroll som i offentlig kontroll.

Artikel 23 i förordning (EG) nr 183/2005 har inte tagits i bruk, utan övergångsreglerna i artikel 24 tillämpas, vilket i princip innebär att all import ska gå via en representant inom EU.

För foder som omfattas av abp-lagstiftningen finns det restriktioner för från vilka länder fodret får tas in, och fodret måste alltid komma från en anläggning som godkänts av avsändarlandets myndighet och finnas på det landets lista i Traces.

Företag som direktimporterar har ett stort ansvar för produkterna man för in. Foder som importeras från ett land utanför EU måste tas in via en anläggning som har en företrädare som är ansvarig för fodret inom EU. Det innebär att företag som inte själva finns inom EU kan marknadsföra sitt foder inom unionen.

Företaget ska kunna uppge om det finns någon utpekad representant inom EU eller att de själva påtar sig den rollen. Representantens uppgift är att säkerställa att fodret är tillverkat och märkt i enlighet med EU:s regler.

Jordbruksverket har i sitt register inte uppgifter om företrädare för importerat foder. Inte heller kan man på ett tillförlitligt sätt ur registret sortera fram vilka som direktimporterar foder och vilket foder det gäller, eftersom företag med andra verksamheter med högre risk kan "döljas" i systemet³⁹. Därför måste man fråga företagen man kontrollerar om dokumentation kring vilka foder som direktimporteras. Enligt uppgift från de större foderföretagen förekommer direktimport av t.ex. sojaråvara, palmolja tillsatser och i viss utsträckning spannmål.

Jordbruksverket känner även till att råvaror som glukosamin, tillsatser, msm etc. tas in direkt av foderföretag och används vid tillverkning av häst- och sällskapsdjursfoder. Företagen ska känna till om de är företrädare för ett importerat foder eller inte. Om företaget som kontrolleras inte kan styrka att någon annan är företrädare för det foder de importerar bör kontroll ske av hur företaget, genom sin egenkontroll, säkerställer att fodret man importerar lever upp till foderlagstiftningens krav.

Vid import av foder (inkl råvaror och tillsatser) från tredje land måste mottagaren försäkra sig om att detta lever upp till samtlig relevant EU-lagstiftning. Ett minimum är att man har begärt in ett intyg på att produktionen skett i enlighet med kraven i EU-lagstiftningen och att man försäkrat sig om att de tillsatser som eventuellt ingår är godkända inom EU.

Råvaror/foder ska vara märkta som foder. Vid leverans av foder (inkl. råvaror och tillsatser) ska företagen kontrollera dessas kvalitet samt att dessa är av foderkvalitet. Det har förekommit fall med osäkert foder då biprodukter från livsmedelsindustri använts i foder trots att livsmedelsföretaget inte angett att biprodukterna (avfallet?!) varit av foderkvalitet. Att alla produkter som kommer från ett livsmedelsföretag är av foderkvalitet är ett missförstånd som kan förekomma.

³⁹ Under oktober 2018 uppdaterades registret så att samtliga verksamhetstyper kan registreras. Redan tidigare inlagda anläggningar har dock enbart de riskklassgrundande verksamheten registrerad. Att få in samtliga verksamhetstyper på redan registrerade anläggningar är ett långsiktigt arbete, som görs först sedan e-tjänsten utvecklats så att företagarna själva kan göra detta. Det nuvarande systemet Djuhr kommer ersättas under 2024.

Vid kontroll på företag med flera anläggningar kan kontroll av importerat foder behöva göras på huvudkontoret, då importerade varor ev. kontrolleras och godkänns centralt på företaget utan att de tillverkande anläggningarna har insyn.

Kontroll bör göras avseende såväl identitetskontroll, dokumentationskontroll och provtagning av importerat foder.

Kontrollera att gränskontroll passerats i de fall det är sådant foder att detta krävs, t.ex. foder med animaliska beståndsdelar, hö och halm eller jordnötter från länder enligt krav på särskilda skyddsåtgärder som gäller för import från vissa länder.

På samma sätt som kontroll bedrivs vid gränskontrollstationen ska andra produkter där gränskontroll inte krävs kontrolleras. Detta innebär följande:

Identitetskontroll ska ske av att varan som tas emot är den som beställts, d.v.s. att fodrets utseende och mängd överensstämmer med den produkt som anges i åtföljande dokument. Kontrollera även att märkningen på förpackningar eller kartonger överensstämmer med vad som anges i dokumenten. Kontrollera att företagen har rutiner för att i egenkontrollen genomföra identitetskontroll. Misstankar om felaktig identitet måste utredas av företaget. Kontroll ska ske av att så görs.

Dokumentationskontroll ska göras av dokumenten som medföljt importerat foder, t.ex. att det är rätt dokument samt att dessa är korrekt och fullständigt ifyllda. Kontrollera att företagen har rutiner för att i egenkontrollen genomföra dokumentationskontroll samt åtgärder vid brister i dokumentationen.

Provtagning ska ske med stöd av dokumentet ”Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll”, som tillhandahålls för kontrollen aktuellt år. Kontrollera att företagen i sin egenkontroll har HACCP-baserade rutiner för provtagning som verifierar att importerat foder är säkert.

Den som importerar foder som provtas vid gränskontrollen vilka frisläpps innan provsvar är klara bör ha rutiner för hur man agerar om provsvaren blir underkända.

För krav vid import av abp, se även fråga 660.

För krav i form av särskilda skyddsbestämmelser i samband med import, se även fråga 456

För nationella krav på salmonella- och aflatoxinkontroll vid införsel, se fråga 420 och 430.

Om företaget inte kan uppvisa vidimerat hälsointyg och visa att produkten som tagits in från tredje land har genomgått veterinär gränskontroll är det en allvarlig avvikelse.

Det är även en allvarlig avvikelse om företaget inte säkerställer att importerat foder lever upp till den nationella lagstiftningens krav på salmonella eller aflatoxinprovtagning.

Allvarlig anmärkning om foder som ska passera veterinär gränskontroll inte har gjort det. Sådant foder får inte förekomma på marknaden.

Fråga 1020: Stämmer det som anges i intyg för export, communication eller i andra intyg från officiell veterinär? (Gäller även företagens eventuella intyganden till Jordbruksverket.)

Anläggningar: Samtliga

Lagstöd

Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2015:7) om officiella veterinärer

Kommentar

Vissa företag med export begär s.k. communications eller "free sales certificates" från Jordbruksverket, eller använder exportintyg underskrivna av officiell veterinär. Om företagen har export och använder sådana intyg framgår inte av Jordbruksverkets register utan får efterfrågas vid kontrollen.

Olika länder ställer olika krav för export och företagen får själva ta reda på vilka krav ett mottagande land ställer för att produkten ska få exporteras. Jordbruksverket (sakenheten) kan vid förfrågan, till exempel årligen eller i samband med en sändning för export, i en s.k. "communication" eller "Free sales certificate" intyga att: företag eller anläggningar är registrerade eller om så krävs godkända enligt villkoren i hygienförordningen – [förordning \(EG\) nr 183/2005](#), företag eller anläggningar står under offentlig kontroll, samt kan Jordbruksverket även skriva ett "Intygande om intygande", där man bekräftar att företaget som ansvarar för en foderprodukt gjort vissa intyganden. Detta görs genom formuleringen "The Swedish Board of Agriculture has received a written confirmation from FÖRETAG dated DATUM in which FÖRETAGET certifies that:" följt av till exempel:

the product is ...

the product is not ...,

the product is free from ..., and

the production process..."

I de fall sådana intyganden gjorts från företagen, och används i communications, bör det vid foderkontrollen kontrolleras att det intygade stämmer. Det kan t.ex. röra värmebehandling eller provtagning av vissa ämnen och med viss frekvens. Dessa intyg utfärdas av sakenheten och skickas för kännedom till djurkontrollenheten. Djurkontrollenheten sparar dessa intyg i företagsmappen för kännedom innan nästa kontroll. Framkommer det vid kontrollen att det som står i intyget inte stämmer lämnar djurkontrollenheten över det till sakenheten för vidare uppföljning.

Det finns möjlighet för företagen att anlita en officiell veterinär för att utfärda ett intyg inför export. Helst ska exporten ske med officiella framförhandlade intyg, vilka finns tillgängliga på Jordbruksverkets webbplats.

Officiell veterinär kan, såvida inga officiellt framtagna intyg finns som är tillämpliga, även utfärda så kallade "övriga intyg", d.v.s. intyg som inte är Jordbruksverkets officiella intyg. Det får i dessa dock inte påstås att detta är Jordbruksverkets intyg och Jordbruksverkets logga får inte användas. Export med sådana intyg görs alltid på företagets egen risk eftersom det finns en

stor risk att sändningen stoppas vid gräns till tredje land. Officiellt framtagna intyg ska därför alltid eftersträvas.

Veterinären får intyga sådant som veterinären har personlig kännedom om, men på vissa villkor även intyg på grund av annat intyg, s.k. underliggande intyg.

Exportören har alltså möjlighet att själv skriva ihop ett intyg, eller använda en förlaga från landet man ska exportera till. Den officiella veterinären har rätt att skriva under ett sådant intyg om han eller hon anser att innehållet är korrekt. Det har dock förekommit att sådana intyg skrivits under trots att de innehåller uppenbara felaktigheter. T.ex. intygade officiell veterinär under flera år i ett ”egensnickrat” veterinärintyg att ett hundfoder bearbetats vid sådan temperatur och tid att det borde vara förkolnat och oätligt. Foderföretaget hade inte reagerat på detta. Detta exempel visar att kontroll av vilka intyg företagen skickar med foder som exporteras är befogad.

För export till t.ex. Ryssland finns särskilda krav, se info på Jordbruksverkets webbplats.

För viss export kan ett veterinärt hälsocertifikat krävas av mottagaren. Ett veterinärt hälsocertifikat i vilket det intygas att en rad olika sjukdomar inte förekommer i Sverige beställs genom att mejla till [Jordbruksverket med](#) ämnesrubrik ”veterinärt certifikat”.

Frågor avseende årlig rapportering – underlag för kontrollplanering och rapporter

Fråga 1110: Har foderleverantören gjort årlig rapportering till Jordbruksverket?

Anläggningar: Samtliga utom butik, lager, blandartjänst och transportörer

Lagstöd

SJVFS 2018:33, 2 kap. 12 §

Kommentar

Enligt foderföreskriften ska foderleverantörer senast den 28 februari göra årlig rapportering av volymerna för sin foderhantering föregående år. Detta görs i första hand genom e-tjänsten. Rapporterad volym foder är underlag för beräkning av kontrollfrekvens och den årliga kontrollavgiften.

Vid kontrollen är det denna volymrapporteringen som i huvudsak ska kontrolleras. De andra rapporteringarna följs upp av djurhälsoenheten.

Rapporterad råvaruförbrukning i foder som släpps ut på marknaden används i en sammanställning (s.k. tabell 1) som relativt regelbundet begärs ut från Jordbruksverket av foderföretag, organisationer, media, Statistiska Centralbyrån eller andra. Denna siffra används dock inte i kontrollplaneringen.

Rapportering av inblandad kvantitet läkemedel, koccidiostatika och histomonostatika i foder är viktig eftersom detta är siffror som Jordbruksverket årligen rapporterar vidare till regeringen.

Rapporteringen av utförd salmonella och aflatoxinprovtagning används till Sveriges rapportering av läget för olika zoonoser.

Bilaga 3 - Kontrollfrekvens vid verksamheter som hanterar foder och animaliska biprodukter eller därav framställda produkter utanför primärproduktionen

Bakgrund

Kontrollen inom områdena foder och animaliska biprodukter ska enligt förordning (EU) 2017/625⁴⁰ vara riskbaserad och genomföras regelbundet och så ofta som är lämpligt. Hänsyn ska tas till klarlagda risker, företagarens tidigare resultat vad gäller efterlevnad av regelverket, tillförlitlighet vid företagens egenkontroller samt information som kan tyda på bristande efterlevnad.

Varje EU-land får ta fram en modell utifrån sina förutsättningar för att kunna selektera kontrollobjekt och beräkna kontrollfrekvenser vid företagens anläggningar.

Vi har i Sverige valt att ha en modell som är vägledande istället för föreskriftsreglerad för att förenkla processen för uppdatering samt för att ge ökad flexibilitet.

Djurkontrollenheten kan, i de fall det bedöms motiverat, göra avsteg från modellen.

Riskklassificering av anläggningar

Foderanläggningar, registrerade eller godkända enligt art. 9 och 10 i förordning (EG) nr 183/2005⁴¹ klassas in i riskklasser i enlighet med tabell 1.1 och 1.2. Verksamheter och anläggningar registrerade eller godkända enligt artikel 23 i förordning (EG) nr 1069/2009⁴² klassas in i riskklasser i enlighet med tabell 1.3. Tabell 2 anges kontrollfrekvensen för riskklasserna.

Anläggningar som inte är angivna i tabellerna 1.1, 1.2 och 1.3, eller de anläggningar med en verksamhet som inte har en riskklass tilldelas riskklass 8. Den kan dock ändras.

Riskklassen 1 tilldelas en kontrollfrekvens enligt ett särskilt beslut och används för ovanligare verksamhetstyper med större risker.

⁴⁰ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 av den 15 mars 2017 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels- och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel samt om ändring av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 999/2001, (EG) nr 396/2005, (EG) nr 1069/2009, (EG) nr 1107/2009, (EU) nr 1151/2012, (EU) nr 652/2014, (EU) 2016/429 och (EU) 2016/2031, rådets förordningar (EG) nr 1/2005 och (EG) nr 1099/2009 och rådets direktiv 98/58/EG, 1999/74/EG, 2007/43/EG, 2008/119/EG och 2008/120/EG och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 854/2004 och (EG) nr 882/2004, rådets direktiv 89/608/EEG, 89/662/EEG, 90/425/EEG, 91/496/EEG, 96/23/EG, 96/93/EG och 97/78/EG samt rådets beslut 92/438/EEG (förordningen om offentlig kontroll)

⁴¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien

⁴² Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002 (förordning om animaliska biprodukter)

Om anläggningen omfattas av flera verksamheter i tabellerna 1.1, 1.2 och 1.3 med olika riskklasser erhåller anläggningen den högsta av dessa riskklasser.

Beslut om ändring av riskklassificering kan ske löpande p.g.a. ändrade förutsättningar eller efter utförd offentlig kontroll och i normalfallet en gång per år. Riskklassificeringen av de olika verksamhetstyperna ses över årligen.

Tabell 1.1. Riskklassificering av anläggningar som hanterar följande foder

Foder (råvaror, foderblandningar) som enbart paketeras om	8
Införsel från annat EU-land av läkemedelsfoder, koccidiostatika och histamonostatika	5
Införsel från annat EU-land av foderblandningar, tillsatser, förblandningar eller råvaror	8
Ansvarar för foder som någon annan legotillverkar	8
Lagerhållning av införda foder från annat EU-land	8
Butiksförsäljning av foder till kanin, duva och koikarp i förpackningar under 10 kilo	10

Tabell 1.2. Riskklassificering av anläggningar som hanterar följande foder

Anläggningar för nedanstående verksamhet

P = Produktion inkl. legotillverkning

B = Butiksförsäljning och lagerhållning

T = Transport

U = Införsel från tredje land

	P	B	T	U
Transporter				
Bulktransport av fiskmjöl eller fodertillsatser. Bulktransport av förblandningar innehållande läkemedel, koccidiostatika och histomonostatika	-	-	6	-
Kyl- eller frystransporter	-	-	8	-
Övriga fodertransporter	-	-	10	-
Fodertillsatser				
Fodertillsatser (inklusive inte EU-godkända för export)	5	8	-	6
Förblandningar				
Förblandningar	5	7	-	7
Foderråvaror				
Bestående av framställda produkter	7	8	-	6
Bestående av animaliska biprodukter från livsmedelsanläggning	7	8		8
Bestående av animaliska biprodukter från andra än livsmedelsanläggningar	6	8		8
Vegetabiliska foderråvaror	8	8	-	6
Foderblandningar				
Innehållande läkemedel, koccidiostatika eller histomonostatika	4	7	-	4
Till livsmedelsproducerande djur	5	8	-	6
Till livsmedelsproducerande djur – blandartjänst	7	-	-	-
Till icke livsmedelsproducerande djur – vegetabilier	8	-	-	8
Till icke livsmedelsproducerande djur som innehåller animalisk råvara	7	-	-	7

Tabell 1.3 Anläggningar som hanterar abp eller därav framställda produkter som inte är foder

De olika sektionerna och beteckningarna är hämtade från EU-kommissionens dokument ”Technical Specifications for the Format for the Lists of approved or registered Establishments, Plants or Operators handling Animal by-products inside the European Union and in third Countries” (senast uppdaterad 17 juni 2021).

Typ av anläggning	Sektion	Beteckning	Riskklass (enl. tabell 4)
Mellanhantering av animaliska biprodukter	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 annat än naturgödsel ¹ 6 - kategori 3 och/eller naturgödsel ¹
Mellanhantering, malning	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 annat än naturgödsel ¹ 6 - kategori 3 och/eller naturgödsel ¹
Mellanhantering, malning av slaktbiprodukter	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 6 - kategori 3
Mellanhantering, malning och frysning av slaktbiprodukter	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 6 - kategori 3
Mellanhantering, malning och syring av slaktbiprodukter	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 6 - kategori 3
Mellanhantering, hygienisering inför rötning/kompostering	I	INTP	6
Mellanhantering, malning av kadaver	I	INTP	0 - kategori 1 och/eller 2 6 - kategori 3
Mellanhantering, saltning av hudar	I	INTP	6 - kategori 3
Lagring av animaliska biprodukter	I	STORP	0 - kategori 1 och/eller 2 annat än naturgödsel ¹ 6 - kategori 3
Lagring av framställda produkter	II	STORP	0 - lagrar kategori 1 3 - kategori 2 (annat än naturgödsel ²) eller lagrar flera olika kategorier 6 - kategori 3 och/eller naturgödsel ²
Bränslepanna	III	COMBP	0
Förbränning av fett i bränslepanna (alternativ bearbetningsmetod)	III	OCAFTB	6 - kategori 1 och/eller 2 8 - kategori 3

Typ av anläggning	Sektion	Beteckning	Riskklass (enl. tabell 4)
Förbränningsanläggning, kremeringsanläggning	III	INCP	6
Förbränningsanläggning, kremeringsanläggning för sällskapsdjur	III	INCP	7
Förbränningsanläggning, kremeringsanläggning för övriga djurslag	III	INCP	6
Bearbetningsanläggning	IV	PROCP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning för framställning av biodiesel genom alternativ bearbetningsmetod	IV	OBIODP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning som använder Brookes förgasningsprocess	IV	OBRGAP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning som använder hydrolys vid hög temperatur och under högt tryck som alternativ bearbetningsmetod	IV	OHPHTP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning som bearbetar genom alkalisk hydrolys	IV	OALKHP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning som framställer biogas genom hydrolys under högt tryck som alternativ bearbetningsmetod	IV	OHPHBP	0 - kategori 1 och 2 6 - kategori 3
Anläggning som tillämpar termomekanisk framställning av biobränsle	IV	OTMB	6
Oleokemisk anläggning	V	OLCP	7
Biogasanläggning med hygienisering	VI	BIOGP	6
Biogasanläggning med validerad metod	VI	BIOGP	6
Biogasanläggning som rötar naturgödsel tillsammans med annat material, obehandlad rötrest	VI	BIOGP	6
Biogasanläggning utan hygienisering	VI	BIOGP	5
Komposteringsanläggning	VII	COMP	6
Komposteringsanläggning med validerad metod	VII	COMP	6
Användning för tekniska produkter andra än specificerade	IX	TECH	6
Garveri	IX	TAN	7
Konservator, mer än 40 djur	IX	GATRP	6
Konservator, mindre än 40 djur	IX	GATRP	8
Användning för diagnostik, utbildning och/eller forskning (inkluderat testning) (specificera)	X	UDER	8
Användning för konstnärlig verksamhet (specificera)	X	UEXART	8
Anläggning för tillverkning av organiska gödningsmedel och jordförbättringsmedel från framställda produkter	XII	OFSIPP	3 - kategori 2 (annat än naturgödsel ²) eller blandar flera olika kategorier 6 - kategori 3 och/eller naturgödsel ²
Anläggning som släpper ut förpackade organiska gödningsmedel och jordförbättringsmedel på marknaden	XII	OFSIPA	6

Typ av anläggning	Sektion	Beteckning	Riskklass (enl. tabell 4)
Anläggning som släpper ut organiska gödningsmedel och jordförbättringsmedel på marknaden i bulk	XII	OFSIBU	6
Registrering för jordtillverkning	XII	OTHER	5 - kategori 2 (annat än naturgödsel ²) eller blandar flera olika kategorier 6 - kategori 3 och/eller naturgödsel ²
Användning för kosmetiska produkter	XIII	UCOSM	8
Förbränningsanläggning, registrerad	XIII	INCP	5 - kategori 1 och/eller 2 annat än naturgödsel ¹ 8 - kategori 3 och/eller naturgödsel ¹
Handlare/trader	XIII	TRADE	8
Pharmaceutisk verksamhet inklusive alla typer av medicintekniska produkter	XIII	PHAR	6
Övriga aktiviteter	XIII	OTHER	0

¹ Här avses förutom naturgödsel även från mag- och tarmsystemet avskilt mag- och tarminnehåll, mjölk, mjölkbaserade produkter och råmjölk som enligt artikel 13 f i förordning (EG) nr 1069/2009 får spridas på mark utan föregående bearbetning om de inte anses utgöra en risk för spridning av allvarliga överförbara sjukdomar, d.v.s. som inte kommer från spärrad gård eller omfattas av beslut fattade av Jordbruksverket.

² Naturgödsel som behandlats/bearbetats i enlighet med de krav som abp-lagstiftningen ställer för utsläppande på marknaden men som vid behandlingen/bearbetningen kan ha innehållit även sådana produkter som omfattas av fotnot ”1”

Riskklass och kontrollfrekvens

Grundantalet offentliga kontroller per år fastställs enligt tabell 2.

Det totala antalet offentliga kontroller per år fastställs genom att beakta volymfaktorn enligt tabell 4 och 5 (gäller endast foderanläggningar).

Tabell 2. Grundantalet offentliga kontroller per år beroende på riskklassning av anläggningarna.

Riskklass	Frekvens
1	Särskilt beslut
2	3 per år
3	2 per år
4	1 per år
5	Vartannat år
6	Var tredje år
7	Vart fjärde år
8	Vart femte år
10	Stickprovskontroll/Färre än vart femte år

Erfarenhetsklassificering

Den tidigare modellen av erfarenhetsklassificering togs bort 2023.

Nytt från och med kontrollåret 2024 är att alla anläggningar får ett kontrollintervall baserat på deras risk när de registreras eller godkänns och får erfarenhetsklass normal. Anläggningarna kan sen få erfarenhetsklass höjd vilket inte påverkar kontrollfrekvensen, men leder till en sänkt kontrollavgift.

För företag där det vid kontroll konstateras flera avvikelser eller få men allvarliga avvikelser, kan uppföljning i form av kontroller som inte var planerade genomföras (tidigare extra offentliga kontroller). Om avvikelser kvarstår som kräver återkommande oplanerade kontroller kan djurkontrollenheten ta beslut om ökad kontrollfrekvens.

Med nuvarande system går det endast att sänkas från erfarenhetsklass höjd till erfarenhetsklass normal. Om en anläggning redan har erfarenhetsklass normal sker alltså ingen ytterligare sänkning.

5. Volymfaktor

Gäller endast foderanläggningar.

Tidigare multiplicerades volymfaktorn med kontrollfrekvensen som gavs av risk- och erfarenhetsklass. Nytt är att volymfaktorn flyttar kontrollfrekvensen olika steg enligt tabell 3.

Tabell 3. Volymfaktorns påverkan på kontrollfrekvensen

Volymfaktor	-4	-3	-2	-1	0	1	2
Riskklass							
1	-	-	-	-	-	-	-
2	1/3	1/2	1	2	3	3	3
3	1/4	1/3	1/2	1	2	3	3
4	1/5	1/4	1/3	1/2	1	2	3
5	1/5	1/5	1/4	1/3	1/2	1	2
6	1/7	1/5	1/5	1/4	1/3	1/2	1
7	1/7	1/7	1/6	1/5	1/4	1/3	1/2
8	1/7	1/7	1/7	1/6	1/5	1/4	1/3

Det har även lagts till en extra nivå på volymfaktorn (-4) som ska ta hänsyn till företag med små volymer.

Tabell 4. Volymfaktor för beräkning av totala antalet offentliga kontroller per år för foderanläggningar som hanterar råvaror, fodertillsatser och förblandningar

Faktor (V)	ABP/Råvaror volym (ton/år) ^a	ABP/Råvaror volym (ton/år) ^a	Fodertillsatser, förblandningar volym (ton/år) ^a
	Våta/blöta ^b	Torra	
-4	Mindre än 100	Mindre än 200	Mindre än 100
-3	100-10 000	200-20 000	100-10 000
-2	10 001-20 000	20 001-40 000	10 001-20 000

-1	20 001-30 000	40 001-60 000	20 001-30 000
0	30 001-40 000	60 001-80 000	30 001-40 000
1	Mer än 40 000	Mer än 80 000	Mer än 40 000

^aInförsel, tillverkning, försäljning. ^b Drav, drank, etc

Tabell 5. Volymfaktor för beräkning av totala antalet offentliga kontroller per år för foderanläggningar som hanterar foderblandningar

Faktor V	Foderblandningar volym ton/år ^a till livsmedelsproducerande djur	Foderblandningar volym ton/år ^a till sällskapsdjur och pälsdjur
-4	Mindre än 5	Mindre än 5
-3	≥5 – 1000	≥5 – 50
-2	>1 000 – 5 000	>50 – 100
-1	> 5 000 – 10 000	>100 – 500
0	>10 000 – 50 000	> 500 – 1 000
1	> 50 000 – 100 000	> 1 000 – 10 000
2	>100 000	>10 000

^a Införsel, tillverkning, försäljning.

Beräkning av det totala antalet offentliga kontroller på foderanläggningar

Det totala antalet offentliga kontroller på foderanläggningar fastställs genom att multiplicera grundtalet offentliga kontroller i tabell 3 med volymfaktorn (V) i tabellerna 4 eller 5.

På foderanläggningar med flera verksamheter kan flera volymfaktorer bli gällande, då används den högsta volymfaktorn vid beräkning.

Bilaga 4 – Vägledning vid utredningar med misstänkt eller bekräftat osäkert foder

Information om bilagan

Denna bilaga är tänkt att ge stöd åt kontrollanterna både när det gäller mindre utredningar om osäkert foder, men kan även användas vid större händelser med osäkert foder där Jordbruksverkets krisorganisation kan behöva aktiveras. I foderlagstiftningen faller stort ansvar på företaget att förebygga faror och vidta åtgärder vid händelser med osäkert foder. Myndigheternas roll är att ge råd och kontrollera att lagstiftningen följs.

Jordbruksverket respektive foderföretagarens roll i händelse av osäkert foder

Företag ska som en del i sitt egenkontrollprogram ha en plan för åtgärder vid händelse av avvikelser och osäkert foder. Jordbruksverkets roll är att kontrollera att företagen gör vad som krävs för att säkerställa fodersäkerheten.

Jordbruksverkets roll är inte att hjälpa företagen med hur de praktiskt ska lösa saker. Hur företagen ska gå till väga för att fodret ska vara säkert är företagets ansvar.

Lagstiftningen innehåller övergripande formuleringar. Det finns en branschriktlinje för salmonella i foder, men även vid användning av denna krävs tolkning efter den aktuella situationen. Jordbruksverket kan bistå med vägledning i form av vilken lagstiftning och vilka branschriktlinjer som är aktuella i en händelse. Dock ger inte Jordbruksverket mer detaljerade råd kring tillämpningen av dessa. Jordbruksverkets ansvar består i att kontrollera företagens åtgärder. Jordbruksverket kan inte tala om för företagen hur de i detalj ska hantera situationen. Inte heller ger Jordbruksverket råd i sådana specifika situationer. Jordbruksverket kan hänvisa företag i behov av stöd till SVA eller externa rådgivare. För företag som är medlemmar i branschorganisationer kan dessa eventuellt erbjuda stöd. Om djurkontrollenheten misstänker att det föreligger bedrägliga beteenden se avsnitt om bedrägliga beteenden i slutet av bilagan.

Utredning vid händelser med osäkert foder

Foderföretagarna ansvarar för att fodret de tillverkar och/eller släpper ut på marknaden är säkert. En händelse med misstänkt eller bekräftat osäkert foder som gått ut på marknaden kan vara allvarlig. Vid sådana händelser finns skäl att lägga ned relativt stora resurser på uppföljande kontroll av att företagen vidtar de åtgärder som krävs.

Från Jordbruksverket sida är det viktiga att företaget vid händelser med misstänkt osäkert foder kan visa att de gjort en strukturerad och väl fungerande och tillräckligt omfattande handlingsplan inklusive kartläggande provtagning samt saneringsplan. Jordbruksverket ger inte input kring detaljer i saneringsplanen, utan fokuserar på att den är strukturerad, förefaller rimlig så långt man kan bedöma, samt efterföljs och ger avsett resultat.

Uppföljande kontroll inklusive provtagning vid påvisad salmonella

Vid påvisad smitta efter värmebehandlingssteget, eller i anläggningar utan värmebehandling bör en uppföljande kontroll som inkluderar provtagning alltid ske inom kort. Beroende på

situationens allvar görs sådan kontroll antingen som provtagning, som i vissa fall måste vara klar och provsvar negativa från innan foder får levereras ut, eller så snart som möjligt, men utan krav på stoppad utlastning. SVA:s hjälp kan användas för bedömning av vilket som är aktuellt i ett enskilt fall.

Syftet med den uppföljande kontrollen är att verifiera att salmonellasmitta inte förekommer i anläggningen efter att sanering och desinfektering utförts samt att komplettera företagets tidigare prover med prover uttagna i offentlig kontroll, av en oberoende provtagare.

Om salmonella påvisas i kartläggande prover (alltså inte endast i ett enstaka prov vid den kontrollprovtagning som ledde till att kartläggande provtagning skedde) bör provtagning efter sanering sker i form av uppföljande kontroll.

Vid påvisad smitta före värmebehandlingssteget är en kontroll som omfattar provtagning rimlig till exempel om anläggningen saknar tidigare erfarenhet av att hantera smitta, vid upprepade positiva prover i egenkontroll samt i de fall salmonellan påvisats i prover från offentlig kontroll.

Företagets möjlighet att själva ta kartlägningsproverna vid salmonellahändelser

Företag som är vana att provta kan när så bedöms lämpligt normalt själva utföra kartläggande provtagning. Vid företag utan vana att ta prover kan en uppföljande kontroll vara nödvändig även för kartläggande provtagning. Ett alternativ är att företaget anlitar en erfaren konsult för provtagningen.

Krav på laboratorium som analyserar kartläggande prover samt uppföljande kontroll

För provtagning i samband med uppföljande kontroll används i första hand SVA följt av annat officiellt foderlaboratorium.

Om ett foderföretag vill ha ett annat laboratorium än SVA för kartläggande salmonellaprover bör följande krav ställas:

- Laboratoriet ska vara ackrediterat.

Om foderföretaget vill använda annat laboratorium än SVA bör de vara noga med att försäkra sig om laboratoriets servicenivå för de aktuella proverna, t.ex. helgarbete, tillgänglighet via telefon, möjlighet till direktkontakt utöver kundtjänst, svarstid för ett preliminärt svar, svarstid för slutsvar efter odling inklusive konfirmering m.m. Laboratorier har olika rutiner. I vissa fall sätts odling parallellt med PCR, vilket påskyndar de definitiva provsvaren.

Kontakter med andra länder, andra svenska myndigheter eller andra enheter på djuravdelningen

Sakenheten ansvarar för kontakter och informationsutbyte med andra länder (via RASFF samt genom berörd enhets på djuravdelningen direktkontakt till tredje land för Ryssland, Kina m.fl.). Djurkontrollenheten har, när så är lämpligt, direktkontakt med andra svenska kontrollmyndigheter, liksom med andra enheter på djuravdelningen och med berörd länsstyrelse och Livsmedelsverket.

Länsstyrelsen är kontrollmyndighet för foder i primärproduktionen och ska när så är relevant informeras om osäkert foder så att de kan utföra foderkontroll inom deras del i foderkedjan. Länsstyrelsen har även ett övergripande ansvar för djurhälsan inom länet.

Sakenheten kan förmedla kontakter mellan kontrollmyndigheter och t.ex. hjälpa Livsmedelsverket med information om vem av länsstyrelsen eller djurkontrollenheten som ska kontaktas i ett aktuellt ärende.

Djurkontrollenheten kan själv ha direktkontakt med SVA, men bör för kännedom informera sakenheten, om sådan kontakt inklusive yttranden när så bedöms lämpligt.

Berörd enhet på Djuravdelningen ska informeras om smitta påvisas i kartläggande provtagning

Jordbruksverket har jämfört med foderutredningar på fabrik ett ökat ansvar för foderutredningen när smittat foder gått ut till djurbesättningar. Berörd enhet på djuravdelningen behöver därför informeras om smitta påvisas i foder. Sakenheten kan, om djurkontrollenheten önskar, vara mellanhand för denna information.

Berörd enhet inom djuravdelningen fattar beslut kring åtgärder på gårdar som mottagit misstänkt smittat foder. För detta behöver den berörda enheten en förteckning över vilka gårdar som fått misstänkt smittat foder samt aktuella serotyper Informera redan i ett tidigt skede företagen om att en sådan lista kommer att begäras in om det är flera positiva prover. Detaljer i listan:

- Kundens namn, organisationsnummer, anläggningsnummer, adress och telefonnummer
- Fodrets namn och leveransdatum, mängd foder som levererats samt vilka djurslag och djurkategorier (t.ex. smågrisar/slaktsvin/suggor/avelsdjur) fodret är avsett för.

Vid misstanke om smitta/kontaminering på djur via ett specifikt foder

Vid misstanke om att ett djur smittats av foder eller att livsmedel kontaminerats via foder ska djurkontrollenheten ta kontakt med företaget som levererat foder och be dem skicka in sina referensprover för analys. I vissa fall kan andra myndigheter ta kontakt med företaget och be dem analysera sina referensprover, tex när det gäller fynd i livsmedel. Vanligtvis återhittas inte smittor i referensprover då de inte är jämt fördelade. Detsamma gäller ämnen som narasin där åtgärdsgränsen i ägg dessutom är väldigt låg, se särskilt avsnitt om utredning avseende narasin/monensin under rubriken Utredning vid halter av främmande ämnen över gränsvärde.

Återtag, destruktion eller avyttring av osäkert foder inom Sverige

Vid händelser med osäkert foder är det företagets uppgift att hitta lösningar för att återta, destruera eller avyttra fodret på ett sätt som är i enlighet med lagstiftningens krav.

Återtag

I företagets kontrollprogram ska en plan för återtag av foder finnas. Vid stora volymer av återtag kan en flaskhals bli att det är brist på bilar. Företaget får söka stöd i övriga foderbranschen för att hitta lösningar.

Jordbruksverket får enligt 7 § förordning (2006:814) om foder och animaliska biprodukter meddela föreskrifter eller i enskilda fall besluta om villkor för eller förbud mot införsel, utförsel, tillverkning, utsläppande på marknaden, användning och bortskaffande av samt annan befattning med foder eller ett visst parti av foder. Det är dock viktigt att enbart de partier som starkt kan misstänkas, eller helst bevisat, vara osäkra ska återkallas. Vid salmonella kan datum för senaste negativa provtagningen användas för att bestämma vilka foder som är aktuella att återkalla.

Destruktion

Det är företagets ansvar att hitta en mottagare för osäkert foder. Det kan t.ex. handla om förbränningsanläggningar eller biogasanläggningar. I företagets kontrollprogram ska en plan för omhändertagande av foder som inte lever upp till lagkraven finnas. På Jordbruksverkets webbplats finns listor med biogas- och förbränningsanläggningar som får ta emot animaliska biprodukter (abp). För destruktion av icke animaliska foder är dessa listor inte relevanta.

Företagen kan t.ex. höra med kontakter i branschen kring förslag till mottagare för det osäkra fodret.

Företagen kan aldrig kräva att Jordbruksverket tar fram förslag på mottagande anläggningar. Inte heller är en förbränningsanläggning, biogasanläggning eller annan anläggning skyldig att ta emot fodret, även om lagstiftningen inte hindrar dem för att göra det. Konvex kan "vid rätt tillfälle" ta emot smittat material i vissa volymer. Företaget kan t.ex. kontakta sin kommun angående förbrännings- eller biogasanläggningar. Företagens försäkringsbolag kan ev. täcka vissa kostnader. Jordbruksverket kan inte rekommendera lämpliga och prisvärda mottagare för osäkert foder.

Innan företaget överlåter det osäkra fodret ska de meddela Jordbruksverket om den tänkta mottagaren och dennes hantering av fodret, t.ex. förbränning, biogas eller ev. omvandling till teknisk produkt. Jordbruksverket kan säga nej till alternativ som företaget presenterar, om risk finns att smitta sprids eller att avdödning inte sker.

Vid tveksamma fall ber Jordbruksverket om ett skriftligt utlåtande från SVA kring riskerna med företagets tänkta hantering, vilket blir underlag för Jordbruksverkets ställningstagande kring om mottagaren kan accepteras.

Utöver ett klartecken från Jordbruksverket kan i vissa fall även ett klartecken krävas även från kommunen mot bakgrund av kraven i miljölagstiftningen. Detta gäller t.ex. om mottagaren avser att gräva ned smittat foder. Företaget får själva se till att inhämta ett klartecken från kommunen eller annan behörig myndighet om så krävs.

För destruktion av animalisk råvara såsom fiskmjöl, kontakta sakenheten för avstämning om det finns ytterligare krav i abp-lagstiftningen.

Avyttring av osäkert foder nationellt

Företaget kan sälja ett osäkert foder till ett annat foderföretag i Sverige som kan uppfylla lagstiftningens krav, t.ex. syra samt värmebehandla ett salmonellasmittat parti, för att göra fodret säkert att användas. Det mottagande företaget samt transportören ska vara informerade om det osäkra fodret samt fodret ska under transporten vara särskilt märkt, se under rubriken "

Märkning av foder med förpackningsmaterial eller foder som är osäkert, t.ex. på grund av salmonella” i bilagan för mer information.

Avyttring av foder med otillåten halt främmande ämnen till ett annat svenskt foderföretag är inte möjligt, eftersom sådant foder måste gå till en anläggning med godkännande för att dekontaminera fodret. Det finns inte några svenska företag med godkännande för dekontaminering.

Avyttring av osäkert foder till annat EU-land eller tredje land

Salmonellasmittat foder får levereras till en kund i ett annat land, förutsatt att detta är märkt som smittat och landet ifråga först gett klartecken för detta. Vid leverans av sådant foder är rutinen:

1. Anmälan om osäkert foder (blankett D51) ska skickas in för partiet med smittad råvara.
 2. Sakenheten skickar med stöd av D51 ett RASFF om att ett smittat parti finns, som ännu inte skickats till kunder utomlands, utan enbart finns i Sverige, samt att företaget undersöker alternativ för åtgärder för den smittade råvaran.
 3. Sakenheten skickar, när man fått de detaljuppgifter som krävs, en acceptansförfrågan till aktuellt land. I denna framgår tillverkare, mottagare, mängd och art av råvara samt RASFF-nummer.
 4. Förutsatt att det tänkta mottagarlandet ger acceptans måste sakenheten meddelas om till vilket transportföretag (båt/bil) råvaran kommer att överlåtas, i vilket land denna är registrerad samt när överlåtelsen planeras ske. Sakenheten uppger i RASFF:et vilken transportören är, samt i vilket land denna är registrerad som foderanläggning.
 5. Sakenheten skickar uppföljande RASFF om att råvaran kommer skickas/har skickats.
- Så länge fodret finns på svenskt territorium, t.ex. ligger på en båt i svensk hamn, eller på en utländsk bil som befinner sig i Sverige, har svenska myndigheter kontrollansvar för fodret ifråga, även om fodret ägs av ett utländskt företag.

Foder som har halter av främmande ämnen över gränsvärdet får avyttras som osäkert foder, dock måste det gå till en anläggning med godkännande för dekontaminering av det främmande ämnet ifråga. Samma krav (märkning, RASFF och acceptansförfrågan) som för smittat foder gäller även för foder innehållande otillåten halt av främmande ämnen.

Foder innehållande ämnen som kan rensas bort får säljas på samma sätt som smittat foder.

Beslut om åtgärder på gårdar som mottagit osäkert foder

Jordbruksverket har jämfört med foderutredningar på fabrik ett ökat ansvar för foderutredningen när smittat foder gått ut till djurbesättningar. Ansvaret för att utreda och besluta om ev. åtgärder på gård som mottagit osäkert foder ligger på berörd enheten inom Djuravdelningen, som tar hjälp med riskvärdering av SVA (foderexperter respektive smittskyddsexperter). Åtgärder på gård skulle kunna vara relevanta även vid rests substanser. Provtagningslagen ger rätt att besluta om provtagning och åtgärder på gård.

- Först måste det göras en bedömning om huruvida osäkert/misstänkt smittat foder gått ut till kund och i så fall vilka kunder.

- Berörd enhet inom djuravdelningen bedömer därefter, med SVA:s riskvärdering som stöd, om omfattningen är sådan att vi skulle kunna behöva provta i besättning och när det i så fall är lämpligt att provta (vanligtvis en tid efter det att man slutat att utfodra med det misstänkta partiet).

Om det är relevant med provtagning måste enheten inom djuravdelningen först kontakta djurhållarna och kartlägga deras situation (vilka djurkategorier som fått av fodret, hur fodret hanterats och utfodrats, om det finns foder kvar, om det finns alternativa fodermedel, tidplan för de djur som fått av fodret (om de är planerade till slakt/flytt inom den närmsta tiden). Först efter en sådan djurhållarintervju kan det avgöras om det är aktuellt med åtgärder på gård.

Provtagning på gård sker normalt endast om kartläggande prover varit positiva. SVA:s yttrande om riskerna på gård är grundläggande för om berörd enhet inom djuravdelningen bedömer att beslut om provtagning är befogat. SVA väger i sin riskbedömning bland annat in:

- a. Erfarenheter av aktuell serotyp i foder och på aktuella djurslag,
- b. om tillväxtpotential bedöms finnas i fabriken, eller senare i kedjan fram till djuren,
- c. historik vid foderanläggningen,
- d. typ av foder,
- e. andel inblandning i foder av misstänkt smittad råvara,
- f. vilka djurslag som fodret getts till osv.
- g. och djurkategorier som fodret getts till osv.
- h. utfodringssystem på gård (t.ex. blötfoder till gris)
- i. hur fodret levererats (säck eller bulk) (viktig info, eftersom det är avgörande för den fortsatta hanteringen)

Berörd enhet inom djuravdelningen kan komma fram till att olika åtgärder kan komma att krävas hos olika lantbrukare, beroende på vilka förhållanden som råder just där. Om det är frågan om saneringsåtgärder ska de skrivas in i gårdens saneringsplan, dvs. en form av skriftligt beslut. Utgångspunkten är att djurägare bör sluta utfodra med misstänkt smittat foder så snart det är praktiskt genomförbart, eftersom smittan ofta är ojämnt fördelat i ett foderparti och risken att djuren smittas ökar ju längre tid de får fodret. Hänsyn till djurskyddet ska dock vägas in t.ex. när djurhållare, som inte har annat foder att tillgå, inte kan sluta utfodra omedelbart. Foderstoppet i sig får inte medföra några negativa konsekvenser för djuren.

Kommunikation med företaget kring åtgärder på gårdar som mottagit osäkert foder

Om det krävs åtgärder på gårdar som mottagit misstänkt eller konstaterat osäkert foder (t.ex. återtag och rengöring eller sanering av silo på gård) ska djurkontrollenheten meddela och kommunicera till foderleverantören kring vad som Jordbruksverket anser måste göras.

Det måste vara mycket tydligt för företaget att om de (som normalt görs) ges möjlighet att kontakta kunderna innan berörd enhet innan djuravdelningen gör det, är det deras ansvar att kontakta kunderna oavsett om de hinner före Jordbruksverket eller inte.

För att foderleverantören ska känna sig trygg och förstå vad som gäller bör denne informeras om:

- att Jordbruksverket (jämfört med foderutredningar på fabrik) ett ökat ansvar för utredningen vid smitta på gård. Jordbruksverket kan besluta om provtagning, återtag och sanering på gård,
- vad berörd enhet inom djuravdelningen kommer säga till kunderna när de ringer,
- när enheten kommer ringa,
- när ev. provtagning kommer ske,
- förväntad tid för provsvar, samt
- att från Jordbruksverkets sida är det djuravdelningen som ansvarar för utredning och åtgärder på gårdsnivå. Åtgärder som kan bli aktuella är till exempel sanering av foderanläggningen och smittbekämpning bland djuren. Resultaten av provtagningarna på gård är vägledande för vilka åtgärder som blir aktuella. Om det blir aktuellt med sanering av gårdens silobehållare efter återtag av foder så är det med berörd enhet inom djuravdelningen som företaget ska ha kontakt.

Foderleverantören bör uppmärksammas på att anvisningar och åtgärder på gård kan skilja sig mycket åt mellan olika anläggningar/ärenden på grund av att förhållanden och förutsättningar ser olika ut mellan gårdarna. Budskapet i kommunikationen kan också behöva vinklas olika beroende på situationen. Samtidigt som man inte vill skrämman upp någon i onödan (t.ex. en kund vars misstänkt smittade foderparti redan har ätits upp) vill man i största möjliga mån motverka ytterligare exponering genom att om möjligt stoppa fortsatt utfodring hos de kunder som fortfarande har foder kvar.

Språkregel vid förväntade frågor från kunder och media

När så bedöms behövligt ansvarar sakenheten för språkregeln, till vilken man inhämtar information från djurkontrollenheten, SVA och ev. annan enhet inom djuravdelningen.

EU-kommissionen har även tagit fram en vägledning för stöd för kommunikation vid större händelser med foder: <https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/2023-04/crisis-communication-guidelines-2023.pdf>

Vid fall av misstänkt smittat foder som gått ut till gårdar förmedlar berörd enhet inom djuravdelningen denna språkregel till länsstyrelsen och LRF. Sakenheten är första ingång vid frågor från media, men lämnar ev. över frågor till berörd enhet inom Djuravdelningen om det gäller smitta på gårdar.

Ofta blir det inga frågor från media alls, men det kan vara svårt att förutsäga och beror bl.a. på om kunderna som tagit emot misstänkt smittat foder är oroade eller inte. Vid begränsat antal misstänkt smittade gårdar finns ingen anledning för Jordbruksverket att gå ut med en nyhet till allmänheten på webben, utan berörda gårdar kontaktas omgående.

Intyg om att företaget följt lagstiftningen

Sakenheten skriver på begäran ett intyg om att företaget gjort det de är skyldiga till enligt lagstiftningen. Företagen kan behöva använda sådana intyg i ärenden med försäkringsbolaget.

Intyget innehåller formuleringar om krav i lagstiftningen, och om relevant branschriktlinjer finns, samt tillämpliga avsnitt i dessa. Intygen ska juristgranskas. Information om regelefterlevnaden som krävs för intyget inhämtas från djurkontrollenheten.

Särskilda regler för epizootier

För de sjukdomar som är epizootier finns särskilda regler, genom den nya djurhälsolagstiftningen (EU:s djurhälsoförordning), som ska tillämpas om en epizooti påträffats i landet. En epizootisjukdom är en allvarlig och ofta mycket smittsam djursjukdom. Enligt definitionen i lagstiftningen är det en allmänfarlig sjukdom som kan spridas genom smitta bland djur eller från djur till människa. Med allmänfarlig menas att sjukdomen ska utgöra ett allvarligt hot mot människors eller djurs hälsa eller medföra stora ekonomiska förluster för samhället. Epizootier är normalt inte foderburna. Mer information om vilka sjukdomar som räknas som epizootier finns på Jordbruksverkets webbplats. Mul-och klövsjuka, BSE (galna kosjukan) och svinpest är exempel på epizootisjukdomar som skulle kunna spridas via foder om inte lagstiftningen följs.

Stöd till foderföretagare i kontakt med Jordbruksverkets krisorganisation

Att ett foderärende blivit så stort/allvarligt att krisorganisationen aktiverats har hänt vid ett enstaka fall då osäkert foder gått ut till ett större antal gårdar.

För händelser då krisorganisationen aktiveras finns ett dokument, daterat 2014-06-02 med namnet ”Stöd till dig som foderleverantörer i kontakten med Jordbruksverkets krisorganisation”.

Mätosäkerhet, metodutbyte och justering för torrsubstanshalt

Om det, när man tar hänsyn till mätosäkerheten, metodutbyte samt torrsubstanshalten, inte kan bevisas att ett gränsvärde överskrids, är tolkningen att gränsvärdet ifråga inte överskridits.

I fråga om främmande ämnen, enligt direktiv 2002/32/EG, ska en produkt avsedd som foder, inte anses uppfylla kraven på högsta tillåtna halt om analysresultatet, för foder med en vattenhalt på 12 %, bedöms överstiga högsta tillåtna halt med hänsyn tagen till den utvidgade mätosäkerheten och korrigering för utbytet. För att bedöma om kraven uppfylls använder man den analyserade halten, korrigerad för utbyte, minus den utvidgade mätosäkerheten. Denna metod kan bara användas om det går att uppskatta mätosäkerheten och korrigering för utbyte med hjälp av analysmetoden (den kan exempelvis inte användas för mikroskopisk analys).

När det finns risk för att vattenhalten i fodret kan påverka ett resultat skickar SVA för analys av vattenhalten.

SVA:s riskbedömning samt gränsvärdet i relation till risk

Vid händelser med osäkert foder begärs riskbedömningar från SVA. SVA gör då en beräkning där man bland annat utifrån en råvaras procentuella inblandning i en foderblandning och djurens förväntade foderintag.

Gränsvärdet för ett visst ämne i foder är satt så att det ska vara säkert att utan risk under en längre period eller en livstid inta foder med den halt som ligger under värdet. Om ett djur vid något enstaka tillfälle konsumerar foder med en halt strax över gränsvärdet innebär därför detta generellt inte att fodret ger effekter på djurs eller i förlängningen människors hälsa.

Spädningsförbud för osäkert foder

Råvara som överskrider ett lagstiftat gränsvärde för främmande ämnen eller bekämpningsmedel får inte blandas i foderblandningar eller spädas på annat sätt. Om råvara använts i foderblandningar innan det fanns skäl att misstänka att denna var osäker behöver inte foderblandningar i vilka sådan råvara använts dras tillbaka från marknaden, såvida riskvärdering säger att foderblandningen inte är osäker. När kännedom finns om att gränsvärdet överskrids i en råvara eller tillsats får denna dock inte användas i en foderblandning oavsett om riskvärdering säger att foderblandningen skulle vara osäker eller säker.

Möjlighet att betrakta delar av ett parti, en sats eller en försändelse som säker

Om ett foder som inte uppfyller kraven för fodersäkerhet ingår i ett parti, en sats eller en försändelse av samma kategori eller varuslag, skall man anta att inget foder i partiet/satsen/försändelsen uppfyller lagkraven, utom om man efter utförlig bedömning inte kan finna belägg för att resten av försändelsen inte uppfyller kraven för fodersäkerhet.

Detta gäller t.ex. gäller detta när flera produkter vid gränskontrollen omfattas av samma hälsointyg och provtagningsresultat i gränskontrollen inte är enligt lagkraven. Grunden är då att hela partiet eller försändelsen är osäker. Det finns dock en möjlighet att efter utförlig bedömning rädda delar av en sändning.

För en provtagen sändning av foder som omfattas av ett och samma hälsointyg och som underkänts i gränskontrollen finns en praxis för vad som menas med en sådan utförlig bedömning:

1. Foderleverantören måste kunna styrka att det verkligen finns skäl att tro att inte alla artikelkategorier är kontaminerade, t.ex. om de tillverkats av andra råvaror samt vid helt olika tillverkningslinjer inklusive paketering.
2. Ny provtagning (om Enterobacteriaceae minst 5 prover per artikel, eftersom detta krävs för tolkning av analysresultatet) görs av var och en av de artiklar som man konstaterat att det finns tillräckligt bevis för att de inte alls har med den underkända produkten att göra, enligt punkt 1 ovan.

För det foder som provtagits med resultatet underkänt kan aldrig provtagningen göras om för att fodret därefter bli godkänt, dvs. hela partiet kan aldrig räddas genom en ny provtagning.

Förbjudna ämnen med noll-tolerans alternativt med gränsvärde endast för livsmedel, men inte för foder

I de fall halter av en förbjuden substans/ämne påvisas i foder där ett gränsvärde för foder (inklusive tillsatser) saknas ser vi två möjliga alternativa tolkningar:

1. I de fall gränsvärde finns för livsmedel kan detta tillämpas.
2. Substansen/ämnet får inte kunna påvisas alls utan måste vara under detektionsnivån, s.k. ”noll-tolerans”.

Vår praxis har för pesticider varit att tillämpa gränsvärde för livsmedel när sådant finns. Detta är motiverat av ett logiskt resonemang kring att låga halter av dessa substanser kan förväntas komma i foder på samma sätt som de gör i livsmedel. Detta gäller även för hantering av tillsatser, råvaror eller foderblandningar där det inte finns ett specifikt gränsvärde, t.ex. för tungmetaller i aminosyror. För tillsatser kan gränsvärden för livsmedelstillsatser användas⁴³ alternativt om inget gränsvärde finns för livsmedel kan, i de fall ämnet regleras i direktivet om främmande ämnen (2002/36/EG), maxhalten i kompletterings eller helfoder räknas ut.

Principerna för när foder med innehåll av förbjudna ämnen måste dras tillbaka från marknaden/inte får släppas ut på marknaden/bör återkallas från mottagare/kunder är desamma som för främmande ämnen, d.v.s. grundinställningen är att råvara eller annat foder som innehåller förbjudna ämnen (såvida inte halten ligger under gränsvärdet för livsmedel, enligt punkt 1 ovan) inte får användas. Om förbjuden råvara redan använts i foderblandningar, men utan att foderföretagaren hade skäl att misstänka att råvaran inte levde upp till lagkraven kan Jordbruksverket, med stöd av SVA:s riskvärdering göra bedömningen att det inte är risk för djurs eller människors hälsa och göra ett undantag så att foderblandningen inte behöver dras tillbaka. Detta grundas på proportionalitetsprincipen. Observera att proportionalitetsprincipen endast kan användas för foder som inte bedöms ha negativ effekt på människors eller djurs hälsa, d.v.s. man får inte kompromissa med fodersäkerheten.

För principer kring för när foder med innehåll av främmande ämnen måste dra tillbaka från marknaden/inte får släppas ut på marknaden/bör återkallas från mottagare/kunder vägledning, se bilaga 5 i denna vägledning.

Specialfall som kontaminering av ogräsfrön eller liknande där gränsvärden saknas för foder

Vid händelser där det upptäcks ogräsfrö i foder tex vid frivillig kontroll hos fröföretag ska dessa ärenden hanteras enligt följande:

- SVA riskvärderar fröna om dessa innebär en fara för människor, miljön eller djuren.
- Jordbruksverkets ogräsrådgivare kan hjälpa till att bedöma riskerna för miljön (Rådgivningsenheten växtskydd och eko) samt kan kontakt tas med växtregelenhetens utsädesrådgivare.

⁴³ Kommissionens förordning (EU) nr 231/2012 av den 9 mars 2012 om fastställande av specifikationer för de livsmedelstillsatser som förtecknas i bilagorna II och III till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1333/2008.

Utredning vid halter av främmande ämne över gränsvärde⁴⁴

Scenario: Ett företag, SVA eller annat laboratorium meddelar att svar på första analysen av ett främmande ämne sannolikt är över gränsvärdet. Alternativt kan även misstanke om att ett foder innehåller narasin/monensin över gränsvärde komma från Livsmedelsverket genom deras provtagningsprogram för ägg.

- Säkerställ att svaret omfattar mätosäkerhet och metodutbyte⁴⁵.
- Om det är ett prov i offentlig kontroll: Kontrollera i DjuHr att rätt foder är registrerat för den aktuella analysen och att rätt gränsvärde angivits på remissen. Om det är företagets egen kontroll: kontrollera att företaget använder rätt gränsvärde för fodret ifråga.
- Ts-halt-justera⁴⁶. Besked om ts-halt i produkten bör kunna ges av leverantören så att man inte behöver invänta analysvar.
- Avgör om det vid den första analysen är ett överskridande och informerar det aktuella labbet om vad man kommit fram till.
- Be SVA om en preliminär riskbedömning/riskvärdering för aktuell halt i aktuellt foder⁴⁷: Är det farligt för djuren eller för människor som konsumerar livsmedel från djuren?
- Informera företaget om analysresultatet samt SVA:s preliminära riskvärdering. Inga åtgärder kan krävas innan omanalys skett enligt förordningens krav, men beroende på halter och ämnen kan det starkt rekommenderas att företaget agerar redan vid det första analysvaret. Meddela kunden när det andra svaret kan väntas.
- Invänta laboratoriets svar på den andra analysen samt medelvärde av de två analyserna till kontroll. Mätosäkerhet och metodutbyte ska anges. Gör torrsubstanshalt-justering.
- Slutavgör om det är ett överskridande.
 - **Om halten vid slutligt avgörande är under gränsvärdet:**
 - Meddelar företaget om resultatet. Företaget informeras om att man i sin egenkontroll bör göra viss uppföljning⁴⁸.

⁴⁴ Ämnen som regleras enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/32/EG om främmande ämnen och produkter i djurfoder: Arsenik, kadmium, flour, bly, kvicksilver, nitrit, melamin, aflatoxin B1, mjöldryga, fri gosypol, vätecyanid, teobromin, vinyltiooxazolidon, senapsolja, aldrin, dieldrin, kamfeklor, kliordan, DDT, endosulfan, endrin, heptaklor, hexaklorbensen, hexaklorcyklohexan, beta-gammaisomerer, dioxiner, PCB, alkaloider, glykosider, samt oundviklig korskontamination av godkända fodertillsatser i foder de inte är avsedda för (dvs narasin eller monensin i efterföljande batcher).

⁴⁵ Se punkten C.6 i bilaga II i kommissionens förordning (EG) nr 152/2009 om provtagnings- och analysmetoder för offentlig kontroll av foder – där finns bl.a. bestämmelser om mätosäkerhet och utbyte vid analys av främmande ämnen. Se även bilaga 4i denna vägledning ”mätosäkerheten, metodutbyte”.

⁴⁶ Gränsvärden i bilaga 2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/32/EG om främmande ämnen och produkter i djurfoder ska räknas om till 12 % vattenhalt. Bilagan till direktivet är i form av en förordning.

⁴⁷ Se avsnitt 12, tidigare i denna vägledning ”SVA:s riskbedömning samt gränsvärden i relation till risk”

⁴⁸ Det är osannolikt att man vid lågfrekvent provtagning prickar in just det foderparti/del av parti/prover från ett parti som har högst halt av ett ämne. Detta gäller särskilt om förekomsten av det aktuella ämnet är ojämnt fördelad eller om stor variation finns i halterna förekommer. Även när gränsvärdet i en foderblandning inte överskrids kan något förhöjda värden indikera att gränsvärdet överskrids i någon av ingredienserna. Företagen

- **Om halten vid slutligt avgörande är över gränsvärdet⁴⁹:**
 - Be SVA om en uppdaterad riskvärdering/expertutlåtande.
 - Konstatera (vid behov efter rådgörande med sakenheten) med stöd av SVA:s riskvärdering/utlåtande om det är ett för djur eller människor skadligt foder.
- **Alternativ: Om halten vid slutligt avgörande är över gränsvärdet och djurkontrollenheten med stöd av SVA:s riskbedömning (ev. efter rådgörande med sakenheten) konstaterar ej risk för djurhälsa trots överskridet gränsvärde (t.ex. litet överskridande för vissa pesticider eller narasin):**
 - Meddela SVA slutsatsen att Jordbruksverket inte bedömer att det är risk för djurs eller människors hälsa.
 - Kontakta företaget och meddela resultatet samt informera om krav på att ta bort fodret från marknaden⁵⁰ (inte från djurägare, utan enbart det som finns för försäljning). samt spädningsförbud. Klargör och spåra om fler partier misstänks vara osäkra. Om information till eller återtag från djurägare krävs, avgör foderleverantören.
 - Följ upp att produkten inte finns kvar på marknaden, förebyggande rutiner osv.
 - Företaget informeras om att man i sin egenkontroll bör göra viss uppföljning⁵¹.
 - Kontrollera/rätta analysen i DjuHr, skicka ut provsvar samt begäran om yttrande till kunden.
 - Ge sakenheten info som krävs för att kunna följa upp eller utfärda ett RASFF.
- **Alternativ: Om halten vid slutligt avgörande är över gränsvärdet och djurkontrollenheten med stöd av SVA:s riskbedömning (ev. efter**

ska i sitt egenkontrollprogram ha fastställt vid vilka halter en uppföljning ska göras. Det är rimligt att dessa halter är lägre än gränsvärdet. Vilka halterna ska vara är upp till företagen att ta ställning till. Uppföljning vid överskridna åtgärdsgränser ska göras vid såväl analys svar från offentlig kontroll som vid analys svar från egenkontrollen.

⁴⁹ I punkten C.6 i bilaga II i förordning (EG) nr 152/2009 finns bl.a. bestämmelser om mätosäkerhet och utbyte vid analys av främmande ämnen, vilka måste beaktas för avgörande kring om ett gränsvärde överskrids

⁵⁰ Artikel 4.1 i förordning (EG) nr 767/2009

⁵¹ Det är osannolikt att man vid lågfrekvent provtagning prickar in just det foderparti/del av parti/prover från ett parti som har högst halt av ett ämne. Detta gäller särskilt om förekomsten av det aktuella ämnet är ojämnt fördelat eller om det förekommer stor variation i halterna. Även när gränsvärdet i en foderblandning inte överskrids kan något förhöjda värden indikera att gränsvärdet överskrids i någon av ingredienserna. Företagen ska i sitt egenkontrollprogram ha fastställt vid vilka halter en uppföljning ska göras. Det är rimligt att dessa halter är lägre än gränsvärdet. Vilka halterna ska vara är upp till företagen att ta ställning till. Uppföljning vid överskridna åtgärdsgränser ska göras vid såväl analys svar från offentlig kontroll som vid analys svar från egenkontrollen.

rådgörande med sakenheten) konstaterar att det är RISK FÖR DJURS/MÄNNISKORS HÄLSA

- Meddela företaget resultatet, samt informera dem om riskbedömning, krav på att ta bort fodret från marknaden⁵² samt spädningsförbud⁵³.
- Kontrollera att företaget har den kompetens som krävs, alternativt tar hjälp av konsult för att hantera situationen.
- Ge information till sakenheten så de kan skicka ett .RASFF-meddelande⁵⁴, där analysvar, SVA:s riskvärdering, företagets åtgärder samt lista över kunder utanför Sverige som kan ha tagit emot fodret.
- Vaka över att företaget
 - a. har den kompetens som krävs, alternativt tar hjälp av konsult för att hantera situationen,
 - b. vidtar åtgärder som krävs för att kartlägga omfattningen av osäkert foder,
 - c. fattar beslut som förhindra/ta bort osäkert foder på marknaden/återtag från kunder, samt att företaget
 - d. ger lämplig och korrekt information till kunder
 - Följ upp:
 - a. de åtgärder företaget beslutat vidta, t.ex. återtag eller destruktion samt
 - b. förebyggande rutiner osv.
 - Kontrollera/rätta analysen i DjuHr, samt skicka ut provsvar.

Alternativt när Livsmedelverket informerar om ägg innehållandes narasin/monensin

- När Livsmedelverket informerar om fynd av narasin/monensin över åtgärdsgräns i ägg ska aktuellt foderföretag kontaktas. Ofta har det gått en tid sedan fodret tillverkades (i normalfallet ca 2 månader). Om det finns referensprover kvar hos foderföretaget ska de ombes att skicka in det för analys av narasin. Oavsett resultatet på referensprovet bör djurkontrollenheten göra en uppföljande kontroll på anläggningen. Vid denna kontroll ska särskilt fokus vara på företagets riskanalys och hantering av batcherna efter foder med tillsatt narasin eller monensin tillverkats, prover bör tas. För vägledning se kontrollfråga 355.

⁵² Se tidigare i denna vägledning, bilaga 4, ”Kontroll vid händelser med osäkert foder”, samt avsnitt ”Spädningsförbud för osäkert foder” med fotnoter

⁵³ Se tidigare i denna vägledning, bilaga 4”Spädningsförbud för osäkert foder” med fotnoter.

⁵⁴ Se förordning nr (EU) nr 16/2011 om genomförandeåtgärder för systemet för snabb varning för livsmedel och foder

Utredning vid påvisad salmonella i miljön i en foderanläggning, i tillverkningslinje eller i färdigt foder

Enligt foderföreskrifterna som gäller från och med januari 2019 måste foderföretagare som inte följer branschriktlinjen för salmonella stoppa utlastningen, utreda smittans omfattning m.m. vid varje fall med påvisad salmonella i miljö- eller foderprov. Detta gäller alltså även om smittan är före värmebehandlingssteget⁵⁵.

- Om det finns risk för att salmonellasmittat foder levererats tas kontakt med sakenheten. Det är sakenhetens ansvar att tillsammans med salmonellahandläggarna på djuravdelningen avgöra vilka åtgärder som kan krävas på gård som fått foder som kan vara smittat.
- Kontrollera att salmonellastammar från miljö- eller foderprover omgående skickas till SVA för konfirmering och serotypning⁵⁶. Ta reda på om provet verkligen innehöll levande salmonellabakterier (eller om det fortfarande endast är misstänkt och ytterligare analyser krävs för att fastställa om levande salmonellabakterier påvisats). Företagen kan agera redan vid misstänkt salmonellapositiva prover, men Jordbruksverket påbörjar enbart en utredning om levande bakterier konstaterats.
- Kontrollera att företaget har den kompetens som krävs, alternativt tar hjälp av konsult för att hantera situationen.
- Kontrollera att företaget agerar enligt kravet på att **foderföretagare som inte följer branschriktlinjen för salmonella stoppa utlastningen, utreda smittans omfattning m.m. vid varje fall med påvisad salmonella i miljö- eller foderprov**⁵⁷. Om branschriktlinjen för salmonella följs finns vid påvisad smitta före värmebehandlingssteget lättnader från dessa strikta krav⁵⁸.
- Ta reda på om företaget sedan tidigare följer branschriktlinjen, eller om man trots att man inte implementerat detta i sitt kontrollprogram i det aktuella fallet avser att följa branschriktlinjen med anledning av den påvisade salmonellan.
- För att företaget fullt ut ska kunna tillgodogöra sig de lättnader som följer av att branschriktlinjen följs, räcker det inte att företagen, när smittan redan påvisats, uppger att de följer branschriktlinjen. Företagen måste redan innan smittan påvisas ha inarbetat branschriktlinjens krav på provtagningsprogram och åtgärder i sitt egenkontrollprogram. Om företaget inte sedan tidigare har inarbetat rutiner enligt branschriktlinjen i sitt kontrollprogram, men efter påvisad smitta väljer att följa branschriktlinjen för salmonella, kan högre krav än branschriktlinjens ställas när så bedöms befogat.
- Om företaget inte sedan tidigare följer branschriktlinjen får utlastning inte ske innan medgivande getts från Jordbruksverket. För medgivande om utlastning ska krav som är minst lika höga som de i branschriktlinjen ställas.
- Om branschriktlinjen följs: kontrollera att rätt avsnitt i branschriktlinjen följs.

⁵⁵ 4 kap. 17 § SJVFS 2018:33

⁵⁶ 4 kap. 16 § SJVFS 2018:33

⁵⁷ 4 kap. 17 § SJVFS 2018:33, gäller från och med 1 januari 2019

⁵⁸ 4 kap. 19-20 §§ SJVFS 2018:33

- Kontrollera att företaget beslutar om åtgärder som ska vidtas i enlighet med de krav som beskrivits ovan.
- Kontrollera löpande under ärendet gång att företagets handlingsplan vid händelse av salmonella är strukturerad och tillräckligt omfattande, se särskild vägledning nedan om detta.
- Utför en uppföljande kontroll, enligt bilaga 4 i denna vägledning, ”Kontroll vid händelser med osäkert foder”.
- Följ upp de åtgärder företaget beslutat ta, t.ex. återtag eller destruktion samt förebyggande rutiner osv.
-
- **Vägledning för kontroll av att företagets handlingsplan vid händelse av salmonella är strukturerad och tillräckligt omfattande:**

För att skapa en bild av situationen och därmed kunna bedöma om företagets åtgärder är tillräckligt strukturerade och omfattande, ta reda på information om:

- provtagningspunkt där smitta påvisats och dess förhållande till fodertillverkningen,
- tagna prover från miljö respektive tillverkningslinje samt före respektive efter värmebehandlingssteget,
- djurslag till vilka fodret på aktuell tillverkningslinje tillverkas,
- djurslagfoder på andra tillverkningslinjer och åtskilds grad mellan linjerna,
- görs icke värmebehandlat foder på anläggningen? Är det fullständigt separata tillverkningslinjer för detta foder?
- tillverkas fjäderfäfoder vid anläggningen?
- hur ser salmonellahistoriken ut vid anläggningen?
- ungefär hur många kunder kan ha fått misstänkt smittat foder, fördelat på djurslag och kategori av djur?
- företagets teorier om vad som orsakat smittan
- Kontrollera att företaget i hanteringen av händelsen beaktar salmonellahistoriken vid anläggningen när man bedömer hur allvarligt läget är samt beslutar om åtgärder.

Kontrollera att företaget i hanteringen av händelsen beaktar eventuella misstankar om bristande hygien eller andra förklaringar till den uppkomna situationen (t.ex. p.g.a. ombyggnationer, haverier, kondens i kylarna, skadedjurssituationen, rengöringsrutiner – städas anläggningen i rätt ordning t.ex. – från ren till oren, m.m.).

Kontrollera att företaget i de fall flera tillverkningslinjer finns i sin handlingsplan har betraktat detta, särskilt om fjäderfäfoder tillverkas eller om såväl icke värmebehandlat som värmebehandlat foder tillverkas i samma anläggning.

Övrigt

Be företaget att löpande meddela om åtgärder, utifrån vad som framkommer vid företagets utredning om kartläggning av smitta och utförd sanering. Kontrollera att företaget löpande beslutar om åtgärder som ska vidtas. Stäm ev. av med SVA.

För att kunna följa ärendets gång och snabbt kunna bedöma allvaret vid eventuell påvisad salmonella i nya prover som tas: Be om remiss över tagna prover där det tydligt framgår vilka prover som är från miljö respektive tillverkningslinje samt före respektive efter värmebehandlingssteget. Be om information om när provsvar väntas.

Vid positiva kartläggande prover begär in en lista över kunder som mottagit misstänkt smittat foder, som kan delges berörd enhet på djuravdelningen.

För att kunna utföra uppföljande kontroll⁵⁹ utan onödigt dröjsmål: Ta reda på när saneringen beräknas vara avslutad och när miljön i anläggningen är sådan att inspektörer utan risk kan gå in.

Skriv efter varje telefonmöte med företaget anteckningar och mejla över dessa så att företaget kan bekräfta att allt är rätt uppfattat.

Kontrollera att företaget genomför beslutade åtgärder, t.ex. återtåg eller destruktion.

Kontrollera att företaget vidtar förebyggande rutiner när så är lämpligt.

⁵⁹ Se tidigare i denna vägledning, avsnitt om ”Utredning vid händelser med osäkert foder”

Märkning av foder med förpackningsmaterial eller foder som är osäkert, t.ex. på grund av salmonella

De nuvarande märkningskraven i art. 20 i förordning (EG) nr 767/2009 omfattar enbart främmande ämnen enligt direktiv 2002/32/EG och inte t.ex. förpackningsmaterial eller mikrobiologiska föroreningar.

I ett av kommissionen antaget dokument avseende användning av livsmedel som foder berörs frågan om förpackningsmaterial.

Tidigare livsmedel med förpackningsmaterial (bilaga III till förordning (EG) nr 767/2009), foder som är osäkert på grund av för höga halter av främmande ämnen (direktiv 2002/32/EG), för höga halter bekämpningsmedelsrester (förordning (EG) nr 396/2005) eller genom mikrobiologiska föroreningar är förbjudna från direkt användning som foder. Sådana fodermaterial anses inte vara säkert foder. Enligt artikel 20 i förordning (EG) nr 767/2009 ska märkningen av sådana produkter tydligt ange att de inte får användas som foder utan behandling eller dekontaminering. Märkningen måste också ange respektive behandling, t.ex. borttagning av förpackningsmaterial eller dekontaminering, som är nödvändig för att kunna användas som foder.

I fall med salmonellakontaminerat foder där företaget avser att skicka detta till en anläggning för syrabehandling ska detta framgå av märkningen, observera även att i 18 § SJVFS 2018:33 anges att om råvaran behandlas med någon annan metod än värmebehandling så får den enbart användas till foderblandningar som värmebehandlas.

En lämplig text på följesedlarna bör därmed vara ”Foderråvara smittat med salmonella, får endast användas efter syrabehandling av råvaran. Syrabehandlad råvara får enbart användas i foderblandningar som värmebehandlas”.

Det är sedan en kontrollfråga att säkerställa att produkten är/har varit märkt korrekt, att produkten har syrabehandlats och att den enbart har använts i foderblandningar som värmebehandlats.

Bedrägligt beteende

Vad innebär bedrägeri?

Inom EU har man samlats kring ett antal element som sammanfattningsvis definierar agri-food fraud eller livsmedelsbedrägeri.

Dessa är:

- Avsiktligt agerande
- Överträdelse av livsmedelslagstiftningen
- Vilseledning av konsument eller livsmedelsföretagare
- Ekonomisk vinning (otillbörlig fördel) Med ekonomisk vinning eller otillbörlig fördel menas direkt eller indirekt fördel som relaterar till att vinna marknadsandelar och/eller tjäna mer pengar.

- Livsmedelsbedrägeri är alltså ett beteende där aktörer medvetet begår överträdelser som vilseleder konsumenter eller livsmedelsföretagare och som ger en ekonomisk fördel.

○

Med avsiktligt agerande avses att man har någon form av uppsåt till överträdelsen, det vill säga aktören har inte begått överträdelsen av oaksamhet eller till följd av okunskap. **Enligt EU-kommissionen bör ett agerande betraktas som avsiktligt när omständigheterna starkt talar för att den bristande efterlevnaden inte är oavsiktlig.**

På [EU-kommissionens webbplats finns en beskrivning av agri-food fraud](#).

Bedrägliga beteenden kan vara att byta ut en dyr råvara mot en av lägre värde eller sämre kvalitet. Att späda ut eller att tillsätta något för att dölja eller kamouflera. Att tillsätta otillåtna ämnen i syfte att t.ex. förbättra proteinvärdet såsom melamin. Handel på den svarta marknaden (oregistrerade företag eller som saknar godkännande) t.ex. med animaliska biprodukter från svartslakt.

Felaktig märkning eller påståenden om foder skulle kunna vara ett bedrägligt beteende, men inte alltid. Aktörer kan medvetet använda sig av vilseledande märkning när de agerar bedrägligt, men det betyder inte att varje förekomst av vilseledande märkning innebär att någon agerat bedrägligt.

För att upptäcka bedrägerier vid kontroll gäller det att vara observant (och nyfiken!) på saker som utrustning eller förpackningsmaterial som inte borde vara på anläggningen. T.ex. på råvaror, tillsatser eller liknande som inte ingår i de foder som produceras. Eller tvärtom att en råvara eller tillsats som anges på märkningen inte finns på anläggningen. Om det finns dolda utrymmen eller lokaler där foder hanteras eller produceras. Följ t.ex. en råvara från inköp, användning i produktionen till märkningen på det färdiga fodret. I denna typ av granskning av spårbarhet kan råvaror, tillsatser som är dyra eller svåra att få tag på vara prioriterat att granska då bedrägerier i slutändan går ut på att tjäna pengar.

Bilaga 5 – Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll

Innehåll och användningsområde för ”Prio-dokumentet”

Detta dokument ”Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll” (”prio-dokumentet”) ska användas för prioriteringar inom kontrollen.

Prio-dokumentet är även tänkt att fungera som en ”lärobok” om faror att kontrollera, samt ger exempel på tidigare problem som kontrollanterna bör känna till.

Prio-dokumentet kompletterar vägledningen som bygger på lagkrav, men inte beskriver olika faror som ska prioriteras.

I prio-dokumentet anges faror eller fokusområden som alla ska ingå i kontrollen, när så är relevant. Dessa kan kontrolleras genom olika kontrollmetoder, och inte nödvändigtvis enbart genom provtagning i offentlig kontroll. Dokumentationskontroll inklusive kontroll av att farorna ifråga ingår i företagets egenkontroll är en minst lika viktig kontrollmetod.

Prio-dokumentet uppdateras inför varje nytt kontrollår, så att kontrollen ska kunna anpassas utifrån aktuella risker som identifierats.

Texter som SVA i sitt underlag skrivit om respektive fara är inkopierade i prio-dokumentet. För att det enkelt ska gå att se vad som är direkt hämtat från SVA:s underlag har sådan text gråmarkerats. För material som anges som aktuella vid provtagning för respektive fara hänvisas till SVA:s underlag för den riskbaserade offentliga foderkontrollen 2025⁶⁰. Eftersom detta är i tabellformat i SVA:s underlag är det inte möjligt att rakt av kopiera in det i prio-dokumentet på grund av kravet på tillgänglighetsanpassning.

Om SVA under pågående kontrollår meddelar att riskvärderingen behöver justeras, och djurhälsoenheten därmed bedömer att de riskbaserade fokusområdena behöver uppdateras, kommer djurhälsoenheten att göra ett tillägg till detta prio-dokument.

Vid tillfällen när djurkontrollenheten önskar fördjupad information om en fara ska SVA kontaktas för uppdaterade svar på de specifika frågor som finns.

Observera att när SVA baserar underlaget på RASFF-notifieringar görs det utifrån ett EU-perspektiv utan beaktande av om Sverige är berört. När djurhälsoenheten skriver om RASFF görs det utifrån ärenden med koppling till Sverige och inte utifrån hela Europas perspektiv.

Framtagande av riskbaserade fokusområden vid foderkontroll

Djurhälsoenheten, härefter kallad sakenheten, ansvarar för att göra en skriftlig sammanställning av prioriterade risker som ska ligga till grund för den foderkontroll som ska utföras under ett kontrollår. Vår tolkning är att riskbaserad kontroll i första hand ska fokusera på områden där avvikelser kan förväntas ha betydelse för fodersäkerheten, snarare än på områden där avvikelser

⁶⁰ SVA:s underlag till den riskbaserade offentliga foderkontrollen 2025 SVA:s dnr 2024/805.

från lagkraven är mer eller mindre vanliga men där betydelsen ur fodersäkerhetsaspekt bedöms vara marginell.

För bedömningen av om en risk ska anses tillräckligt stor för att utgöra ett riskbaserat fokusområde beaktas sannolikhet och allvarlighetsgrad för en fara. Utöver ett ämnes skadlighet och förekomst vägs även olika djurslags känslighet för ämnet in, samt risker vid eventuell överföring till livsmedel. Begränsat underlag hindrar att någon strikt kvantitativ bedömning ska kunna göras av riskerna.

Fokusområdena har fastställts efter Jordbruksverkets omvärldsbevakning i dialog med SVA och djurkontrollenheten och efter beaktande av SVA:s årligen uppdaterade skriftliga underlag för den riskbaserade kontrollen, resultat från offentlig kontroll samt företagens egenkontroll, RASFF-meddelanden, ev. synpunkter från WOHA eller från Santé-F, från Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, resultat från årlig riskuppdatering för livsmedels- och foderkontrollen i primärproduktionen tillsammans med Livsmedelsverket, länsstyrelserna och SVA.

Riskbedömningen från den riskvärderande myndigheten SVA är kvalitativ. I SVA:s riskbedömning anges kemiska risker i bokstavsordning och inte prioriteringsordning.

Jordbruksverket eftersträvar en alltmer samordnad analys av risker för de olika områdena av foderkontrollen, varav kontrollen av foderleverantörer är ett. Underlaget för analys av risker är till stora delar detsamma som för analys av risker för gränskontrollen. Ingen separat analys av risker görs för butiker, lager, transportörer och blandartjänster, eftersom analysen av risker för foderleverantörer bedöms kunna ligga till grund för kontrollen även i dessa verksamhetsinriktningar. Generellt gäller att riskerna ska kontrolleras i den del av hanteringskedjan där kontrollen ger störst effekt. Problem som uppkommer i tillverkningsledet i första hand kontrolleras i detta steg och inte i senare led såsom transport eller lager.

Riskbaserad kontroll fokuserar på redan kända risker, men är mindre lämpligt för att upptäcka och värdera nya eller oförutsedda risker. Under några års tid har ett s.k. kontrollprojekt årligen gjorts inom områden som identifierats som viktiga med hänsyn till risk eller behov av ökat underlag för riskvärdering av en aktuell risk.

Allmänt inför 2025 års kontroll

Sammanfattningsvis är de risker som bör prioriteras vid 2025 års kontroll mer eller mindre oförändrade jämfört med de risker som varit prioriterade föregående år. Under 2024 granskades Sveriges foderkontroll av Sante F. Vi har för kontrollen 2025 valt att fokusera kontrollen (fokusområden) till de brister i kontrollen som revisorerna upptäckte.

Foderåret 2024

Det var betydligt bättre skördeväder under 2024 jämfört med 2023 och den hygieniska kvaliteten var generellt god i 2024 års skörd. Inom ramen för 2024 års kontrollprojekt har en stor variation i den hygieniska kvaliteten hos spannmål som skördats 2023 och lagrats på gård noterats i projektet som genomfördes av länsstyrelserna under 2024.

Riskbaserade fokusområden utan koppling till visst ämne/smitta

Nedan listas för 2025 riskbaserade fokusområden utan koppling till visst ämne/smitta. De listade områdena är inte i någon inbördes prioritetsordning.

1. Kontroll av företagets rutiner vid tillverkning av foder med narasin samt provtagning av batcher efter narasinfodertillverkning

Detta prioområde är samma som för 2024.

Vid Sante F:s revision av Sveriges foderkontroll 2024 noterade revisorerna brister i kontrollen av överföring (korskontaminering) och rätt inblandad halt av narasin. Narasin har tidigare år påvisats i värphönsfoder i företagets egenkontroll. Under 2022 genomförde Livsmedelverket 154 analyser för narasin i ägg. I 14 prover återfanns narasin varav ett var över gränsvärdet för livsmedel. Narasin används i slaktkycklingfoder men är inte tillåtet i värphönsfoder. För att undvika att narasin återfinns i foder, för vilket det inte är ämnat, ställs höga krav på företagets kunskap, rutiner och noggrannhet i att följa rutinerna. Vägledningen har inför 2025 uppdaterats utifrån bristerna som revisorerna uppmärksammat för att underlätta för kontrollanterna att upptäcka bristerna. Se fråga 355 i fodervägledningen men även frågorna som rör personal 210, 230, 250.

Om möjligt ska provtagning för analys av korskontaminering ske i satserna 1-4 efter tillverkning med narasin.

2. Kontroll av företagets analysresultat och provtagningsmetod gällande homogenitet, rätt inblandad halt och överföring (läkemedel och koccidiostatika)

Under Santé F-revisionen sågs brister i kontrollen av företagets egna provtagning för homogenitet, rätt inblandad halt samt överföring gällande både läkemedel och koccidiostatika. Sverige fick även en rekommendation om att vid varje kontroll ska företagets rutiner och de åtgärder som görs för att minimera korskontaminering (*t.ex. av läkemedel, koccidiostatika eller tillsatser*) granskas. Företagets åtgärder behöver även verifieras som verkningfulla. Under 2024 trädde dessutom ny lagstiftning för korskontaminering av antimikrobiella läkemedel i kraft. Under många år har dock inga av dessa substanser använts i den svenska foderindustrin, Eftersom djur, förutom fisk, inte gruppbehandlas på samma vis som i många andra EU-länder, är dessa substanser troligtvis inte aktuella att använda i den svenska foderproduktionen. Under 2024 har EU-kommissionen arbetat med en vägledning till medlemsländerna om homogenitet och korskontaminering. Vägledningen är ännu inte klar men förväntas vara färdigställd under

första delen av 2025. Utkastet till vägledning har dock använts i årets uppdatering av denna vägledning för att underlätta kontrollanternas granskning av företagens egenkontroll. Se fråga 110 och 355.

3. Tillverkning och hantering av läkemedelsfoder

Vid Sante F revisionen påpekade även revisorerna brister i kontrollen och företagets hantering av läkemedelsfoder. Främst rörde detta bortskaffning av läkemedel, märkning av läkemedelsfoder samt utlämning av läkemedel. Jordbruksverket arbetar under 2024 med att förtydliga av receptmall för utlämning av läkemedelsfoder tillsammans med Läkemedelsverket samt om information till foderföretagen om märkningen. Under senaste åren har många fodertillverkare på egen begäran avgodkänts för läkemedelsfodertillverkning och i nuläget finns enbart en godkänd tillverkare till livsmedelsproducerande djur, en för tillverkning av läkemedelsfoder till pälsdjur samt två utländska fiskfoderföretag som totalt har sju godkända lager av läkemedelsfoder. Se fråga 370.

Provtagning av foderblandningar kan ge effektivare provtagning

Eftersom antalet prover i foderkontrollen är starkt begränsat kan det vara en fördel om foderblandningar provtas istället för i dessa ingående råvaror. Att provta foderblandningar, där flera olika analyser kan göras på samma prover bedöms mer resurseffektivt än provtagning av råvara. Detta baseras på att metoderna är så känsliga att kontaminerade råvaror kan upptäckas även vid provtagning av foderblandningar. Provtagning av foderblandningar kan dock medföra mer spårningsarbete om man påvisar avvikelser (överskridanden av gränsvärden) som behöver utredas.

För beslut om vilka foderblandningar som ska provtas ska råvarorna beaktas och foderblandningar som innehåller prioriterade råvaror för respektive kontaminant ska prioriteras. De för råvaror prioriterade material⁶¹ som anges för respektive kontaminant nedan bör således användas även vid provtagning av foderblandningar. Detta, för att när så bedöms befogat, möjliggöra uppföljning vid påvisade kontaminanter i foderblandningar. Det är då viktigt att de ingående råvarorna i provtagna foderblandningar finns dokumenterade.

I de fall en råvara inte används i några foderblandningar, och därmed inte omfattas av provtagning av foderblandningar, är man hänvisad till provtagning av råvara. Samma gäller anläggningar som inte hanterar foderblandningar (t.ex. råvarutillverkare), där provtagning fortfarande måste göras av råvaror eller tillsatser/förblandningar.

För salmonellaprovtagning hänvisas till bilaga 4.

⁶¹ Hämtade från SVA:s underlag inför kontrollåret 2025, SVA:s dnr 2024/802 och Jordbruksverkets dnr 5.1.17-18894/2024.

Se även det särskilda avsnitt som gäller provtagning av kemiska respektive mikrobiologiska kontaminanter i det underlag med dnr 5.4.17-18894/2024 som SVA tagit fram för kontrollen 2024.

Riskbaserade fokusområden med koppling till visst ämne/smitta

Ämnena/smittorna som följer är inte i prioriteringsordning. Bland fokusområdena finns såväl kemiska, mikrobiologiska som fysiska risker.

Näringsinnehåll

Kontroll av näringsinnehåll är i första hand en redlighetskontroll även om vissa tillsatser kan vara toxiska vid överdosering. RASFF avseende för hög halt D-vitamin i kattmat har varit aktuellt senaste åren. Kontrollen genomförs för att bevaka konsumenternas intresse. Provtagning för näringsanalys har dock inte genomförts på flera år, däremot kontrolleras märkningen. Ett känt problem är att vissa vitaminer bryts successivt ner i foder, t.ex. A- och D-vitamin och kan därför innehålla lägre mängder än deklarerat värde efter att fodret lagrats en tid.

Avvikelse i näringsinnehåll är ett sedan många år känt problem, främst gällande våtfoder till sällskapsdjur.

Jordbruksverket har flera gånger sista åren fått information om att det finns många kompletteringsfoder på svenska marknaden som enligt märkningen innehåller fodertillsatser som motsvarar mer än 100 gånger den relevanta fastställda högsta tillåtna halten i helfoder. Dessa rör ofta hästfoder och halterna tillsatser bör kontrolleras vid kontroll av märkning.

Under 2013 uppmärksammades att deklarerad halt av flera näringsämnen i flera fall låg över tillåtet maxvärde. Sedan 2014 har kontroll av näringsämnena vitaminer, zink (undantaget zinkoxid som läkemedel), koppar och selen därför bedömts ske mest effektivt genom dokumentationskontroll. Jämförelse av deklarerad halt mot tillåtet maxvärde finns numera med i checklistan för kontrollen.

Följande ämnen är i första hand relevanta vid analys av näringsinnehåll:

Råanalys: råprotein, råfett, växttråd, aska och vatten.

Aminosyror: Lysin och metionin

Lysin och metionin är två av de tjugo aminosyror som är byggstenar i proteiner. De är s.k. essentiella aminosyror (för enkelmagade djur) som kroppen inte själv kan tillverka utan som måste tillföras genom födan.

Risker i olika typer av foder/ Vägledning till prioritering vid provtagning:

Näring (Råanalys)

Bristande efterlevnad förekommer enligt tidigare års erfarenheter för olika typer av foderblandningar avsedda till olika djurslag, t.ex. våtfoder till sällskapsdjur.

Näring inklusive lysin & metionin: Enligt tidigare års erfarenheter kan det förekomma att halten lysin och metionin är för låg i foder med deklarerad halt av lysin- och/eller metionin-innehåll, avsett till svin respektive fjäderfä.

Om näringsinnehåll i SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

SVA:s underlag omfattar inte näringsinnehåll.

Läkemedel och tillsats i form av koccidiostatika

Många djurslag är väldigt känsliga för vissa typer av läkemedelssubstanser och koccidiostatika. Det är därför viktigt att inga läkemedelsrester kontaminerar fodret.

Risk finns för att överföring av koccidiostatika/läkemedel kan ske från tidigare satsar av foder till senare tillverkade satsar som inte får innehålla koccidiostatika/läkemedel. Trots att få prover tagits i den offentliga kontrollen visar resultaten att överföring av koccidiostatika är ett problem vid foderanläggningar. Vid den Fact Finding Mission om riskbaserad foderkontroll som Santé-F genomförde i september 2017 betonade revisorerna att kontrollen av överföring samt rätt halt, inklusive homogenitet av läkemedel/koccidiostatika i foder bör stärkas, vilket sedan dess också har gjorts genom förbättrad dokumentationskontroll. Trots detta fick Sverige en rekommendation avseende att vid varje kontroll ska företagets rutiner och de åtgärder som görs för att minimera korskontaminering (tex av läkemedel, koccidiostatika eller tillsatser) granskas. Företagets åtgärder behöver även verifieras som verkningsfulla. Djurkontrollenheten hade kontroll av koccidiostatika som ett eget prioriterat kontrollmål för 2023. För kontrollåret 2024-2025 är det dessutom ett eget prioriterat område.

Vid den workshop som hölls på Santé-F om riskbaserad foderkontroll 25-27 september 2018 framkom att flera länder har erfarenheten att problemen med oavsiktlig överföring inte nödvändigtvis är störst i första satsen efter den med avsiktlig tillsats för att därefter avta för varje sats som följer. Ett exempel nämndes med osäkert foder så sent som i 15:e satsen efter tillsats av läkemedel/tillsats. Vår bedömning är dock att problemen är störst i den eller de allra första satserna efter tillsats.

För perioden 1 januari 2021 till 1 oktober 2024 finns inga RASFF som gäller läkemedel eller koccidiostatika i foder som tillverkats i eller gått till Sverige.

De läkemedel och koccidiostatika som bedöms vara viktigast ur ett riskperspektiv beskrivs nedan.

Läkemedel (tylosinfosfat och zinkoxid)

Tidigare var de mest använda och därmed de viktigaste läkemedlen att kontrollera i foder tylosinfosfat och läkemedel innehållande hög halt zinkoxid, till exempel Vetzin.

Från den 25 juni 2022 får inte foder innehållande zinkläkemedel släppas ut på marknaden. Jordbruksverket har inte fått kännedom om att något fusk med detta pågår inom branschen. Sannolikt skulle det, om zink fortfarande tillsätts olovligt, ske i primärproduktionen.

Om läkemedel i SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Antibiotika (läkemedel) ges ibland inblandat i foder och bör därför kontrolleras. Användningen av antibiotika i foder är dock liten i Sverige så det kan vara svårt att få tag på prover vid inspektion.

Koccidiostatika (narasin och salinomycin)

Narasin och salinomycin är fodertillsatser och är koccidiostatika som används till slaktkyckling. Dessa är endast godkända för användning till slaktkyckling och får inte användas till värphöns, kalkon eller andra djurslag. Hästar och grisar är särskilt känsliga för dessa substanser och kan bli förgiftade av de halter som används till slaktkyckling. Fjäderfä blir inte förgiftade av substanserna. Att gränsvärdet är lägre för dessa än för t.ex. gris beror på risken för överföring till livsmedel.

Monensin är en fodertillsats och är koccidiostatika som är godkänd för användning i foder till unghöns och kalkon. Användning av monensin som tillväxtantibiotika till nötkreatur är inte tillåten. Därför är kontroll av monensin i foder till nötkreatur relevant. Monensin går under handelsnamnet Elancoban. Trots att monensin används till slaktkalkon har Livsmedelsverket aldrig påvisat monensin i ägg.

Även om det inte längre i lagstiftningen finns krav på att slutfoder till slaktkyckling ska vara fritt från koccidiostatika så tillsätts fortfarande enligt vår kännedom inte koccidiostatika till sådant foder. Narasin är enligt den provtagning som Livsmedelsverket gör inte ett problem i fjäderfäkött. Den karenstid som tidigare funnits för narasin i foder till fjäderfä, de sista dagarna innan slakt, är för övrigt borttagen.

I Sverige används nästan uteslutande koccidiostatikat narasin. Narasinberedningar kan vara elektrostatiska så att produkten ”hänger sig” i rörsystem och därmed orsaka ojämn inblandning eller korskontamination till senare satser. I andra medlemsländer används enligt vår kännedom ett större urval av koccidiostatika.

Det har förekommit flera fall med avvikelser för narasin under den senaste femårsperioden, dock inte varje år, vilket skulle kunna förklaras av att så få prover tas. Under 2017 låg ett av fyra prover för överföring av narasin över gränsvärdet. Att avvikelser återkommande påvisas trots så få tagna prover tyder på att problemen kan vara omfattande.

Hösten 2022 informerade Livsmedelsverket om ett överskridande av gränsvärdet för narasin i ägg. Även om halterna var så låga att konsumenternas hälsa inte påverkas (ett barn måste äta ca 500 ägg om dagen för att påverkas) får ett sådant fall stor påverkan på äggproducenten, då saluförbud måste beslutas.

Livsmedelsverket har vid flera tillfällen de senaste åren uppmärksammat Jordbruksverket på att man ser en trend med något förhöjda halter narasin i ägg, men detta var första gången halter över gränsvärdet påvisades. Jordbruksverket har varje gång Livsmedelsverket informerat om fynd av (mycket låga halter) narasin i ägg kontaktat foderleverantören för att sätta press på denne. Jordbruksverket har de senaste åren tagit upp frågan på flera möten med fodertillverkarna, samt förbättrat vägledningen till foderkontrollanterna

Riskerna med narasin har lyfts inför foderkontrollen under flera års tid. Denna kontroll har genom detta kommit i ökat fokus i form av dokumentationskontroll, även om endast enstaka prover har tagits i foderkontrollen.

För att få fler prover genomförde Jordbruksverket under 2020 ett kontrollprojekt för analys av koccidiostatika i prover från företagen. Resultaten från detta projekt visar att korskontamination förekommer. Detta bör hanteras genom att tillverka foder till mindre känsliga djur efter att foder med koccidiostatika tillverkats. Rapporten från projektet har dnr 5.4.17-01178/2020.

Att oavsiktlig överföring av koccidiostatika sker i viss mån till satsar tillverkade efter en sats där koccidiostatika tillsätts är väl känt inom foderindustrin. Industrin har dock inte sett situationen som allvarlig, utan ”naturlig”. Man menar att satserna blandas senare, så att utspädning sker. Jordbruksverket och SVA menar att överföringen är ett problem som måste tas på allvar, inte minst med tanke på att SLV vid upprepade tillfällen de senaste åren uppmärksammat på förhöjda halter i ägg.

Om elektroniska system som larmar eller automatiskt stoppar tillverkningen vid avvikelser från den körordning som gäller för olika foder efter tillverkning av koccidiostatikafoder finns en risk att körordningen frångås med konsekvensen att överföring sker till foder som inte ska innehålla koccidiostatika.

Om det påslag som används för koccidiostatika även används för tillsatser som tillförs värphönsfoder, eller andra foder som inte ska innehålla koccidiostatika finns en uppenbar risk för överföring eftersom rengöring av påslaget inte kan förväntas vara fullständig. Likaså om gemensam utrustning används för tillverkning eller lagring av foder med respektive utan koccidiostatika.

Att flera svenska företag har hävdats att fortsatt blandning sker mellan blandare och utlastning och att det är högre halt överförd koccidiostatika i första satsen efter blandning än i partiet som helhet, som går till kund visar på behovet av homogenitetsundersökning av detta foder. Risk finns att omblandning inte sker så som krävs.

Liksom vid annan provtagning gäller att en mindre mängd foder kan väljas ut för provtagning och anses representera hela partiet. Detta förutsätter att detta är överenskommet mellan företag och provtagare samt att detta dokumenteras.

Under 2014 tillsattes narasin vid ett tillfälle i fel foder (suggfoder). Det inträffade bedömdes vara av följderna av en bristande rutin/felaktig hantering i foderfabriken vid ett specifikt tillfälle.

Om koccidiostatika/antibiotika från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Koccidiostatika är en godkänd fodertillsats för användning till slaktkyckling. I Sverige dominerar narasin som aktiv substans. Dessa substanser är mycket olika tolererade av olika djurslag. Hästar och grisar är känsliga och kan bli förgiftade av de doser som används till slaktkyckling. Det är därför mycket viktigt att kontrollera anläggningarnas förmåga och praxis när det gäller att undvika korskontamination mellan olika foder. Narasin i mycket låga halter har också de senaste åren påvisats i ägg vilket tyder på kontaminering av foder till värphöns.

Risker i olika typer av foder – vägledning till prioritering vid provtagning:

Generellt för läkemedel och tillsatser gäller att det är viktigt att provtagningen är riskbaserad och att den anpassas utifrån verksamheten vid varje enskild foderanläggning/enskilt kontrolltillfälle och de läkemedel som är aktuella att användas i tillverkningen.

Risken för ojämn inblandning i fodret finns i alla typer av foder innehållande läkemedel eller tillsatser (inkl. koccidiostatika)

Prioriterade material i SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

SVA skriver i sitt underlag om prioriterade material för kontroll av koccidiostatika/läkemedel.

Koccidiostatika:

Narasin och salinomycin

Risken med narasin bedöms utifrån resultaten vid livsmedelskontrollen som mest betydande i värphönsfoder. Risken med narasin är obefintlig i slutfoder till slaktkyckling eftersom de inte är känsliga för ämnet ifråga, och det dessutom inte finns något gränsvärde.

Risk finns att halten koccidiostatika är ojämnt fördelad, dvs. att homogeniteten är bristande. Risk finns även att halten som inblandats är felaktig. Dessa risker finns i alla typer av foder som enligt receptet ska innehålla koccidiostatika.

Monensin

Risken med överföring av substanserna till efterkommande satser där denna inte ska förekomma är störst i de satser som tillverkas direkt efter tillverkning av foder med koccidiostatika.

Risk för otillåten inblandning kan finnas i foder till nöt.

Mögelgifter – mykotoxiner (exklusive mjöldryga)

Mögelgifter, eller mykotoxiner, bildas av olika mögelsvampar som växer i livsmedel och foder eller annat organiskt material. I dag känner man till flera hundra olika mykotoxiner. Vissa är mycket giftiga.

Intag av dessa ämnen kan ge skador på de inre organen hos djur och människor. De mest betydande mykotoxinerna är aflatoxin B1, ochratoxin, zearalenon, deoxynivalenol, fumonisiner (B1 och B2), T 2- och HT 2-toxin. Aflatoxin är det enda mykotoxinet för vilket det idag finns ett gränsvärde för foder. För övriga finns rekommenderade värden som är satta utifrån EFSA:s riskvärderingar.

Mykotoxiner kan påverka djurhälsa och/eller animaliska livsmedel. Ochratoxin A och aflatoxin M är de mykotoxiner som kan överföras till och ge betydande risker i animaliska livsmedel, medan övriga nämnda mykotoxiner främst är associerade med djurhälsoproblem.

Mer information kring de ur riskperspektiv viktigaste mykotoxinerna följer nedan. För mjöldryga, se särskilt avsnitt.

Aflatoxin

Aflatoxiner bildas av *Aspergillus flavus* och *Aspergillus parasiticus*. Aflatoxin B1 är ett av de mest cancerogena ämnen som finns på humansidan och orsakar även levercancer hos djur. En metabolit av aflatoxin B1 (aflatoxin M1) utsöndras i mjölk varför det är viktigt att halterna i foder till mjölkkor är så låga som möjligt.

Gränsvärde finns.

Enligt SVA:s riskvärdering är aflatoxin B1 i foder och foderråvaror avsedda för mjölkkor tillsammans med dioxiner den allvarligaste kemiska risken i foder. Detta beror på att aflatoxinet förs över i mjölk och mjölkprodukter vilka är baslivsmedel som konsumeras i stor mängd. Aflatoxiner har under många år varit den klart vanligast kemiska risken i RASFF-meddelanden om foder, sett totalt för foder som kommer från eller gått till länder inom hela EU. Dessa har nästan uteslutande gällt fågelfröblandningar, vilka inte konsumeras av livsmedelsproducerande djur.

Senaste året finns ett RASFF om aflatoxiner i solroskaka som gått till Sverige där mottagaren själv upptäckte aflatoxinförekomsten i den egna provtagningen.

I undantagsfall kan RASFF-meddelande om aflatoxiner gälla foderråvaror som kan användas till mjölkkor såsom majs. För 2018 var det ett sådant RASFF. Det kan enligt SVA inte avgöras om det (så som ryktet i branschen säger) finns särskilda risker med ekologisk majs jämfört med konventionell majs.

Vissa fåglar, t.ex. kalkoner är känsliga för aflatoxiner.

Aflatoxiner kan bildas under lagring av foder. Optimal temperatur för toxinbildningen är ca 30 grader celsius, vilket kan förklara att aflatoxin bildas främst i produkter från tropiska och subtropiska länder. Det är ovanligt, men inte

omöjligt, med aflatoxin i europeiska produkter t.ex. i majs från Centraleuropa. I 2012 års skörd förekom höga halter av aflatoxin i majs från Centraleuropa.

Under 2013 upptäcktes förhöjda halter av aflatoxin i mjölk från ett svenskt mejeri. Källan spårades till riskli, vilket levererats från ett livsmedelsföretag till en fodertillverkare utan att riskli-leverantören varit registrerad foderföretagare.

I det kontrollprojekt som SVA utförde under 2018 gjordes aflatoxinanalyser⁶². Aflatoxin i låga halter (med god marginal under gränsvärden/strax över detektionsgränsen) påvisades i nästan alla prover. Detta tolkas som att aflatoxiner kan bildas i svensk spannmål om den inte lagras under goda förhållanden.

Om aflatoxin från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

I foderlagstiftningen är aflatoxin B1 det enda mögelgiftet som har gränsvärde. Detta mykotoxin är också särklassigt när det gäller farlighet via animaliska livsmedel och är därför prioriterat även inom offentlig kontroll av foder. Aflatoxiner bildas företrädesvis under varma förhållanden med optimum närmare 30 °C, vilket innebär att importerade proteinråvaror betraktas som riskprodukter och är därför belagda med särskild kontroll vid import/införsel.

Myrsyra har visats kunna gynna toxinproducerande *Aspergillus flavus*. Detta tillsammans med att fynd på senare år har visat att det finns risk för bildning av aflatoxiner vid underdosering av organiska syror för konservering av spannmål även under svenska förhållanden. Detta är värt att notera särskilt vid kontroll av **primärproduktionen** (handel med syrad spannmål bedöms vara endast marginell).

Ochratoxin A (OTA)

Ochratoxin A bildas av *Aspergillus ochraeus* och *Penicillium verrucosum* i tempererat respektive varmt klimat. Ochratoxin kan bildas vid temperaturer under 10 grader. I djurfoder finns det främst i spannmål. Ochratoxin bildas under lagring där vattenaktiviteten är tillräckligt hög. Fördelningen av ochratoxin i ett spannmålsparti kan vara ojämn och ett prov för analys måste bestå av många delprov för att representera hela partiet. Grisar och fjäderfä är speciellt känsliga för ochratoxin. Idisslare är mindre känsliga än enkelmagade djur.

Riktvärden finns.

År då skörden är rekordstor (såsom 2015), torkningskapaciteten är begränsad, och när temperaturen stiger i mars, kan detta visa sig i höga halter av ochratoxin A. Ochratoxin A i svensk spannmål kan sådana år bli ett problem på grund av ökad hemmalagring. Vanligtvis gäller att risken med ochratoxin bedöms som generellt större än risken för fusariumtoxiner.

⁶² Projekt med dnr 5.4.17-14749/2018, rapporttitel "Maskerade mykotoxiner i Sverige? En liten studie av don-derivat i svensk spannmål och närliggande material"

Inga RASFF om ochratoxin i foder som nått Sverige finns för perioden från 2016 till 1 oktober 2024. SVA drev under åren 2017-2019 ett MSB-projekt om provtagning och analys för ochratoxin, kallat MykoGårdRisk. Det finns ingen formell slutrapport för projektet eftersom det rapporterades enligt de rutiner som gäller för MSB-projekt. Erfarenheterna från projektet är beaktade i SVA:s riskvärderingsarbete.

Om ochratoxin från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Ochratoxin A (OTA) kan, till skillnad från aflatoxiner, bildas vid temperaturer under 10 °C och är således ett problem som har större sannolikhet att uppträda under svenska förhållanden. Lagring av ofullständigt torkad spannmål kan innebära risk för bildning av ochratoxin. Kallluftstorkning är en riskfaktor, speciellt under år med mycket regn under skördeperioden. Risken för otillräcklig torkning av spannmål och otillräcklig övervakning under lagring bedöms som högre vid lagring i primärproduktionsledet än vid stora spannmålmottagningar. Här är det dock värt att notera att en betydande del av spannmålen som används i sekundärproduktionen ofta lagras en tid på gård för inleverans till anläggningar senare under lagringssäsongen. Under de senaste åren har branschföreningen Foder & Spannmål påtalat att spannmål som varit lagrad på gård en tid, vid inleverans, har haft varierande hygienisk kvalitet och att frekvensen med lagerskador har ökat. Spannmål som lagras med för hög vattenhalt riskerar att angripas av *Penicillium vericosum* som bildar OTA. Återtag av cerealiebaserade livsmedel från detaljhandeln till följd av förekomst av OTA har förekommit. OTA har gränsvärde i livsmedel, men endast rekommenderad maxhalt i foder. OTA-kontaminerade foderråvaror eller foder har störst inverkan på enkelmagade djur medan idisslare är mindre känsliga. Foder med OTA sänker djurens tillväxt och påverkar produktionen negativt. OTA angriper främst njurarna och medför ibland att grisnjurar inte kan användas till livsmedel.

Fusarium-mykotoxiner

Flera olika fusariumarter producerar mykotoxiner. Mykotoxiner som bildas när fusariumsvampar angriper grödan ackumuleras i växten. För spannmål gäller detta både kärna och halm. Fusariumsvampar är viktiga växtpatogena svampar och vanliga värdväxter är spannmål och majs, men även potatis. Hur den normala situationen ser ut i Sverige vet vi i dagsläget inte.

Problemen med DON i förefaller främst vara ett problem i Västsverige. Höga halter av DON kan dock inte förklaras enbart av väderförhållanden och det är svårt att förutsäga hur halterna av DON kommer att bli. Stora lokala variationer finns alla år.

Deoxynivalenol bildas av arter inom släktet fusarium. Giftet finns framför allt i spannmål inklusive majs. Grisar är mest känsliga och höga halter framkallar kräkning och fodervägran med viktninskning som följd. DON kan även finnas i halm.

Riktvärden finns.

Under 2018 gjorde SVA ett kontrollprojekt om Fusariumtoxiner⁶³. Slutsatser från detta vara att:

- DON-derivaten⁶⁴ har påverkan för DON-effekten. Enligt försöket ökade DON-halterna med 0-57% om derivaten inräknas. Medianvärdet för höjningen var 18 %. Enligt SVA är dessa ökningarna av en sådan nivå att det kan ha en faktisk betydelse för effekten på djur.
- Mögeltoxinhalterna hade ökat något efter ett års lagring, vilket visar på tillväxt under lagring och inte endast på fält.

Zearalenon bildas av några arter av fusariumsvampar. Ämnet återfinns oftast i majs och majsprodukter men har även påvisats i soja, flera olika spannmålsslag och halm. Zearalenon finns ofta i samma produkter som man påvisar deoxynivalenol och fumonisiner. Det är främst sugor och gyltämnen som är känsliga eftersom det är ett östrogenliknande ämne som påverkar fertiliteten. Idisslare och fjäderfä är mindre känsliga. Riktvärden finns.

Fumonisiner bildas främst av *Fusarium verticilloides* och är en grupp av minst 12 olika gifter. De viktigaste är B1 och B2 och de återfinns ofta i majs, speciellt om den odlats i varmare länder. Fumonisiner har skadlig effekt på djur men har vad man vet ingen skadlig effekt på människa via animaliska livsmedel. Det är främst hästar som är känsliga för fumonisiner. Riktvärden finns.

T2- och HT2-toxiner är trichotecener av typ A som produceras av vissa fusariumarter. För katter finns riktvärden när det gäller T2- och HT2-toxiner eftersom katterna (som i princip är obligata karnivorerna) inte har samma system för avgiftning av dessa toxiner som växt- och allätare har av evolutionära skäl. För andra djur än katter finns därför endast ”indicative values”.

Om fusariumtoxiner från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Fusariummykotoxiner som deoxynivalenol (DON), HT2- och T2-toxin samt zearalenon, (ZEN) är en tredje grupp av mykotoxiner. Gemensamt för dessa är att de bildas i fält. För dessa finns rekommenderade maxhalter i foder och foderråvaror. Förekomsten av fusariumtoxiner varierar mycket mellan år och geografiskt läge. Generellt sett är risken högre i västra Sverige och havre är känsligt. Värdena för DON riskerar även att stiga i slutet av skörden.

⁶³ ”Maskerade” mykotoxiner i Sverige? En liten studie av DON-derivat i svensk spannmål och närliggande material.” Författare: Erik Nordkvist och Annica Tevell Åberg. Jordbruksverkets dnr 5.4.17-14749/2018

⁶⁴ DON-derivat har olika stark ”DON-effekt”, men de detekteras inte med kromatografiska metoder såvida man inte specifikt letar efter dem. Detta har blivit möjligt i och med att ny metod baserad på kromatografi med masspektrometrisk detektion.

Industrin, Foder & Spannmål, har under flera år, i stor skala, analyserat DON och andra fusariumtoxiner i samband med spannmålsmottagning. Under 2024 har 6 500 analyser genomförts, främst för DON. Den hygieniska kvaliteten på skörden är mestadels bra, men det finns variationer. DON har påvisats i havre, men endast ett fåtal partier har varit över gränsvärdet (för livsmedel). Ingen eller mycket låg förekomst av T-2/HT-2 har noterats. Det är dock värt att observera att den lokala variationen är mycket stor när det gäller mykotoxinförekomst och att de presenterade data endast rör spannmål som levererats till mottagningsanläggningar och att en stor del av foderspannmålen stannar i primärproduktionsledet. Grisar är det känsligaste djurslaget vad gäller fusariumtoxiner. De drabbas av mag- och tarmproblem samt kräkningar av DON och reproduktionsstörningar av ZEN.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Dioxin, dioxinlika och icke-dioxinlika PCB

EFSA gjorde under 2018 en ny, omfattande riskbedömning⁶⁵ som ledde till en kraftig sänkning av den mängd dioxiner och PCB som bedöms att man kan få i sig varje vecka, hela livet, utan risk för hälsan – det tolerabla veckointaget (TVI). En stor del av befolkningen, både i Sverige och andra länder, ligger i dagsläget över EFSA:s nya TVI, samtidigt som halterna av dessa ämnen i miljön och vår mat har minskat kraftigt sedan 70-talet.

Med dioxiner menas här polyklorerade dibensodioxiner (PCDD) och polyklorerade dibensofuraner (PCDF) som är persistenta miljöföroreningar bildade vid förbränning. PCB är en grupp polyklorerade bifenyler vilka är industrikemikalier, det vill säga ämnen som är avsiktligt tillverkade, till exempel för bruk i transformatorer. PCB:er visade sig vara toxiska och persistenta i miljön och är därför förbjudna (i Sverige sedan 1970-talet).

Enligt SVA:s riskvärdering är dioxiner/polyklorerade bifenyler (PCB) tillsammans med aflatoxin den mest allvarliga kemiska risken i foder.

Dioxiner och PCB:er är svårnedbrytbara och fettlösliga och lagras därför under lång tid huvudsakligen i fettvävnaden hos människor och djur. Dioxin och PCB anrikas i ägg. Dioxiner och dioxinlika PCB:er kan påverka centrala nervsystemet (hjärnan), hormonnivåer, immunförsvaret och fortplantningen samt orsaka cancer vid höga exponeringar.

För att begränsa spridningen i livsmedelskedjan finns det åtgärdströsklar för dioxiner och dioxinlika PCB:er i foder. Åtgärdströsklar är gränsvärden som anger när den som är ansvarig för det aktuella foderpartiet är skyldig att utreda orsaken

⁶⁵ Risk for animal and human health related to the presence of dioxins and dioxin-like PCBs in feed and food, EFSA Journal 2018;16(11):5333, DOI: 10.2903/j.efsa.2018.5333

till en specifik kontamination och om möjligt vidta åtgärder för att reducera eller eliminera densamma.

Media (Råd och rön) har både 2023 och 2024 inför påsken analyserat dioxinhalter i ägg, vilka i många fall visat sig ligga över gränsvärden för PFAS samt dioxiner. Trolig orsak är inblandning av fiskmjöl i värphönsfoder till ekologiska värphöns, eftersom de inte får ges syntetiskt tillverkade aminosyror. Dock uppger branschen att de köper särskilt fiskmjöl från Nordatlanten.

Fiskfoder, som ofta innehåller fiskmjöl, till svenska fiskodlingar förs in av foderleverantör från Danmark och Norge. Enligt Livsmedelsverket provtas och analyseras svensk odlad fisk ungefär var annat år. Inga av de prover som har analyserats har legat i närheten av gränsvärdena för dioxiner och dioxinlika PCB.

Under 2023 har flera RASFF om dioxin eller dioxinlika PCB:er i rapsfrön utfärdats för foder som distribuerats till Sverige. Halterna har varit under gränsvärdena, men över åtgärdsgräns och har upptäckts i provtagningen av råvaran på väg till Sverige.

Om dioxiner/PCB från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Med dioxiner menas här polyklorerade dibensodioxiner (PCDD) och polyklorerade dibensofuraner (PCDF) som är persistenta miljöföroreningar bildade vid förbränning. PCB är en grupp polyklorerade bifenyler vilka är industrikemikalier, det vill säga ämnen som är avsiktligt tillverkade, till exempel för bruk i transformatorer. Tyvärr visade sig PCB:er vara toxiska och persistenta i miljön och är därför förbjudna (i Sverige sedan 1970-talet). Dioxiner/PCB är fettlösliga ämnen och anrikas därför i fett och feta foder. Dioxiner/PCB anrikas i livsmedelskedjan från vegetabiliska till animaliska livsmedel. Dioxiner/PCB i foder är alltså en livsmedelsrisk snarare än en fara för djurhälsan. Fet Östersjöfisk och produkter därav är klassiska exempel på riskråvaror, men även spannmål torkad via "direktorkning" där förbränningsgaser blandas med uppvärmningsluften kan innehålla dioxin/PCB beroende på vad pannan eldas med. Direktorkning är relativt sällsynt och tillåts inte i livsmedelsproduktion utan enbart vid produktion av foder varför faran med direktorkning främst bedöms beröra primärproduktionen. Under senare tid har också dioxiner/PCB påvisats i raps och solrosprodukter importerade från tredje land. Detta kan påverka primärproduktionen om handel med utländsk vara förekommer lokalt. Vid genomgång av data i RASFF så ses en ökning av rapporterade fall av fodermaterial med dioxin under 2023 och 2024 i jämförelse med tidigare år.

Dioxiner/PCB samt arsenik kan också förekomma som förorening i mark och följaktligen utgöra en fara om mark där viss industriell verksamhet förekommit används för jordbruksändamål, till exempel höns eller grisar som vistas utomhus.

Dioxin, PCB och även polycykliska aromatiska kolväten (PAH) kan bildas vid skogsbränder, och skulle hypotetisk förorena foder som exponeras för rök och aska. De få studier som undersökt detta antyder dock att risken för dessa ämnen i importerade fodervaror, som resultat av bränder, i praktiken är mycket låg.

Högfluorerade ämnen (PFAS) är persistenta ämnen som sannolikt kan anrikas i näringskedjan. Ämnena har under senare år aktualiserats. Men mot bakgrund av dagens kunskapsläge bedöms sannolikheten för att djur i Sverige ska exponeras för stora mängder PFAS via fabriksproducerat foder som låg.

Dioxiner

Dioxiner bildas i små mängder under många kemiska processer t.ex. förbränning av plaster och uppkommer alltså alltid som en oönskad biprodukt vid förbränningsreaktioner. Det finns också andra källor till bildning av dioxiner. Dioxiner kan finnas i t.ex. utomhusmiljön där höns eller andra livsmedelsproducerande djur vistas.

Med bakgrund av den trendanalys som tagits fram av Livsmedelsverket, där halterna av dioxiner och dioxinlika PCB stigit i ekologiska ägg under perioden 2005-2016, gjordes under 2017 ett ”dioxinprojekt”⁶⁶. Projektet gjordes i samarbete mellan Livsmedelsverket, Jordbruksverket, branschen och SVA och omfattade dioxinanalyser på ägg, i fiskmjöl samt i foder som getts till ekologiska värphöns. Resultaten visade bland annat på att 2/10 prover på fiskmjöl hade dioxinhalter som låg över åtgärdsgränsen, men fortfarande under gränsvärdet. Däremot överskreds inte i något fall åtgärdsgränsen vid dioxinanalys av ekologiskt värphönsfoder.

Som ett resultat av projektet, där branschen även ändrade utfodringsprogrammet samt jobbade vidare med hönsens miljö, kunde sänkta halter av dioxin ses i nya prover av ekologiska ägg som togs av Livsmedelsverket under 2018.

Länsstyrelserna gjorde ett dioxinprojekt och slutrapport publicerades 31 januari 2017. Inom detta projekt gjordes 18 kontroller och prover togs vid vissa kontroller. S.k. direktorkar förekom, och två direktorkningsanläggningar med dieselolja påträffades. Även vid dessa anläggningar var halten dioxin under detektionsgränsen. På foderområdet finns till skillnad från livsmedelsområdet inget förbud mot direktorkning, men Jordbruksverket rekommenderar starkt att sådana metoder inte används. Riskanalys krävs om direktorkning ska användas och foderföretagaren måste kunna säkerställa att fodret är säkert. Sedan den 16 september 2012 ska foderfett i företagets egenkontroll provtas enligt förordning

⁶⁶ Projekt med D.nr 5.4.18-05276/2017 och titeln ”Undersökning av dioxin och dioxinlika PCB i ekologiskt värphönsfoder och ekoägg”. Jordbruksverkets rapport från projektet om Dioxiner i fiskmjöl, ekologiskt värphönsfoder och i ägg har Dnr 5.4.18-8587/16 och är daterad 2018-06-18

(EU) nr 225/2012⁶⁷. I förordning (EU) nr 278/2012⁶⁸ fastställs specifika krav för analys av dessa kontaminanter.

I samband med fynd av dioxiner i svinkött på Irland vintern 2008 kunde man härleda detta till foder som direkttorkats med rökgas i en tork som eldats med felaktig olja. Rökstorkning bedöms mer relevant för kontrollen i primärproduktionen. Mer information om riskerna med direkttorkning finns i en bilaga till kontrollvägledningen för primärproduktionen. FVO har haft synpunkter på att Sverige inte har full kontroll över om vi har foderanläggningar med direkttorkning. Även direkttorkade importerade biprodukter/råvaror som betsnitsel/betfor kan vara behäftade med dioxinrisk som kan vara svåruppskattad om produkten passerat många handelsled. Om direkttorkning används ska detta anges vid registreringen av foderföretagen som en riskmodifierande faktor.

Vid inspektioner hos medlemsstaterna tittar inspektörerna bl.a. på foderleverantörernas torkningsutrustningar och förbränningsoljor till torkarbrännare eftersom användning av ”orena” oljor kan innebära en kontaminationsrisk av fodret.

PCB:er

PCB:er framställdes tidigare i stora mängder och har använts inom många olika områden, bland annat som isolering och smörjolja i kondensatorer samt i transformatorer, fogmassor och färg, men är sedan lång tid tillbaka förbjudet.

Risker i olika typer av foder – vägledning till prioritering vid provtagning

Risk finns i de fall foderleverantörer som torkar råvara eller tillverkar foderblandningar har s.k. direkt torkning (dvs. rökgaser i direkt kontakt med den torkade produkten) och felaktig olja används.

Risken finns främst i råvaror i form av mjöl av fisk och andra havsprodukter. Risk finns även i mineralråvaror och torkade vegetabilier (t.ex. grönmjöl), liksom i importerad torkad betbiprodukt samt i tredje hand i foderfetter.

Risken finns främst i foderblandningar med höga fetthalter, avsedda till livsmedelsproducerande djur, i synnerhet *ekologiskt* värphönsfoder. Risk även i foderblandningar till sällskapsdjur, liksom införda eller importerade havsproduktbaserade sällskapsdjurfoder alternativt foder med inblandning av (om möjligt importerade) mineraler t.ex. kalk.

⁶⁷ Kommissionens förordning (EU) nr 225/2012 av den 15 mars 2012 om ändring av bilaga II till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1831/2003 vad gäller godkännande av anläggningar som släpper ut produkter framställda av vegetabiliska oljor och blandade fetter på marknaden för användning i foder och vad gäller de särskilda krav på produktion, lagring och transport av oljor, fetter och produkter framställda därav samt på kontroll av dioxin i dessa

⁶⁸ Kommissionens förordning (EU) nr 278/2012 av den 28 mars 2012 om ändring av förordning (EG) nr 152/2009 vad gäller bestämning av halter av dioxiner och polyklorerade bifenyl

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Bekämpningsmedelsrester i råvara

Gränsvärden (i form av MRL, *Maximum Residue Limit*) för **tillåtna** bekämpningsmedelsrester i livsmedel och foder av vegetabiliskt och animaliskt ursprung finns reglerat i förordning (EG) nr 396/2005⁶⁹. För närvarande finns inga gränsvärden fastställda i förordningen som enbart gäller foder men de som finns i förordning (EG) nr 396/2005 gäller både livsmedel och foder. MRL gäller *per vara*, dvs. ingen omräkning till 12 % vattenhalt är nödvändig.

Inom EU finns för närvarande ca 800 godkända bekämpningsmedel. Godkända bekämpningsmedel är som regel lågtoxiska för högre däggdjur och överskridande av MRL medför sällan någon risk för djur- eller humanhälsa (riskbedömning i varje fall av överskridande är dock nödvändig). Däremot är ett eventuellt MRL-överskridande ett tecken på avvikelse från GAP (Good Agricultural Practice), vilken kan väcka frågor huruvida andra GAP-principer har följts vid odlingen.

Livsmedelsverket har identifierat de ca 300 mest relevanta bekämpningsmedel som har relevans även för foder och som ingår som minikrav vid beställning av analys hos externa entreprenörer. Tidigare år (t.o.m. 2015) har foderproverna analyserats för ca 460 bekämpningsmedel, inklusive de förbjudna samt glyfosat.

Bekämpningsmedelsrester hör till de analyser som inte skedde 2016-2017 samt 2021-2024 på grund av icke avslutad upphandling av analyser.

Under den regniga sommaren 2023 utfärdade Kemikalieinspektionen undantag för att få använda olika glyfosatbekämpningsmedel som normalt inte är tillåtna i Sverige.

Totalt finns relativt få RASFF-meddelanden för samtliga länder i EU de senaste åren gällande bekämpningsmedelsrester i foder. Kommissionen har konstaterat att trenden är att risker med bekämpningsmedel minskat sedan 2011.⁷⁰

Under 2023 utfärdades ett RASFF om bekämpningsmedlet trifloxystrobin i ekorapskaka som levererades till Sverige. Under 2024 utfärdades två RASFF om chlopyrifos i korn samt i johannesbrödsförmjöl samt ett om klormekvat i solrosexpeller från Ukraina,

⁶⁹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 396/2005 av den 23 februari 2005 om gränsvärden för bekämpningsmedelsrester i eller på livsmedel och foder av vegetabiliskt och animaliskt ursprung och om ändring av rådets direktiv 91/414/EEG

⁷⁰ Kommissionens information om trender vad gäller "Harmonised risk indicators", https://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/sustainable_use_pesticides/harmonised-risk-indicators/trends-hri-eu_en

Om bekämpningsmedel från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Risk för signifikant kontamination med bekämpningsmedel i inhemskt producerade fodermedel bedöms vanligtvis som mycket låg, varför råvaror som importeras från tredje land kan prioriteras vid screening med avseende på bekämpningsmedel. Under 2024 har bekämpningsmedlet klorpyrifos hittats i kontaminerat foder i Sverige, på grund av en importerad råvara. Vid översyn av rapporterade fall i RASFF så ses en viss ökning av rapporteringen av foderråvaror kontaminerade med bekämpningsmedel under de senaste åren och det är främst förekomst av klorpyrifos som rapporteras.

Risker i olika typer av foder – vägledning till prioritering vid provtagning:

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Tungmetaller

Tungmetaller kan vara mycket skadliga.

Inga RASFF finns om tungmetaller i foder som har ursprung i eller distribuerats till Sverige under 2024. Ett RASFF från 2018 gällde svensktillverkat hundfoder med förhöjd halt av bly. Fodret innehöll viltkött och enligt foderleverantörens utredning kom det mest sannolikt från ammunition.

Sedan tidigare vet vi att tungmetaller såsom kvicksilver och arsenik kan vara ett problem i konserver från Asien. Om det är handelsmönstret som ändrats eller om dessa konserver nu uppfyller lagkraven är för oss oklart.

Tungmetaller kontrolleras normalt inte i den veterinära gränskontrollen av animaliskt foder utan kontrollen görs integrerat med kontrollen på foderanläggningarna.

Livsmedelsverket har i provtagning under 2023 påvisat höga halter kadmium i renlever. Ingen tidigare provtagning finns i renlever och det är därför osäkert om detta är ”normalt” eller ett nytt problem. Kunskapen om kadmium i svenskt renfoder är obefintlig.

Under 2017 var det ett fall då Livsmedelsverket påvisat för hög kadmiumhalt i hästjure, som enligt info från slakteriet hade levererats till fodertillverkning. Jordbruksverket gjorde extra offentlig kontroll (administrativ). Det kunde dock aldrig klarläggas om hästlever verkligen gått till foder. Hästjure/lever borde enligt riskvärderarna SVA och Livsmedelsverket inte ingå i varken livsmedels- eller foderkedjan, då det är stor risk för höga halter av kadmium eller bly i denna råvara.

Under 2015 gick Livsmedelsverket ut med en rekommendation kring begränsat intag av ris, särskilt riskakor som inte bör ges alls till barn under 6 år. Orsaken var att arsenik förekommer i ris.

Risprodukter används ofta i dietfoder eftersom det anses skonsamt för magen. Arsenik finns i oorganisk och i organisk form. Ris är en gröda som tar upp oorganisk arsenik, vilket är den farliga sorten. Övriga grödor, liksom marina råvaror har visat sig innehålla främst organisk arsenik.

Under Sante F-revisionen 2024 påpekades riskerna med tungmetaller i aminosyror beroende på hur de tillverkats. Med anledning av detta ställde sakenheten frågan till EU-kommissionen då det inte finns något gränsvärde för aminosyror. Det finns gränsvärden för tungmetaller i spårämnen, bindemedel och antiklumpningsmedel. Kommissionen svarade att fastställda gränsvärden för metaller i andra funktionella grupper av fodertillsatser kan övervägas i framtiden och att gränsvärden för livsmedelstillsatser kan användas (se bilaga 4).

Om tungmetaller från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Med tungmetaller avses arsenik, bly, kadmium och kvicksilver. Kadmium har sitt ursprung främst från berggrunden (varierar mellan olika regioner) och kan därmed även finnas i svensk spannmål. Kadmium kan också finnas som förorening i mineralgödsel och mineralfoder. Arsenik och kvicksilver har ofta marint ursprung, men kan även förekomma i förorenade jordar (t.ex. gammal industrimark) och kan därför vara värda att observera i primärproduktionen. Man bör notera att arsenik av marint ursprung i stor utsträckning är organiskt bunden och därför betydligt mindre toxisk (se fotnot i direktiv 2002/32/EG).

Bly

Bly är en vanlig förorening i foder på grund av den naturliga förekomsten i miljön samt genom mänskliga aktiviteter med varierande nivåer i mark och växter som följd.

Föroreningar med bly kan påträffas i mineralfoder som t.ex. fosfater, men höga halter kan även finnas i tillsatser av gruppen spårelement, speciellt zinkoxid. På gårdsnivå är höga halter av bly lokalt förekommande i t.ex. grovfoder.

Hos djur varierar upptaget av bly beroende på koncentration i fodret, fodrets sammansättning och djurens allmänna näringsbalans. Nötboskap och får är de mest känsliga djurslagen. Införda gränsvärden för t.ex. bly i foder gör att överföringen till livsmedel begränsas.

Arsenik

Arsenik är naturligt förekommande i såväl organisk som oorganisk form där den organiska formen är mindre toxisk.

Oorganiskt arsenik förekommer i låga halter i mark och grundvatten i Europa förutom några få geologiska och industriellt kontaminerade områden med höga halter (exempel på detta i Sverige är vissa gruvor, smältverk och anläggning för framställning av impregnerat trä). Arsenik har tidigare används som bekämpningsmedel i t.ex. vinodlingar.

I marina organismer ackumuleras arsenik och produkter som fiskmjöl och fiskolja har identifierats som huvudsakliga föroreningskällor för arsenik i foder. I marina

organismer förekommer arsenik i huvudsak som mindre toxiska organiska föreningar.

Samtliga djurslag är känsliga för oorganisk arsenik som dock hos däggdjur och fjäderfä snabbt metaboliseras och utsöndras i motsats till organisk arsenik. Detta medför att överföringen av arsenik till livsmedel är låg. Problem kan uppstå vid akuta höga doser av arsenik eller som mer diffusa problem vid upprepade exponering av icke dödliga doser.

Kvicksilver

Kvicksilver förekommer naturligt i omgivningen men halterna har markant påverkats genom mänsklig aktivitet och betraktas som ett av de allra farligaste miljögifterna.

Kvicksilver har använts i pappers- och massaindustrin fram till mitten av 60-talet. Det användes som konserveringsmedel av pappersmassa och som bekämpningsmedel (förekommer även idag utanför EU). Idag är den vanligaste föroreningskällan förbränning av kol.

Under 50- och 60-talen hade vi som en följd av kvicksilverbetat utsäde en stor fågeldöd. I Sverige infördes år 1966 förbud mot metylkvicksilver-betat utsäde. 1993 förbjöds kvicksilver i bland annat termometrar, sjukvårdsinstrument och mätinstrument. Fortfarande finns dock stora mängder kvicksilver i omlopp i vårt samhälle.

Användning av kvicksilver och utsläppande på marknaden av varor som innehåller kvicksilver är förbjudet fr.o.m. den första juni 2009.

Den farligaste formen är etyl- och metylkvicksilver, vilken oftast ansamlas i fisk och spannmålsprodukter.

Kadmium

Industriell verksamhet har ökat bakgrundsvärdena av kadmium i naturen. Ökade kadmiumhalter i våra jordar beror bl.a. på tillförsel av gödningsmedel, bl.a. via slam och nedfall från eldning med kol.

Kadmium återfinns ofta som förorening i mineralråvaror som t.ex. fosfater. Till skillnad från andra tungmetaller finns kadmium även i vegetabiliska råvaror, främst de med mycket skaldelar som t.ex. havre.

Kadmium är toxiskt för alla djurslag och ackumuleras i huvudsak i levern. Den korta livslängden för produktionsdjur som gris och fjäderfä minimerar exponeringen av kadmium i livsmedel medan regelbunden konsumtion av lever och njurar från äldre djur (nötboskap, häst och vilt) ger ett signifikant kadmiumbidrag via livsmedel.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Risken speglas av vilka foder det finns gränsvärden för tungmetaller, dvs. tillsatser av gruppen blandningar av spårelement eller i andra hand bindemedel och klumpförebyggande medel. Lagstiftningen kan dock ändras utifrån nya risker, bland annat ska tungmetaller uppmärksammas i aminosyror.

Gränsvärden för tungmetaller i förblandningar finns bara för kadmium och bly, vilka därför endast i undantagsfall provtas för analys av tungmetaller.

Salmonella

På foderområdet anses salmonella vara den största mikrobiologiska risken för djur eller människors hälsa. Detta gäller även i Sverige, som tillsammans med Finland och Norge har en jämförelsevis mycket god och unik salmonellastatus. Kontroll av salmonella i alla led är den strategi som Sverige har för att säkra att salmonella inte ska kunna påvisas i foder och livsmedel och därmed förhindra att människor smittas av salmonella via livsmedel.

Salmonellainfektion är en av våra mest kända zoonoser. Salmonellabakterien kan förekomma hos flera olika djurslag, samt hos människor, och orsaka allt från allvarlig sjukdom till symtomlös infektion. Den överförs vanligtvis från djur till människor via livsmedel. En förutsättning för att salmonella inte ska spridas via livsmedel är att fodret är fritt från bakterien. Redan 1986 blev det obligatoriskt att värmebehandla foder till fjäderfä för att avdöda eventuella salmonellabakterier. I praktiken behandlas även huvuddelen av foder till svin och nöt på samma sätt.

Salmonella kan avdödas med värmebehandling eller genom ett lågt pH-värde. Återkontaminering gör dock att salmonella kan påvisas i värmebehandlade foder.

Det finns inte en exakt temperatur som avdödar salmonella. Avdödning av mikroorganismer styrs av en kombination av temperatur, tid och fukthalt. Salmonellabakterier är mer värmekänsliga när de är i aktiv fas, så som de är i fuktiga miljöer. Salmonella avdödas vid pastörisering, dvs. vid 71 grader under 14 sekunder i flytande produkter. För salmonella i torr miljö krävs högre temperaturer eller längre värmebehandlingstid. Vid pelletering av foder tillsätts het vattenånga i konditionören och för en optimal avdödning bör mjölfodret som passerar konditionören hålla en hög vattenhalt (15 %). När salmonellan finns i torrt material är den mer värmotålig eftersom metabolism är sänkt och bakterien gått in i ett "överlevnadsstadium". En viss variation föreligger när det gäller olika serotypers känslighet för värme. Vissa stammar av exempelvis *S. Senftenberg* har visats sig vara mera värmotoleranta.

EFSA publicerade 2008 en rapport om vikten av kontroll av salmonella i foder.⁷¹

Under 2013 spreds *Salmonella Mbandaka* med foder från en foderleverantör. 150 gårdar som fått misstänkt smittat foder provtogs. Salmonella påvisades på 10 av

⁷¹ The EFSA Journal (2008) 720, 1-84: Microbiological risk assessment in feedingstuffs for food-producing animals - Scientific Opinion of the Panel on Biological Hazards

dessa gårdar. Salmonella påvisas med viss regelbundenhet i animaliska foder, såsom olika typer av tuggartiklar men även i annat hundfoder, samt i vegetabiliska råvaror såsom soja- och rapsmjöl.

Salmonella påvisas i enstaka miljöprover i foderkontrollen och då och då i ett färdigfoder men det är relativt ovanligt.

Under 2015 påvisades salmonella bl.a. i ett miljöprov på en anläggning som tillverkar minkfoder och frågan om minkars känslighet för salmonella diskuterades. Mink är relativt okänsliga för infektion med salmonella. Undantaget är dräktiga honor där smitta kan ge nekrotiserande endometrit och abort som resultat. Salmonella förebyggs inom minkproduktionen genom att utesluta riskråvaror under dräktigheten och den tidiga laktationen och av den här anledningen är sjukdomen mycket ovanlig i Sverige.

Svensk spannmål har inte ansetts vara en betydande riskråvara för salmonella. Under 2015 påvisades salmonella vid två separata tillfällen i en foderfabrik, där smittan kunde spåras tillbaks till svenskt korn från två olika gårdar.

Två fall av salmonella förekom i svenskodlat korn 2015. Av denna anledning gjorde SVA en salmonellascreening⁷² under 2016 där 80 avidentifierade spannmålgårdar provtogs, 15 miljöprover per gård, och där gårdarna var fördelade i de regioner där spannmål odlas i landet. Salmonella påvisades på tre av gårdarna och sannolikt har salmonellan introducerats vid någon punkt i produktionskedjan. Salmonella kan i denna miljö förväntas överleva i flera år och växer till vid gynnsamma betingelser. Slutsatsen från projektet var att det finns salmonella på svenska växtodlingsgårdar. Underlaget är dock för litet för att slutsatser ska kunna dras kring i vilken grad svenskodlad spannmål utgör en risk för salmonella.

Under 2014 försköts fokus i salmonellaprovtagningen något mot foder till sällskapsdjur, vilket fortsatt gäller. Orsaken till detta är att erfarenhetsmässigt har det visat sig att det är i sådant foder salmonella främst påvisas, i kombination med att detta foder hanteras i hemmet med risk för att smitta sprids till människor. Provtagning i egenkontroll sker även i mindre grad vid tillverkning av foder till sällskapsdjur jämfört med foder till livsmedelsproducerande djur.

Det kommer regelbundet RASFF-notifieringar där andra medlemsstater påvisat salmonella i animaliska foder, och då främst i tuggartiklar och fiskmjöl. Det är dock sällsynt att dessa RASFF gäller salmonella i animaliskt foder som gått till Sverige. Under 2023 var det ett sådant fall, då salmonella påvisades i tuggartiklar från Polen och Sverige var ett av många länder som detta foder hade distribuerats till. Den svenska mottagaren genomförde extra analyser på efterföljande partier från samma leverantör och påvisade då återigen salmonella.

⁷² Kartläggning av salmonella på svenska växtodlingsgårdar – en dold källa för salmonella i foderkedjan? i SVA:s rapportserie nr. 36 ISSN 1654-7098.

Fiskmjöl tas enligt Jordbruksverkets kännedom inte in från tredjeland, utan enbart från grannländerna. Under 2016 förekom en RASFF-notifiering om salmonella i fiskmjöl från Danmark. Det aktuella fiskmjölet var i mjölform och alltså inte pelleterat. Det har vid enstaka tillfällen hänt att företag i den föreskriftsreglerade egenkontrollen påvisat salmonella i fiskmjöl från Danmark, även om det var ett flertal år sedan.

En importör av sojabönmjöl från Kina, som i slutna containrar avsågs tas direkt till lantbrukarna, har registrerats som foderleverantör. Sådan verksamhet bedöms vara förenad med risk för salmonella.

Jordbruksverkets sammantagna erfarenheter från offentlig kontroll är att salmonella förekommer främst i tuggartiklar från vissa andra EU-medlemsstater, där positiva salmonellaprover brukat påvisas varje år.

Att salmonella under flera år inte påvisades på tuggartiklar vid den svenska gränskontrollen kan troligen förklaras av att de svenskimporterade tuggartiklarna varit från andra leverantörer än tidigare år.

Vid import av animaliskt foder från länder utanför EU sker vid den veterinära gränskontrollen salmonellakontroll på 5 % av sändningarna. Vid provtagning i den svenska gränskontrollen är det sällsynt att salmonella påvisas.

Strategin ”Kontroll av salmonella i alla led” betyder t.ex. att även råvara som används i sällskapsdjursfoder eller minkfoder ska vara salmonellafri och att salmonella inte ska förekomma i anläggningar där sådant foder tillverkas. Prover på foderrelaterade delar av slakterier och i minkfoderkök har i den offentliga kontrollen tagits under många år. Även om positiva salmonellaprover förekommit är andelen positiva prover låg även i denna typ av anläggningar.

Vid en undersökning av vildsvin gjord av SLU 2010-2011 påvisades salmonella på knappt 10 % av djuren (Sannö et al.).

I ett studentarbete som utfördes 2017 påvisades salmonella i 4 prover av färskfoder. Fodret var från tre olika foderleverantörer. Serotypning av salmonellastammarna skedde vid SVA. Tre olika serotyper påvisades.

Under 2019 har Jordbruksverket uppmärksammat att ”färskfoder-godis” finns på marknaden. Detta anses utgöra en risk, särskilt eftersom hundägare inte alltid kan förväntas inse att detta är färskfoder.

Under 2024 utfärdades flera RASFF där mottagaren i Sverige påvisat salmonella. I huvudsak är detta ekologiska proteinråvaror.

SVA om salmonella från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Vegetabiliska produkter

I Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2018:33), bilaga 4 finns de råvaror som anses utgöra en utökad risk ur ett salmonellaperspektiv. Dessa data bygger på historiska fynd och denna bild stämmer än idag. Fynd rapporterade i RASFF under

2024 styrker detta och det är i raps-, soja- och solrosprodukter som majoriteten av salmonellafyndet påvisas. En förändring är att betydligt fler än tidigare har sitt ursprung från Ukraina, sannolikt beroende på att importen därifrån ökat. En svårighet i värderingen av information från RASFF är att SVA inte har tillgång till några siffror på hur mycket som importeras/tas in från respektive land, vilket bör tas i beaktande.

Bilden från RASFF stämmer mycket väl överens med den svenska situationen där det under den aktuella tidsperioden påvisades salmonella i framför allt ekologiska sojaprodukter samt vid några tillfällen i rapsmjöl, solrosmjöl och palmkärneexpeller.

Köper primärproducenter in råvaror från andra EU-länder som finns med i bilaga 4 i SJVFS 2018:33 (majsgluten, raps-, ris-, solros- och sojaprodukter samt vetegluten och palmkärna) bör fokus ligga på att provta dessa samt säkerställa att salmonellakontroll och aflatoxinkontroll utförts i enlighet med SJVFS 2018:33.

Spannmål

Salmonella påvisades vid fem separata tillfällen på svenska växtodlingsgårdar under år 2015 och 2016. Detta tyder på att salmonella kan förekomma i svensk spannmål, dock oklart med vilken frekvens. Att förhindra att få in salmonellabakterier i en spannmålsanläggning kan vara svårt, men de går troligen att begränsa med hjälp av bra skörde-, hygien- och städrutiner. För salmonellabakterier fäste i en tork finns risken att en uppförökning kan ske som därefter sporadiskt kontaminerar spannmål som passerar igenom torken.

Fortsatt anses svensk spannmål vara en "säker" råvara ur ett salmonellaperspektiv då underlaget från den provtagning och de fynd som gjorts tidigare är för litet. Det sista året har salmonella påvisats på ett antal grisgårdar där det i vissa fall finns en stark misstanke om att den ökande vildsvinsstammen har en roll att spela. Under 2021–24 pågår en vildsvinsövervakning gällande salmonella där salmonella till dags datum påvisats hos ett antal vildsvin i framför allt Skåne och Södermanland. Det kan finnas anledning till att ha detta under uppsikt för att se vilka implikationer detta framöver kan ha för svenskodlade grödor i vildsvinstäta regioner.

Animaliska produkter

När det gäller animaliska produkter är det framför allt olika bearbetade animaliska råvaror och tuggartiklar/petfood och färskfoder som det rapporterats om i RASFF under 2024.

Inom primärproduktionen för livsmedelsproducerande djur används endast fiskmjöl och eventuellt PAP. Har fiskmjöl och PAP köpts in direkt från en utländsk leverantör, oberoende av om den ska gå till livsmedelsproducerande eller icke livsmedelsproducerande djur, ska den vara provtagen för salmonella i enlighet med bilaga 4 i SJVFS 2018:33.

Risker i olika typer av foder – vägledning till prioritering vid provtagning:

Risken att salmonella förekommer är som störst där näring, fukt och lagom temperatur förekommer.

Risken kan i vissa fall uppkomma om något ändrats/skett på anläggningen, om utomstående personal eller hantverkare haft tillträde till anläggningen, om vissa delar av fabriken/produktionen nyligen återupptagits efter att ha varit nedstängd/stått still, vid ombyggnationer och liknande situationer.

Chanserna att i provtagning fånga upp smitta ökar om prover tas från punkter som representerar en större del av anläggningen t.ex. centralaspirationen, aspirationsfilter eller avsug från aspirationen. Efter värmebehandlingssteget i tillverkningslinjen är toppar till kylare och färdigfoderbehållare bra provtagningspunkter eftersom damm ansamlas från det material som passerar här, i kombination med att kondens och i vissa fall för salmonella gynnsam temperatur kan förekomma.

För att upptäcka smitta på anläggningens råvarudel provtas miljöerna där ingående råvaror förs in i anläggningen t.ex. råvarugrop eller råvaruelevatorer. Prov på damm från lokaler t.ex. kylrummets lokal är också värdefullt för att utreda statusen i miljön.

Fuktig miljö i kombination med att foder ansamlas ger risk för att salmonella som kan förekomma får möjlighet att tillväxa t.ex. i ”blind-ändar ” (t.ex. ett blåsrör som kapats och letts om eller en ändpunkt på en transportör). Salmonella tillväxer snabbast vid kroppstemperatur, och man bör därför vara uppmärksam på fuktiga avlagringar med temperatur mellan 10-45°C. Denna temperatur kan finnas efter otillräcklig kylning av produkt. Kondens uppstår vid temperaturskillnader över 5 °C och hittas t.ex. om utrustningen inte är tillräckligt isolerad och produkten är varm, eller i transportörer vid övergången från inomhus till utomhus och då speciellt när det är kallt ute. Slitna golv, avskavd färg eller ytbehandlingar, rostangrepp, sprickor och ojämna ytor är exempel på provtagningspunkter där en ökad risk för ansamling av material och tillväxt för salmonella råder. Dessa platser är även svåra att rengöra och sanera på ett fullgott sätt. Även utrustning för varmkörning av pressar och omkörning av inte tillräckligt upphettat foder utgör tillväxtplatser för salmonella.

Foder med pH-värde lägre än 4,5 eller mineralfoder innebär i normalfallet inte en risk.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Bristande hygien (Enterobacteriaceae)

Bristande hygien kan mätas genom att halten av Enterobacteriaceae används som en hygienindikator. Vid hög halt av dessa bakterier i värmebehandlade produkter har troligen återkontamination skett. Höga bakteriehalter kan även förklaras av otillräcklig värmebehandling.

För höga halter av Enterobacteriaceae i tuggartiklar påvisas normalt en eller flera gånger varje år i foder som kontrolleras på foderleverantörernas anläggningar, liksom i foder som förs in via den svenska gränskontrollen.

Under 2019 upptäcktes fusk i samband med att en sändning avvisades vid gränskontrollen efter att för hög halt av Enterobacteriaceae påvisats i tuggartiklar från Kina. Fusket bestod i att det senare under året gjordes nya försök att få in samma sändning, men med ett nytt hälsointyg där ett nytt godkännandenummer tryckts ovanpå det gamla. Detta uppdagades vid gränskontrollen och sändningen avvisades på nytt.

SVA om Enterobacteriaceae från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Inga större förändringar jämfört med tidigare år utan de råvaror som är av intresse är animaliska råvaror, petfood, tuggartiklar och liknande.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Tuggartiklar är riskråvaror för bristande hygien, vilket indikeras av förhöjd halt av Enterobacteriaceae. Risk finns för såväl produkter från tredje land som från EU. Riskerna med tuggartiklar från tredje land kontrolleras regelbundet vid gränskontrollen, där 10 % av sändningarna analyseras avseende indikatorn Enterobacteriaceae. Man bör försäkra sig om att de prover som tas i foderkontrollen på anläggningarna är av andra partier än de som redan provtagits i gränskontrollen.

Transmissibla Spongiforma Encefalopatier (TSE) och bearbetat animaliskt protein (bap)

TSE är ett samlingsnamn för djursjukdomar som klassas som transmissibla spongiforma encefalopatier, som fritt översatt betyder "överförbara svampliknande hjärnsjukdomar".

Som ett viktigt led i försöket att bryta smittspridningen av BSE hos idisslare införde EU den 1 januari 2001 ett förbud mot användning av bearbetat animaliskt protein (bap) i foder till livsmedelsproducerande djur. I Sverige har det varit förbjudet att utfodra idisslare med kött- och benprodukter från idisslare sedan 1991.

Att produktionsdjur får i sig fiskmjöl genom foder är inte en TSE-risk i sig. Restriktionerna och kraven vid tillverkning och användning av fiskmjöl grundar sig på en misstanke om att fiskmjölet i syfte att ersätta en dyrare proteinråvara, eller på grund av dålig särhållning av olika typer av bap kan vara utblandat med bearbetat animaliskt protein från andra djurslag, vilka skulle kunna innebära en risk.

Bap från landdjur andra än idisslare är tillåtet att ge till fisk sedan några år och upprepade fynd av idisslar-DNA i fiskfoder som förekommer enligt RASFF-

meddelanden (dock inte i foder som sänts till Sverige), visar att korskontamination av sådant foder förekommer inom EU.

Eftersom lättnader gjorts i regelverket om bap bör kontrollen anpassas efter detta.

Jordbruksverket bekostade under 2020 en särskild satsning för att undersöka eventuell förekomst av bearbetat animaliskt protein (inklusive fiskmjöl) och kött- och bennmjöl i foder i primärproduktionen. Tanken var att 2020 års foderkontroll på gårdsnivå skulle omfatta upp till 150 prover, tagna vid anläggningar i primärproduktionen av landets länsstyrelser i samband med kontrollbesök. För att balansera upp att för många prover analyserats i det koccidiostatika-projekt som pågick samma år tvingades antalet prover begränsas till 86, vilket innebar en kraftig nedskärning. Av de 86 proverna innehöll en tredjedel (30 prover) bap från fisk. Bap från landdjur påvisades i 6 prover, vilka samtliga var fiskfoder som innehöll bap från gris. Ett grisfoder innehöll bap från fisk utan att fiskmjöl var deklarerat. Ett smågrisfoder var otydligt märkt när det gäller fiskmjöl.

Under 2024 finns inget RASFF om bearbetat animaliskt protein i foder med ursprung i eller distribution till Sverige. Vid Paff-mötet i oktober 2023 informerade Frankrike om ett RASFF-ärende de har hanterat gällande foderråvara i form av alg som innehöll animaliska material från marina ryggradsdjur. I samband med skörd av alger är det svårt att undvika att rester från vattenlevande djur följer med materialet.

Hydrolyserat protein från andra djur än idisslare får till skillnad från bap blandas in i foder och inget godkännande enligt TSE-lagstiftningen krävs för de fabriker som gör detta. De lägre kraven för hydrolyserat protein kan motivera fusk i form av att bap marknadsförs som hydrolyserat protein.

Under hösten 2024 godkändes två fodertillverkare för inblandning av fiskmjöl i värphönsfoder. Det är ett led i att testa om insektsråvara kan ersätta fiskmjöl för att komma runt problematiken med PFAS och dioxiner i fiskmjöl.

SVA om bap från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Det ”totala förbud” mot PAP i foder till livsmedelsproducerande djur som varit i kraft sedan 2001 har ändrats. Det första steget togs 2013 i och med att PAP från icke-idisslare åter tillåts i fiskfoder vilket innebär att fiskfoder som förekommer på den svenska marknaden bör kontrolleras trots att det inte producerats vid anläggningar inom landet. Sedan september 2021 är gris-PAP tillåtet i fjäderfäfoder och vice versa. Ett strikt kannibalismförbud gäller fortfarande liksom att PAP fortfarande inte är tillåtet till idisslare. Lättnaderna i bestämmelserna är dock villkorade med ett flertal tekniska förutsättningar. Dominerande aktörer i svensk foderindustri menar bland annat därför att det inom överskådlig tid inte blir någon ökad användning av PAP enligt det nya regelverket. Likafullt är det mot bakgrund av den massiva (och lyckade) insatsen mot spridning av BSE viktigt att upprätthålla en effektiv kontroll.

PAP från insekter är från och med september 2021 också tillåtet i foder till fjäderfä och gris utöver att det redan är tillåtet i fiskfoder. Innehållet i insekts-PAP är givetvis beroende på vad insekterna utfodrats med och det går alltså inte att utesluta att tungmetaller som kvicksilver, bly eller kadmium kan kontaminera insekts-PAP. Om insekterna får foder från Östersjön (fiskmjöl, alger) kan även dioxiner/PCB vara en fara att räkna med. Under 2024 har industrins intresse för insekts-PAP ökat och tillägg för transport av insektsmjöl i branschriktlinjen för transport av fiskmjöl väntar på godkännande av Jordbruksverket. Det finns dock ingen storskalig produktion av insektsmjöl i Sverige så eventuell bulktransport av insektsmjöl förutsätter import eller införsel från annat EU-land. Då det i dagsläget finns begränsade kunskaper om relevanta faror för insektsmjöl så vore det värdefullt att öka kunskapen genom provtagning och analys av insektsmjöl. Värt att notera är att hästar som får äta fiskmjöl inte får äta insektsmjöl.

Hydrolyserat protein är enligt förordning (EU) nr 142/2011 ”polypeptider, peptider och aminosyror samt blandningar av dessa som erhållits genom hydrolys av animaliska biprodukter”. Hydrolyserat protein skapas när protein bryts ned till peptider och nedbrytning kan ske genom kemisk behandling (syra eller baser), enzymer (proteaser) eller mikrober. Graden av nedbrytning kan variera beroende på process och det har betydelse eftersom hydrolyserat protein inte omfattas av begränsningarna för vilka djurslag som får äta olika typer av bearbetat animaliskt protein.

Hydrolyserat protein från icke-idisslare och hydrolyserat protein från hudar och skinn av idisslare får utfodras till alla djurslag (inklusive idisslare). Om proteinet inte är fullständigt hydrolyserat kan reglerna i ”feed ban” rundas, vilket skulle kunna innebära en risk för spridning av prioner. Det är således relevant att kontrollera graden av nedbrytning av protein i hydrolyserat protein. Fullständigt hydrolyserat protein borde inte innehålla större fragment som ben eller muskler vid kontroll med mikroskopi.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag prioriterade material för provtagning.

Djurhälsoenheten ser en risk för att bearbetat animaliskt protein kan inblandas för att höja proteinhalten i fiskmjöl samt annan protein-råvara som ska användas för tillverkning av idisslarfoder. Risk kan finnas i foder av mjöl- eller expell-typ, eftersom kött- och benmjöl eller bap skulle kunna ”gömmas” i sådant foder.

Risk kan även finnas för fiskmjöl i foderblandningar som inte ska innehålla fiskmjöl.

Risk finns även att bearbetat animaliskt protein förekommer i gris- eller fjäderfäfoder innehållande hydrolyserat protein.

Genetiskt modifierat foder

Kontroll av genetiskt modifierat foder (GMO-foder) ingår i foderkontrollen. GMO-foder som består av EU-godkända GMO utgör inte någon risk i foder och omfattas därför inte av SVA:s riskvärdering. Som grund för fokusområdet GMO används därför främst EU-regelverket samt RASFF.

De foderråvaror som framförallt kan innehålla genetiskt modifierade varianter är soja, majs och raps men även ris och lin.

Särskilda åtgärder har tagits fram inom EU under senare år för vissa otillåtna GMO som har påvisats vid importkontroller. Det gäller ris från Kina och linfrö från Kanada. Kommissionens genomförandebeslut av den 22 december 2011 om nödåtgärder avseende icke-godkänt genetiskt modifierat ris i risprodukter med ursprung i Kina och om upphävande av beslut 2008/289/EG reglerar importen av ris för såväl foder som livsmedelsändamål.

I dagsläget finns inga indikationer på att svenska fodertillverkare kommer att börja använda GMO-soja i tillverkningen.

Kontrollen syftar bl.a. till att säkerställa att förordning (EG) nr 619/2011⁷³ som antogs under 2011 följs vilket bland annat handlar om bestämmelser vid förekomst av små mängder av GMO som ännu inte är godkända i EU vid import av foder.

SVA om GMO från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

Godkända GMO kan definitionsmässigt inte anses utgöra någon säkerhetsrisk i foder, varför kontroll av dessa kan hänföras till redlighetskontroll.

Prioriterade material för provtagning

SVA anger i sitt underlag inga prioriterade material för provtagning.

Djurhälsoenhetens bedömning är att provtagningen bör fokusera på råvarorna soja, majs och raps respektive i foderblandningar i form av importerat eller infört sällskapsdjursfoder i form av torrfoder. Fokus bör även ligga på foder där majs ingår med stor andel, det vill säga där majsråvara står så tidigt som möjligt i förteckningen över ingående råvaror och gärna där flera olika majsråvaror ingår.

⁷³ Kommissionens förordning (EU) nr 619/2011 av den 24 juni 2011 om provtagnings- och analysmetoder för offentlig kontroll av foder vad gäller förekomst av genetiskt modifierat material där godkännandeförfarandet fortfarande pågår eller godkännandet har upphört att gälla

Fysiska risker i foder

Det finns risk att djur skadas av fysiska risker i foder.

Fysiska risker bedöms med de förebyggande åtgärder som finns hos fodertillverkarna generellt inte som betydande i foder på den svenska marknaden.

Fysiska risker kan skada djuren t.ex. genom strålningsskador, genom att skära sönder inre organ, eller genom kvävning.

Radioaktivitet i foder kan förekomma i foder från områden som varit utsatta för kärnkraftsolyckor. Idag finns dock inga särskilda skyddsbeslut.

Fysiska risker som de senaste åren förekommit och där svenska foderleverantörer varit berörda är t.ex. kring vassa bitar av eller i tuggartiklar samt metallfragment i kattfoder.

I de fall förpackade råvaror används i foder finns risk att plastbitar ingår i fodret. Kontroll av plastinnehåll i sådant foder uppmärksammades vid de fact finding missions som Santé-F gjorde om riskbaserad foderkontroll under 2018. SVA lyfter i sitt underlag för kontrollen⁷⁴ att förpackningsmaterial bör kontrolleras i biprodukter från livsmedelsindustrin.

SVA om fysiska risker från SVA:s underlag inför 2025 års kontroll:

I och med en tendens till ökad ”cirkulär ekonomi” kan fler biprodukter väntas öka. I det sammanhanget kan förekomst av förpackningsmaterial som kan orsaka skador på djuren förekomma.

Så länge det inte inträffar allvarlig kärnkraftsolycka som påverkar foderproduktion förväntas kontrollbehovet i detta avseende vara försumbart.

⁷⁴ Jordbruksverkets dnr 5.4.18-16307/2021

Övrigt

Lägre prioriterade områden/ämnen

Exempel på övriga ämnen som tidigare ingått i provtagning av foder, men som prioriterats bort helt vad gäller prover i offentlig kontroll listas nedan.

Dessa ämnen kan utgöra risker i foder och bör vara kända av kontrollanterna även om slutsatsen efter analysen av dessa risker är att provtagning inte anses befogad i den svenska foderkontrollen.

Ergotalkaloider/Mjöldryga

Mjöldryga, eller ergotalkaloider, som är mykotoxiner från mjöldryga, har under flera år klassats som lägre prioriterat vid foderkontrollen. Bedömningen och erfarenheten är att det i Sverige normalt inte finns några allvarigare problem med mjöldryga. SVA förmedlade att det för skörden 2019 fanns en ökad förekomst av mjöldryga. Särskilt gällde detta råg och rågvete, möjligen med övervikt i västra Sverige. Inför 2020 sågs därför anledning att höja prioriteten för kontroll av mjöldryga och ergotalkaloider. SVA bedömer dock att detta är en fara som är relevant främst i primärproduktionen. Detta område gavs därför åter lägre prioritet för 2021 års kontroll. Inför 2022 betraktas inte detta som någon förhöjd risk varken i primärproduktion eller i andra led av foderkedjan. Förekomsten av mjöldryga var låg i 2023 års skörd. Kontroll av mjöldryga är mer aktuell i primärproduktionen än i senare led där råvaran ofta rensats ytterligare.

Mjöldryga är en mögelsvamp som bildar kompakta eller hårda mycelmassor som kallas sklerotia, i vilket flera olika mögelgifter kan bildas. Idag rensas spannmålen så att man får bort det mesta av sklerotierna, vilket tros bidra till att problemen med mjöldryga är små.

Ergotalkaloider är en stor grupp neurotoxiska mykotoxiner. En av de mest kända är ergotamin som även används i läkemedel bl.a. för migrän. Ergotalkaloider är kärlsammandragande och höga doser kan dessa toxiner förorsaka kallbrand, vilket var ganska vanligt förr, men idag rensas spannmålen så att man får bort det mesta av sklerotierna. Ergotalkaloider kan också förorsaka aborter. På senare tid har dessa toxiner uppmärksammats eftersom de börjar bli vanligare igen.

Mjöldryga regleras via gränsvärde i direktiv 2002/32/EG⁷⁵ däremot saknas gränsvärden för ergotalkaloider. EU har tagit fram förslag till gränsvärden för ergotalkaloider i spannmål för livsmedel, men dessa har ännu inte tagits upp för omröstning. Att införa gränsvärden för alkaloider har blivit möjligt genom utveckling av moderna kemiska analyser. Dock pågår fortfarande diskussioner kring analyserna.

⁷⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/32/EG av den 7 maj 2002 om främmande ämnen och produkter i djurfoder

Enligt kommissionens rekommendation 2012/154/EU⁷⁶ bör i övervakande syfte analys av mjöldrygealkaloider ske i spannmålsprodukter, fodergräs och foderblandningar. (I begreppet fodergräs omfattas t.ex. lucernmjöl.) Detta har dock inte gjorts i Sverige, som istället fokuserat på andra mer riskrelaterade områden i foderkontrollen.

Mjöldryga förekommer i spannmålsprodukter och foderblandningar. Råg är särskilt utsatt. Det finns inget rakt samband mellan synliga mjöldrygeangrepp och innehåll av olika ergotalkaloider.

Namnet mjöldryga kommer av att mögelsvampen ”drygade ut mjölet” när det under fuktiga somrar växte och parasiterade på säd (framför allt råg).

Om mjöldryga i SVAs underlag inför 2023 års kontroll

Nitrit

Nitrit bildas spontant genom omvandling av nitrat som finns i foder. Detta sker t.ex. i vassle. Nitrit från vassle kan enligt litteraturen påverka grisar negativt. Det kan t.ex. komma från tillsatser vid osttillverkning (salpeter) eller från diskmedelsrester vid fel inställd Cleaning-In-Place-disk (CIP). Risk finns även att nitrit introduceras via felaktig diskning, vilket kan ske på hela linjen ut till utlastningspunkten. I direktiv 2002/32/EG finns ett gränsvärde för nitrit.

Risken bedöms vara störst i mejeribiprodukter från mejerier som inte har nitritmätning vid varje utlastning i sitt kontrollprogram. I första hand finns risk i vassle från ostsorter tillverkade med salpetertillsats, i andra hand andra mejeribiprodukter.

Om nitrit i SVA:s underlag inför 2025 års kontroll

Nitrit och nitrat är oorganiska kväveföreningar som ingår i kvävetets kretslopp och förekommer i låga halter i normal vävnad. Nitrit är ungefär 10 gånger mer toxiskt än nitrat. Nitrit i foder kan förekomma i mejeribiprodukter och i vissa grovfoder. EFSA (2009) bedömde att risken för nitritförgiftning hos livsmedelsproducerande djur utfodrade och hållna enligt normal praxis är mycket låg.

⁷⁶ Kommissionens rekommendation av den 15 mars 2012 om övervakning av förekomsten av mjöldrygealkaloider i foder och livsmedel (2012/154/EU)

Andra ämnen som varit uppe för diskussion, men som inte är prioriterade fokusområden

Fanconi-liket syndrom (samma som i gränskontroll-analys av risker)

Jordbruksverket har sedan sommaren 2015 blivit kontaktade av flera personer som menar att hundar blivit allvarligt sjuka i "Fanconi-liknande syndrom" (även kallat FLS) efter att ha ätit tuggpinnar från Kina. Det finns dock inga analysvar som visar att tuggpinnarna innehåller skadliga ämnen. Det finns inte heller någon teori om vilket ämne i tuggpinnarna som skulle orsaka skadorna. Det är därför svårt att avgöra om tuggpinnarna är orsak till skadorna som djuren fått. Den forskning som skett i USA kring frågan har inte gett några svar kring sjukdomsorsak och koppling till något ämne i de kinesiska tuggartiklarna. SVA menar att problemen med tuggartiklar från Kina är diffust beskrivna och att i dagsläget inga slutsatser kring riskerna med dessa produkter kan dras. Av detta skäl bedöms inte skäl finnas för några specifika kontrollåtgärder vid gränskontrollen med anledning av tuggpinnar från Kina.

Under 2024 utfärdade Finland ett RASFF utifrån "flera klagomål om hälsosymtom relaterade till användning av hundtugg från Kina. Baserat på klagomålen har husdjurens symtom varit neurologiska". Företaget som ansvarade för det importerade fodret valde att återkalla allt foder.

Finska myndigheter provtog och analyserade fodret men hittade inga avvikelser. De uppger därför att orsaken till symtomen/kvalitetsproblemet fortfarande är oklar. Proverna analyserades med avseende på näringssammansättning (råprotein, fett, aska, mineraler, spårämnen) för kemiska föroreningar (tungmetaller, biogena aminer, mykotoxiner, mögelhämmare och bekämpningsmedel) och för mikrobiologisk kvalitet. Det var inget onormalt i resultaten. Finland lyfte även ärendet på ett PAFF-foder möte i december 2024 och ställde frågan om andra MS hanterat något liknande men inga MS svarade att de hade det.

Enskilda distriktsveterinärer och andra veterinärer har uttryckt andra åsikter i frågan. SVA står dock fast vid den riskvärdering som gjorts.

Vid det nordisk-baltiska möte i september 2018 togs frågan upp hur de olika länderna bedömer riskerna med FLS. Finland berättade att man, trots att man hade samma inställning i frågan som Sverige, hade låtit analysera "misstänkta" tuggartiklar avseende en rad olika ämnen/smittor utan att hitta något avvikande, utom möjligen en något förhöjd salthalt i tuggartikeln. Information om denna provtagning finns på <https://www.evira.fi/sv/djur/foder/aktuellt/aktuellt-om-foder-2018/kinesiskt-hundgodis/>

Akrylamid i foder

En EU-medlemsstat efterfrågade under 2018 information kring akrylamid i foder och sällskapsdjursfoder efter att en schweizisk konsumentorganisation hävdade att katter blir sjuka av torrfoder till katt innehållande hög halt akrylamid.

För ca 10 år sedan var frågan om akrylamid i livsmedel aktuell i Sverige. Enligt SVA:s kännedom har inga fall avseende på akrylamid i foder rapporterats. Inte heller Jordbruksverket har kommit i kontakt med frågan, eller haft anledning att misstänka att akrylamid skulle vara ett problem i foder.

Varken Livsmedelsverket eller SVA lyfte frågan om akrylamid vid höstens möte om risker i foder. Akrylamid finns därför inte med bland prioriterade ämnen för kontrollen.

Nickel

Kommissionen har tagit upp en diskussion kring om förekomsten av nickel i foder ska regleras i direktiv 2002/32/EG. Nickel kan föras över från foder till livsmedelsproducerande djur och vidare till kött från djuren. Kommissionen har sedan tidigare en rekommendation (EU) 2016/1110⁷⁷ som gäller övervakning av nickel i foder. EFSA har yttrat sig om nickel i foder och exponering för djur och människor 2015 samt 2019⁷⁸. Överlag verkar exponeringen av nickel för livsmedelproducerande djur och sällskapsdjur gå ner även om EFSA menar att nickel fortsatt behöver övervakas. ...

Nickel är i huvudsak ett hälsoproblem för människor och handlar om att överföring kan ske av nickel från fodret via djuret till livsmedel. Sambandet som gäller överföring från foder till livsmedel är inte helt klarlagt.

Varken Livsmedelsverket eller SVA lyfte frågan om nickel vid höstens möte om risker i foder. Nickel finns därför inte med bland prioriterade ämnen.

Melamin

Melamin är ett ämne som genom fusk kan användas för att få proteinvärdet att se högt ut. Melamin kan ge allvarliga akuta förgiftningar och uppmärksammades i samband med den s.k. melaminskandalen i Kina 2008 då ett tusentals barn insjuknade, varav ett par dog, efter att melamin tillsatts i mjölkprodukter. 2007 var det en händelse med melamin i foder från Kina.

SVA lyfte inte frågan om melamin vid höstens möte om risker i foder. Melamin finns därför inte med bland prioriterade ämnen för kontrollen.

Ambrosia

Ambrosia kan ge kraftiga allergiska reaktioner och dess spridning i miljön bör därför begränsas. Riskråvaror för ambrosia är t.ex. omalda korn och frön, såsom fröblandningar till fåglar eller gnagare.

⁷⁷ Kommissionens rekommendation (EU) 2016/1110 av den 28 juni 2016 om övervakning av förekomsten av nickel i foder

⁷⁸ <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.2903/j.efsa.2019.5754>

SVA lyfte inte frågan om ambrosia vid höstens möte om risker i foder. Ambrosia finns därför inte med bland prioriterade ämnen för kontrollen.

Under 2023 utfärdades ett RASFF om ambrosia i viltfågelblandning som levererats till Sverige.

Bovaer

I slutet på 2024 cirkulerade en rad felaktiga påståenden om fodret Bovaer på främst sociala medier och mejeribranschen blev hårt ansatta. Detta efter att Arla gått ut med att de ska använda produkten i foder till mjölkkor i UK. Bovaer används i Sverige.

Bovaer är en foderprodukt som innehåller den godkända tillsatsen 3-nitrooxypropanol som är godkänd inom EU för att ges till mjölkkor i syfte att minska metanutsläppet från kornas våm. Den tillhör kategorin zootekniska tillsatser och den funktionella gruppen ”substanser som har en positiv effekt på miljön” Tillsatsen är idag den enda som är godkänd i denna funktionella grupp men utveckling av liknande tillsatser sker av flera företag, även svenska.

Fodertillsatsen är godkänd av EU-kommissionen och granskad av EFSA (Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet). EFSA har gjort bedömningen att den aktuella tillsatsen är säker för djur, konsumenter samt miljön. Tillsatsen har även granskats och godkänts av brittiska livsmedelsverket FSA. Inblandning av Bovaer får ske både direkt i primärproduktionen men även i foderfabrik och kräver inget godkännande. Vad Jordbruksverket känner till sker inblandning främst i fabrik.

Bilaga 6 – Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll (priodokument gränskontroll)

Bakgrund

Jordbruksverket eftersträvar en samordnad analys av risker inom foderkontrollen, varav gränskontrollen är ett sådant område. Samarbete med SVA, men även med Livsmedelsverket och länsstyrelsen, sker vid framtagandet av riskbaserade fokusområden för foderkontrollen. Underlaget för framtagandet av riskbaserade fokusområden för gränskontrollen är till stora delar detsamma som det är för kontroll hos foderleverantörer på anläggningar ute i landet.

Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll som utförs i gränskontrollen

De riskbaserade fokusområdena nedan är framtagna med stöd av data från tidigare utförd kontroll, RASFF-meddelanden samt riskvärdering från SVA.

Vid omvärldsbevakningsmötet 2024 lyftes:

Konserverat sällskapsdjursfoder. Konserverat foder borde inte vara relevant för salmonella eller *Enterobacteriaceae* utan snarare klostrider. Inga RASFF om klostridier i konserverat sällskapsdjursfoder har utfärdats senaste åren. Gränsvärden för klostrider finns, men gäller inte helkonserverat.

Frystorkat foder, inte självklart att det är värmebehandlat innan frystorkningen. Stor osäkerhet om alla bakterier är avdödade, det beror mycket från sändning till sändning. Frågan om frystorkat räknas som bearbetat foder eller inte har ställts till kommissionen som har informerat om att frystorkat räknas som färskfoder, provtagningen ska därmed vara som för färskfoder.

Salmonella

För mer information om salmonella eller *Enterobacteriaceae* se även bilaga 5 i vägledningen ”Riskbaserade fokusområden vid foderkontroll – ett stöd för 2025 års kontroll hos foderleverantörer”.

Fiskmjöl tas enligt Jordbruksverkets kännedom inte in från tredjeländ. Om sådan import skulle förekomma är detta förknippat med hög risk för salmonella.

Inte heller förekommer, enligt vår kännedom, import av färskt sällskapsdjursfoder eller import av obearbetade animaliska råvaror för tillverkning av sällskapsdjursfoder. Om sådan import skulle förekomma är detta förknippat med hög risk för bland annat salmonella. Jordbruksverket uppmärksammade under 2019 att svensktillverkat ”färskfoder-godis” finns på marknaden. Denna nya produkttyp kan eventuellt även komma att påträffas i gränskontrollen och ska då betraktas som en riskprodukt avseende salmonella. Frystorkat godis ses som färskfoder.

Vid import av animaliskt foder från länder utanför EU sker vid den svenska veterinära gränskontrollen salmonellakontroll på 5 % av sändningarna. Det händer

mindre ofta än en gång per år att salmonella påvisas vid denna kontroll. Under hösten 2020 avvisades en sändning av tuggartiklar från Indien på grund av påvisad salmonella. Under perioden 2017 till 2019 var det inte något fall där en fodersändning underkändes i gränskontrollen på grund av salmonella. Inte heller förekom det under perioden 2021 till 2024.

Jordbruksverkets sammantagna erfarenheter från offentlig kontroll är dock att salmonella förekommer främst i tuggartiklar från vissa andra EU-medlemsstater, där salmonella påvisas med förhållandevis hög frekvens.

Bristande hygien (Enterobacteriaceae)

Halten av Enterobacteriaceae är en hygienindikator. Vid hög halt av dessa bakterier i värmebehandlade produkter har troligen återkontamination skett. Höga bakteriehalter kan även förklaras med otillräcklig värmebehandling.

För höga halter av Enterobacteriaceae i tuggartiklar som förs in via den svenska gränskontrollen har de senaste åren förekommit vid ett flertal tillfällen, varav ett fall under 2023.

För höga halter av Enterobacteriaceae i tuggartiklar påvisas normalt varje år även i foder som kontrolleras på foderleverantörernas anläggningar.

Under 2019 avvisades en sändning vid gränskontrollen efter att för hög halt av Enterobacteriaceae påvisats i tuggartiklar från Kina. Senare under året gjordes nya försök att få in samma sändning, men med ett nytt hälsointyg där ett nytt godkännandenummer tryckts ovanpå det gamla. Detta uppdagades vid gränskontrollen och sändningen avvisades på nytt.

För höga halter av Enterobacteriaceae påvisas enligt RASFF-meddelanden mer eller mindre regelbundet i fiskmjöl från tredje land.

Ämnen/smittor som inte är riskbaserade fokus

Mikrobiologiska risker utöver salmonella och Enterobacteriaceae

I SVA:s riskvärdering inför 2024 lyftes, i likhet med tidigare år, inga mikrobiologiska risker utöver salmonella och Enterobacteriaceae. Jordbruksverket har inte heller från andra håll fått indikationer på att andra mikrobiologiska risker bör omfattas av gränskontrollen.

Kemiska risker

SVA uppmärksammar i sin riskvärdering risken med mykotoxiner (riskråvaror), tungmetaller, dioxiner och PCB (främst havsproduktbaserade foder) i sällskapsdjursfoder.

Sedan tidigare vet vi att tungmetaller kan vara ett problem i konserver från Asien. I dagsläget bedömer Jordbruksverket att det inte finns skäl att i kontrollprogrammet för gränskontrollen lägga till mykotoxiner, tungmetaller, dioxiner eller PCB .

Fysiska risker

Den allvarligaste fysiska risken är strålning från foder från områden som varit drabbade av kärnkraftsolyckor. Det har funnits särskilda skyddsåtgärder att beakta i samband med import av produkter som tas in från Japan, dessa skyddsåtgärder är upphävda. Jordbruksverket bedömer att det inte finns skäl för att lägga till kontroll av strålning i kontrollprogrammet för gränskontrollen.

Ospecifik risk: Fanconi-liknande syndrom

Jordbruksverket har sedan sommaren 2015 blivit kontaktat av flera personer som menar att hundar blivit allvarligt sjuka i "Fanconi-liknande syndrom" efter att ha ätit tuggpinnar med ursprung från Kina som varit svepta med kyckling. Även 2023 var det en kund som kontaktade Jordbruksverket vars hund dött och där utredande veterinär starkt misstänkte tuggpinnarna. I det fallet var det oklart om djurägaren följt de utfodringsråd som fanns på produkten. Det finns dock inga analysvar som visar att dessa innehåller skadliga ämnen. Det finns inte heller någon bekräftad teori om vilket ämne i tuggpinnarna som skulle orsaka skadorna. En möjlig förklaring är att hundarna kan bli dåliga vid överdosering på grund av salter etc. i pinnarna. Det är dock svårt att avgöra om de är orsak till skadorna som djuren fått. Den forskning som gjorts i USA kring frågan har inte gett några svar kring sjukdomsorsak och koppling till något ämne i de kinesiska tuggartiklarna.

Under 2024 utfärdade Finland ett RASFF utifrån "flera klagomål om hälsosymtom relaterade till användning av hundtugg från Kina. Baserat på klagomålen har husdjurens symtom varit neurologiska". Företaget som ansvarade för det importerade fodret valde att återkalla allt foder.

Finska myndigheter provtog och analyserade fodret men hittade inga avvikelser. De uppger därför att orsaken till symtomen/kvalitetsproblemet fortfarande är oklar. Proverna analyserades med avseende på näringssammansättning (råprotein, fett, aska, mineraler, spårämnen) för kemiska föroreningar (tungmetaller, biogena aminer, mykotoxiner, mögelhämmare och bekämpningsmedel) och för mikrobiologisk kvalitet. Det var inget onormalt i resultaten. Finland lyfte även ärendet på ett PAFF-fodermöte i december 2024 och ställde frågan om andra MS hanterat något liknande men inga MS svarade att de hade det.

SVA menar att problemen med tuggartiklar från Kina är diffust beskrivna och att det i dagsläget inte kan dras några slutsatser kring riskerna med dessa produkter. Med anledning av detta bedöms det inte finnas skäl för några specifika kontrollåtgärder vid gränskontrollen med anledning av tuggpinnar från Kina.

Kontrollprogram/Övervakningsplan för provtagning utifrån de krav lagstiftningen ställer

Vid gränskontrollen ska stickprovsprovtagning göras för att verifiera uppgifterna i det till sändningen medföljande hälsointyget. Det som intygas i intyget rör salmonella och Enterobacteriaceae.

Gränskontrollveterinären ska dessutom, baserat på analys av risker eller misstankar

om att en sändning inte lever upp till kraven i lagstiftningen, göra ytterligare kontroller. Detta kan göras i form av provtagning för laboratorieanalyser.

I de fall det finns skäl att misstänka att värmebehandling inte skett enligt vad som anges i hälsointyget kan det vara aktuellt att analysera för indikatororganismer.

Lagstöd för kontrollprogram i gränskontrollen finns i bilaga II, punkten 5 i förordning (EU) 2019/2130⁷⁹ där det framgår följande:

”För att genomföra artikel 4.5 ska den behöriga myndigheten utarbeta ett övervakningsplan för att övervaka överensstämmelsen med de bestämmelser som avses i artikel 1.2 i förordning (EU) 2017/625, och särskilt för att upptäcka faror genom att ange vilka varor som ska undersökas och vilka test som ska utföras, och den ska utföra de laborietester som avses i punkt 3 c i enlighet med den planen.

Ett sådant övervakningsplan ska vara riskbaserad med beaktande av alla relevanta parametrar, t.ex. vilken typ av varor det gäller, vilken risk de utgör, frekvens och antal inkommande sändningar och resultatet av tidigare övervakning.”

Denna förordning gäller generellt för veterinärkontroller av djur och produkter från tredje land och inte specifikt för foder.

När det gäller information om lagstadgad provtagningsfrekvens hänvisas till kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/2129⁸⁰.

Krav i lagstiftningen kring Salmonella och Enterobacteriaceae i sällskapsdjurfoder med animaliska beståndsdelar (inkl. tuggartiklar)

Gränsvärde för Enterobacteriaceae och salmonella i sällskapsdjurfoder inklusive tuggartiklar finns i den s.k. ABP-lagstiftningen, se bilaga XIII i kommissionens förordning (EU) nr 142/2011⁸¹.

Salmonella får inte påvisas i 25 gram foder (5 prover).

Enterobacteriaceae: Fem prover från en och samma parti utgör tillsammans ett resultat som är representativt för hela partiet.

Gränsvärdet för antal bakterier är 10 i 1 gram foder. Resultatet ska anses tillfredsställande om antalet bakterier i samtliga prover inte överstiger detta.

⁷⁹ Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/2130 av den 25 november 2019 om fastställande av närmare bestämmelser om de åtgärder som ska vidtas under och efter dokumentkontroller, identitetskontroller och fysisk kontroll av djur och varor som är föremål för offentlig kontroll vid gränskontrollstationer

⁸⁰ Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/2129 av den 25 november 2019 om fastställande av bestämmelser för enhetlig tillämpning av frekvenser för identitetskontroller och fysiska kontroller av vissa sändningar av djur och varor som förs in i unionen

⁸¹ Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 av den 25 februari 2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen

Maximivärdet för antal bakterier är 300 i 1 gram foder. Resultatet ska anses icke tillfredsställande om antalet bakterier i ett eller flera prover är 5000 eller fler.

Två prover får ligga på mellan 10 och 300 bakterier och proverna trots detta ska godtas, förutsatt att antalet bakterier i övriga prover är högst 10.

Observera att i den mån färskt sällskapsdjursfoder skulle påträffas vid gränskontrollen är gränsvärdena inte desamma som för tuggartiklar.

Slutsats om analysfrekvens vid gränskontroll

Syftet med provtagningen är att kontrollera att produkterna lever upp till kraven i EU:s lagstiftning, och i synnerhet vad gäller det som intygas i det medföljande hälsointyget. I praktiken har därför sändningar tidigare analyserats i princip uteslutande för salmonella och Enterobacteriaceae.

Inget har framkommit, vid omvärldsbevakningen och vid samverkan med SVA, som föranleder ändringar av det kontrollprogram för provtagning som tillämpats sedan 2015, se tabell 1. Det är fortsatt högre risk för Enterobacteriaceae än för salmonella, vilket motiverar skillnaden i analysfrekvens för dessa analyser.

Tabell 1. Andel av sändningar som provtas i ordinarie stickprovskontroll

Typ av produkt	Intyg <i>Bilaga XV i förordning (EU) nr 142/2011</i>	Provtagning	Frekvens fysisk kontroll/ provtagning
Bearbetat animaliskt protein inkl. andra blandningar och produkter än sällskaps-djursfoder som innehåller sådana produkter	1	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Bearbetat sällskapsdjursfoder annat än konserv	3B	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Tuggben	3C	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Färskt sällskapsdjursfoder	3D	Salmonella Enterobacteriaceae	100%* 10%
Animaliska biprodukter för utfodring av pälsdjur	3D	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Aromatiska inälvprodukter	3E	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Blodprodukter som skulle kunna användas som foderråvara	4B	Salmonella Enterobacteriaceae	5% 10%
Äggprodukter som skulle kunna användas som foderråvara*	15	Salmonella Enterobacteriaceae	50%**

* Import av färskt sällskapsdjursfoder förekommer inte enligt vår erfarenhet. Om det förekommer är detta förknippat med hög risk för salmonella.

** Kontakta Djurhälsoenheten, Jordbruksverket för särskilda instruktioner.

Bilaga 7 - Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll vid djurparker av foder och animaliska biprodukter

Inledning

Denna vägledning är tänkt som ett stöd för de på Jordbruksverket som arbetar med kontroll på djurparker inom områdena foder och animaliska biprodukter (abp), och den ska bara ses som ett komplement till den vägledning inom foder- och abp-området som finns i

- Vägledning för Jordbruksverkets offentliga kontroll av anläggningar som hanterar animaliska biprodukter och därav framställda produkter - andra än foderanläggning
- Vägledning till Jordbruksverkets offentliga kontroll av foderanläggningar som tillhör foderleverantörer.

Avgränsning av kontrollområdet

Varken i foder- eller abp-lagstiftningen finns det någon definition på djurparksdjur eller djurpark. Men kontrollen som beskrivs här rör endast de djur som hålls på det som vi i dagligt tal kallar ”djurpark”.

Ett fåtal djurparker är registrerade som primärproducenter vilket är ett krav för de som vill använda djur vidare i livsmedelskedjan. Det är länsstyrelserna som håller register över primärproducenter och har kontrollansvar över vad djuren utfodras med och hur de utfodras, som t.ex. att deras foder hålls skilt från foder som inte får användas.

Om det vid Jordbruksverkets kontrollbesök framkommer att djurparken håller djur som används inom primärproduktion och registrering saknas måste kontakt ska tas med länsstyrelsen. Länsstyrelsen bedömer sedan om Livsmedelsverket behöver kontaktas.

Kontroll över förvaring av animaliska biprodukter på djurparken ligger inom Jordbruksverkets kontrollansvar, men för primärproduktionen ligger den inom kommunens kontrollansvar.

Många djurparksdjur omfattas av artskydds- och CITES-regler. Denna vägledning omfattar inte kontroll avseende detta.

Kontrollområdets omfattning

Kontrollen på djurparken bör omfatta:

- efterlevnaden av abp-lagstiftningen när det gäller foder och bortskaffande av foderrester och döda djur
- efterlevnaden av de eventuella villkor som ställts upp i beslut om tillstånd för utfodring med abp enligt abp-lagstiftningen
- efterlevnaden av foder- och TSE-lagstiftningen

Säkert foder

Utfodring av djurparksdjur som inte ingår i primärproduktionen omfattas inte av förordning (EG) nr 183/2005 (foderhygienförordningen), men en grundförutsättning för utfodringen är att kraven på fodersäkerhet efterlevs. Fodret ska således vara säkert och får inte ha negativ effekt på människors eller djurs hälsa inom det avsedda användningsområdet. Fodret får heller inte antas ha skadlig inverkan på miljön.⁸²

Krav på registrerade/godkända leverantörer

Det foder som djurparken tar emot måste komma från leverantörer som är registrerade som foderföretag och komma från registrerade foderanläggningar.⁸³ Undantag från detta är om det är vegetabiliskt och säljs som livsmedel och mottagaren själv omvandlar livsmedlet till foder eller om det är sällskapsdjursfoder som nått en s.k. ”slutpunkt”⁸⁴.

Rör det sig om animaliska biprodukter eller därav framställda produkter från anläggningar, andra än livsmedelsanläggningar, måste anläggningen dessutom alltid vara godkänd/registrerad abp-anläggning.

På leverantörer av foder till djurparker ställs det alltså samma krav som på de som lämnar ut foder till primärproducenter.

Foder med animaliska beståndsdelar

För utfodring med foder innehållande animaliska beståndsdelar ställs det en hel del ytterligare krav jämfört med utfodring med rena vegetabilier. Kraven som ställs beror på om det är framställda produkter eller om det är obehandlat foder.

Framställda produkter

För framställda produkter gäller att dessa ska uppfylla de krav som abp-lagstiftningen ställer på en framställd produkt.⁸⁵ Handelsdokument kan ge värdefull information om vad det rör sig om för produkt (kategori, typ av bearbetning etc.). Det krävs inget särskilt tillstånd för utfodring med denna typ av foder.

Animaliska biprodukter (abp)

För att få utfodra med abp krävs enligt EU-lagstiftningen tillstånd från den behöriga myndigheten.⁸⁶ Av de föreskrifter som kompletterar EU-lagstiftningen framgår att det räcker med en registrering för att få utfodra med kategori 3, men att det för övrig abp krävs beslut om tillstånd från Jordbruksverket.⁸⁷ Djurhälsoenheten registrerar den driftsansvariges anläggning/anläggningar och medger tillstånd utifrån hur anmälan/ansökan är formulerad. Av beslutet framgår vilka typer av abp

⁸² Se 8 § punkt 4 lagen (2006:805) om foder och animaliska biprodukter och 3 § förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter. Förordningen är tydlig med att art. 11, 15, 18 och 20 i förordning (EG) nr 178/2002 även gäller foder till icke livsmedelsproducerande djur.

⁸³ Se förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien.

⁸⁴ Se art. 3 i förordning (EU) nr 142/2011.

⁸⁵ När det gäller framställda produkter för foder ligger kraven i art. 24 och vidare i bilaga X och XIII i förordning (EU) nr 142/2011.

⁸⁶ Art. 18 i förordning (EG) nr 1069/2009.

⁸⁷ Se 2 kap. 19 § i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befatning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

som får användas som foder och i vissa fall även till vilka djurslag. Beslutet kan även vara förenat med andra villkor.

Förutom de villkor som kan framgå av besluten finns grundläggande villkor för registrerade driftsansvariga i abp-lagstiftningen.⁸⁸ Dessa är förutom kravet på egenkontroll:

1. Driftsansvariga för registrerade anläggningar eller andra registrerade driftsansvariga ska hantera animaliska biprodukter och därav framställda produkter enligt följande villkor:
 - a) Lokalerna ska vara konstruerade så att de vid behov kan rengöras och desinficeras effektivt.
 - b) Det ska finnas tillfredsställande skyddsanordningar mot skadegörare såsom insekter, gnagare och fåglar.
 - c) Installationer och utrustning ska hållas i goda hygieniska förhållanden där så krävs.
 - d) Animaliska biprodukter och därav framställda produkter ska lagras under förhållanden som förhindrar kontaminering.
2. Driftsansvariga ska föra register i en form som är tillgänglig för den behöriga myndigheten.

Kraven om lokalerna måste anses röra själva förvaringen på djurparken inför utfodring då många djurparksdjur utfodras utomhus. Att djurparksdjur många gånger utfodras utomhus där både insekter och fåglar kan komma åt fodret är något som Jordbruksverket tar hänsyn till i beslutsfattandet.

Det finns dessutom följande särskilda krav på utfodring med kat. 1-material.⁸⁹

- Om det rör sig om hela kroppar eller delar av döda djur som innehåller specificerat riskmaterial får utfodringen inte utgöra ett alternativt sätt för bortskaffande av specificerat riskmaterial eller självdöda idisslare som innehåller material som utgör en TSE-risk.
- Om hela kroppar eller delar av döda djur som innehåller specificerat riskmaterial används ska TSE-provtagning utföras i enlighet med TSE-lagstiftningen⁹⁰. Detta innebär att nötkreatur som är äldre än 48 månader måste provtas.⁹¹
- Materialet ska lagras och utfodras i ett avskärmat och inhägnat område så att inga andra köttätande djur än de djurparksdjur för vilka tillstånd har utfärdats har tillgång till fodret.
- Register ska föras över åtminstone antal, typ, uppskattad vikt och ursprung för de djurkroppar som används för utfodring, resultatet av TSE-testerna och datum för utfodringen.

⁸⁸ Kap. IV bilaga IX i förordning (EU) nr 142/2011.

⁸⁹ Se kap. II avsnitt 4 i bilaga VI i förordning (EU) nr 142/2011.

⁹⁰ Förordning (EG) nr 999/2001.

⁹¹ Med begreppet nötkreatur avses här oxdjur (bovinae) av arterna nötkreatur (*Bos taurus*), Bisonoxe (*Bison bison*) och vattenbuffel (*Bubalus bubalus*). Detta framgår av Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2010:9) om obligatorisk övervakning avseende förekomst av TSE-sjukdom hos nötkreatur, får och get. (Senast uppdaterade genom omtryck SJVFS 2013:3.) Av föreskrifterna framgår att även får och get över 18 månader ska provtas. Enligt information från handläggare inom TSE-området är detta dock inte längre ett krav varför vi under rubriken "Övriga upplysningar" i besluten endast påpekar att nötkreatur ska provtas.

- Tillståndet ska omedelbart återkallas
 - om det finns en misstänkt eller bekräftad koppling till TSE-spridning till dess att risken kan uteslutas
 - om någon av bestämmelserna i förordningen inte följs.

Notera att krav på avskärmad utfodring enbart gäller kategori 1-material. För kategori 2-material är det de villkor som framgår av beslutet som den driftsansvarige ska följa.

Några djurparker har fått tillstånd att utfodra med döda djurparksdjur från den egna djurparken (d.v.s. med kat. 1) och med hästar som tagits emot och avlivats på djurparken (vilka i huvudsak blir kat. 2). Här är det villkorat i besluten att fodret bara får användas i samråd med veterinär som är knuten till anläggningen enligt djurskyddslagstiftningen. Veterinärens bedömning är viktig, och det är upp till veterinären att bedöma vilka kroppar som ska genomgå en ”veterinärbesiktning” och i vilken utsträckning innan de får användas som foder.

De flesta djurparker har tillstånd att använda kategori 2-material från uppsamlingscentraler som är registrerade av Jordbruksverket. Uppsamlingscentralerna ska leva upp till foderhygienkraven i förordning (EG) nr 183/2005, men har inte krav på sig att låta veterinärbesikta kroppar och organ innan de lämnas ut. Eftersom uppsamlingscentralerna bara ska registreras går det inte att ställa detaljerade krav på dessa. Istället ställs kraven på den abp som ska användas i beslutet till djurparken och djurparken får sedan i sin tur ställa krav på uppsamlingscentralen, t.ex. vilka prover som ska tas eller vilka krav som ska ställas på att säkerställa att djuret inte har behandlats med t.ex. hormoner.

Transport och spårbarhet

Det anges särskilt att fodret ska transporteras till djurparken i enlighet med kapitel I avsnitten 1 och 3 i bilaga VIII.⁹² Men givetvis måste hela bilaga VIII följas i tillämpliga delar när det gäller transport och spårbarhet.

Den som yrkesmässigt transporterar ska vara registrerad för detta hos Jordbruksverket.

Vid transport av foder ska ”foderrutan” i handelsdokumentet vara ikryssad.

Döda vilda djur eller delar av dessa djur som foder till rovdjur

Helt oberoende av abp-lagstiftningen får rovdjur utfodras med hela kroppar från vilda djur eller med delar av dessa under förutsättning att utfodringen görs inom den kommun där materialet har uppkommit eller påträffats eller i den närmast angränsande kommunen.⁹³ Materialet får inte komma från döda djur som misstänks

⁹² Kap. II avsnitt 1 i bilaga VI i förordning (EU) nr 142/2011 (Här hänvisas enbart till kap. I avsnitt 1 och 3 i bilaga VIII, vilket är märkligt. Man kan tycka att hela bilaga VIII borde vara tillämplig. Detta är något som kan behöva tas upp med KOM vid tillfälle.)

⁹³ Se 2 kap. 21 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

Detta baseras på 7 § i lagen (2006:805) om foder och animaliska biprodukter och skrevs med tanke på utfodring av vilda djur. Det finns dock inget som säger att inte även djurparksdjur skulle kunna få fodras med detta.

vara infekterade med sjukdomar som kan överföras till människor eller djur.⁹⁴ Tillståndet omfattas redan av K 14⁹⁵, varför det inte krävs något särskilt tillstånd för utfodringen. Fodret måste givetvis vara säkert att använda. Se under rubriken ”Säkert foder”.

Slaktbiprodukter från vilthanteringsanläggning⁹⁶ och kommersiellt fångade vattenlevande djur⁹⁷ är alltid per definition animaliska biprodukter som omfattas av abp-lagstiftningen. (Se under rubriken ”Animaliska biprodukter (abp)”).

Produkter/material som inte får användas som foder

I bilaga III i förordning (EG) nr 767/2009 finns en lista över sådant som inte får användas som foder. Denna gäller även foder till djurparksdjur.

Notera att det i punkten 1 i förordningen står: ”Träck, urin samt separerat mag- och tarminnehåll efter tömning eller avlägsnande av matsmältningskanalen, oavsett eventuell behandling eller inblandning.”. Den rör alltså inte de hela magar och tarpaket som ges till djuren eftersom mag- och tarminnehållet då inte är separerat.

Berikning

Material för ”miljöberikning” (d.v.s. material som bidrar till att djurens miljö och därmed även deras levnadsförhållanden berikas) omfattas inte av de tillstånd som Jordbruksverket kan ge för foder med stöd av abp-lagstiftningen. Det finns dock inget som hindrar att foder indirekt används som ”berikning”. Hela djurkroppar eller delar med ben som ges som foder ger djuren sysselsättning.

Det har kommit önskemål om att ta emot obearbetad/obehandlad naturgödsel⁹⁸ för berikning. Detta kan inte medges, men det går att gödsla grönytorna även i djurens direkta närområde eftersom naturgödsel får spridas på mark. Avföring från andra djur än produktionsdjur omfattas inte av abp-lagstiftningen.

Fodrets spårbarhet

Fodret måste vara spårbart bakåt i kedjan. När det gäller animaliska biprodukter och framställda produkter som ännu inte uppnått slutpunkt ska handelsdokument och register sparas i minst två år. Kommissionens generella rekommendation när det gäller foder är att spårbarheten ska säkras fem år tillbaka i tiden.

⁹⁴ Om sjukdomar misstänks omfattas det döda djuret av abp-lagstiftningen och blir ett kategori 1-material.

⁹⁵ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

⁹⁶ Med vilthanteringsanläggning avses sådana anläggningar som är godkända av Livsmedelsverket för uppslaktning av vilt. Dessa är inte att förväxla med det som uppstår i anläggningar där jägare hanterar ”eget vilt” (t.ex. ”viltbodar”).

⁹⁷ *Vattenlevande djur:*

- i) fisk som tillhör överklassen *Agnatha* och klasserna *Chondrichthyes* och *Osteichthyes*,
- ii) blötdjur som tillhör stammen *Mollusca*,
- iii) kräftdjur som tillhör understammen *Crustacea*

⁹⁸ Observera att definitionen på naturgödsel bl.a. innebär att det bara är gödsel från produktionsdjur.

Om djurparken levererar foder

Om djurparken framställer foder eller lämnar foder vidare till t.ex. andra djurparker krävs registrering som foderföretag och registrerad foderanläggning. Rör det sig om foder med animaliska beståndsdelar krävs beroende på typ av verksamhet även godkännande eller registrering enligt abp-lagstiftningen.

Införsel av foder från andra länder

För införsel av foder från andra länder ställs olika krav beroende på vad det är för typ av foder och från vilket land det härrör. För vissa typer av foder från tredje land krävs t.ex. införseltillstånd.⁹⁹ Dokument ska alltid kunna uppvisas i samband med kontroll. Inom EU är det krav på handelsdokument för foder med animaliska beståndsdelar som inte nått slutpunkt. För motsvarande foder från tredje länder (utom från Norge och Schweiz som tillämpar EU-regler) ska det finnas veterinärintyg och fodret ska ha passerat veterinär gränskontroll. Även vissa vegetabiliska produkter som anses extra riskfyllda måste passera en kontroll vid gränsen in till EU.

Omhändertagande och bortskaffande av överblivet foder

För vegetabiliskt foder finns inga särskilda restriktioner. Miljölagstiftningen måste dock beaktas.

Om det rör sig om foder med animaliska beståndsdelar beror kraven på omhändertagande på om det är abp eller en framställd produkt och om det rör sig om en produkt med slutpunkt (t.ex. bearbetat sällskapsdjursfoder). Det beror även på vilken kategori av animaliska biprodukter det rör sig om då djurparksdjursfoder även kan vara kategori 1 eller 2. Miljölagstiftningen måste alltid beaktas, och är det foder som inte uppnått ”slutpunkt” ska det transporteras för bortskaffande vid godkänd/registrerad anläggning åtföljt av handelsdokument.

Omhändertagande och bortskaffande av döda djur och annan abp

Döda djurparksdjur är kategori 1-material. Förvaring av dessa omfattas av Jordbruksverkets kontrollansvar på samma sätt som förvaring av andra döda djur som inte kommer från primärproduktionen.¹⁰⁰ Kontrollansvaret över transport till slutdestinationen ligger under länsstyrelsens kontrollansvar.

För de döda djur som inte används som foder till andra djur inom djurparken enligt beslut från Jordbruksverket finns följande alternativ till omhändertagande/bortskaffande:

- Konvex/Svensk Lantbrukstjänst
- annan godkänd eller registrerad mottagare för kategori 1-material (t.ex. förbränningsanläggning, konservator eller laboratorium för diagnostik)
- nedgrävning
 - häst¹⁰¹

⁹⁹ Kap. IV avsnitt 2 i bilaga XIV i förordning (EU) nr 142/2011.

¹⁰⁰ Förvaring av döda djur i primärproduktionen ligger inom kommunens kontrollansvar.

¹⁰¹ Det har diskuterats i KOM-arbetsgruppen (abp) och åsikterna har gått isär. Några menar att hästar på djurparken är djurparksdjur och därmed inte får grävas ner trots att det står i art. 19 att hästdjur får grävas ner efter tillstånd från den behöriga myndigheten. Vi menar att det inte spelar någon roll om hästen kommer från en djurpark eller från utanför en djurpark. Så ser också KOM på det i ett utkast till en ”guidance” i april 2014.

- sällskapsdjur¹⁰²
- övriga djur, men enbart i de områden som framgår av bilaga 2 i K 14¹⁰³.

Nedgrävningen måste alltid göras enligt de krav som förordningen ställer och enligt kommunens anvisningar. Det är kommunen som är kontrollmyndighet avseende eventuell nedgrävning.

Den driftsansvarige ska utan onödigt dröjsmål samla in, identifiera och transportera animaliska biprodukter under sådana förutsättningar att risker för människors och djurs hälsa undviks.¹⁰⁴ Detta gäller oavsett om det är döda djur eller annat som omfattas av abp-lagstiftningen.

I väntan på hämtning ska de döda djuren/djurdelarna förvaras så att de inte kan utgöra en smittrisk, bland annat genom att vilda djur hindras från att komma åt dem. De ska vidare förvaras åtskilt från djurhållarens levande djur så att transportören inte behöver komma i kontakt med dessa djur.¹⁰⁵

Transport och spårbarhet

Se vägledningen som det hänvisas till i inledningen.

Utförsel av hela eller delar av döda djur till andra länder

Ur ett smittskyddsperspektiv krävs ingen formell registrering hos Jordbruksverket för själva utförseln, men mottagaren ska alltid ha det godkännande eller registrering som krävs. Inom EU, Norge och Schweiz ställs krav på att mottagaren finns i Traces.

Standardiserat handelsdokument krävs om det inte rör sig om prover för forskning eller diagnostik då det ställs något enklare krav på dokument.¹⁰⁶

För utförsel till tredje land bör avsändaren ha tagit reda på kraven som mottagarlandet ställer.

¹⁰² Samma problem som för häst i punkten ovan. Djurparker har ibland t.ex. kattungar och dvärgkaniner.

¹⁰³ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

¹⁰⁴ Art. 21 i förordning (EG) nr 1069/2009. Vad som avses med ”onödigt dröjsmål” kan diskuteras. Vi menar att kylning eller frysning kan var godtagbara sätt att förvara animaliska biprodukter i väntan på bortskaffande. Så länge som materialet förvaras tillräckligt kallt, hålls åtskilt från bl.a. foder och kan förevisas kontrollmyndigheten kan förvaringen inte anses utgöra ”onödigt dröjsmål”.

¹⁰⁵ Se 2 kap. 2 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

¹⁰⁶ Se kap. I avsnitt 1 i bilaga VI i förordning (EU) nr 142/2011.